

Peltor	
5	
55	
14	

GRA	
45	
50	

17-11

2-180 40

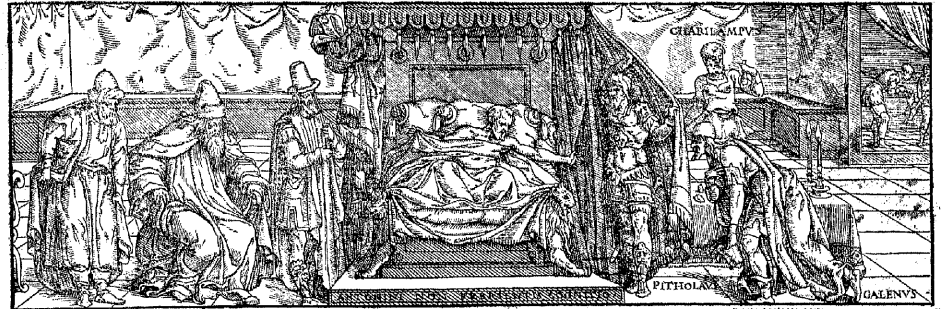

2-3-2-

31-48

216477649

G A L E N I
 LIBRORVM
SECV NDA CLASSIS
 M. A. T. E. R. I. A. M. S. A. N. I. T. A. T. I. S.
 confervatricem tradit. quę circa aerem, cibum
 & potum, somnum & vigiliam, motum &
 quietem, inapitionem & repletionem,
 animi deniq; affectus versatur.
QVARTA HAC NOSTRA EDITIONE,
Non paucis sanę exornata castigationibus, ex bo-
norum gręcorum codicum collatione.
Locis etiam nunc primum in margine indicatis, quos
Galenus sparsim ex Hippocrate affert.
 Librorum Elenchus proximo folio continetur,
 Το Υπερδον.

VENETIIS APVD IVNTAS. M D LXV. 6

QVÆ IN SECUNDA CLASSE
HABENTVR.

HIPPOCRATIS De Aere, Aquis, & Locis liber, Iano Cornatio interprete, Nunc primum ad antiquissimi exemplaris fidem pluribus in locis ab Augustino Gadaldino emendatus. In quo alia etiam libri dispositio, partim ex eodem vetusto codice græco, partim ex coniectura, indicatur.	folio. 2.
GALENI De Alimentorum Facultatibus libri tres, Martino Gregorio interprete, ad exemplarium græcorum fidem ab Augustino Gadaldino, non paucis in locis ad exemplarium Græcorum veritatem, expurgati.	7
De Succorum Bonitate, & Vitio liber, à Julio Alexandrino medico Tridentino olim translatus, et diligenter nunc recognitus.	33
In librum de Salubri Diæta commentarius, Hermanno Crusferio Campensi interprete, nuper recognitus.	39
De Attenuante Diæta liber, Martino Gregorio interprete.	43
De Præfana liber, ab Hieronymo Donzellino in latinum versus.	46
De Paruæ Pilæ Exercitio liber, Valerio Centannio Vicentino interprete, recognitus.	48
De Cognoscendis, eutâdis q; animi morbis, quas perturbationes latini appellant liber, Bernardino Donato Veronensi interprete.	50
De Cuiusque animi peccatorum notitia, atque medela libellus, à Iunio Paulo Craffo Patauino & translatus, & ab eo diligenter etiam recognitus.	56
De Consuetudine liber, ab Augustino Gadaldino ad verbum ferè latine expressus.	60
De Sanitate Tuenda libri sex, Thoma Linacro Anglo interprete, ad antiquorum exemplarium Græcorum fidem aliquot in locis ab Augustino Gadaldino emendati.	62
Ars Tuendæ Sanitatis, num ad medicinalem artem spectet, an ad exercitatoriã, ad Thraſybulum liber, à Iunio Paulo Craffo Patauino & conuersus, & diligentissime nunc recognitus.	101

HIPPOCRATIS
DE AERE AQVIS ET LOCIS
LIBELLVS.

IN QVEM GALENI COMMENTARIA DESIDERANTVR.

Iano Cornario interprete

Nuperrime ab Augustino Gadaldino non paucis in locis ad antiquissimi
exemplaris Græci fidem emendatus.

In nostro codice græco vetustissimo, ex quo omnia ferè, quæ in margine huius libri adnotauimus, excerpta sunt, titulus est, *περὶ ἀέρος, ὑγροῦ, καὶ ἀέρος, ἀνέμων, ἀσέπων*. id est de Aeribus, Locis, Aquis, Temporibus, Ventis, Stellis. Et totus hoc liber ita est dispositus. In capite secundo post dictiones, *ἄσπετος, ἄσπετος, ἄσπετος*, sequuntur statim ea verba, quæ sunt post quatuor versus, videlicet, *homines q; capita humida, ac pituitosa, &c.* vsq; ad finem capitis. Postea sequitur. *Volo autem & de Europa, et de Asia demonstrare &c.* quod est principium capitis septimi vsq; ad verba, *quantū saltem mihi in care est perceptum*. Postea sequitur. *De his vero, qui ad dextrā hyberni, &c.* quod est principium octauæ capitis vsq; ad verba, *De natura ergo, ac diuersitate, & forma eorum, qui Asian, & Europam incolunt, ita habeat*. quod est principium capitis noni. Postea sequitur. *Assum plurimū differre dico ab Europa secundū naturas, et c.* quod est positum in capite septimo, nō procul à principio vsq; ad finem illius capitis. Postea sequitur: *Quod autē timidiores, effemmatiores, ac imbelles præ Europais, &c.* quod est positum in primo versu cap. 9. vsq; ad finem libri. Deinde sequitur. *De reliquis autē aquis deinceps narrare volo*, quod est principium cap. 3. vsq; ad finem quinti capitis. Deinde, *Et quæ quidem urbes bene sitæ sunt*, quod est in quarto versu cap. 2. vsq; ad verba. *Et phagadenas ex omni occasione oboriri uerisimile est, si ulcus fiat*, quod est in septimo versu illius capitis. Deinde. *Et intestinorum leuitates, & aqua intercus ferè reliquis morbis, &c.* quod est in cap. 6. paulo post medium vsq; ad finem illius capitis. Ita ut nihil omittatur, nisi illa verba, quæ sunt in octauo versu secundi capitis, videlicet. *Si uero hyems frigida sit*. quæ tamen verba re vera superflua sunt. Quin & in libro de vlncribus capitis, in quæ nescio quo modo magna huius libri pars irrepsit, legi debet, non *τὸ δὲ χειμῶνος ψυχρὰ*, sed *τὸ δὲ χειμῶνος ψυχρὰ*, id est hyeme uero frigida, scilicet aque, ut indicetur post has tres dictiones, continuari, ac sequi debere, *homines q; capita humida, ac pituitosa, &c.* Sed quicquid sit de reliquis capitibus, secundum certe, & sextū videntur satis confusa esse, ac meliorē ordinem requirere, aliqua etiā in sexto superflua esse. Nunquid ergo non esset mala horū duorum capitum dispositio, si post verba, *ἄσπετος, ἄσπετος, ἄσπετος*, quæ, ut dixi, sunt posita in secundo capite, statim sequeretur in eodem capite, *homines q; capita humida, & pituitosa, &c.* vsq; ad finem capitis, ut etiā est in meo antiquo codice? Si q; in hoc etiā eodem capite, vel in fine ipsius post dictiones, *eo quod multum temporis inter matutinū, ac vespertinum intercedit*, vel in aliqua alia eiusdem capitis parte, reponerentur ea verba, quæ sunt in quarto versu capitis, videlicet: *Et quæ quidem urbes bene sitæ sunt ad Solem, & ad ventos, & bonis aquis utuntur, hæc minus à talibus mutationibus afficiuntur: quæ uero aquis palustribus, ac lacustribus utuntur, & non bene sitæ sunt ad uentos, & ad solē, hæc minus*. Verba autē sequentia, videlicet: *Et si quidē æstas sicca fuerit, citius sedantur morbi: si uero pluuiosa, diuturni sunt: & phagadenas ex omni occasione oboriri uerisimile est, si ulcus fiat*, collocaeretur in sexto capite post verba, *Quare de repente æstate accedente, & ardore, ac mutatione contingente, hi morbi incidunt*. ita ut post verba, *si ulcus fiat*, statim sequeretur, *Et intestinorum leuitates, & aqua intercus, &c.* ut est in meo codice ueteri? Ea autē uerba, quæ sunt prope finem capitis sexti, uidelicet, *Si uero hyems borealis sit, & sicca, uer autē austrinum, & pluuiosum, æstate lipitridines sicut sicca: pueris, & mulieribus febres, quamuis in codicibus græcis habeantur, superuacua ea tamen esse uidentur: nos terq; etiam interpretes in postrema sua editione consulto ea omisit, tanquam eorum sensus idem, clarior q; admōdum, in eiusdem capitis initio habeatur.*

Quam vim aeris, aquarum, & regionum uarietas ad mores, ac naturam hominum mutandam obtineat.

Non nulla, quae ad morbos dignoscendos, & ad praefigendum summe faciunt. CAP. I.

A † φιλότης... B † Cod. manu scriptus... C † ἔτι τῶν κοινῶν ἢ οὐσις... D † ἡ αὐτὴ... E † τὸ πρῶτον... F † ἡ αὐτὴ...

Quicumque quidem ciuitas, ad Ventos sita est calidus, et puto autem eos tales esse, qui inter brumalem Solis exortum, et idem que brumalem occasum perficiunt... Quae vero aquae palustribus, ac lacustribus videntur...

A. l. i. f. 2. d. 2. c. 3. fol. 32. a

A. l. i. f. 2. d. 2. c. 10. fol. 35. h

Atque hi quidem morbi ipsi vernaculi sunt: praeterquam si morbus aliquis omnibus communis ex temporum mutatione oboritur, nam & huius participes sunt. Quaecumque vero ciuitates his ex opposito sitae sunt, ad Ventos frigidos, inter occasum solis aestiuum, et orientem aestiuum: etiam ipsi hi venti vernaculi, ac indigenae sunt, ab austro vero, et calidis Ventis proteclae sunt...

A. l. i. f. 2. d. 2. c. 10. fol. 35. h

A. l. 3. f. 1. r. 1. c. 8. fol. 32. g

De ciuitatum natura pro ratione situs, & uentorum, quibus ipsae perficiantur. CAP. 2.

F † in antiquo... G † τὸ πρῶτον... H † ἡ αὐτὴ... I † ἡ αὐτὴ... K † ἡ αὐτὴ... L † ἡ αὐτὴ...

Quaecumque quidem ciuitas, ad Ventos sita est calidus, et puto autem eos tales esse, qui inter brumalem Solis exortum, et idem que brumalem occasum perficiunt... Quae vero aquae palustribus, ac lacustribus videntur...

Vide annotationem nostram huius libri praefixam, in qua indicatur, quo modo, quo i hoc capite habent, melius disponenda essent.

A. l. i. f. 2. d. 2. c. 6. fo. 32. h

De natura palustrum & lacustrum aquarum, & earum, quae a fontibus scaturiunt. CAP. 3.

Ceterum de aquis deinceps narrare volo, quae morbosae sint, et quae saluberrimae: et quae mala ab aqua fieri verisimile est, item quae quae bona. Plurimum enim partem conferunt ad sanitatem. Quaecumque igitur palustris sunt, et stabiles, ac lacustris, eas necesse est astate esse calidas, ac crassas, et olentes...

F † in antiquo... G † τὸ πρῶτον... H † ἡ αὐτὴ... I † ἡ αὐτὴ... K † ἡ αὐτὴ... L † ἡ αὐτὴ...

num annum excesserunt, febres ardentes fieri, Verisimile est: qui vero bile abundant, costarum abscessus, & pulmo-

A + Graecus codex hic non habet...

R + Hec verba...

C + Al. Graecus...

Alibidem

Al. f. r. t. t. ca. fol. 32. g.

A tenerum, & molle existens, quam celerrime constringunt manibus, coaptantes que cogunt in longitudinem augeri...

A + Cod. in praesenti...

B + In praesenti...

De Aegypti, & Lybiae natura, ac eorum, qui eas regiones inhabitant.

CAP. 7.

Volo autem, & de Asia, & Europa demonstrare, quantum differant inter se per omnia, & de gentium formis, quid distent, & nihil inaequale simile habeant.

D + Euphrates...

E + Euphrates...

F + Adversus...

G + Cod. impressus...

H + Est quidem...

A. li. f. r. d. d. c. ii. fo. 33. g.

De caeteris regionibus Asiae ab hyberno Sole ad Maotidem paludem, de Macrocephalis, ac de ijs, qui accollunt Phasim.

CAP. 8.

De ijs vero, qui ad dexteram hybryni ortus Solis usque ad Maotidem paludem habitant, Hic est enim Europa, & Asia terminus sic habet.

I + Est in praesenti...

K + Quod est...

L + Quod est...

De natura, moribus, uictu, & forma Scytharum.

CAP. 10.

IN Europa vero gentes hominum est Scythicum, circa paludem habitans Maotidem, quod a reliquis gentibus differit, sawomata appellatur.

M + Al. ex antiqua...

eni, in quos aqua ex campis per rivus deducitur. In hac itaque Scythae degunt, qui Nomades vocantur, propterea quod nullas habeant domos, sed in curribus habitant. Sunt autem curvus, ex quibus minimi quatuor rotas, reliqui sex circumaguntur, Sunt etiam luto obrutati, ac instar domorum fabricati, aliqui simplici, aliqui etiam triplici tabulato. Robur autem ipsi inest adversus omnes iniurias aquarum, niuis, ac ventorum propellendas. Trahunt curvus aliquos quidem boum paria duo, aliquos tria, atque hi cornibus carent, cum praefrigoris regionis curvina eis non enascantur. In his itaque curribus degunt mulieres. In equis autem vehuntur viri. Sequuntur autem simul oves, boves, et equi. Tandiu demum in uno subsistunt loco, dum sufficit ipsis pecoribus pabulum, quo deficiant in aliam regionem commigrant. Versantur autem ipsi carnibus elixis, bibunt que lac equinum: comedunt etiam hippacem, id autem est caseus equinus. Haeclenus ergo de victu, et moribus diximus, temporibus que anni, ac formis, quae a reliquis hominibus longe sunt Scythiae genti diversa. Ipsa enim sibi inter se gens similis existit, quemadmodum gens Aegyptiorum. Minime autem secunda ea gens est, regio que ipsa minimas ferat enutrit, neque numero, neque magnitudine insignes. Sub ipsis enim Vrsis, Rhiphaeis que montibus sita est, unde Boreus spirat: Sol que ipse supremo astino solstitio deficiens proximo accedit, ac tum quidem exiguo tempore calescit. Neque vero venti a calidis locis spirantes valde ad eam regionem penetrant, nisi parumper, et debiles. Verum ab Vrsis venti procedentes sunt illic perpetui frigiditatis, ac aquis multis. Qui nunquam a montibus decedunt, et propterea etiam egre habitari possunt. Aer que ipse totum ferme diem nubilus campos occupat. Ipsi vero et in humidis locis degunt. Et se rem perpetua est ipsis hyems, aethiis autem paucissimis diebus, atque illis non valde multa.

* r. x. u.

† ut v. t. o. i. c. i.

† Aliqui legunt ad 4. h. u. l. i. t. t. e. i. s. a. e. s. i. u. e. f. l. o. r. i. s. b. u. s. n. o. a. u. t. e. m. a. v. e. r. t. u. i. i. a. c. c. l. i. u. s.

† humiditate naturae, et molliorem.

† pra' humiditate, ac imposita.

† et tardae addit manifeste.

† ut v. t. o. i. c. i. A. l. i. j. f. a. t. t. s. f. o. l. j. 83. a. **A**n vero ut anque aere in quod factis, sanguine multo promanante somnus eos corrumpit pra' imbecillitate, sic que obdormiscunt, quorum quidem aliqui depresso somno sibi exurgunt, aliqui vero minime. Atque mihi sane videntur ea medicatione se ipsos perdere. Vene enim retro aures sunt, quas si quis locet, sterilitatem inferat vobis, quibus sciantur: quare id etiam ipsis ex eorum incisione accidere certum est. Quare igitur postea vobis adempti, impotentes que se factos vident cum illis coere, primum quidem nihil molestius cogitantes que curat: cum autem bis, aut ter, aut amplius frustra opus tentarunt, neque quicquam proficiunt, mox putant se Deum offendisse, in quem culpam reuertunt. Induunt que se veste muliebri, palam se eivras esse confitentur, ad mulierum que contubernia transeunt, cum illis eadem, que ille, agunt. Hoc itaque malo distissimam Scythiarum afficiuntur, minime vero infimi. Immo, qui maxime, et genere, et potentia praesulent, ex nulla alia, quam continua equitationis causa, hoc perpetuntur. Pauperes vero minus, cum non equitent. Unde, si hac affectio alius diuiniore censenda esset, non nobilissimis, non distissimis Scythiarum foret solis accideret, sed esset omnibus aequaliter peccularis. Immo magis inuaderet pauperes circa cultum deorum negligentiores, si saltem gaudent diuini hominum admiratione constituti, et pro hoc beneficia hominibus retribuunt. Dives enim sapius diis sacra facere par est, victimas offerre, colere que, cum pecunijs abundent: Pauperes autem minus id facere, cum non habeant. Quin etiam aliquando deos detestantur, qui eis ope non suppediunt, ut verisimilius est, pauperes, ac parum abundantes, hoc malo propter crimina sua puniri, quam ditites, et qui opibus abundant. Verum, sicut et prius dixi, diuinus quidem hic affectus est, secundum que naturam accidit, similiter, ut dicitur omnes, neque alia eius causa, quam ea, quam dixi, Scythiae existit. Simili autem modo, et reliquis hominibus euenit. Vbi enim maxime, et frequentissime homines equitant: ibi plurimum a diuinis doloribus articularum, coxendicum que, et maxime pedum corripiuntur, ad coitum que sunt impotentes: que omnia mala Scythiarum gentis adiungunt. Atque propterea Scythiae omnium hominum minime sunt ad coitum valentes. Et quod anaxorytides (braccharum, seu forminalium id genus est) semper habent, et plurimum temporis in aere degunt, neque manu tractare pudenda liceat, atque praefrigore, et lassitudine, voluptatibus, ac inauditis coeundi obliuiscantur, neque prius aliud sibi faciendum putent, quam ut eivras fiant.

† r. x. u.

† ut v. t. o. i. c. i.

† Aliqui legunt ad 4. h. u. l. i. t. t. e. i. s. a. e. s. i. u. e. f. l. o. r. i. s. b. u. s. n. o. a. u. t. e. m. a. v. e. r. t. u. i. i. a. c. c. l. i. u. s.

† humiditate naturae, et molliorem.

† pra' humiditate, ac imposita.

† et tardae addit manifeste.

De reliquorum Europae populorum natura, pro mutationis temporum, regionum, & aquarum uarietate. CAP. 12.

Hactenus ergo de Scythiarum gente recensui. Reliquum autem in Europa hominum genus valde inter se distimile est, et diuersum, tum quod ad magnitudinem atinet, tum quod ad formam: atque id propter temporum mutationes contingit, apud eos magnas, et frequentes. Sunt enim eis calores vehementes, et hyemes fortes, pluuia multa, vrsiumque siccitas diutina, et venti plurimi, ex quibus multa, et omni modo sunt transmutationes. Neque a vero discrepat circa generationem has ipsas mutationes sentiri, in quibus seminis generatis coactione aliam, neque ex eodem etiam eandem, estatis pariter, ut hyemis, pluuiofo, ut sicco tempore, progigni. Haec que causa est, cur putet Europaeos magis, quam Aianos, secundum corporum formas inter se discrepare, et magnitudines diuersissimas in singulis adeo vrbibus prouenire. Plures enim corruptiones contingunt in seminis coactione, cum tempora frequenter mutant, quam si eadem sunt, et similia. Eadem autem morum ratio in vrsisque existit. Feritas, integritas, et audacia a natura Europae innascitur. Frequentes enim mentis percussiones feritatem inducunt, mansuetudinem contra, et benignitatem extirpant. Quare etiam magnanimos magis eos, qui Europam incolunt, Aianos iudico. Si quidem similitudo, et aequalitas perpetua seruitutem parit. Mutatio autem, et animus, et corpus ad exercitacionem excitat. Auetur itaque a desidia, et ocio timidas. Ab exercitio vero, et laboribus crescit virilitas. Unde belliciosiores quoque Europaei existant, non ob hanc solum causam, sed et propter leges. Non enim regibus obediunt, quemadmodum Aianos. Vbi enim sub regibus viuunt, ibi necesse est homines timidissimos esse, quemadmodum et supra ostendi: seruient namque animi eorum praesenti non libenter, neque volentes, temere pro aliena potestate se periculis exponunt. Europaei autem drem suo iure viuentes, cum pro se ipsis, non pro alijs, pericula belli subeant, magna cupiditate feruntur, volentes que, ac alacres difficultates omnes aggrediuntur, ipsi que sibi ex re bene gesta praemia veperant, ut certum sit leges plurimum ad magnanimitatem conferre. Tota itaque, et vniuersales de Europa, et Asia, sicut reulit, habet. Ceterum Europa ipsa adhuc habet gentes inuicem diferentes, non magnitudine, et forma solum, sed et fortitudine. Quae vero in eis hanc diuersitatem faciunt, in praecedentibus dixi, dicam que amplius magis manifeste. Quicumque regionem montanam, asperam, nudam, et aequalem incolunt, et quibus mutationes temporum contingunt magne, et diuerse, hic et hominum formas magnas progigni conuenit, qui et ad laborem, et ad virilitate agenda a natura praesent, quibus que feritas, et immanitas non mediocriter a natura sine conuenit. Qui vero loca concaua, pratensis, et aethiosa habitant, ventos que calidos plus sentiunt, quam frigidis, et aquis vrsurum calidis, hi magis quidem esse non possunt, neque bene compositi, et longi, sed in amplitudinem a natura producti carnosus sunt, et capillis nigris. Immo et ipsi toti nigri magis, quam albi, et qui minus de bituta habeant, quam de bile. Virilitas autem, et tolerancia laboris non aequae ipsi a natura inest, nisi consuetudo accedat, et hac in eis efficitur. Quod si flumina extent in ea regione, quae stagnantes, et pluuia

† Al. ex anni quo cod. gr. acc. Atq. mihi qui de videret ea medicatione se me corrumpi legitur enim dicitur dapa d. 6. v. b. o. s.

* a. v. a. h. u. e. a.

† o. p. a. l. e. s. t. i. n. i. m. p. r. e. s. u. s. m. a. n. u. s. c. r. i. p. t. u. s. p. o. p. u. l. i. f. o. r. m. a. e. s. i. t. a. m. i. d. e. n. t. u. r. l. e. g. e. n. d. u. m.

* o. u. m. e. s. d. e. r.

† u. a. r. v. i. a. v. i. de Gal. i. expl. i. l. i. n. g. H. i. p. p. i. n. d. i. c. t. i. o. n. e. v. a. r. v. i. a. s. e. u. u. a. r. v. i. a.

Cur multi Scythiarum Eunuchi, ac ad concumbendum impotentes. CAP. 11.

Ad plures autem propterea plurimi Scythae Eunuchi sunt, et muliebria officia obeunt, instar que seminarum omnia faciunt, et loquuntur, vocantur que hi effeminati. Regionis quidem incolae causam ad Deum referunt, colunt que hos ipsos homines, et adorant, sibi ipsis timentes, nequid tale accidat. Mihi vero hi affectus diuini quidem esse videntur, sicut et reliqui omnes, neque vllum aliquem alio esse diuinorem, aut humaniorem, sed diuinos omnes. Verum vniquis que eorum suam propriam habet naturam, neque aliquid circa naturam nascitur. Quare, quomodo hic affectus contingat, ut mihi videre videor, narrabo. Ab equitatione ipsa diuinus eius corripit articularum dolores, nimirum propendentibus semper ex equis eorum curribus. Deinde claudi sunt, contrahunt que coxendices, cum in aluerit morbus. Medicantur autem sibi ipsis hoc modo. A principio morbi veniunt

Et pluuia aquas enehant, homines ipsi incolumes, ac splendidi uiuent. Si uero flumina desint, aquas que pu-
 reorum, & stagnantes, & dentes bibant, necesse est ab illis ipsis aquis, & ventrem laedi, & splenem.
 Quicumque autem altam habitant regionem, planam, uenis expositam, & aquosam, eorum formae magne,
 ac inuicem similes, & erectae. Animi quoque eorum existunt mansuetiores. Qui uero macra, aquis ca-
 rentia, & nuda loca tenent, & quae temporum mutationibus non sunt permixta, horum formas necesse
 est esse duras, & intentas, flamas magis, quam nigras: iras et mores etiam eorum rigidi sunt, pertinaces, & con-
 tumaces. Vbi enim mutationes temporum contingunt frequentes, & plurimum inter se diuersae, ibi & for-
 mas, & mores, & naturas reperias plurimum differentes. Temporum itaque uarietates potissima sunt, quae
 naturam ipsam permittant: deinde etiam regio, in qua utique quis enutritur: postremum autem aqua. Inue-
 nias enim ferè semper, & formas hominum, & mores, regionis naturae comparas. Nam, ubi terra pinguis, et
 mollis, & aquosa, aqua autem ualde sublimes, ita ut aestate calida sint, & hyeme frigida, & temporum ra-
 tio aliàs probe conueniat: Ibi & homines carnosissimi, & articulis non apparentibus, humidi, laboris intolerantes,
 & plurimum maligni nascuntur. Segnitius quoque, & somnolentia eis inest multa. Sunt quoque ad artes tractan-
 das crassissimi, non acres, aut subriles. Vbi autem regio est nuda, natura munita, & aspera, quaeque à frigore
 hyberno prematur, & à Sole aestiuo exsuratur: Ibi duros, & exiles, & articulis probe compositis, in-
 tentos quoque, & hirsutos reperias homines, & in quibus à natura laboris tolerantia, & uigilantia
 inest, qui quoque mores, & iras habeant pertinaces, & contumaces, magis quoque feritate par-
 ticipantes, quam mansuetudine: insuper ad artes etiam acutiores, & plus solertes, et
 ad res bellicas gerendas aptiores: Quin & omnia, quae à terra proueniunt,
 terra ipsius naturam respiciunt, & sequuntur. Atque haecenus qui-
 dem maxime contrarias corporum naturas, & formas dixi-
 mus, è quibus coniectura facta, si quoque re-
 liqua consideraueris, nunquam
 à uero aberrabis.

Codex manuscriptorum habet, non bene temperata.
 Graecae lectio habet ἀναρτοί, quae significat etiam articularum imbecillitatem, & inconstantiam.
 Sunt qui legant ἰσχυροί, id est robustos.

G A L E N I
 D E A L I M E N T O R U M
 F A C U L T A T I B U S
 L I B R I T R E S

Martino Gregorio interprete.
 Ab Augustino Gadaldino plerisque in locis emendati.
 ARGUMENTVM PRIMI LIBRI.

Facultates in Alimentis Ratione ac Experientia compertas enarrat. Ac in primo quidem libro de Seminibus uniuersis agit, quae uenerunt in usum alimenti.

Cuius Cibaria eadem Diuersis hominibus exhibita Variè efficere uideantur: ac de Communi ratione dignoscendorum Alimentorum.

De facultatibus, quae alimentis insunt, plerisque praestantissimorum medi-
 corum praecipuo studio in ea speculatione conuersi conscripserunt, quod
 oium, quod fuit in medicina, ea propemodum sit utilissima: nam alij prescri-
 ptis non omni tempore utimur: sine alimento autem uiuere quidem, neque
 secunda neque aduersa ualitudine, possumus. Merito igitur praestantissi-
 morum medicorum plurimi facultates, quae eis insunt, diligenter magnoque
 studio peruestigarunt: & alij quidem sola experientia nobis illas inno-
 scere contenderunt: alij uero ratione quoque uia placuit adiungi: alij de-
 niq; uel primas ipsi tribuerunt. Quod si, ut inter Geometras & Arith-
 meticos, ita inter eos, qui de alimentis scripserunt, omnino conuenisset,
 nihil nunc oporteret nos denuo hanc de hisdem, post tot ac tales viros, scribendi molestiam subire:
 uerum, cum mutuis dissensionibus suspectos sese reddiderint (fieri, nequit, ut oes uerè dixerint,
 quae ab illis sunt tradita, à feris iudicibus examinari est necesse: iniquum, si fuerit uerè praeter alios ab-
 que demonstratione fidei adhibere. Porro, cum demonstrationum duo genere sint principia, aut. n. à
 sensu, aut à notione euidenti, demonstratio ois ac fides proficitur, nos quoque ad praesentis com-
 mentationis conscriptionem necesse est aut altero horum, aut utroque uti. At, cum ratione iudicare non
 oibus itidem sit promptum (nam & natura sagaces esse oportet, & à puero ingenitum in mathematicis di-
 sciplinis excoluisse atque exercuisse,) satius est ab experientia auspicari, eo quoque maxime, quod bona pars
 medicorum hac sola alimentorum facultates inuertas esse pronunciarint. Ac empiricos quidem qui om-
 ne studium operam quae conferunt, ut quae ratione sunt inuenta, ambitiosis contentionibus oppu-
 gnent, fortasse quis contempserit: uerum Diodes (tamen si professione est dogmaticus) haec ad Plutar-
 chum in primo de sanitate tuenda libro scripta reliquit. Qui ergo oia sapore eodem, odore, calore, aut alio
 id genus praedita, vires easdem obtinere existimant, haud rectè opinantur, nam multa ostendere quae pos-
 sit dissimilia fieri ab his, et si, quod ad praedicta attinet, inter se conueniant. Neque sane, si quid alium
 aut urinam mouet, aut aliam quamlibet habet facultatem, ideo tale esse quodque est putandum, quod
 uel calidum sit, uel frigidum, uel falsum, quandoquidem non dulcia omnia, aut acris, aut falsa, aut
 caetera id genus, easdem habent facultates: sed, si quis actionis cuiusque ipsorum causam totam naturam
 retulerit acceptam, is minime à ueritate aberrarit. Qui uero singulorum causas, cur uidelicet nutriat,
 aut aluum aut urinam cieant, uel aliud quidpiam eiusmodi praesent, reddendas aut manent, igno-
 rare uidentur, primum, quod haec inquirere, haud frequenter ad usum sit necesse: deinde, quod multa sunt
 ita rerum natura, quae principijs quibusdam ex natura sua quodam modo sunt similia, uel nullam
 causam rationem admittant: ad haec non nunquam hallucinantur, cum incognita & controuersa neque
 admodum uerisimilia sumendo, abundè causam ipsam credunt se assignasse. Quo circa neque his,
 Secunda Classis. bb qui

Græce πρὸς τὴν τοῦ προ-
 κληθέντος οὐκ
 ἔστιν ἀπο-
 σιφ, ad presen-
 tis speculationis
 collectionem.
 uetus inter-
 pres uideelicet
 ἔστιν ἐν τοῖς
 quod ueritas in
 mentionem.

1. r. c. 3.
 2. f

† Antiquus & Aldinus legunt, κρισις ἢ διαίτης, nos κρισις

qui causas eiusmodi afferunt, neq; ijs, qui de omnibus causam putant esse reddendam, est attendendum, sed potius ijs, quæ diuturna experientia fuerunt explorata, credendum: quorum autem possumus, causa est inquirenda, quando, quod de ipsis dicimus, sic speramus fore notum magis ac magis credibile. Hæc sunt Dioclis verba, sola experientia alimentorum facultates nobis notas esse arbitrantis, non ex indicationibus, quæ cum à temperamento tum à saporibus sumuntur: cum autem, quæ est in partibus plantarum, alia adhuc inesse indicatio, eius non meminit. Dico autem partibus plantarum indicationem inesse, quæ præter alias Mnesitheus est usus: per hanc enim in plantis alias quidem radicibus, alias caulibus, facultates inesse ostendit, quemadmodum certe & folijs & fructibus & seminibus alias. Quod igitur experientia, ut alia pleraque, ita & qui cibi facile aut seculis concoquantur, qui quæ stomachum iuuent aut offendant, denique qui aluum laxent iritent aut sistant, nos doceat, nemo est, cui vel tantillum est mentis, qui ignoret: cæterum in his ipsis non parum fallunt, qui citra limitationem, faciunt de rebus periculum, ut in commentarijs de simplicium pharmacorum facultate, atque in tertio de temperamentis, demonstrauimus: ac sane, qui vtrouique committuntur errores, multum inter se sunt similes. Quapropter hoc quoque loco ad viuum, ut illic, limitationes scribere, quibus quis intentus singulorum facultates citra errorem possit deprehendere, haudquaquam mei est instituti, qui semel duntaxat de quaque re scribere solem, non eadem in multis commentarijs de iisdem passim inculcare. Vltatum igitur mihi morem ne nunc quidem prætermittam, summas tantummodo limitationum, id quæ ea breuitate, quam orationis perspicuitas patitur, complexurus. Incipiam autem ab eo, quod omnibus est in ore, quod quæ Erasistratus minus recte scripsit, melicratum videlicet aluum non cuius subducere, neque lentem cohibere: sed quosdam esse, qui præter quàm quod neutrum experiuntur in contraria etiam incidant, ut si statim quidem eis aluum à melicrato, laxetur autem à lente: præterea quosdam inueniri, qui bubulam minori negotio, quæ pisces saxatiles, conficiant. Equidem ab illis semper solem sciscitari (nam à postremis exordiar) quod nam ipsis symptoma accidat, quod iudicent se saxatiles pisces non coxisse, vtrum ne pondus quoddam in ventriculo, ut instar plumbi, aut lapidis, aut luti quiddam incumbere ipsis videatur, hoc nempe modo quiddam, quem ex huiusmodi cruditatibus sensum percipiunt, interpretantur: an mordicationem quandam manifestam in ipso, an flatum, an ructum grauem sentiat: tum alij nidorulentum magis sibi ructum accidere, alij mordicationem, non nulli vtrumque, responderunt. Florum igitur corporis habitum diligenter contemplatus, deprehendi bilis fluxu copiam in ventriculo, vel ob prauam quampiam temperiem, vel propter peculiarem constructionem, esse acruatam: peculiarem autem dico constructionem, quoniam hominibus quibusdam bilis ex iccore in intestina destituta, in ventriculum regurgitat: prauam vero temperiem, cum calor natura ipsis inest acris ac mordax, & (ut sic dicam) febriculofus. Proinde par est, ut isti cibaria corrupta difficilia melius, quæ facilia, coquant: quæ, quæ facile concoquantur, facile item alterantur ac corrumpuntur: contra, quæ concocti sunt difficilia, non facile quoque tum alterantur tum corrumpuntur. Hæc certe, si in multum calorem incidierint, coquantur magis, quæ si moderato occurrerint: atque hac profecto ratione accidit, ut non nulli bubulam facilius, quæ pisces saxatiles, conficiant. Lens autem quibusdam aluum mouet magis, quæ inhibeat, non alia ratione, quæ in commentarijs, quos de simplicium pharmacorum facultate conscripsimus, demonstrauimus. Quemadmodum enim ex ijs, quæ à nobis præparantur, non nulla, quæ facultatem ac substantiam habent contrariam, componuntur, ita & natura ipsa permulta, quæ sensu simplicia apparent, commiscuit: quod in plerisque alimentis comperias. Etenim non lens sola, sed & brassica, atque adeo marina propemodum omnia, quibus testa pro cute est, quæ Græci *δερματόφυμα* appellant, compositam ex pugnantibus facultatibus naturam sunt sortita: nam solidum cuiusque corpus tarde permeat, aluum quæ sistit: humor vero stimulat ad excretionem. Huius porro rei ex coctione manifesta sumitur demonstratio, cum aqua, in qua dictorum quodque fuerit decoctum, aluum subducit, ipsa vero corpora inhibeat. Hinc non nullos audias, qui dicant, si brassicam leuiter coctam & vniuersim ac repente ex lebere in vas aliquod, in quo sit oleum ac garum, transfusam, ante alios cibos sumptis, aluum subducet. Altos autem videas brassicam, quæ græcis *δυσήθηθος* id est bis cocta, nuncupatur, ad ventris cohibitionem hoc modo apparare: Cum ipsam aquæ prius incoctam, aquam quidem totam ex lebere effundunt, aliam autem adfundunt puram & calidam, in qua rursus brassicam secundo coquant, ut, si quid proprii succi post priorem decoctionem habuit reliquum, in hac penitus deponat: omnibus enim, quæ in humore coquantur, visu venit, ut quiddam ab eius facultate in se deriuent, ac de sua vicissim portionem aliquam ipsi impartiantur. Id quod in ijs, quæ in iure aliquo elixamus, siue legumen, siue animantis pars, siue olus id fuerit, quod in se tibi licet discernere: res nanque elixa, tam gustu quæ olfactu, ipsius iuris: ipsum autem ius, rei, quæ in se est elixa, qualitatem ac facultatem repræsentat. Totius porro, qui nunc nobis est propositus, sermonis veritatem poteris sic explorare. Lentem, aut brassicam, aut aliquod marinorum memoratorum animalium decoquito, postea decoctum oleo garo pipere quæ conditum, cui liberit, propinato: idem facio in brassica bis cocta: videbis enim portione quidem aluum dilui, solidi autem corporis estu constipari. Quare non est, quod miremur, si ab huiusmodi cibis, quando cum

Al. 1. f. 1. d. 4. c. 1. fol. 7. a. b. c.

A ipsorum succo solidum corpus sumptum fuerit, tormina interdum & inflationes oriantur: pugna enim quædam inter vtrumque sic, cum solidum quidem corpus hreat subinde ac tarder, succus autem ad excretionem properet: quo casu, si quod, mordicat, excretum fuerit, cessat symptoma: sin moretur, ventrem torminibus ac flatibus infestari est necesse, quibus sola pugnantium excretio sine imponet. At, cum non nullis venter ad egerendum natura sit propensus: alij autem licet sicus & ad egerendum difficilis, vtrique pro sua natura symptomatis, quæ ab huiusmodi cibis sunt, afficientur, cum venter interdum quidem succi, interdum vero solidi corporis facultati optulerit: duabus namque contrarijs causis simul commissis, vnam superare, alteram succumbere alteri est necesse. Id ipsum autem propter ventris affectus quosdam accidit, non natiuos quidem illos, sed aliquo tempore subortos. Nunc enim pituitosum in eo humorem, nunc biliosum, acerrum contingit: atque ipsius "pituitosi, alium quidem est acidus, alius salus, alius dulcis, alius denique (sensibilis qualitate est pers: rursus alius est liquidus, alius crassus, alius viscidus, alius dissipatu facilis: Ad hæc humoris biliosi, alius est flauus, alius pallidus: in quorum vtroque maximum est pro maioris & minoris ratione discernit, ut interim alias eius species prætermittam, quæ in corporibus agrotantibus apparent. Singuli igitur memorati humores, cum aut ad alui excretionem, aut eiusdem cohibitionem, plurimum habeant B momenti, postea, quæ integra ciborum memoratorum corpora cum suis succis in ventrem peruenierint, ijs quidem, quæ eiusdem secum sunt facultatis, ferunt suppetas: aduersantur autem ijs, quæ sunt contrariæ. Supra igitur duas genere causas recensimus, propter quas iisdem sumptis cibis diuersi in ventre effectus sequerentur: nunc vero præter naturalem constitutionem, & liquidas solidas quæ non in se habent id est ciborum, partes tertia quoque adiuuata est. Nec vero, siue *ισθμίουσα*, siue *ιδίσα*, siue *προφασ* appelles, quicquid inierit: quidem tum ijs nominibus, tum etiam his nihilominus, cibos *στυγία* & *σπρωματα* appellant. Cui rei testis est Hippocrates in opere de morbis popularibus, nec, quo pacto quis ipsis vratur, laborare, cum ea præsertim omnia Græcis sint visitata: sed rerum ipsarum scientiam consecrari. Alimenta ergo citi tardiusue transitus esse comperiantur, alia ob naturalem nostram ab initio constitutionem, alia ob ventris dispositionem ac quietitiam, non nunc quam ob peculiarem aliquam esculentorum ac poculentorum substantiam: quandoquidem ex ijs quedam humida, quedam sicca dura ue sunt: cetera alia viscida, alia friabilia ac diuisiua facilia: non nulla denique acrimoniam in se habent, alia acorem, aut amarorem, aut dulcedinem, aut salurginem, aut austeritatem, aut acerbitatem, aut alias, extra has, facultates medicamentosas eiusdem generis cum ijs, quæ purgantibus medicamentis insunt. Si quidem atriplex, blitum, malua, cucurbita, quia sunt lenta ac perhumida, alij quæ talia non sunt, celerius subsidunt, potissimum ijs, qui sumptis illis in solo leniter obambulant, sensim modice cedentia: lubricant enim, si quis concutiatur, promptius, quam si quiues iaceat. Eodem in genere ponere quis possit mora, dulcia cerasia, & ex vinitis quæ dulcia feni sunt ac crassa. Pepones quoque, & quos melopepones vocant, quod humidum sunt ac lenti, ventri subducendo sunt idonei, facultatem quæ mediocriter abstergerendi habet, & horum maxime pepones: quam facile, si sordidam aliquam partem ijs confricueris, perceperis, protinus namque cernes, quicquid in ipsa est sordium, abstergi: ideo quæ inter ea, quæ vrinam mouent, connumerantur. Porro inter humida corpora & aquosa, sunt, quæ præcocia vocitant, & persica, & omnino quæcunque nullam gustantibus ea aut olfacientibus, qualitatem vehementem repræsentant: quæ, si quidem venter ad deficiendum est propensus, non egre subsidunt: sin minus, herent & ipsa sublimia, nihil ad ipsam excretionem conferentia. Etenim huiusmodi ciborum materia medium quodammodo inter aluum sustentia & proritantia locum sortita, exiguum quiddam in alteram partem afferit momenti, si in ventrem incidat nec ad excernendum valde locordem, nec ad distributionem alacrem ac robustum: interdum enim hæc quoque aluum cohibent. Quin & melicratum, in quibus celeriter distribuit occupat, nihil aluo ad excretionem confert: quinimo cibis secum commissis, ad distributionem præit: quod, si distribui celeriter non anteuerit, ad excretionem, non secus ac flaua bilis sua acrimoniam ac mordacitate, irritat. Hoc ergo cibatorum atque potiorum genus duntaxat mordicatione sua ventris partes ad expulsionem excuscat: perspicuum autem est, quæ, si etiam intestinorum substantiam nomine ventris complectimur, sic nempe vulgus *προγαστορας* & *μεγαλοκοιλους*, id est ventre prominulo & ventriculosos appellat. Alia autem sunt, quæ ventrem subducunt, quæ facultates in se medicamentosas habeant commixtas, similes ei, quæ in scammonia, colocynthide, helleboro, & id genus alij conspiciuntur: horum enim substantia ex cibo & pharmaco est commixta, ut si ipse in pisanæ cremorem succi scammonij paululum quiddam inmiscias: qui succus, etiam si sensum quidem sic effugerit, sua tamen actione minime latebit, sed aluum palam subducet. Atque hoc esse videtur quibusdam, quod ab Hippocrate "dicuntur est. In cibo medicamentum. Alij vero non sic modo, sed de illis quoque "cibarijs intelligi posse dicuntur eius voluerunt, quas neque alendi neque purgandi animalis vllam habent facultatem: hæc enim in quibus non modo vt alimenta, verum etiam vt medicamenta, sepe numero agere, est ma-

2. Epid. Sect. 1. haud longe a principio. 6. Epid. eor. 2. c. 3. p. 195.

A In lib. de Ali. mèr. ad iouit. B "Al. brassica non habet illam dictionem cibarys.

Secunda Classis.

bb ij nifeste

niffete nos calfaciant, refrigerent, siccent, aut humectent: veluti, dum horum nihil in hominis corpore efficiant, sed ipsum tantummodo alant, tum medicamenti rationem haudquaquam habere. Sunt autem sane paucissima id genus edulia: quotquot verò ea fuerint, alimenti duntaxat rationem plane habent, corpus eius, qui sumplit, in qualitate non immutanti: etenim, quod refrigeratū est aut calfactū, humectatum aut siccatum, secundū qualitatem est mutatum: quod vero ex cibo ad molem dissipatē substantiæ faciendam animal sibi assumptū, ab illo duntaxat, vt alimento, iuuatur. Quam ob rem, quæ medijs sunt temperamenti, nulla quæ vincenti qualitate sunt prædita, ea solum sunt alimenta, non etiam medicamenta: ventrem quæ nec solvunt, nec cohibent: stomacho nec robur, nec imbecillitatem inducunt: sicuti sudores urinam ve nec prouocant, nec coercent: nec aliam quāuis dispositionem calidam, frigidam, humidam, aut siccam in animantis corpore ingenerant, sed, quæ le animantis, quod nutritur, corpus alium pferant, tale prorsus conseruat. Verum hoc quoque loco limitatio quadā est vtilissima, quæ ne ipsa quidem à Diocle est posita, vt nec ab alio quouis, quos mihi adhuc perlegere contigit. Si enim hominis corpus medijs planè sit temperamenti, per alimenta medijs temperamenti eo in statu seruabitur: verum, si id frigidius, vel calidius, liccius, aut humidius fuerit, medijs temperamenti cibum & potum perperā exhibuevis: quippe huiusmodi corpus, quatenus ab exacte media constitutione recessit, eatenus in diuersum statum traducatur, est necessarium: si fuerit id per presentis distemperantiæ contraria. Contraria autem pari intervallo in vtraque oppositione à medio in vtranque partem secedunt: vt, si corpus tribus (verbi gratia) numeris à temperata ac media constitutione ad calidiorem secesserit, totidem cibum quoque à medijs temperamenti cibo ad frigidorem secedere erit necesse: sin vero quatuor numeris ad humiditatem discesserit, totidem cibum mediocri licciorem esse conueniet. Atque in hoc certe permultis est inuenire, qui de iisdem cibis ex diametro pugnantia pronunciant. Nuper enim duo inter se concertabant, quorum alter salubre, alter insalubre mel esse affirmabat, vterque ex illato sibi à melle affectu coniectans, non dum illud intelligentes, quod omnes homines non vnum ab initio habuerunt temperamentum: neque, si habuissent, immutabile ipsum ætatis cursum aut in temporum anni ac locorum commutationibus uerū potuissent: vt nunc omittam, quod iisdem homines vitæ institutis, ac victus ratione natuum corporis habitum immutant. Ne igitur longe abeam, eorum, qui de melle inter se disceptabant, alter quidem erat græte senex, & natura pituitosior, vitæ quæ otiosa, & cum ad alias omnes actiones, tum autem ad eas exercitationes, quæ balneum præcedunt, ignauus: ob eam quæ causam mel ei erat vtile, alter vero natura erat biliosus, & annos natus triginta, in quotidianis quæ operibus multum sese fatigabat: non ab re igitur in eo mel celeriter in bilem vertebatur, ea quæ ratione sibi erat nocentius. Noui autem & ipse quendam, qui de ore ventriculi que rebat: quod eū ab acruata in eo pituita prouenire, ex ipsius sermone cōiectassem, consuluissim quæ, vt cum sinapi betam & porrum sumeret, eorum ope incisam pituitam, largiter per aluum excreuit, omnibus quæ symptomatibus est liberatus. Idem postea, cum post esum ciborum acriter non cōcessisset, mordicationem quæ in ventriculo sentiret, sumpto rursus cum beta sinapi, non modo à mordicatione non fuit leuatus, verum etiam longe deterius habuit: tum protinus admiratus, quid esset, quod ab ijs, quæ ante summopere iuuissent, nunc grauius læderetur, causam sciscitaturus ad me accessit. Eos porro, qui rei medicæ sunt imperiti, in his falli non est absurdum: verum medicos, qui pleraque & eadem vtilissima theorematæ prætereunt indistincta, quis ferat? Non enim ipsos simpliciter pronunciare conuenit pisces saxatiles permultis quidem concoctū esse faciles, non nullos vero reperiri, qui bubulam facilius conficiant, sed vtroque distinguere: quemadmodum demelle non simpliciter pronunciare, sed simul adijcere, quibusnam gratibus, naturis, anni temporibus, regionibus, ac vitæ rationibus vtile sit, aut noxium: verbi gratia, quod calidis & liccis sit aduerfissimum: frigidis vero ac humidis vtilissimum, siue ea temperies eis sit naturalis, siue accesserit propter ætatem, siue propter regionem, aut anni tempus, aut vitæ conditionem. Itaque ad præsentem speculationem summe necessarium esse videtur hominum pariter ac ciborum temperamenta considerasse. Porro, qualia nam hominum sunt temperamenta, & qua ratione ea dignoscere conueniat, in commentarijs, quos de temperamentis scripsimus, ceu vti quæ de medicamentorum temperamentis, in ijs, quæ de illorum facultatibus prodidimus, abunde diximus: in presentia vero tempus exposcit, vt alimentorum temperamenta exequamur ea methodo, qua libro de victus ratione sunt scripta, qui est, vt nonnullis placet, Hippocratis: vt alijs, Philistionis, aut Aristonis, aut Euriphontis, aut Philite, omnium antiquorum virorum. Inisti autem ipsius in nonnullis quidem exemplaribus est: Ciborum omnium ac potuum facultates, tum naturales tum arte accitatas, sic dignoscere oportet: in alijs autem hoc: Locorum autem omnium ratione ac naturam sic oportet dignoscere. Cum ergo seorsum libellus hic circumfertur, de ratione vitæ inscribitur, est quæ secunda pars, cum opus totum in partes tres sit diuisum: cum vero totus vnicus & non diuisus, ex tribus confatus inuenitur, de natura humana & victus ratione inscribitur. Secunda igitur pars, in qua agitur de cibis, non ab re forte Hippocrate digna putabitur: sed prima quam plurimum ab Hippocratica sententia recedit: verum id quidem præter institutum obiter quæ sit dictum. Cuiuscumque autem memoratorum virorum fuerit, omnem in cibis victus rationem ad vniuersalem

principium fecandi libri de Dieta.

A.L. 1. F. 13. t. 1. c. 33. fol. 191. a

Alem quandam methodum videtur reuocare. Qui enim hordeum natura frigidum, & elixatione humidum esse didicerit, sciuerit quæ corporum temperamenta, tum naturalia tum alicuius affectus occasione acquisita, distudicare, is rite non tantum sanis corporibus, verum etiam egrotantibus, hordeum edendum exhibebit: præterea & cataplasmatibus ex hordeacea farina percommode vteretur, qui & corporis & hordei temperamentum tenuerit. Nec vero fatis fuerit principissimam ac primam cuiusque cibi temperiem nouisse, sed (vt in libris de medicamentis præstratum est) eas quoque, quæ hanc sequuntur qualitates callere oportet, vt quæ & ipsæ sunt vtilissimæ, multæ quidem, si non omnes, in saporibus, quædam autem etiam in odoribus. Quod enim vnum quodque ex tanto calido, frigido, humido, & sicco, quodammodo est temperatum, idcirco hoc dulce, illud amarum, salsum, acerbum, austerum, acre ve apparet: αλωσην autem nihil aliud est, quod αλμυρον id est salsum: nam vtraque voce res vna declaratur. Item acerbis & austeris commune genus est, quod Greci σφρον hoc est adstringens, appellamus. Caterum in quarto libro de simplicium medicamentorum facultate, de omni saporum genere copiosissime differuimus: quem certe librum necesse omnino est cum perlegisse, qui ea, quæ in presentia à nobis dicuntur, esse assecutus, vt ne, quæ semel de ijs dicta sunt, in hisce libris identidem repetere cogamur. Ergo ciborum non nulli quidem (quem B admodum haud ita pridem commemorauimus) si quis eos gustauerit aut olfecerit, nullam insignem ac manifestam qualitatem præ se ferunt, quos sanè αρωμας & δαρωμας, id est qualitates ex pertes & aquosus nominant: alij autem manifestissimam habent astrictionem, aut congenitam dulcedinem, aut acrimoniam: sicut non nulli quoque saliores, aut amaritudinis quidpiam habere, perspicue cernuntur. Quare perspicuum est cibos eiusmodi eandem cum ijs medicamentis habere facultatem, quibus cum sapore conueniunt. Ceterum in commentarijs de medicamentis, causam explicituimus, quæ obrem adstringentia quædam non eadem cum alijs adstringentibus in corporibus agant, vt aloë, æs vitum, atramentum lutorium, flos aeris, squama quæ, & chalcitis. Etenim, quæ in quoque istorum adstringentium facultati ac substantiæ alia quæpiam est admixta, euenit, vt opera, quæ sigillatim edunt, immutentur: perinde, ac si malo cydonio scammoniam in tus miscueris: quod vti quæ interdum facimus, partes mali, quæ circum semen sunt, exculpenres, deinde cauitatem scammonia implentes, deinde circūscientes ac affantes, atque ita malum mandendum exhibentes. Quod namque hunc in modum preparatum est, absque stomachi subuersione aluum subducit, facultate nimirum purgatrice, quam malum ipsum à scammonia acquirit, in ipso vincente, propria autem ipsius mali manente: alioqui nec iucundum, nec adstringens, nec stomacho esset vtilis. Ad eum igitur modum cibaria quædam facultatem quampiam habent in se ipsis admixtam, cui aut purgare, aut aliud quippiam agere, sit naturale: in quibus non est dubitandum, quin saporum facultates actionem suam, quam à natura habent, efficiant: in quo enim qualitas inest adstringens, ipsa, quantum in se ipsa est, vicina corpora cogit, constringit, ac refrigerat. Idem autem corpus non nunquam alias sui partes calfacientes, alias refrigerantes, habere potest (vt in libris de simplicium pharmacorum facultatibus demonstrauimus) natura scilicet eas ita permiscente, vt medicis quidem frigido cuiusdam pyrethrum aut piper interdum commiscant. Hæc certe (vt diximus) in commentarijs de medicamentis copiosissime pertractata, his, quæ nunc à me docentur, sunt vtilissima: nam, qui hæc ante didicerit, modum reperiet, quo cibos omnes sigillatim apparare queat. Nam nos quoque τειλωσασανην, id est ex beta & lente edulium, non nunquam damus: atque ante, nos Heraclides Tarentinus multis non tantum inculcata valetudine fruuentibus, verum etiam malo aliquo affectis, sæpe exhibebat. Primum ergo betarum copiam, deinde, cum condimus, aut salis plusculum aut dulcetem garum ei inspicimus: sic nempè aluum magis subducit. Sin minus vis subducere, lætè ex corticatam barum decoquito, aqua videlicet priore essuata: dein salis aut gari portunculula addita aliquid quod eorum, quæ aluum modice sistunt, insicito (puta acetum,) ea mensura, vt gustum non offendat: ita enim iucundissimum atque vtilissimum esse ceris pharmacum & cibum non paucis eorum, qui diuturna diarrhoea conflitantur. Porro dixi, non paucis, non omnes completi volens: nam hic quoque limitationum est usus, per quas eorum, qui diarrhoea iam pridem laborant, affectus inuenientur. Omnino enim nullius rei vires experientia commodè explorabis, nisi prius per rationem ad vnguem competum habueris affectum, cui applicatur, id quod exploras, siue sit cibus, siue potus, siue medicamentum: quippe affectuum cognitio, est materia remediorum, non ipsorum remediorum cognitio. At, quoniam fieri non potest, vt, nisi quis materiarum, quibus vitumur, facultates exacte calleat, illarum ope egentibus succurat, necesse est, vt alibi de pharmacorum, ita hoc quoque loco de alimentorum facultatibus, differamus. Cognitio autem horum vix tandem longo tempore recta nobis accedit: quam consequimur cum ex certa definita quæ experientia, tum ex halitu saporum quæ natura quæ duo rebus, quas examinamus, insunt: ad hæc ex consuetudine, quam habent secundum lentorem aut friabilitatem, aut laxitatem & densitatem, aut leuitatem & grauitatem: hæc enim omnia ad ipsarum inuentionem adeo conferunt, vt, cum in peregrinam regionem perueneris, si quid esculentum nunquam prius tibi conspectum offenderis, permultas sis occasiones atque adiumenta ad eius fructum pernosendam habiturus. Ceterum, quæ Mnethius de radicibus, caulibus, folijs, fructibus, seminibus quæ prodidit, non certam valde habet

At An. in terpres. magis, n. subductum est iste videtur aut legisse utraque utrosque hic n. garus m. s. subducit aluum.

B Locis hic ex vultu cod. greco testiturus est, in quo legitur utraque utrosque hic n. garus m. s. subducit aluum. i. m. n. au xilio est, non ipso auxiliari est illi resti cogitatio. Sentus autem cibi potus & medicamenti notitia ab e cogitatio remedij, sed materia remediij tunc enim illa materia et sic remedij, cum oportune adhibetur, quæ Galea et familiarissima

C Quis habere videtur ea qua examinat.

Secunda Classis. b b iij bent

hent dignotionem, si experientia definita ipsa exploraris: quod ex ijs, quae sequuntur, fiet manifestum: statui enim de cibis singulis seorsum pertractare. Quod si tractatus ipse longior erit, poterimus ipsum postea alio quodam minore libello perstringere, qui ijs, qui artem callent, utilis erit: quandoquidem exercitatio sola ac doctrina, quae per diffusam enarrationem traditur, nullis artibus reddit. Ideo quod inscite illud mihi vulgo dici videtur, optimam esse doctrinam, quae viva voce traditur, neque enim quenquam ex libro nauclerum, aut alterius artis opificem euadere: libri enim sunt ijs, qui ante erudit fuerunt, monumenta, non rudium & indoctorum doctrina perfecta. Quod si qui sint, qui praceptoribus careant, velint quae ijs, quae plane ac copiose sunt scripta, (qui non bis scribendi mos est) diligenter incumbere, magnum hunc fructum capient, potissimum si ea relegere identidem non grauentur.

* κατὰ δὲ ἐξ ὅδον.

Haud iniuria medicorum plurimi praesentem doctrinam a tritico mihi videntur auspicari, quando cum apud Graecos omnes, tum barbarorum plurimos, semen hoc & frequentissime & summa cum utilitate vsurparur. Inter tritica autem plurimum habent alimentum, quae densa sunt, totamque substantiam habent adeo compactam, ut dentibus vix diuidi queant, talia enim exigua mole, corpora plurimum nutriunt: quae vero ijs sunt contraria, quae que dentibus quidem facile franguntur, fractaque rara ac laxa apparent, magna mole exiguum reddunt alimentum. Quod si vitrorumque rare modum pendere libuerit, quae densa sunt, multo grauiora esse comperies: haec autem sunt colore etiam laxis flauiora. Explorare autem horum naturam non simpliciter oportet, superficiem externam duntaxat contemplando, sed diuidendo quoque, ut diximus, ac frangendo: multa enim, quae extrinsecus flaua ac densa fuerunt visa, rara intus ac laxa albaque apparuerunt. Haec sane furfuris habent plurimum: & si quis postea, quam molita sunt, tenuissima farina excussa, ex reliquo panes, quos *πίσχυρα*, id est furfuraceos appellant, fecerit, parum quidem ipsos alere, ventrem vero multis excrimentis implere experietur, ob eamque causam facile etiam sublidere: praeterea, quae furfur non nihil facultatis habet deterforie, merito intestinis irritatis celeris eorum fit defectio. His autem contrarij quidem sunt panes purissimi, plurimum ponderis exigua mole habentes: omnium vero panum tardissime desiciuntur. Videbis sane illorum massam admodum lenem, ita, ut quae longissime indiuisa trahatur: quod corporis leui est proprium. Merito igitur ij quidem & fermento copiosiore indigent: omniumque maxime subigere eos oportet, nec statim post fermentum & subactionem alere: furfuraceis vero paucum fermentum, & lenis subactio, breueque intervallum sufficit. Pari modo, qui puri sunt, aliationem diuturniorem, furfuracei breuiorem postulant. Porro non pauca est inter purissimos ac sordidissimos, minoris maiorisque ratione latitudo, cum alios quidem puros, alios sordidos, & vocemus, & re vera sint. Est autem & alia panum species inter hos plane media, quos *ἀσπύρους* appellant: medici autem veteres ipsos nominabant *συγκομιστούς*. Ceterum, quae hi fiunt ex farina secretio nis experte, furfure scilicet a pura farina non separato, omnibus id est perspicuum: illinc enim nomina ipsi indiderunt, *ἀσπύροις* quidem, quod *ὁλος ἄσπός*, id est totum ipsum triticum nulla sui parte adempta in panificiu cedat: *συγκομιστούς* autem, quod ad ipsos conficiendos tota farina nusquam a furfure seiuuncta *συγκομιζήταις*, hoc est, comportetur. Verum & inter hos ipsos, qui ad vnguem medij inter furfuraceos & purissimos panes esse videntur, non parua est pro tritici natura differentia: siquidem ex denso ac graui tritico praesantiores, ex laxo autem ac leui panes fiunt deteriores. Et apud Romanos quidem, ut & apud alios propemodum omnes, quibus ipsi imperant, panis quidem purissimus *σιλγίνης* id est siligineus: qui autem huic est proximus, *σεμίδαλις* id est simlaccus, nuncupatur: verum *σεμίδαλις* quidem graecum nomen est & antiquum: *σιλγίνης* vero neque graecum est, neque ipsam aliter possum exprimere. Inter panes igitur, siligineus plurimum alimentum praestat: post ipsum autem simlaccus: tertio loco medius, qui & *συγκομιστός* & *ἀσπύρος* dicitur: quartum post hunc est sordidoiorum genus, in quibus furfuraceus est postremus, minimumque omnium nutrit, & omnium maxime per alium sublidet. Concoctum autem inter panes sunt facillimi, qui plurimum sunt fermentati, & pulcherrime subacti, qui que in clibano igne moderato fuerunt assati: nam ignis ardentior primo statim occurru superficiem externam circumurens in testam modum inducit, acciditque duplici nomine, prauum panem fieri: priori quidem, quae partem internam habeat crudam atque illaboratam: posteriori vero, quae externam siccam habeat, ac praassatam, & restaceam. Porro ignis moderato remissior panem minus belle elaborat, sed ipsum crudiores relinquit, & maxime partem omnem eius internam. Qui autem in igne moderato, longiore spatio per totos se ipsos aequaliter assati fuerint, ij tum bellissime in ventriculo concoquuntur, tum ad ceteras actiones, quae coctione consequuntur, erunt accommodatissimi. Pessimi autem panes ij sunt habendi, quibus nihil melioratorum ante, adest. Cuius autem iam fines praebitis & prauitatis in panibus constituerimus, nemo iam est, qui non vel tacentibus nobis facile intelligat alios esse panes: quae aut optimis, aut deterrimis sint propinquos, alios porro ab illis longe discedere, tum alios quodam inter vtrosque hos locum mediu morbinere. Proinde, quemadmodum prius de melle admonuimus non simpliciter esse pronuntiandum ipsum salubre esse aut insalubre, sed pituitosae quidem naturae, hoc est humidiori ac frigidiori

A. l. 1. f. 3. d. 2. c. 7. fol. 61. g.

A. l. 1. f. 1. d. 1. c. 7. fol. 63. d.

Aul. l. 2. t. 2. ca. 365. fol. 95. d.

A ac frigidiori, si sit temperata, ipsum esse salubre: nec minus etiam, si ea natura tantum fuerit frigidiori sine multa humiditate, aut humidiori sine multa frigiditate: calidis autem temperantibus, ac his etiam multo magis calidis & siccis haudquaquam ipsum conuenire: ita panum quoque is athletae quidem est accommodus, qui neque bellissime est assatus, neque multum habet fermenti: priuato autem & leni, qui bellissime quidem in clibano est assatus, fermenti autem habet multum: porro qui fermento omnino caret, nemini proflus est accommodus. Quod, si casei aliquid insuper addatur (ut rustici quidem estis festis diebus solent apparare, eosque panes ipsi vocant *ἀζυμοίς*, id est fermenti expertes) eius (modi prompte omnes laeduntur, etiam si qui fortissimo sint corporis habitus, cuiusmodi sunt messorum ac solorum robustissimi: ab his namque facilius confici videas panes *ἀζυμοίς*, ut bubulam etiam ac hircinam, quae grauius athletis: quid. n. iam loquar de ouilla aut caprina? In Alexandria vero affinita quoque vesuntur: sunt, qui & camelina: ad ipsarum enim coctionem non nihil confert tum co-fuerunt, tum vero non minime earum carniū, quae sumuntur, parsimonia, ac denique ipsa totius corporis inanitio, quae illis necessario accidit, qui toto die in priuatis operibus sese conficiunt. Carnes enim inanitate rapiunt ex ventre succum non modo semicoctum, sed non nunquam omnino crudum atque incoctum, cum cibo sumpto operibus sese reddiderint: ob eamque causam ij grauissimis morbis postea prehendantur, & ante senectam intereunt. Quae cum vulgus ignoret, illos ob corporis robur beatos praedicat, cum ea esse & concoquere ipsos videat, quae nemo nostrum neque edere queat neque coquere. Quod autem eorum plerique, qui laboribus sese confecerunt, a prauis cibis minus ledantur, in causa est, quae ijs somni sint profundiores, quae res ad coctiones multum ipsi adferre momenti: quod, si ipsos plures ordine noctes insomnes ducere coegeris, morbo statim corripientur. Illi igitur vnicum hoc ad prauos cibos coquendos habent commodum: athlete vero alimentis quidem vtuntur optimi succi, sed crassi ac viscosi, illi sane qui inter ipsos sunt graues: quo nomine palefritae potissimum, nunc vero & pancratistae & pugiles, ita appellantur. Cum enim id solum eis sit propositum, ut ad certamina sese comparent, in quibus interdum totum diem aut lucari aut *παραπαιδιζέω* coguntur, idcirco cibo indigent corruptur ac euaporatu difficili: talis autem est, qui succum habet crassum ac viscosum, cuiusmodi potissimum est cibus ex carnis succo lassis & panibus (ut diximus) apparatus, quibus soli vere athlete vesuntur. Quod, si quis priuatus & ab exercitatione alienus eodem cibo uti voluerit, celerrime in morbum plenitudinis incurret, Graeci vocant *πληθωρινόν*: quem admodum, si homo vtens exercitationibus, oleribus ac prifanae succo alere tur, totum suum corpus celeriter labefactur ac confecerit. Porro, si quis nostrum panibus illis vtatur, quibus dixi athlete vti, succus ex eis abundabit crassus ac frigidus, qualem proprie crudum succum nominare consueuimus. Est sane & pituitae succus crudus & frigidus, non tamen crassus, ut qui humiditatem multam habeat & spiritum statulentum: crudus autem succus proprie nuncupatus, talis est, quale id apparet, quod in vrinis sublidet quandoque puri admodum: verum pus & graueolens est & lentum, crudus vero succus crassitie & colore illi duntaxat est similis, ut qui neque graueolens est neque lentus. Non tamen febricitantibus quidem ex crudorum humorum copia solis in vrinis sublidet, cuiusmodi dixi, sed & sanis, qui post multos excretatos labores cibos diros ac confectu difficiles escitant. Verum de alijs quidem postea tractabimus: nunc vero, quo niam de panibus primo statuimus differere, ijs, quae a nobis dicta iam fuerunt, haec adiciamus. Omnium quidem optimi sunt clibanitae, ad eum, quem praescripsi, modum tum assati tum ad affationem praeparati. Proximi autem ipsis sunt, qui in minori furno assantur, *πυρίται* nuncupati, eodem videlicet, quo praedicti, modo praeparati: sed, quia in profundo non similiter assantur, ob id ab ipsis bonitate superantur. At, qui super craticulam, aut cineres calidos, aut foci pauimentum ceu clibanum assant, prauis oēs sunt, ut qui inaequaliter se habeant: nam partes ipsorum extimae supra modum sunt assatae, intimae autem crudae. Ceterum ijs, quos praeterea, quae cineribus recti assantur, subcineribus dicitur nuncupant, cineres ipsi prauitatem aliquam aspergunt: quapropter omnium panum hos (si ipsis cetera omnia ante pariter adfuerint) quod ad assandi saltem modum attinet, propemodum dixerim esse deterrimos. Oportet enim semper ea, de quibus agitur, ita accipere, ut, quae inter se comparantur, in illis duntaxat, de quibus agitur, mutuo diffideant: quandoquidem, si, quae pluribus inter se modis discrepant, contuleris, quae de singulis ipsis membratim & seorsum dixeris, ea omnia collecta habebunt. De panum igitur differentia abunde dictum est.

De Placentis, quae ex farina triticea fiunt, Graeci Πέμματα vocant.

C. A. P. 3.

De alijs autem placentis, quae ex triticea farina parantur, dicere nunc fuerit opportunum. Ergo quos Attici quidem *πυρήνας*, nos autem Graeci, qui Asiam colimus, *πηγάδας* appellamus, parantur ex solo oleo. Oleum quidem solum in sartagine in igni sumi experti impolitam iniicitur: quod ubi incaluerit, triticea farina multa aqua imbuta ei adfunditur: quae celeriter, dum cum ipso oleo coquitur, cogitur ac densatur instar casei teneri in calatho coeferentis: tunc autem tam ipsam vertunt, superficiem quidem ipsius superiorem infra constituentis, ut ipsa sartagine etiam tangat, quod vero prius erat inferius, quodque abunde iam est coctum, sursum in sublime tollentes, ut iam sit in superficie: & cum iam, quod modo infra est, concreuerit, postea vertunt ipsam bis forte aut ter, quoad tota placentae aequaliter ipsis cocta videatur. Perspicuum sane est, Secunda Classis. bb iij quod

ed autem terendum, dum praeposuit ac qui in superficie est, cortex sit abiecius : is enim, quo vestitur ceni tenui tunica, non totus inter pinfendum abijcitur: quapropter & praemaceratur, & in mortario tunditur. Quod, si non quicquid est acris, deciderit, elixa ptiliana magis quidem deterget, nullam autem aliam noxam accipit. Pessima autem est ptilianae praeparatio, cum, ubi coci crudam ipsam in mortario cum aqua contuderint, deinde parum per coxerint, *επιμαχον* id est sapa inijciunt: quidam autem cum his mel quoque & cuminum inijciunt, cinnum quandam verius, quam ptilianam, comparantes. Verum, quae probe parata fuerit, utilitates, quas memorat Hippocrates, tum sanis tum aegrotis hominibus praestabit: siquidem lentor eius (ut inquit) levis, & continuus, & blandus est, & lubricus, & humidus moderate, situmque ardet: & ad abluendum, siquid opus erit, est idoneus: neque adstrictionem habet, neque tormina gignit: denique in ventriculo non exturgescit, siquidem inter coquendum intumuit, quantum plurimum intumescere poterat. Haec certe nobis in praesentia de ptilianae facultate suffecerint, non medendi rationem tradentibus, sed alimentorum dumtaxat vires explicantibus, quamquam in sermone transcursum ipsorum usum quoque attingimus.

De Panibus Hordeaceis. C.A.P. 10.

Nunc certe ad hordeaceos panes transire fuerit tempestivum, quos homines eodem, quo triticeos, modo parant: sunt autem non modo triticeis, verum etiam olyrinis, & multo adhuc magis typhinis, friabiliores, nihil in se lentoris, ut illi, habentes. Ex quo perspicuum est, quod exiguum corpori praestant alimentum, & potissimum si facti ex peiore hordeo fuerint, ex quo Hippocrates ne ptilianam quidem fieri voluit: neque enim, dum coquitur, succum copiosum ex se ipso emittit. Laudatissimum autem est, quod candidum, ubi pinlitum est, apparet, non nihilque densitatis ac ponderis (quantum hordeo datum est) habet. Porro, quod totum plenum est, & circumscriptioe externam habet resam, melius eo est, quod gracile est ac rugosum. Verum hoc quidem seminum omnium commune tibi esto indicium: nisi forte aliquando molle multo, quam pro sua natura, habeant maiorem, suntque molliora ac laxiora: scito enim ea humiditatem habere superfluum, praedictisque esse deteriora. Ob eamque causam non convenit his post collectionem vti: sed, ubi ea in locis liccis repositis, diu ab eis abstinere, quo interea pars quidem humoris superflui exhalat, pars autem etiam coquatur, quoad siccata mediocriter contrahantur. Desluit, namque a plantis, seminibus, & fructibus, postquam collecta fuerint ac reposita, primum quidem quicquid in ipsis aquosum est ac tenue, post autem & non nihil humidum naturalis. Cum namque substantiam habent iusto sicciorum, suntque deteriora, quae ad summum bonae habitudinis pervenerunt, non tamen iam omnino sunt prava: quin immo his affectibus, quos sicando corrigere oportet, sunt vtiliora. Quae autem diutissime fuerint reposita, vires habent imbecilliores. Huius porro terminus sit, cum ab ipsis diuisis quasi puluis quidam tenuis excidit. Haec itaque semel nunc dicta, in omnibus memoria teneto: non namque libenter de hisdem saepe eadem repero, nisi quoniam necesse videtur nudum dumtaxat caput memoriae causa repetere. Ad panes autem hordeaceos, de quibus dicere institueramus, reverli dicamus in his quoque quaedam esse differentias, illis, quas paulo ante in triticeis recensuimus, respondentem: omnes namque triticeis multo minus alunt: qui tamen ex praestantissimo hordeo conficiuntur, minus a triticeis in eo superantur: qui vero ex laxo ac levi, panibus furfuraceis respondent: panes autem ex hordeo huiusmodi citissime per alium subducuntur, quod & reliquis non minimum accidit, si triticeis eos contuleris. Quae porro inter hos mediae panum hordeaceorum sunt praeparationes, similes sunt his, quas in triticeis retulimus.

De Polenta, quae Graece Αλφίτων dicitur. C.A.P. 11.

Ex recenti hordeo mediocriter frixo laudatissima fit polenta, cuius si copia non sit, non nunquam & ex alijs ipsam conficimus. Cum autem polenta omnis, quae recte sit facta, boni sit odoris, ea est suavolentissima, quae ex optimo ac recenti hordeo, & quoad arsitam non admodum habeat siccam, est confecta. Compluribus autem per sanitatem mos est eam sapa & vino dulci mullis quoque commistis, non nunquam sola etiam aqua conspersam, aestate duabus tribusve ante balneum horis bibere: autemque sentire se hoc potu sibi liberari. Si tamen cum vino austro fuerit eposita, ventrem delingat. Polenta autem gentes quaedam pro pane videntur: quod ego rusticos in Cypro facere sum conspicuus, tametsi si frumenti plurimum metant. Veteres autem militibus etiam polentam praebant: Romani tamen milites ipsius imbecillitatem damnantes, ea non amplius nunc videntur: exiguum enim corpori alimentum dat, privatis quidem & omni exercitatione abstinentibus, satis multum: his autem, qui quoquo modo exercentur, minus quam sat est. Porro ex his humidis frixis sunt maza, de quibus deinceps differemus: praefertim cum Philotimus in primo libro de alimentis de ipsis copiosius disputans, quod in eis tamen erat vtilissimum, indeterminate relinquit.

De Maza C.A.P. 12.

Cuiusque eduliorum vires potes vel ante certam experientiam, ex ipsius natura consicere. Etenim perficacis ingenij viro farina, quae plane tenuis est & alba & ab omni fursurea substantia pura, satis intelligitur in ventriculo quoque citius ac magis alterari, eo quoque probius concoqui, & facilius in corpus distribui, promptiusque nutrire, ut quae tota corporibus alendis assimilatur atque apponatur: quod autem in ipsa fursureum est ac durum, ut extrinsecum in aqua dissolvi non

non cernitur, eadem ratione ne in ventriculo quidem madefactum dissolvitur, sed totum, ut sumptum fuerat, individuum permanet atque incoctum. Hoc igitur non potest nec probe concoqui, nec distribui propterea, quae ad ventriculum & ad intestina pertinent, nihil profors congruit, neque illabitur: quas res necessario sequitur, tum ut maior stercoris vis ex ipso acervetur, tum ut citius subsideat, partim propter ipsius copiae pondus, partim etiam quod fursurei omniae qualitate habet deterforiam. Quae omnia si quis reputet, intelliget tantum mazam in alendo corpore ab hordeaceis panibus relinqui, quantum hi a triticeis relinquuntur: quisippe, cum hordeum initio suapte natura fursureum habeat non paucum, frixum iam illud ipsum habet tum siccum, tum fursuracum comminatum difficilium: siccus autem est id, quod in hoc est praestantius, ex quo corpus sumebat alimentum. Quo fit, ut maza panibus hordeaceis aegrius coquatur, magisque ventriculum flatu impleat: in quo etiam, si diutius manserit, turbationem excitat: citius autem subducitur, si commissa diutius fuerit ac subacta: quod, si mel quoque addatur, citius etiam ob id ventrem ad excretionem incitabit. Ceterum, quod Philotimus opinatur, succum crassum glutinosum ac frigidum ex omni maza generari (quem ipse cum praepatore suo Praxagora vitreum appellat) secus profecto habet, cum polenta neque lentorem habeat, quod alige inest maxime, nec multum nutritiati. At illum sefellit maza copiosior, ac diutius in vino dulci & sapa macerata (quam ipse, quem admodum Athenienses, *τριπτην* i. tritam appellavit,) quod enim in ea triticeae massae respondet, durcile est ac glutinosum cum ob diuturnam macerationem, tum ob humoris polentae commixti crassitatem. Quemadmodum autem tritura multa cum crasso liquore facit, ut trita farina, lenta appareat, etiam si ea ex milio sit, ad eundem modum succus ptilianae apparet lentus, tametsi nihil in se habet glutinosum neque emplasticum, sed contra deterforium atque incisoriu: quod in cute nostra indicat, ipsius sordes eluens. Quod, si paulo post, quam cuiuspiam forbendam ipsam exhibueris, vomere ipsum feceris, pituitam, quae in ventriculo continebatur, detergebit, & omnia vomitu simul cum ea eiciet.

De Typha, Olyra, & Zeia. C.A.P. 13.

Mnesitheus quidem typhas tertio loco post triticum & hordeum numerat: Diocles autem ni praepones: eodem certe compendio de tritico, hordeo, alijs quoque multis tradidit. Paulo autem de his Praxagoras ac Mnesitheus, quam Diocles, copiosius scripserunt: attamen ne ipsi quidem fati fuerint. Philotimus vero de quibusdam admodum copiose, de alijs autem egre ieiunat: sunt & quorum ne meminist quidem, quemadmodum nec zeig: perspicuum autem est, quod nec praepator citius Praxagoras, quam do quidem Philotimus non modo eorum, quae ille scripsisset, nihil praetermisit, sed pleraque etiam perpoluit, atque adiunxit. Illud vero mirum videri debet, quod ne is quidem, qui librum de ratione victus composuit, qui Hippocrati est adscriptus (quisquis is vir antiquus fuerit) nominis zeiae mentionem unquam fecerit: quod, si typhas a non nullis putabat appellari zeias, id ipsum significasse oportuit. Verum satis forte fuerit ipsorum verba adscripsisse. Diocles ergo in primo libro de sanitate tuenda ad Plistarchum (in quo ciborum facultates explicat) sic scribit: Post hordeum autem ac triticum facultatibus sequuntur omnium maxime olyrae, typhae, zeig, panicum, milium. In quibusdam autem exemplaribus zeiae nomen omnino non est: quin & in quibusdam, non facultatibus, sed utilitatibus, scriptum est hoc modo: Post hordeum ac triticum utilitatibus sequuntur omnium maxime olyrae, typhae, panicum, & milium. perinde, ac si olyra semen esset a typha diuersum. Mnesitheus autem vno semine duo nomina ait contineri, scribens ad hunc modum: Ex seminibus ad nutritionem sunt appositissima triticum & hordeum: quod autem haec deinceps sequitur, duplci quidem nomine nuncupatur, eadem tamen res est, alij enim typham, alij olyram nominant. Deinceps ista adiungit: Post haec autem sunt zeia, milium, & panicum. Diocli certe ea de typha & olyra scribere, quae modo adscripsi, fati vultum fuit: Mnesitheus vero particulatim quoque de his postea tractavit, primum quidem de tritico & hordeo, mox de typhis, scribens his verbis: Reliquorum vero seminum typha quidem est optima, namque nutrit admodum, neque magno negotio conficitur. Panem autem ex zeia nemo affatur citra sanitatis dispendium mandit: quod, si quis ei pani non assuerit, etiam si minimum sumperit, aegrotabit, est enim grauis & concoctu difficilis: qui vero regionem colunt vehementer frigidam, eo semine coguntur nutriti, ipsi quoque ferere, quod frigidibus persisterent resistat: Atque hi principio quidem paulatim edere assuescunt, tum quia ingrati odoris est cibus, tum quia rarus est in eiusmodi regionibus frugum proventus: post autem quod familiaris sit edulium, accidit, ut facillime in corpus distribui conficiatur. In summa autem statuere oportet zeiam grauem esse ac concoctu difficilem, firmam ac membranofam. Ex his Mnesitheus apertissime indicavit, cuiusmodi semen vocare velit zeiam, quae in frigidis regionibus colitur. Equidem nec ipsae regiones omnes hybernas peragraui: nec ab alijs audiu, qui eas perlustrassent, semen aliquod esse frumentaceum, quod incolae zeiam aut zeam appellarent: vtroque enim modo scriptum inuenitur, in alijs priore syllaba in e & i, in alijs autem in e tantum desinent. Credere tamen possum fieri potuisse, ut Graeci semen id sic appellarent, barbari autem proprium ipsi nomen indiderint. Conspicuas autem in multis Thraciae & Macedoniae agris non aristam modo, sed & plantam

A. l. 2. t. 2. cap. 13. fol. 134. c.

* κυκλίζω.

* in praeparat. q. d. q. ubi se se, nisi praeparata, non vitanda, aut praeparata, q. d. q. igitur non debeat 2 in.

* εδωκεν.

* φρεσίνων.

* φραβήσα, & τριβήσα, μήχρι κλέω, νος.

* φραβήσα.

* μιλιάχ, & μ'εχθιντος.

* εδωκεν.

& plantam totam nostræ typhæ in Asia simillimam, interrogauit, quod nã apud illos homines haberet nomen: qui mihi omnes responderunt plantam totam & eius semen *βριζαν* appellari, priora syllaba tribus his literis scripta, βριζ, sequente ζ & α, in recto saltem casu, in accusatiuo aut cum litera η. Ex hoc porro semine panis fit grauis odoris, & ater, membranosam (vt Mnesitheus scripsit) substantiam habens: quod si nigrum quoque panem, qui ex zeia fit, esse adscripsisset, facilius crede rem id esse semen, quod ab eo zeia nominatur. Est ite in frigidissimis Bithynia locis semen quoddam, quod zeopyrum nominatur, prima syllaba non habente, vt apud Homerum habet, cum ait: Et zeia & triticum cum fecundo hordeo & albo.

Ex eo autem panis fit præstantior, si qui in Macedonia aut Thracia ex briza conficitur. Ac ferè, quemadmodum nomen ipsum zeopyrum ex vtroque nomine, zeia scilicet, & pyro, id est tritico compositum, sic & substantia eius inter vtrunque media quodammodo est, vt si ex vtroque esset composita: proinde quanto tritico est deterius, tanto thracia briza est præstantius. Porro vrbium nomina, in quibus semen id provenit, sunt Nicea, Prusa, Crassopolis, Claudiopolis, Heliopolis, & Doryle, quod quidem extremum est Phrygiae asiaticae oppidum: habet autem & Phrygia ipsa semen eiusmodi in agro proveniens, quemadmodum & alia quaedam vrbes finitimae. Videre autem est panem, qui ex hoc semine conficitur, tanto eo, qui ex briza in Thracia & Macedonia fit, esse meliorem, F

quanto tritico est deterius. Meminit zea & Theophrastus libro septimo de plantis, sic scribens: Inter ea, quae tritico hordeoque sunt similia, vt zeia, olyra, typha, auena, & agilops, zeia est firmissima, copiosissimeque fructificat, multiplicem altamque radicem effundit, culmo multiplici & crasso assurgens, fructus autem est leuissimus, & cunctis animalibus admodum iucundus. Deinde subdit: Typha autem omnium est leuissima: nam calamum vnicum, eumque tenentem habet: quare solum gracilius, nec, vt zeia, pingue ac fertile exposcit. Post hæc subiungit: Sunt autem hæc duo, zeia scilicet & typha tritico simillima. Hæc quidem de zeia Theophrastus: Herodotus autem libro secundo ad verbum hæc scribit: Tritico hordeoque plerique victitant: apud Aegyptios vero his in viciu vii, summum dedecus putatur, vtuntur autem olyris, quas alij zeias cum z nominant. Dio

scorides quoque in secundo de medica materia, hæc scribit: Zeia duplex est generis, quorum alterum simplex, alterum *διπλονον* nominatur, quod semen duabus membranis conclusum gerat: nutrit autem hordeo valentius, tum stomachum iuuat. Panis ex ea fit, qui minus tritico nutrit. Crimonem autem, quod ex zeia & tritico fit, est que in tritura crassior farinae pars, ex qua fit puls, nutrit abunde, & facile conficitur: quod vero ex zeia fit, ventrem magis cohibet, potissimum si torrefacta prius fuerit. Præterea olyra eiusdem cum zeia est generis, sed minus aliquanto nutrit: panis quoque ex hac fit, & crimonem. Athera autem fit ex zeia trita tenuiter sub mola: orbetur autem non secus ac liquida pulicula: puerisque est accommodata: in cataplasmatisque ea vitur. Tragi semen, alicæ est quidem simile, nutrit autem multo minus, quam zeia, quod multum acerbis habeat: ob id & concoctu est difficilior, & alium magis mollit. De zeia igitur hæc sufficiant. Mnesitheum profecto iure quis demeretur, quod discrimen inter olyram ac typham non nouerit: vtrunque enim in Asia est frequens, & potissimum in regione, quae est supra Pergamum, adeo, vt rustici ipsi panibus ex ipsis factis semper vtantur proprierea, quod triticum omne in oppida componunt. Olyrini sane, si modo ex bona olyra fiant, post triticeos saltem sunt præstantissimi, secundi autem ab his sunt typhini: quod, si olyrini ex vitioso semine sint facti, typhini non erunt eis inferiores. Caldi vero panes ex laudatissima typha facti, olyrinis longe sunt præstantiores, asseruati vero deteriores seipsis exadunt: cum enim massa illorum sit tenax ac ductilis, densatur maiorem in modum, & maxime cum negligenter parati fuerint, adeo, vt qui panem huiusmodi post vnum aut duos dies ac multo magis sequentes aliquot comederit, putaturus sit lulum ventriculo suo inesse: ac, calidus adhuc cum est, ab ipsis etiam vrbibus expetitur, ipsumque cum caseo quodam mandunt, quem venaculo nomine oxygalactinon appellant: porro hunc quoque tenerum esse oportet, & ipsum panem calorem cibani adhuc retinere. Qui certe in hunc modum est assatus, non rusticis modo, sed vrbibus quoque hominibus, in delicijs habetur: qui vero trium quatuorve dierum est, vel ipsis rusticis manditur insuauis: præterea concoctu est difficilior, ac tardius per alium subducitur, quae calido minime accidunt: qui, tamen si hordeaceo, quod ad deiectionem pertinet, multum relinquitur, non tamen in eo adeo, vt millicaceus, est vituperandus: quin etiam corpus admodum, dum calidus est, nutrit, vt penè triticeo syncomisio par sit. Habet autem typha semen extrinsecus corticem veluti olyra, & hordeum: verum decorticatum, in panes congeritur, omninoque vsui accommodatur: nam & ex aqua manditur elixum, haud aliter, ac vocatus à rusticis apothemus, sapa (quam alij *σάπων*, nos *ήψημα* vocamus) iniecta: non nunquam etiam cum sale elitur, quo modo me triticum ipsum reuli comedisse. Ex nobilissima autem olyra, cum, vt decet, fuerit decorticata, nominatum tragum conficiunt, quo plerique vtuntur primum in aqua decoquentes, deinde ea effusa, sapa aut vinum dulce aut mullum infundentes: superinijciunt & pineas nucas aqua præmaceratas, donec plurimum intumuerint. Quidam autem semen hoc, genere quidem, non tamen specie, cum olyris idem esse affirmant. Sunt autem & alia per multa semina prædictis quidem ad similia, non tamen eadem penitus specie, que

*Alij legunt: Iu-hopolia

Alia, quae partim in hordei ac typhae, partim in typhae olyraeque, aut olyrae & tritici medio sunt loco: quaedam vero ad olyrae, alia ad hordei aut typhae, alia ad tritici: ceu alia ad panici, alia ad milij naturam, proximè accedunt: quae, nomina habent, alia simplicia, vt in Italia ex quo alicæ faciunt, alia composita, vt in Capadocia quod vocat gymnocrithon id est hordeum nudum ac corticis expers, in Bithynia autem zeopyron. Verum satis fuerit eiusmodi nominum ac seminum disquisitione omissa, de omnibus communi quodam sermone tractare. Quae igitur parua mole multam reddunt substantiam, eamque crassam ac viscidam, optimi sunt succi, ac multum alimentum, non tamen facile per alium secedunt: quae vero his sunt contraria, mollem quidem ac laxam habent substantiam, partes autem ipsorum sursum citius quidem subducuntur, sed alunt minus. In his ipsis, quae graucolentia sunt, & gustum quandam habent iniucundum, perspicuum est, quod omnia & prauis succi sunt, & coctu difficilia. Quonia autem exiguae molis permultum insit substantiae, tum ex pondere, cum in statera appenditur, tum ex farinae copia cognosces: ea nanque copiosa in his seminibus, quae compacta densa que sunt substantia, ab exigua mole redditur. Porro caliditatis & frigiditatis discrimen, ante quidem, quod edatur atque intro in corpus sumatur, cum ex colore et gustu facile tibi erit colligere, tum etiam ex vris, quem nobis foris applicata adferunt: postea autem, quam elitata atque intro in corpus sumpta fuerint, exactam sui dignotionem ac sensum, dum in ventre sunt, his, qui sumperint, adferunt, quae caliditatis aut refrigerentiae, aut neutrum horum manifeste efficiant. Quod vero ad colorem naturalem attinet, in hordeis quidem & olyris est albus, in triticis autem subflauus, typhae autem vel triticis sunt flauiores. Quin & harum corpus coactum est ac densum, quod fortassis ad feminis paruitatem non nihil adfert momenti: est enim id tritico longe exilius: quanquam non desinat, qui ipsum quoque in tritici numero ponant, & quod apud Homerum equis dicitur, vbi illos Hector ita affatur, Triticum enim vobis primum prædulce ferebam, de typhae semine dictum esse aiunt, esse enim illam equis paruam triticum eamque ipsos sine noxa mandere, verum autem triticum non sine noxa. Nec absurde certe typham quis triticum exile vocauerit, cum ei & colore & densitate sit ad similia.

De Auena, quae Bromus dicitur.

C.A.P. 14.

Hoc semen in Asia est frequentissimum, & potissimum in Mylia, quae est supra Pergamum, vbi & typhae & olyrae vberimus est proventus. lumentorum autem est alimentum, non hominum, nisi vti que aliquando extrema fame ad panes ex eo quoque semine conficiendos compellantur: citra famem autem coctum ex aqua manditur cum vino dulci, aut sapa, aut mullo non aliter, quam typha. Calidum autem est admodum, non secus ac illa: quanquam non eque est durum, ex quo minus quoque corpus nutrit: & panis, qui ex eo fit, alioqui est insuauis, non tamen alium aut silit, aut proritat, sed, quod ad id saltem pertinet, medium locum obtinet.

De Mulo, & Panico, quod Elymon & Milmen vocant.

C.A.P. 15.

His item in pane non nunquam vtuntur virgente dictarum frugum penuria: panis tamen, qui ex eis fit, exigui est alimentum, ac frigidus: perspicuumque est, quod præaridus est ac friabilis, nihil enim in se habet neque lentoris neque pinguitudinis: iure ergo alium humentem desiccat. Agricole autem horum farinam coquentes, deinde adipem suillam aut oleum miscentes, elitant. Porro milium ad omnia panico est præstantius, insuauiusque editur, facilius concoquitur, ventrem minus silit, magis nutrit. Non nunquam autem rustici farinam ipsorum lacti incoctam mandunt non aliter, quam tritici: & liquet, quod id edulium, ipsum per se sumptum, tanto est præstantius, quanto lac vtriusque feminis naturam ad boni succi procreationem aliaque omnia excellit: dico autem alia omnia, concoctionem, ventris subductionem, distributionem, & ipsam in edendo dulcedinem ac voluptatem. Nihil enim suauitatis seminibus inest, præsertim panico, quod in nostra Asia nascitur: nam apud alias gentes, vt in Italia, multo melius provenit.

De Lentibus.

C.A.P. 16.

Legumina appellant ea cerealia semina, ex quibus panis non fit, vt puta fabas, pisca, cicera, lentesc, lupinos, oryzam, eruam, cicerculas, aracos, erulias, phafelos, scenum, gracum, aphacem, & siqua sunt similia. De quorum omnium facultate deinceps tractabimus, vt, cum ea nota fuerint, vsus ipsorum minus sit noxius.

De Oryza.

C.A.P. 17.

Semine hoc omnes in siffenda aluo vtuntur, ipsum eodem modo, quo alicam, coquentes: diffisilius tamen, quam alica, conficitur, & minus alit, ceu vti que & in edendi suauitate ab ea quam plurimum relinquitur.

De Lentibus.

C.A.P. 18.

Neque ex his panem quis facit, aride enim sunt ac friabiles: corticemque habent adstringentem: & quae ipsorum est velut caro, crassum est succi ac terret, auiteram qualitatem habens exigua, cuius cortex multa est participes. Succus porro in ipsis est, vt ante retulimus, adstringenti contra ritis: quocirca, liquis in aqua ipsas coxerit, & deinde aquam sale, aut gero, aut cum ipsis oleo condians sumperit, potius alium desicit. At ex his decoctis lentibus, ad eum modum, quem retulimus, lens

A. l. 2. r. 2. ca. 288. fol. 13. r. 6.

A. l. 2. r. 2. ca. 560. fol. 159. g.

* facile

De Papaueris Semine.

C.A.P. 31. E.

Satiu papaueris semen panibus vtiliter, ceu condimentum, inspergitur non secus, ac salsam...

A.L. 2. t. 2. cap. 563. fol. 159. a

De Lini Semine, quod etiam composito nomine Linospermon dicitur.

C.A.P. 32.

Non nulli fruxo quide ipso, vt obsonio, cu garo non secus, ac factio sic, vtuntur...

A.L. 2. t. 2. ca. 598. fol. 163. d

De Ormino.

C.A.P. 33.

Hoc quoque fruxo vtuntur, deinde eatenus legitant, vt farina euadat: mel quoque ei admiscunt...

De Cannabis Semine.

C.A.P. 34.

Non, que admodum planta ipsa cannabis vitici quodammodo est similis, ita semen feminis facultate est simile...

A.L. 2. t. 2. cap. 656. fol. 169. a. b

De Agni, id est Vitici Semine.

C.A.P. 35.

Id semen etiam ipsum per se fruxum manditur, creditur que appetitus venereus inhibere: alimen...

A.L. 2. t. 2. c. 43. fol. 102. b

De Aphace et Vicia.

C.A.P. 36.

Horum seminum figura non est rotunda, veluti fabarum, sed aliquanto latior, quo modo lentium...

De Semibus Alienigenis, que in quoque genere permixta reperuntur.

C.A.P. 37.

In tritico quide frequens lolia saepe inuenitur: in hordeis vero nascitur quide, sed pauci: qua...

Galeni

GALENI DE ALIMENTORVM FACVLTATIBVS LIBER SECVNDVS

ARGVMENTVM LIBRI

De Fructibus agit, qui vel ex Arboribus, vel ex Oleribus proueniunt: de ipsis quoque Oleribus, que ad Alendum corpus sumuntur,

Quid Actum superiore libro, quid Deinceps agendum: ac de differentia Seminis et Fructus. C.A.P. 1.

Um a plantis & animalibus sumamus alimeta, qui aut ante me fuerit oes, in ijs, que de alimentis scripserit, a cerealibus nuncupatis feminibus in ijs...

Vertical marginal note in Greek script on the right side of the page.

oibus, que a plantis sumuntur, post cerealia femina subditis, de illis prius semper tractatur, que maiore hominibus afferunt vtilitatem. Suilla certe, & hoedina, & caprina, & vitulina, & bubula, & ouilina...

Vertical marginal note in Greek script on the right side of the page.

De Fructibus Fugacibus, quos Graeci apaioues nuncupant.

C.A.P. 2.

Horam anni, Graeci id tempus appellant, in cuius medio canaliculam exoriri contingit: tempus aut id dierum est quadraginta. Hoc quide tempore oes horarum, quos vocant, fructus colunt...

Secunda Classis.

cc ij ijs

† Aenius legit calcifacens.

tijis talia, qualia erant, cum iam inde ab initio aestate fuerunt perfecta. Illud autem perspicuum est, E quod quae corpus habent compactum, quemadmodum habitum ipsius habent perdurantem, ita solum dum ac terream, & ob id multum nutrientem. Quae vero consistentia sunt humida, corrumpuntur, exiguum quae habent alimentum, & quod facile e corpore excernatur: quae causa est etiam, cur eiusmodi promptius, quam solida, per alium desiciatur: & potissimum, cum nitrosum quippiam ipsis inest, ac absterforium: sicuti quaedam ex fugacibus hanc ipsam facultatem habere offendimus comomo rabilem: quae prauioris est succi esse perhibemus ipsis, quae nullam saporis qualitatem habent sensibili sem, quomodo aqua optima nullam habet. Hec igitur omnia, & ipsis multo magis, quae ante exactam maturitatem mandimus, flatulenta quidem sunt, verum subducitur celerius: quaedammodum et, quae succum habent tenuem, citius distribuunt. Sunt autem omnia haec prauis succi: solus quae is vtiliter ipsis vretur, qui actu vehementiore & longiore itinere sese confecerit: tunc. n. iuuat, corporis squalorem humectantia: & si frigida sumantur, moderate refrigerantia. Ac humectandi quidem semper habent facultatem, refrigerandi vero haudquaquam habebunt, si calida, sic, vt dixi, affectus fuerint esitata: non. n. proprio temperamento adeo sunt frigida, vt, etiam si calida sumpta fuerint, ventriculum refrigerent: quare adscititia egent refrigeratione, quae partium, quae tum ad ventriculum, tum ad hepar pertinent (quibus primis occurrunt) calori aduersetur. His itaque de omnibus eiusmodi di edulsijs, prius in vniuersum constitutis, nunc ad proprias cuiusque facultates transibimus.

De Cucurbita.

C.A.P. 3.

Ruda quidem insuavis est, stomachum quae laedit, & concoctum est difficillima, adeo, vt, si quis alterius cibi inopia cucurbitam mandere coactus fuerit (vt quidam iam est ausus) pondus frigidum ventriculo incumbere sentiat, stomachum quae habeat euersum, ac vomituria: quo solo vomitu a prementibus symptomatibus poterit vindicari. Hanc igitur, & alia fugacium pleraque, postquam elixa fuerint, aut statim certe, aut in sartagine fixa, aut assa, omnes homines esse consueverunt. Atque sermonem huc perpetuo memoria teneto: est enim omnibus communis, quae per ignem alterare est necesse. Cucurbita autem (de qua dicere institueram) elixa nullam evidentem saporis habet qualitatem: nisi quis dicat quaedam etiam huc esse saporem, qui neque acris est, neque saluus, neque acerbus, neque amarus, neque aliud quidquam eiusmodi manifeste representat, veluti nec ipsa aqua. Verum huiusmodi omnia communi nomine vocare consueuerunt aeterna id est qualitatis expertia, vocentur quae nobis sic, clarioris doctrinae gratia. Cum ergo talis sit cucurbita, non immerito multos apparandi modos admittit, vt quae in medio sit omnis excessus, ob id quae ad quemvis excessum ex a quo duci queat: quandoquidem nihil eorum, quae congenitum quae ambiant habent excessum, in contrariam excessui parandi rationem facile ducitur. Proinde cucurbita, quantum in se est, humidum frigidum quae, & ob id exiguum, corpori prebet alimentum, vt paulo ante de ipsis omnibus, quae succum habent aequum ac tenuem, praecipimus. Facile autem subleuetur, cum ob suae substantiae lubricitatem, tum ob communem omnium ciborum humidorum rationem, qui scilicet citra adstrictionem sunt humidum. Ad haec coquitur non aegre, si modo prius corrupta non fuerit: id vero illi accidit, cum parata vitiose fuerit, aut succus prauus in ventriculo fuerit acruatus: interdum autem, quod in ipso cessauerit. Quod alijs quoque omnibus fugacibus, quae humidum sunt temperantem, solet accidere: corrumpuntur enim in ventriculo, nisi celeriter occupent sublidere. Quemadmodum igitur cucurbita, quantum in se ipsa est, succum, qui in totum corpus alendi gratia distribuitur, habet qualitatis, ad sensum, expertem, ita, cum alicui eorum, quae vehementem habent facultatem, mista fuerit, facile illi assimilatur. Vt, si cum sinapi sumpta fuerit, succus, qui ex vitroque in corpus distribuitur, acris cum manifesta caliditate erit. Eadem ratione, si cum salso quopiam mansa fuerit (vt quidam in patinis cum salamento struum) succum in corpore saluum generabit: est autem sic apparatus, cibus suauissimus, si salamentum ex ponticis illis fuerit, quae μύλα appellatur. Quod si cum malis cydonijs elixa, condita quae, vt decet, fuerit, succum austerum in distributione habebit praepollentem. Haec autem, vel fixa in sartagine quam plurimum quidem de propria humiditate deponit, reliquum autem ipsius nullam insignem obtinet facultatem: vt nec cum in iure simpliciter parata fuerit. Ceterum ob aequam qualitatem sibi innatam merito gaudet origano: omnia. n. eiusmodi succis acris, vel acidis, vel austeris, vel salis admisceri possulant, si modo in cibo suauia sunt futura, & ipsis, qui vti fuerint, nauseam non sunt paritura.

De Peponibus.

C.A.P. 4.

Vitiosa peponum natura frigidior est cum humiditate copiosa: habent autem quid absterforium, propter quod vrinam cient, & deorsum expeditius, quam cucurbita, melopepones quae, permeant. Quod porro abstergeant, intelliges, si sordidam cutem ipsis fricueris. Quam ob rem, si quis quod in facie habeat, aut a λειψος extimos & in superficie, hos quoque detergent: semen tamen potentius, quam ipsorum velut caro, deterget, adeo, vt vel aduersus renes calculo infestatos conueniat. Succum autem in corpore gignit vitiosum, id quae potissimum, cum concoctus probe non fuerit: quo casu cholerae morbo obnoxios efficere consuevit: nam & prius, quam corruptus fuerit, ad vomitum quoque est idoneus: largius quae sumptus (nisi quis post ipsum aliquid eorum, quae probi sunt succi, supermandat) omnino vomitum excitabit. Illud porro perspicuum

A.l.z.t.z.c.17. fol.120.d

A.l.z.t.z.c.89. fol.109.f

Aspicuum est homines in hoc quoque fructu appellationem fecisse, quo modo in atramento, quo scribitur, quod μύλα, appellant: nam vox haec πέντω, velut πέντω hoc est maturum, significat: quod alijs quoque, quae maturescit, conuenit. Nam & racemus, cum exacte est maturus, dici potest πέντω: quemadmodum certe, & cum non dum maturus, non potest nominari πέντω, nimirum qui crudus est & immaturus. Ad eundem modum & fructus omnes autumnales, & pira, & cucurbitae πέντω id est matura, vocari consueuerunt, quemadmodum & melopepon, qui in seipso πέντω id est maturum, continet: vnde medici quidam non simpliciter nominare voluerunt peponas, sed totum id, πέντω id est cucumerem maturum, aut peponem cucumeralem nominari oportere contenderunt. Nos vero in praesenti sermone de eiusmodi non laboramus, vt quae ad medicinam nihil conferant: multo enim satius est rem dilucide interpretari, quam huiusmodi anxia disquisitione doctrinam obscurare. Tum porro clarissime explicabimus, cum vocabula vulgo maxime vilita eligentes, ipsorum significationes seruauerimus.

De Melopeponibus.

C.A.P. 5.

A. libi. g

Melopepones minus, quam pepones, sunt humidum, nec adeo prauis sunt succi, minus item vrinam mouent, tardius quae deorsum descendunt. Ad vomitum praeterea excitandum, non tantum, B quantum pepones, habent momentum: sicut nec celeriter adeo, vt illi, in ventriculo corrumpuntur, cum prauus humor in eo collectus fuerit, aut alia quapiam corruptionis causa ipsum prehenderit. Ceterum, tamen in iuuando stomacho autumnales fructibus longe sunt inferiores, haudquaquam tamen ei, vt pepones, sunt noxii: neque enim vomitum, vt illi, excitat. Huc accedit, quod in peponibus homines a carne inrima, in qua semen habetur, abstinent: in melopeponibus autem mandunt, id quae ipsis ad deiectionem confert, Qui vero eorum quasi carne tantum vescuntur, non tam cito eam, ac peponum, excernunt.

De Cucumeribus.

C.A.P. 6.

Vrinam quidem & ipsi, quo modo pepones, cient, sed minus, quam illi, quae ipsorum substantia minus est humidum: ideo quae non facile, vt illi, in ventriculo corrumpuntur. Inuenias autem, qui ipsos (ceu alia multa, quae homines plerique coquere nequeunt) concoctum, ob naturam scilicet cum eis familiaritatem, quam nos tum in comentarijs de temperamentis, tum autem in libris de medicamentorum facultatibus, copiosissime exposuimus, demonstrantes a totius substantiae proprietate, suum cuique animantium generi cibum esse familiarem. Alinis quidem & equis paleam, segnum, hordeum, ac id genus alia: Leoni autem crudas animalium carnes. Homini tum haec omnes coctas, C tum panes ex frumentaceis seminibus, vt diximus, confectos: atqui & elleboro Corurrites: & ciuta Sturni citra noxam vescuntur: ceu vtiq; eruo Boues. Quae igitur cuique coctum facilia, aut diffici lia sint alimenta, aut ex substantiae proprietate, aut aliquo symptomate, per experientiam sunt discernenda. Quid autem sibi velit, quod dico, ex aliquo symptomate, primo libro id exposui. Quando quidem, quibus biliosus humor, aut omnino prauum excrementum quoduis in ventriculo saepe congeritur, in ipsis, quae natura coctum sunt facilia, celeriter corrumpuntur. Vlti hominibus quibusdam, qui calorem natuum habent non humidum neque bene temperatum, sed squallidum atque igneum: hi enim, quae alij facillime concoquunt, facile alterata ea corrumpunt, rursus quae eis accidunt omnino nidorulent. Ceterum illud perpetuo memoria teneto, quae est, si quis eorum quiduis, quae alijs concoctum sunt diffici lia, coxerit, succus in, qui ex eo in corpus distribuitur, eandem retinet naturam. Na fieri non potest, vt succus, qui ex pepone distribuitur, crassus ac terreus fiat, etiam si is coctus pulcherrime fuerit: quaedammodum nec qui ex lente aut bubula distribuitur, euadet vniquoque aquosus ac humidus, quem sane & consistentia tenuem appellant. Id autem plurimum habet momentum non modo ad sanitatis custodiam, sed etiam ad morbi declinationem, vt alibi demonstratum nobis est, & nunc rursus summamur procedente sermone repetemus. Ergo, qui cucumeres belle concoquit, P cum eo ipso sili affatim ipsis se impleuerint, ipsis tandem, longo temporis tractu accidit, vt succus frigidus ac mediocriter crassus in venis coaceruetur, qui in ea coctione, quae fit in venis, haud facile mutationem in probum sanguinem recipiat. Ob eam igitur, causam omnibus prauis succi edulsijs censo abstinentum, etiam si ea quibusdam concoctum sunt facilia: nobis enim non aduertentibus prauus succus ex ipsis post longum tempus in venis colligitur, qui postea exiguum, ad putrandum occasionem datus, febres malignas accendit.

De Fructibus, qui ex Arboribus colliguntur.

C.A.P. 7.

Prae sane, & Poma, & Ficus, Persica, Punica, & id genus alia, fructus sunt arborum, quibus homines (vtiliter) vescuntur: cum & alij praeter hoc sint, quibus homines non vescunt, de quibus in praesentia dicere, non est institutum. In vniuersum autem ac communi ratione, de fructibus, quibus homines vescuntur, scire oportet, humidos quidem tenuem humidum quae ex se distributum alimentum corpori praebere. Quam rem omnino consequitur, vt eiusmodi alimentum celeriter corpus totum permeet ac peragat, excernatur quae tum per cutem, tum per vrinam. Proinde omnia eiusmodi cibaria, medici rite affirmant pauci esse alimentum. Contra autem habet in solidis fructibus consistencia: ex ipsis enim alimentum copiosius corpori apponitur, tardius quae permeat, maxime cum succum, in seipsis habent crassum, aut lentum, aut adstringentem.

Secunda Classis.

c c iij

De Ficus

ad hoc gestum, in praesentia hanc docent nos huiusmodi Sicut autem coctum, sic illis absterforibus debet esse, ut quae in facie habentur, aut in superficie, hos quoque detergent: semen tamen potentius, quam ipsorum velut caro, deterget, adeo, vt vel aduersus renes calculo infestatos conueniat. Succum autem in corpore gignit vitiosum, id quae potissimum, cum concoctus probe non fuerit: quo casu cholerae morbo obnoxios efficere consuevit: nam & prius, quam corruptus fuerit, ad vomitum quoque est idoneus: largius quae sumptus (nisi quis post ipsum aliquid eorum, quae probi sunt succi, supermandat) omnino vomitum excitabit. Illud porro perspicuum

Quod omnibus quidem non modo autumnalibus fructibus, sed & ijs, quos fugaces appellant, est commune, id ficus quoque habent: non enim potuerunt succi prauitatem effugere, tamen si minus, quam ceteri fugaces omnes, ipsius sunt participes. Verum hac ipsis insunt bona, quod ventrem prompte permeent, & quod facile totum corpus peruadant: nam & abstergerendi quoque insignem habent facultatem: quo fit, ut post ipsarum esum Nephretici multas arenulas excernant. Præterea, cum omnes autumnales fructus exiguum corpori præbeant alimentum, id omnium minimum ficubus vsu venit: carnem tamen non compactam neque firmam generant, ceu panis & suilla, sed subaxam ac subinanem, ut fabæ. Flautibus tamen hæc quoque ventrem implent, essentque eo nomine admodum dolorifica, ni etiam celerem descensum essent adeptæ: cuius beneficio celeriter peruadentibus, status, quem excitant, non diu manet: atque in eo minus ceteris fructibus autumnalibus lædere consueuerunt. Cæterum matura ficus immaturas non mediocriter antecellunt: quod & in alijs quidem omnibus fructibus cernitur, non tantum tamen in eis est discrimen: nam, quæ ficus prorsus sunt mature, nihil propemodum omnino lædunt. Quo modo nec Caricæ: quæ multiplicem quidem habent utilitatem, si quis tamen largius elitauerit, ab eis offenditur, quandoquidem sanguinem non admodum probum gignunt: quo fit, ut ex ipsarum vsu Pediculi coloris multitudo proveniat. Habent etiam tenuandi facultatem & incidendi, qua ventrem quoque ad excrctionem irritant, venesque expurgant. Iecori autem lieni que inflammatione obsessis sunt noxiæ, quemadmodum & ficus, non peculiariter quadam & eximia facultate, sed communi ratione dulcium omnium ciborum ac potuum: obstructis autem illis, aut scirrhis affectis, ipsæ ex sese non magno opere commodant, aut officiant: sed medicamentis incidentibus ac extenuantibus & abstergentibus misctæ, non mediocriter iuuant. Proinde nonnulli medicorum in dictis Lienis ac Hepatis affectibus exhibent ipsas longe ante cibum cum thymo, aut pipere, aut zingibere, aut pulegio, aut saureia, aut calaminthe, aut origano, aut hyssopo. Ad eundem autem modum, si Caricæ cum alio quopiam eorum, quæ facultatem habent acrem, aut omnino incidendi ac extenuandi, assumantur, iuuant non solum sic affectos, sed etiam sanos: si quidem iecoris meatus, per quos fertur alimentum, aperios esse, non egrotis modo, sed sanis etiam, est tutissimum. Ad eum igitur modum vulgo ficus cum sale tenuatur, aceto, & garo præparatis, vescuntur, quæ ipsas vitales esse experientia didicerint. Verisimile autem est ipsorum non nullos medicos cuiusdam consilio impulsos, ad edendas ipsas accessisse, deinde eam notitiam ad vulgus dimanasse. Qui vero cum cibo aliquo crassi succi caricæ sic vsu mandunt, non mediocriter offenduntur.

Al. tenuite.

C. AP. S. E. Anil. 2. t. 2. c. 276. fol. 130. a

Ficus & vuar, quemadmodum inter fructus autumnales principatum obtinent, ita fugacibus omnibus magis nutriunt, minimumque prauitatis habent, præsertim cum exactam maturitatem fuerint adeptæ. Porro, quod ipsa nutriant, maximo argumento sunt, qui vinearum fructum custodiunt: qui, cum duos menses solis visus ac ficubus, quorum custodia præstat, vescantur (nisi forte panis quidpiam cum illis addant) corpulentum tamen admodum sunt: ac caro, quæ ex ipsis gignitur, haudquaquam est firma ac densa, quemadmodum ea, quæ ex carnis fit, sed laxa est ac flaccida: ob id celeriter etiam, cum vesct ipsis desierint, constringitur ac coarctat. Verum vuar minus alunt, quam ficus: maximumque id ipsis inest commodum, quod velociter subideant. Quocirca, si quando hæserint, grauitè lædunt, cum id maturis ficubus non inlit: hæ enim, etiam si non magno opere deorsum concedant, modo probe in ventriculo coactæ fuerint, alimentum corpori dant innoxium. Quorum neutrum visus adest, neque enim retentæ belle coquantur: & dum in iecur ac venas distribuuntur, succum crudum generant, qui non facile in probum sanguinem mutetur. Nam acinorum substantia composita est ex ipsarum velut carne: & humore, qui per carnem est dispersus, ex quo fit vinum: præterea, ex seminibus, atque ex membranoso tegumento, quod omnia hæc extrinsecus circumambit. Cæterum seminum quidem substantia sicca est, & quodammodo adstringens: omnia que intestina peruadit, nihil, quod sensu deprehenditur, a sese murata, non secus ac in ficubus κατάρραυιδες: hæc enim in utroque fructu proportio ne inter se respondent, cum vtrunque totius plantæ sit semen, permeetque non alteratum, non in chylum versum, nulla denique in re immutatum. Est & proportio quædam in tegumentis vtrunque fructum continentibus, quæ ipsis eum vsum præstant, quem cutis animalibus. Exiguam autem tegumentum id recipit in ventriculo mutationem: quo fit, ut quidam, cum ipsum & omne id, quod intus habetur, luxerint, vna cum seminibus expuant: quæ & ipsa non nulli conantur expuere, potissimum cum acini grandes fuerint, nam in exitibus id factum est difficile. Liqueat porro, quod alius magis laxatur, si sola acinorum caro cum succo fuerit transglutita sine seminibus ac membrana extrinsecus ambiente. Laxatur autem impensius, cum solus ipse Succus expressus (Mustum vulgo appellant) fuerit transglutitus: qui ventrem, ni velociter pertranseat, flatibus non nihil implet. Ex hoc sane alimentum non nihil corpori accedit, copiosius tamen ex carne substantia: eoque accidit vuar quasdam nutrire magis, quam deijci: contra, alias promptius deijci, que nutrire. Ergo, quibus, exiguis est succus, magis nutriunt: quibus vero est vberior, minus quidem nutriunt, sed promptius

A. l. r. f. j. d. a. c. 7. fol. 61. g

A. l. 2. t. 2. cap. 746. fol. 175. a

A promptius subsident. Vocant autem vuar eiusmodi, generosas, in quibus acini humidam quidam substantiam habent exiguam, solidiorem autem non paucam, quam ceu carnem acini esse diximus. Atque ijs vtriusque eas varijs modis autumnno reponentes: etenim in mustum ipsas conijciunt, impletasque ijs nouas ollas in vinaceis recondunt. Voco autem vinaceos, solidas vuar reliquias, cum in torculari succus ipsius omnis prorsus expressus fuerit: quas etiam homines in dolijs componunt, stipantes ipsas valide ac constringentes: appellantque id ipsum τρυγαιδ id est ficem, quod ego vinaceos appellauit: nomine autem συμπίλου id est vinaceorum, acinorum radicem, quæ ex palmitate enascitur, appellant, quam nos βότρυλον nominamus, unde acini ipsi pendunt. In hanc igitur τρυγαιδ ollas nouas visus referas condunt, operculis exacte obturantes, nealicunde difflentur, & quæ operculum cum olla committitur, pice illintur, perspiratus omnes obstruunt. Ipsam autem ollam esse oportet ex luto suaueolente & perfecte assato. Huiuscemodi certe vuar ventriculum dissolutum roborans hominibus cibum fastidientibus appetentiam excitat, non tamen per alium subsidet: & si sumpta largius fuerit, caput ferit: quæ in musto coadit, magis adhuc, quam hæc, caput infestat: pensilis vero nihil prorsus caput lædit, ventrem autem nec insitit, nec ad deiectionem irritat: eodem autem modo se habet & ad appetentiam, ut quæ nec imbecillam excitat, nec fortem dissoluit. Porro aliarum vuarum ea concoctio est facillima, quam dixi homines in musto & vina cibus in totum sequentem annum vsque ad secundam vindemiam reponere. Quæ autem ex ipsis suspenduntur, cum inaruerint, sunt inutiles, aliæ quidem statim ipso vere, aliæ vero omnino saltem aestate. Non parua autem est inter vuar differentia, quod aliæ sint dulces, aliæ acide, aliæ austera, aliæ denique quæ nullam vehementer habeant qualitatem: vocant autem ipsas vnuas, Cæterum, quæ dulces sunt, succum habent calidiorem, ob id sunt subunda. Austera vero & acide frigidiores: Vinosa autem locum inter calidum ac frigidum medium obtinent. Dulces item alium subducunt, & maxime si sint humida: acide austeraque non huic modo rei, verum etiam coctioni in ventriculo, distributioni, ac nutritioni, sunt noxiæ. Acidæ certe, etiam exactam in ipsa vite maturitatem adeptæ, suspendantur, ne sic quidem dulcescunt: austera autem quædam, si suspensa diutius fuerint, dulciores redduntur: acerbæ vero, ut, acide, etiam si suspensæ fuerint diutius mutationem in dulcius nunquam poterunt assequi: quocirca ipsarum esus perpetuo est cauendus. Omnium quidem certe vsus (si quis moderate sumat) est tutissimus, cui vuar natura fuerit carnosæ, ac mature: quæ vero nullam austera qualitatem, vel acidam præ se ferunt, siue in vite summam maturitatem obtinuerint, siue quod maturitati deerat, ex consequenti suspensione sint adeptæ, eas humidæ, assatum ventris deijciendi gratia licet ingerere. Quidam autem in eundem vsu, multum quoque, idque dulcissimum, bibunt, id enim maxime subducit: quod vero ab visus austera aut acidis est expressum, ad omnia est pessimum. Equidem nominibus sic sum vsus, quem admodum homines huius seculi vntur, satis esse ratus, res dilucide docere, quam veteres lingua Atticorum vit. Quibus vero antiquius id, doctrinæ perspicuitate fuerit, vuarum partes solidas, quæ multo expresso superant, βούτια appellant: σέμυλα autem, oliuarum, cum oleum fuerit expressum: quod vero crassum in visus subsidet, vulgus Atticorum τρυγαιδ id est ficem, nominat: proinde nulla apud eos in vocibus est homonymia, ut apud alios homines, qui βούτια etiam τρυγαιδ nuncupant. Quin & tertia quædam huius nominis τρυγαιδ, est significatio, Græcis huius memoriam vitata: nam vinaceorum dilutum, τρυγαιδ vocitant: quod rursum ab Atticis δευτερίαν, à nostratibus συμπίλου id est Lora, appellatur. Coniectus nanque in parua dolia vinaceis tantum aquæ superaffundunt, quoad omnia permadeant. Quod ubi satis factum videtur, in dolij fundo foramen aperitur, ut dilutum effluat: idque pro vino bibunt. Perspicuum autem est, quod pro vinaceorum copia aquam, experientia docet, affundunt: quo videlicet lora neque aquosior sit, neque meracior. Deinde rursum aliam aquam, pareiorem tamen priori, vinaceis affundunt, ita, ut id quoque in potu sit tolerabile: quod quidam Attici proprie, non ut prius, δευτερίαν nominari volunt. Vtraque lora capiti dolorem affert, nisi quis dilutiores ipsas bibat, sed prior magis caput ferit. Commodum autem huic potui id inest, quod oculus per vrinæ redditur: qua in re magnum est pro varia vuarum (ex quibus sunt vinacei) specie discrimen. Quandoquidem, si dulces fuerint, potus multo erit suauior citiusque per vrinæ reddetur: sin vero acerbæ aut acidæ fuerint, in suauior longe ac minus ciens vrinæ. Id autem dilutum valentius multo fit ac vinosius, cum τρυγαιδ id est vinaceus, ad ver aut assatum fuerit asservatus. Hyeme vero si quis vitatur, ut caput minus ferit, sic & per vrinæ minus secedit.

† Omnium quidem certe vsus (si quis moderate sumat) est tutissimus, cui vuar natura fuerit carnosæ, ac mature, siue in vite summam maturitatem obtinuerint, siue quod maturitati deerat, ex consequenti suspensione sunt adeptæ, eas humidæ, assatum ventris deijciendi gratia licet ingerere.

Vuar passæ cum alijs visus eandem habent rationem, quam caricæ cum ficubus. Multæ enim sunt dulces, acerbæ autem omnino pauca: plurimæ vero ex dulci & austera qualitate sunt misctæ: quanquam dulces non nihil quoque austera qualitas habent: & austera, dulcedinis. Cæterum, ut dulces temperamento sunt calidiore, ita austera frigidiore. Ad hoc austera stomachum roborant, & ventrem conspant, & his multo magis acerbæ: mediam autem quodammodo inter ipsas constitutionem dulces obtinent, ut que nec stomachum dissoluant, nec alium subducant. Dulcibus tamen ut vis quædam semper inest comperandi, ita & mediocriter detergendi: Secunda Classis. cc iij quibus

De Vuis Passis.

C. AP. 10.

quibus durabus facultatibus exiguas mordicationes, quæ os ventriculi infestant (quod & stomachum appellamus) obtundunt. Perspicuum enim est, quod mordicationes maiores valentiora possunt remedia: inter passas autem præstantiores sunt, quæ tum pingues sunt, tum corticem habent tenuem. Nonnulli autem, & recte sanè, è dulcibus grandibus quibus (quales sunt Scybelitides) prius, quam mandant, semina eximunt: quæ & ipsæ inueteratæ, cutim duram crassam quibus habent: eas quibus prius in aqua coguntur macerare, nam & semen ipsum facilius sic eximitur. Alia quædam sunt his contrariæ, solidæ & crassæ, quæ nullum proorsum semen habent: crescunt hæc in Cilicia, colore subflauo: In Pamphylia autem Scybelitidæ, & colore nigre, quæ, ut dixi, sunt maxime: minimæ autem in Cilicia, fuligè proueniunt. Aliæ præter has in Cilicia nascuntur, colore nigro, magnitudine mediæ: quemadmodum & apud alias plerisque gentes, potissimum in Lybia. In Asia autem variæ passarum species, mediocri magnitudine proueniunt: etenim quædam subflauæ, aliæ nigre, aliæ dulces, & aliæ subaustere, cernuntur. Porro in frigidis regionibus ne vix quidem ipsæ maturari exquirite queunt, nedum passarum quæpiam: quæ propter resinam vinis immittunt, ne celeriter acefiant. Porro, quemadmodum passarum discretia, quæ a colore sumitur, nihil ad passarum facultatem confert, ita nec magnitudo: sola autem qualitatis, quæ gustui inest, differentia potest oia: cui soli intentus, inuenies (ut ante diximus) & in quibus, & quo tempore uti conueniat. Alimenti ex passis tale qualitate in corpus distribuitur, qualis ipsarum natura fuerit: dulce ex dulcibus, austerum ex austeris, mistum ex his, quæ vtriusque qualitatis sunt participes: quantitate vero copiosius ex pinguibus ac dulcibus: paucius ex austeris & macris. Quod si passarum pinguium ac dulcium, a quibus semina fuerint exempta, parem molem cum pari vvarum mole contuleris, passas valentius nutriti deprehendes. Huiusmodi sanè, ut minus, quam carice, subducant abstergant quibus, magis tamen, quam illæ, stomachum irruant.

A. l. 2. t. 2. cap. 726. fol. 175. b

Non hæc Attici sermonis affectatoribus scribimus (fortasse enim ne legere quidem ipsa dignarentur, corporis simul & animi sanitatem pro nihilo ducentes) sed medicis quidem, qui de Atticis non magnopere laborant: tum autem & alijs, qui, ut animalia ratione prædita, honorem gloriam diuitias & auctoritatem inter ciues, corporis & animi valetudini postponunt. Certo enim scio hos linguam Atticorum nihilo pluris, quam cætarorum hominum, aestimare: corporis vero sanitatem præstantius quiddam ducere ac dignius ei homini, qui viuere secundum naturam studuerit. Cum igitur intelligam sermonem simplicioreni ipsæ esse vitiosum, nominibus utar, quæ ipsi intelligant, etiam si vetustis Græcis non sint consuetæ. Mororum igitur nomen vulgo est cognitum, si non alia de causa, saltem ob medicamentum *σωματινόν* id est orti gratum, quod *δία νόσους* appellatur, quod eorum succum recipit. Quosdam autem ex fructibus autumnalibus, quos deinceps recensibimus, plerique homines ignorant, quo nomine ante annos sexcentos ab Atheniensibus fuerint appellati. Animaduertunt enim huius tempestatis Athenienses, fructus omnes non alio nomine appellare, quam quo reliqui Græci appellant: sed & mora ipsa sycamina nihil minus, quam mora, nominare, item perlica, nucis, præcoxia, ac in summa, reliqua omnia pro aliorum Græcorum consuetudine. Neque enim detrimenti quidquam ipsi ex vetularum appellationum ignorantia acciderit, si facultates ipsorum exploratas habuerint. Satius enim fuerit scire, ex his cibis, qui ad excretionem incitant, posteriores quidem sumendos, qui tarde permeant: omnium autem primos, qui celeriter quidem percurrunt, corrumpuntur tamen, si in ventriculo morentur diutius: quam ipsorum nomenclaturas nosse. Non tamen omnino igno rare homines mihi videntur, qui ordo in his, quæ mandant, sibi sit seruandus: quando quidem ipsos videas in plurimis cibarijs cum seruare. Præsumunt enim radicales, oliuas, & foenum grecum ex garo: post hæc, maluas, betam, & alia id genus olera cum oleo & garo. Etenim, si vel tantillum mentis habeant, diuturna experientia docet eos facultates eorum, quæ quotidie cibi gratia sibi preparant: quorum vero multo intervallo usus atque experientia incidit, ea soli homines solertes obseruant, ac memoriæ mandant. Sycamina igitur celerissime pertransiunt, cibis quibus alijs præeunt, si in ventriculum purum inciderint, & sumpta primis epulis fuerint. Quod si sumpta post alios cibos fuerint, aut etiam prauum succum in ventriculo offenderint, celerissime vnâ cum alijs cibis corrumpuntur nouo quodam corruptionis genere, & quod verbis explicari nequeat, ut in cucurbitis accidit. Omnia enim hæc, si modo celeriter incorrupta subfederint, cibis fugacibus minus sunt noxia: sin minus, corrumpuntur non aliter, quam pepones: quamquam hi quoque, si celeriter subducantur, nullam magnam noxam afferunt. Tempus autem vitendi, ut peponibus, ita & moris est, cum corpus ventriculi squallore estuat, quo tempore necesse quodammodo est hepatis quoque idem accidere. Cucurbitæ quidem & cucumeri tum maturo, tum ante maturitatem, ad hæc & melopeponi, nulla adstringens qualitas inest: sycaminis vero, & potissimum cum non dum admodum maturuerint, qualitas eiusmodi conspicue inest: immaturioribus autem inest simul & acida. Proinde non nulli ab arbore ipsa detrahentes ac siccantes reponunt, medicamentum ad dyfenteriam, ac diuturnæ diarrhœæ curationem, vtile sibi futurum. At nunc nobis non est propositum medicamentorum facultates exponere. Rursus igitur ea repetamus, quæ sycamina

A. l. 2. t. 2. cap. 491. fol. 150. b

amina ipsa, ut alimentum, possunt agere. Quod quidem celeriter subducantur, dictum nobis prius fuit: quod eis accidit forte propter solam substantiæ humiditatem ac lubricitatem: forte etiam propter admixtam qualitatem quandam acriorem, quæ deiectioni exciandæ vasis esse possit: quandoquidem qualitas adstringens, non modo ad subductionem nihil confert, verum etiam suapte natura ventrem constipat. Didicisti autem ex commentarijs de simplicium medicamentorum facultate pleraque esse corpora, quæ facultates habeant contrarias. Conteritor igitur mora exiguum in se ipsis habere facultatem eiusmodi, qualis magna medicamentis purgantibus inest: cuius beneficio non modo facile cecedunt, sed corrumpuntur etiam, si diu in ventre manserint. Quod si corrupta (ut dixi) non fuerint, omnino quidem humescant, non tamen omnino refrigerant, nisi sumpta fuerint frigida. Alimentum autem corpori præbent minimum, quo modo pepones: non tamen, ut ipsi vomitum excitant, neque stomachum lædunt.

De Cerasiis.

C. A. P. 12.

EX Cerasiis quædam sunt, quæ moris sunt similia, cuiusmodi sunt ea, quæ minimam habent adstrictionem: alia ruborum fructuum, ut ea, quæ euidentius adstringunt: quædam autem sunt, quæ vel valentius ipsæ adstringunt. Proinde memoratæ cuiusque speciei facultatem, ex his, quæ de sycaminis & rubi fructibus diximus, potes colligere.

De Rubi Fructibus.

C. A. P. 13.

Ruborum fructum homines apud nos *βατρινον* appellant, quemadmodum mora & sycamina: vtriusque enim modo ipsa nominant. Sunt autem *βατρινον*, quæ mora, magis adstringentiæ: & si quis largius ipsas vescatur, capitis dolorem sentiet: alij vero & stomacho anguntur. Proinde fructum hunc abluamus, oportet, prius, quam mædere ipsum aggrediamur: quod maxime in sycaminis quoque est faciendum. Non tamen ventrem subducunt, sed potius cohibent: & si quis immatura ipsa prius siccata reposerit, multo etiam magis cohibebunt. Omnia tamen medicamenta, quæ ex mororum succo parantur, si facta ex his quoque fuerint, facultatem habebunt efficacioram.

De Fructibus Caninubi.

C. A. P. 14.

Fructus caninubi multo magis, quam ruborum, adstringit: ob eam quæ causam ventrem magis cohibet. Vescuntur autem ipso frequenter rusticis, exiguum alimentum corpori suggerente: vocant quæ *καυβόκαρον* id est canitubum.

De Fructibus Iuniperi.

C. A. P. 15.

A. l. 2. t. 2. cap. 359. fol. 157. c

Fructus iuniperi, qui *απυρρὸς* dicitur, acris est admodum cum exigua dulcedine, & minori pretere adstrictione: habet autem & aromaticum quiddam. Perspicuum igitur est, quod calefacit quidem tum propter acrimoniam (demonstratum enim est acria omnia calefacere) tum autem maxime propter odorem ac gustum aromaticis adsimiles: omne enim *ἀρωμα*, calidum. Hepar autem & Renes purgat, & succos crassos ac lentos videlicet tenuat: unde medicamentis salubribus admiscetur. Alimentum autem ex ipso exiguum corpori hominum accedit. Quod si quis ipsum largius sumplerit, stomachum mordet, & caput calcificat, ob id quod ipsum non nunquam replet, doloribus quibus infestat. Ventrem, nec proritat, nec cohibet: vrinam tamen mediocriter citat.

De Fructibus Cedri.

C. A. P. 16.

Fructus cedri, qui *καδρύς* dicitur, colore quidem & figura fructuum iuniperi est similis, subflauus enim est ac rotundus: dissidet autem ab eo acrimoniam. Nec multum abest, quin fructus hic ex genere sit medicamentorum, cum nullum præbeat corpori alimentum, nisi quis aqua ipsum macerarit. Omnibus enim Acris id est commune, ut soluta ipsorum acrimoniam exiguum alimentum corpori præbeat. Quin etiam cedrorum fructus, ut fructuum iuniperi durior est ac licior, ita profectio exilior, nihil, ut ille, habens aromaticum. Perspicuum autem est, quod & stomachum valde mordicat, & capiti dolorem infert, nisi quis ipsum parcissime sumplerit.

A. l. 2. t. 2. cap. 160. fol. 159. b

De Nuce Pineæ.

C. A. P. 17.

A. l. 2. t. 2. cap. 301. fol. 152. d

Nux pineæ boni ac crassi est succi, multum quibus nutrit, non tamen facile coquitur. Appellant autem nunc Græci ipsum non *κάνον*, sed *σρόβιλον*.

De Fructu Myrti.

C. A. P. 18.

A. l. 2. t. 2. ca. 446. fol. 145. d

Græci fructum hunc *μύρρα* nominant. Nutrit quibus tenuiter æque, ac fructus iuniperi: facultatem tamen habet contrariam, quandoquidem valenter adstringit, & ob id ipsum alium sistit. Non tamen pro ratione adstrictionis, frigidus facultate est, propterea, quod adstrictionem habet non solam, sed acrimoniam etiam quadam admixtam. Porro Cibis omnibus, qui qualitatem medicamentis habent vehementem, est commune, ut cum eam qualitatem elixatione aut assatione, aut maceratione deposuerint, exiguum corpori dent alimentum, prius autem profus non nutriant: id enim ipsum & Cæpis & Porris accidit.

De Persiciis.

C. A. P. 19.

A. l. 2. t. 2. ca. 564. fol. 159. d

Fructum hunc, siue mala perlica, siue (ut Græcis nunc mos est) simpliciter perlica appellare velis, siue aliud quoddam vetus nomen præter hæc vestigare, potes id per magnum oclum facere. Nunc autem discas (quod nominibus ipsis erit vitiosum) quod scilicet ipsorum succus & veluti caro facile corrumpitur, praua quibus omnino est. Quocirca (quod quidam facere solent) non sunt post

post alios cibos mandenda, corrumpuntur enim in superficie natantia: sed in omnibus, quae praeter
ui quidem sunt succi, verum humida sunt ac lubrica, & quae subduci facile queant, id communiter
tenendum, ea ob id ipsum ante alios cibos esse sumenda. Ita, n. fiet, vt & citius succubant, & alijs
cibus viam mutant: quae, si sumpta postrema fuerint, una secum alia quoque corrumpent.

De Armeniacis ac Praecociis.

CAP. 20.

Haec quoque ex genere sunt perlicorum, bonitate non nihil illa superantia: neque enim in ven-
triculo, vt illa, corrumpuntur, neque acescunt. Vulgo autem suauiora apparent: vnde etiam sto-
macho sunt gratiora (caetera enim illis sunt similia) suauibus autem omnibus id inest: quemadmo-
dum insuauibus, quod in festis, abijcere: id quod facit pro momento eorum, quae infestae: quae enim
quam celerrime, quod in festis, abijcere: id quod facit pro momento eorum, quae infestae: quae enim
vergunt deorsum, ea ipsa expellit: quae vero supernatant, per vomitum eijcit. Idem facit, & cum suc-
ci prauis ex toto corpore in sese desluunt: etenim, qui ex ijs in partem ventriculi superiorem con-
fluunt, vomitu vacuantur: qui vero in inferiorem, pariunt diarrhoeam. Porro, quod fructus omnes
autumnales exigui sint alimentis, dictum id nobis prius fuit. Praecocia tamen, quae vocant, ar-
meniacis sunt praestantiora. Qui tamen praecocium nomen fugitant, vtraque mala armeniacia appel-
lant: alij vero armenia, per quatuor syllabas, non quinque.

De Malis, & Saporibus, qui in eis insunt.

CAP. 21.

Genus horum non est simplex, quo modo neque pironum, neque puniceorum. Quaedam enim
sunt, quae saporem habent austerum: alia acidum, aut dulcem: non nulla etiam ex ijs mistum,
apparent: quae & dulcia simul & adstringentia. Praeterea alia quaedam cum dulcedine manifestum ha-
bent acorem. Ad haec, alia cum acore acerbiteratem, Inuenias autem interdum, & quae hos tres sapo-
res simul habeant euidentes adeo, vt acida appareant & dulcia, acerbiteratis quoque habeant non nihil.
Peripicuum autem est, quod adstringens, austerum, & acerbum, tria haec nomina saporis, qualitatem
vnicam significant. Quod vero acerba quidem in eo ab austeris differant, quod valentius adstringant,
(communem autem ipsorum genus est adstringens) ex quarto libro de simplicium pharmacorum sa-
cultate didicisti, in quo de saporum substantia ac facultate tractauimus. Memor igitur illorum scito
mala quidem, quae adstringunt, succum habere frigidum ac terrem: quae vero acida apparent,
frigidum quidem, verum tenuium esse partium: medietatem autem temperaturae esse dulcia, quae tamen
ad calidius vergunt: quemadmodum, quae omnis qualitatis sunt expertia, ac veluti aquosa, ad fri-
gidius inclinant. His igitur vteris pro vincendi in saporibus facultate, austeris quidem pomis, cum
ventriculus vel propter calidam intemperiem, vel multam humiditatem fuerit imbecillus: acerbis
autem, cum duo haec aucta admodum fuerint: acidis, quando succum crassum, qui non magno
pere frigidus sit, suspicaberis in ipso esse collectum: quando quidem succus frigidus non acida, sed
acria postulat. Vtraque certe & acida & acria succos crassos incidunt: in eo tamen differunt, quod haec
quidem cum calfactione: illa autem cum refrigeratione id prestent. Peripicuum porro ex ijs, quae
saepem diximus, est, quod adstringentia quidem, quantum in ipsis est, alui deiectiones semper cohi-
bent: acida vero, cum succum crassum in ventre inuenerint, ipsum incidunt, ac deorsum subducunt,
ob id quoque deiectiones humectant: quod si ventrem purum inuenerint, ipsum magis siccant. Porro
succus dulcis, cum sine acrimonia & crassitie, hoc est, cum solus plane fuerit, aptius, quantum in
ipso est, distribuitur: quod si acrimoniam, aut crassitiam habuerit, facilius subducitur. Est autem & aliud
succu genus, non in pomis modo, verum etiam in alijs omnibus, quod aequum & qualitatis experts ap-
pellant, vt antea quoque diximus: quod stomachum quidem minimum iuuat, in medio autem est
memoratarum facultatum, quemadmodum & aqua ipsa. Inest autem pomo eiusmodi id vitium,
quod cum ad mandandum ipsum aut voluptate aut vtilitate adducantur, quando neque gustu iucun-
dum ipsum, neque quemadmodum adstringentia, robur ventri inducere, neque fluentem ipsum siste-
re comperunt, merito contemunt: quemadmodum & apud nos quidem in multis Asiae locis, H
suis ipsum proiecimus, *πλατανισιον* appellantes, quod tenera platanorum folia gustu quodammo-
do representent. Caeterum ab optimis etiam in toto genere malis, priusquam in arboribus maturerint,
cauendum est: concoctum enim sunt difficilia, & frigida, tarde quoque permeant, & prauis sunt succi vt in-
terim omittam, quod succum etiam habet frigidum, ac leuiter crassum. Quae vero belle matura in hye-
mem & ver proximum asseruat, ea saepe in morbis maximum afferunt praesidium, vel cataplasma-
tis modo cum farina admota, aut in calidis cineribus mediocriter assata, aut pulchre in aqua bullie-
tis vaporibus percocta. Caeterum post cibum statim dare ipsa conueniunt: non nunquam autem et
cum pane ad ventriculum & stomachum roborandum ijs, qui deiectiones sunt appetita, tarde quoque con-
coquant: quicquid vomitu, diarrhoea, ac dysenteria infestantur. In hunc usum acerba sunt apta: para-
ta enim, vt iam praecipimus, mediocriter retinent adstrictionem, cum, si mediocriter austeria fuissent,
in eiusmodi apparatu adstrictionem omnem deposuissent: ob id quoque similia ijs euadunt, quae ab ini-
tio sunt aquae.

Qui Fiat, vt Esus Pomorum aut pironum Adstringentium, Vtrem quibusdam deiciat. CAP. 22.

Cum autem quosdam audiuisset, qui dicerent ventrem sibi ab esu adstringentium subduci,
scitius esse putauit, quae de eo ratione atque experientia saepe cognouisset, hoc loco semel
fuit

A. l. 2. c. 1. cap.
143. fol. 116. h

A. l. 2. c. 1. cap.
162. fol. 159. h

Ausius explicare. Cum Protas rhetor quidam, cuius nosser narraret ventrem sibi post esum pomo-
rum ac pironum austerorum deijci, re intellecta atque in ipso per experientiam comprobata, auda-
cius postea in alijs id ipsum sum expertus. Rogauit. n. hominem, vt mecum vel vnum diem viueret,
vt scirem, quo tempore, & quam multis vesceretur adstringentibus: ac primum hominem statim
sum hortatus, vt more suo viueret, ne vlla in re consuetam sibi victus rationem immutaret. Ipse
autem, cum post balneum, paucula aqua praebita, foenum graecum, radicula, & id genus alia (quae
ante alios cibos omnes se se sumere consueuerunt) similiter & ipse sumpsisset, vitium quoque dulce, quan-
titate mediocri, adbibisset, comedit deinceps malus cum oleo & garo & pauco vini: & post illa
piscis quidpiam, suilla, & auis. Deinde, cum secundo bibisset, pauco tempore intermisso sumpsit
pira austera: postea deambulatione progressi, non multum deambulauimus, cum venter illi maio-
rem iam modum esset solutus. Quae cum essem conspicatus, paucis sum amico, vt postredie, quae ad
suam victus rationem pertinerent, mihi committeret. Qui cum mihi prompte esset assensus, pri-
ma omnium, post balneum, pira exhibui: deinde alia deinceps, vt consueuerat: quibus peractis,
non modo non vehementer, sed ne mediocriter quidem aluum deiecit. Mirabatur sane (vt par est)
rei euentum, causam quoque eius a me sciscitabatur: cui ego haec, quae nunc referam, exposui. Nam cum
B garum, inquam, vna cum ijs, quae cum eo sumperas, aluum suapte natura subducat, id quoque iam an-
te fecerit, adstringentia postremo loco sumpta ijs potissimum, qui stomachum habet imbecillum,
deiectionis sunt causa, ventriculum roborantia, & ad expellendum deorsum, quae in sese continet,
incitantia: quod magis (inquam) farebere, si cras prima omnium adstringentia sumperis: secun-
da autem post illa, carnosa: omnium postrema, quae cum oleo & garo manduntur. Minime, inquit,
repente enim vomerem, si malus vltimas cum oleo & garo maderem. Optime, inquam, respon-
disti: illa enim ventriculum subuertunt, & potissimum os ipsius, quod iam omnes stomachum vo-
care consueuerunt: adstringentia vero roborant, ac firmant: quo fit, vt, si quis alius succus ventricu-
lum subuerterit (quod solent bilis pallida efficere, in quibus copiosior est aceruata) qui sic est affe-
ctus, si quod adstringentium gustarit, succum infestantem repente deorsum excerneret. Deinde ostendi
di e iuuenem quendam, qui narrabat, cum paucis diebus ante, purgandi gratia, succum scammo-
niae sumpsisset, & hodie quicquid post sumptum medicamentum iam praeter lapsis nulla secuta effe-
ret excretio, stomachum quidem sibi premi, ventriculum autem intumescere ac grauari coepisse, quas
ob res pallidum se aronitum quoque animi incertum, symptomata, quibus infestabatur, mihi com-
municasse. Quo nam igitur modo hominem sanauerim, audi, inquam, iuuenem ipsum. Tum pro-
C tinus praesentem ei exhibui, ac narrantem, vt ego imperarim sibi, exiguum quiddam mali adstring-
gentis, aut paucis, aut piri manderet: ipse autem simul atque comedit, malis statim fuerit liberatus
copiosissima ac consenta ex ipsius ventre facta excretionem. Scito igitur (dixi rhetori) tibi quoque
idem contingere, cum propter ventriculi totius ac stomachi imbecillitatem, adstringentia postre-
mo loco sumperis. Tum ille, verissimum, inquit, est, quod dixisti: talis enim mihi natura est sto-
machus, facile quoque a quibusuis subuertitur: ego vero post cibum stolidius austerum quidpiam eli-
to, tunc, cum ipsum sumptum admodum esse sentio, adeo, vt prope iam nauferet. Ex hac de re
narratione satis intelligere poteris ijs, qui stomachum habent imbecillum, ventrem deijci, cum po-
stremis epulis adstringentium quidpiam sumperint.

De Cydonijs & Struthiomeli.

CAP. 23.

His pomis eximum quiddam, quod in alijs non inuenitur, inest. Nam praeter quoque adstric-
tionem habent copiosiorum, succus etiam eorum, diu durat ac permanet, si quis ipsum cum melle
coctum asseruare velit: cum aliorum pomorum succus, si reponatur, acesseat propterea, quod multam
habet humiditatem frigidam. Nos autem & medicamentum, quod ex succo struthiomelorum conficitur,
quod quoque ijs, qui deiectionem habent appetentiam, est accommodatissimum, cum forte in loco conspi-
D cto non esset postitum, tandem post annos septem inuenimus, nihil in qualitate immutatum: crui-
stam. n. in ore vasculi densam fecerat, cuiusmodi in melle saepenumero & alijs quibusdam adresecit:
quam seruare incumbentem conueniunt, si velle pharmacum aut mel diutissime citra mutationem
seruare. Atque id mihi obiter sit dictum scilicet autem rei gratia, medicamenti, quod longiore tem-
pore mansit incorruptum, memini, denique id resumam. Permansens est struthiorum malorum suc-
cus, quando paratus recte fuerit, quemadmodum & cydoniorum: verum hic minus est suavis, &
maxime adstringens: quocirca ad ventriculi admodum exoluti robur vti eo aliquando possumus.
In Iberia autem, edulium componunt, quod *μυροπλανητης* appellant, quod adeo durat, vt patine
recentes ipso refertae Romam afferantur. Componitur autem ex melle & carne leuigata, cocta cum
melle. Nostrium vero medicamentum, quod ijs, qui deiectionem habent appetentiam, comparatur,
non ex melle solo & malorum succo, sed piperis albi habet quidpiam & zingiberis & aceti. Non
tamen iam plura de eo verba facere conuenit, cum alibi de eo, absolute tractauerimus.

De Pira & Punice.

CAP. 24.

Quae de malis diximus, si ad pira & punica transferis, nihil erit, quod nos de ipsis nouum di-
cere oporteat. Etenim in his quoque alia sunt austeria tantum, vel acerba: alia acida: alia
dulcia: alia ex horum mixtione composita: & alia, quae nulla penitus huiusmodi qua-
litatem

litatem habent exuperantem: quo fit, vt, cum aqua sint ac hebetia, omnis facultatis robor adit. sicut E expertia. Pirorum igitur vsus pomorum vsu omnino est similis. Punica vero cetera quidem sunt similia, in eo tamen discrepant, quod nunquam cum farina macerata assentur, neque in aqua aut vapore eliscentur. Succum autem habent piris et pomis copiosiorum, & praeterea gustu suauio rem eo, qui est in illis, succo. Sunt autem interdum praedictis duobus fructibus vtiliora, tum ad alios affectus, tum ad eum, cuius Hippocrates libro secundo de morbis populariter graffantibus meminit, his verbis: Mulier cardialgia torquebatur, nec prius malum est sedatum, quam polenta (sicut co punici asperia, semel in die videretur, reliquis cibis abstinens: neque amplius vomitu reijciebat, qualia Cheron Charitonis filius, Perspicuum certe est, quod vitioso humore partes ad os ventriculi (quod certe καρδιαν etiam appellant) attinentes imbuente, mulier erat naufragunda, cardialgia quae torquebatur. Nam verbum καρδιανσεν nil aliud significat, quam symptoma, quod mordicationi stomachi succedit. Hunc certe humorem polenta quidem exicauit: succus autem punici cum ea sumptus ventriculum roborauit adeo, vt humorem in tunica contentum expellere potuerit. Punica quidem quam minimum corpori praebent alimentum, vt ipsis nunquam ceu alimento, sed tantum vt medicamento, egeamus: Pira vero, & potissimum, quae magna sunt (vocant autem ipsa apud nos foeminino genere μέντας) aliquantum nutriunt. Proinde in tenues & bes ipsa secantes, & postea exiccantes reponunt: quae elixa, vice ciborum parum nutrientium, hyme & vere, cum fames est, mandunt. Attici quidem priorem syllabam εσίων scribunt sine ιων, lo nes vero cum ιων: verum id nihil ad hominum vitam affert commodi: quemadmodum neque in εων id est sorbis, quae Graeci quidem omnes huius nostrae memoriae sic nominant: Attici autem cum u pronuntiant ipsa non permittunt. Speculationem igitur de nominibus, illis relinquentes, de facultate ipsius fructus disputabimus.

1 Epid. sect. 2^a principium.

A. 1. 3. f. 13. 25. c. 16. fol. 306. a

A. 1. 2. c. 1. cap. 494. fol. 150. d

A. 1. 2. c. 1. cap. 57. fol. 104. b

A. 1. 2. c. 1. cap. 315. fol. 133. f

De Mespila, & Sorbis.

C. A. P. 25.

Quae de praedictis diximus, eadem de his quoque sunt dicenda. Ambo enim adstringunt: verum mespila multo valentius, quam sorba: proinde ventri fluentibus est vtilissimus. Sorba tamen in cibo ipsis sunt suauiora: omnino enim nihil habet adstringens, eque ac mespila, sed ipsorum succus est austerus sine vlla acerbitate. Liqueat autem, quod omnibus huiusmodi parce est vtilendum, non autem affluenter, vt vis ac sicibus: nullo enim iporum, vt alimento, sed vt medicamento potius, indigemus. Haec tibi sunt vtiliora, quam scire priorem syllabam nominis εων a veteribus Atheniensibus per litteram o tantum scribi & pronuntiare.

De Fructu Palmae.

C. A. P. 26. G

Fructum palmae siue glandes appellare velis, siue palmas, eodem cum tota arbore nomine (vt iam Graecis omnibus mos est) neutro modo aut incommo daveris, aut ipsis facultatis cognitionem promoueris. Non parua autem in ipsis est differentia: quaedam enim sunt siccae & adstringentes, vt Aegyptia: aliae molles & humidae & dulces, vt quae καρπωνται appellantur: praestantissimae autem haec in Syria palestina nascuntur in Hierichonte. Reliquae omnes palmae inter dicta duo genera sunt mediae. Difficiles autem sunt concocti, capiti quae dolorem inferunt: quarum aliae quidem magis, aliae minus sunt humidae ac dulces, siccae atque adstringentes. Verum constituitis extremis iam omne, quod in medio est, facillime deprehendes. Nulla certe ex ipsis est, quae non dulcedinem quandam & adstrictionem habeat: siquidem καρπωνται, exiguae adstrictionis: Thebaicae, obscure dulcedinis sunt participes: At succum quidem dulcem, nutre: austerum autem, quatum esse stomacho, & ventrem sistere ostendimus. Palmae autem, si largius sumantur, omnes concocti sunt difficiles, & capiti dolorem afferunt: quaedam autem & mortis cuiusdam sensum ori ventriculi inducunt, quod medici stomachum appellant. Succus autem, qui ab ipsis in corpus distribuitur, crassus quidem omnino est: habet autem & leuoris quidpiam, cum palma ipsa pinguis fuerit, sicuti καρπωνται: cum autem dulcedo tali succo mista fuerit, celesti me quidem hepar ab ipsa obstruitur: laeditur autem maxime ab ipsorum usu, quando aut inflammatione, aut scirrho obstruitur: post hepar autem, et lien obstruitur ac laeditur. Multo autem maxime palmae virides, si paulo largius sumantur, ad omnia sunt noxae. Perspicuum porro est, quod dulces quidem succum habent calidiores: adstringentes autem frigidiores. Quin & palmae virides, quemadmodum & ficus, statim gignunt: nam palmae virides eandem habent ad alias palmas proportionem, quae ficus habent ad caricas. In regionibus autem non admodum calidis palmae non perfecte maturescunt adeo, vt reponi queant: quomodo, vt cum homines cogantur ipsis viridibus vesci, crudis succis impleantur, rigoribus quae, qui aegre calefant, & hepatis obstructionibus prehendantur.

De Oliuis.

C. A. P. 27.

Peregrinorum quidem & ipsa corpori praebent alimentum, & potissimum caduca, quas vulgo ferre cum pane: siue pane autem mandunt eum garo ante alios cibos, venas subducendi gratia, quas αλιμαδας & κολυμβιδας appellant. Porro, quemadmodum caduca pinguedinis habent plurimum, ita haec succum adstringentem: proinde stomachum roborant, & appetentiam excitant. Apte autem ad hanc rem sunt, quae cum aceto reponuntur: quas artis obsonatrici periti variae preparant: Cuius artis nihil medicum omnino esse ignari, nam, quod suauius est, facillius ipsis, quae

A. 1. 3. c. 1. f. 5. c. 8. fol. 294. b

A. 1. 2. c. 1. cap. 360. fol. 137. d

A qua ex aquo sunt salubria, concoquuntur: verum non est nunc dicendi locus, neque de obsonatrici speculationis peritia, neque de arte ipsa: alius enim locus ipsis est proprius.

De Nucibus.

C. A. P. 28.

Quidam nuce regias appellant eas, quae nunc nuce ab omnibus nominantur. Sunt & aliae quaedam, quae νεστωραυα appellantur, praedictis multo minores, quas non nulli πρωθουα i. poticas, seu auellanas vocitant. Multus autem ambarum est vsus. Alimentum corpori praebent exiguum, copiosius tamen pontica nuncupata, quam nux regia, quae ipsius substantia sit coactior ac minus oleosa: regiae autem laxior est, continet quae in se ipsa plus pinguitudinis. Habet tamen & adstringentis qualitates non exiguum, quae tandem procedente tpe marcescit, tota ipsius substantia in succum pinguem transfusata adeo, vt cibo prorsus sit inepta, quae sua pinguitudine, oleo veteri affimilis appareat. Ceterum, quae viridis adhuc est ac humida, neque adstringentis qualitates neque oleosae conspicue est participes, sed magis quodammodo est αρωια i. qualitatis expers: quod saporis genus aequet (vt dixi) vocare consueuimus. Coquitur tamen haec nux facilius, quam pontica: stomacho quae est gravior, & multo magis, quando cum caricis manditur. Traditum autem a plerisque medicis est hominem a pharmacis lethalibus nihil magno opere laesum iri, si vtraqueq; has ante alios cibos curata sumperit. Liqueat praeterea, quae humida quidem apta ad deiectionem est: sicca vero minus. Pleurique autem ventris subducendi gratia cum garo etiam ipsam praesumunt: in quem vsum viridis est accommodatior, vt quae adstringentis qualitates minus sit participes. Quin & siccarum quoque, si prius (quod non nulli faciunt) in aqua fuerint macerata, facultas viridibus est affimilis.

De Amygdalis.

C. A. P. 29.

Amygdale nihil prorsus habent facultatis adstringentis: sola enim tenuandi facultas ac detergendi in eis praepollent, quae tum viscera purgant, tum humores e pulmonibus ac thorace, spu tis expectorant. Quaedam autem ipsarum facultatem habent succos crassos ac lentos incidendi, adeo exuperantem, vt mandi praeparare nequeant: oleosae tamen ac pinguis qualitates, vt nuce, sunt participes: cuius causa & ipsae procedente tempore fiunt, vt illae, oleosae: minor tamen eis inest haec qualitas, quam in nucibus, quo fit, vt tardius quam nuce, oleosae fieri cernantur. Ex his sane intelligi potest, quod neque ventri subducendo conferunt, neque corpus multum nutriunt. Quae vero qualitate amaram habent praepollentem, ea ad pus & succos crassos ac lentos ex thorace & pulmonibus expuendos plurimum conferunt. Eorum vero, qui nullam artem ad vitam vtilem excoluerunt, sed se ipsos appellant Atticos, alij fructum hunc genere foeminino amygdalas enunciarunt oportere contendunt: alij neutro amygdala: ne id ipsum quidem, de quo tantopere contendunt, intelligentes, vtroque nomine apud viros Atticos scriptum esse.

De Pistacijs.

C. A. P. 30.

Haec quidem ad magnam Alexandriam proueniunt, sed multo vberiora in Berthoea vrbe Syria: parum quidem nutrientia, verum ad hepar roborandum, & succos in ipsis vijs infarctos purgandos vtilia: qualitatem enim habent aromaticam, subamaras, & subadstringentem. Scio autem & alia huiusmodi pleraque hepati esse vtilissima, quemadmodum in opere de simplicibus medicamentis est demonstratum. Porro non ausim affirmare vllam ex ipsis stomacho accedere vtilitatem aut leuonem insignem: quemadmodum neque quod alium deiciant, aut sistant.

De Prunis.

C. A. P. 31.

Ardu inuenias hunc fructum austerum, aut acidum, aut in summa in suauitatem aliquam habere, cum maturus exacte fuerit: prius enim, quam pruna eo maturitatis peruenierint, omnia propemodum aut acorem, aut acerbiteriam, alia amarorem representant. Corpori itaque ex hoc fructu minimum alimentum accedit: vtilis tamen est ipsis, quibus propositum est ventrem mediocriter humectare ac refrigerare: ipsum autem non aliter, quam praedictorum quaedam, subducit tum humiditate sua, tum lentore. Siccatu vero & ipse potest esse vsui, quemadmodum & ficus. Fama est ea pruna omnium esse praestantissima, quae in Damasco vrbe Syria nascuntur: secunda autem post illa esse, quae in ea regione, quam Iberiam ac Hispaniam nominant, proueniunt: verum haec quidem nihil adstrictionis praeseferunt, non nulla vero Damascenorum vel plurimum. Optima autem inter ipsa sunt, quae cum mediocri adstrictione magna sunt & laxa: quae autem exigua sunt & dura & acerba, praua sunt, tum si elum spectes, tum si alui deiectionem, quae maxime sequitur ea, quae ex Iberia afferuntur. Cocta autem in melicrato, in quo plusculum sit mellis, alium admodum deiciunt, etiam si quis sola ipsa sumperit, & multo magis, si post ipsa melicratum somperit. Perspicuum autem est, quod ad alium deiciendam confert post sumpta ipsa vinum dulce adhibere, temporis quae aliquand interponere, non autem statim post prandere. Atque etiam id omnibus, quae alium deiciunt, commune memoria est tenendum, quemadmodum & alia, quae pluribus speciebus sunt communia, ne de ipsis sepe audire postules.

De Fructu, quem Serica appellant.

C. A. P. 32.

Ne haec quidem ausim affirmare, quidquam ad sanitatis tutelam, aut morborum profligationem, pertinere. Mulierum namque infantium effrenatorum est edulium. Quod exigui est alimentum ac concoctum difficilis: & praeter quod stomachum non iuuat, paucum etiam corpori exhibet.

De Ceratijs

De Ceratij, id est Siliquis.

CAP. 33. E

Ceratia, quorum tertia syllaba per litteram t & scribitur & pronunciat, nihil habet cum cera...

De Capparis.

CAP. 34.

Capparis planta est fruticosa, plurima in Cypro proveniens. Facultas aut ipsi inest tenuitum...

De Sycomorij.

CAP. 35.

Lantam sycomorij vidi in Alexandria una cum fructu, parva sicuti alba ad similit. Is fructus nul...

De Persio.

CAP. 36.

Hanc etiam plantam vidi in Alexandria, ex magnis quibus & ipsa est arboribus. Narrat autem...

De Citrio.

CAP. 37.

Id quoque malum Medicum appellant, qui id agunt, ut quae loquuntur, nemo intelligat, quavis...

De Fructibus Plantarum Agrestium, inter quos sunt Quercuum Glandes.

CAP. 38.

Omibus hominibus mos est eas plantas vocare agrestes, quae sine villa agricolae industria in...

A. l. 1. t. 2. ca. 193. fol. 111. e

A. l. 1. t. 2. ca. 116. g. h

† κατὰ τὴν τοίχην

Pro frumentaceis edulis sunt vni. Prius autem glandes huiusmodi, sibus erat pabulum: Tunc vero...

De Alimento, quod a Plantis ipsis sumitur.

CAP. 39.

Non modo plantarum semina ac fructus, sed etiam integras ipsas saepe numero mandimus: Saepe autem...

De Lactuca.

CAP. 40.

Multi medici, quemadmodum fructibus aut animalibus fucus, ita hoc olus alijs omnibus anteponunt...

A. l. 1. t. 2. cap. 441. fol. 144. c

* Graecorum hoc i loco alij habent κατὰ τὴν τοίχην: ex secundo tamen Dioscoridis libro, capite de faba aegyptia videtur legitur esse κατὰ τὴν τοίχην, id est autem.

Handwritten marginal notes in Greek and Latin, including names like 'Pιρρδ' and 'Ποτρίμδ'.

crudam: cum aut aestatis tempore accingere sese ad semen producendum coeperit, in aqua dulci praeparata...

A.I. 2. t. 2. cap. 229. fol. 124. d.

Utrum, quos Romani in rybos appellat, veteres Athenienses Seres distaxat nominarint, an et alia quaedam olera...

A. I. 2. t. 2. ca. 194. fol. 121. d.

Quemadmodum spinacia, quae est lactuca aegrestis, ab hortensi, ita malua aegrestis a fatiua, est diuersa...

A. I. 2. t. 2. ca. 636. fol. 167. d.

Maluam quidem, ut lactucam, diximus non modo esse satiuam, sed etiam quandam esse aegrestem...

A. I. 2. t. 2. cap. 646. fol. 168. c.

Hanc quoque plerique, ut obsonium, mandunt medicum, ut sciant, quid sit, de medicamentorum facultatibus, tum etiam libro superiore...

A habere purgatricem: corpus autem ipsum, communi siccantium ratione listere magis, quam ad deiciens dum incitare...

A. I. 2. t. 2. cap. 139. fol. 115. g.

A. I. 2. t. 2. cap. 328. fol. 152. c.

A. I. 2. t. 2. cap. 334. fol. 105. f.

A. I. 2. t. 2. cap. 537. fol. 104. a.

A. I. 2. t. 2. cap. 646. fol. 168. c.

Hec sunt alii oleribus aquosiora, et ut sic dicam, et proia, id est qualitatibus experta, magis, quam curbita, aut saltem non minus...

Quidam portulaca virtuti, ut cibo: Nutrimentum autem habet exile, id est humidum, et frigidum et lentum...

Locet cuius, ut ante diximus, lapathum appellare betam aegrestem, ut quod non gustu modo, sed viribus etiam betae hortensi est adsimile...

Vel nomen ipsum, plantae huius qualitatem ac vires indicat: est enim lapathum acidum. Quod autem ad lapathum attinet, nemo est, qui crudum ipsum mandat...

Inter olera, quibus vescimur, nullum noui, quod tantam habeat adstringentem, quantum solanum. Merito igitur raro quidem ipso utimur...

Plerique rusticorum plantis huiuscemodi e terra nunc nuper emeris, prius, quam ipsarum folia in spinas desinant, veltuntur...

Secunda Classis. dd De Cindra.

De Cinara.

CAP. 51. E

Omnes, qui vulgarem consuetudinem fugitant, plantam hanc cinara appellam, non per x & i, & sed per x & u, primam syllabam pronunciantes. Pravi aut succi est edulium, & maxi...

De Apio, Equapio, Sio, & Smyrnio.

CAP. 52.

† Al. isuaio

Hec omnia vrinam cient: inter que apium est vtilissimum & suavius, & stomacho gratius. Equapium autem, & sion, minus in vsu. Smyrniu vero non est inulitatum, siquidem Romae...

A. l. 2. t. 2. cap. 55. fol. 104. d

De Erica.

CAP. 53.

Hoc oculis manifestissime calcacit: proinde solum ipsum mandere, nisi lactuce folijs miscetur non est facile. Semen autem generare creditur, & coeundi appetitum excitare. Capiti etiam...

A. l. 2. t. 2. cap. 27. fol. 124.

De Sciliphe, id est Vrtica, quam & Cniden nominant.

CAP. 54.

Herbarum agrestium vna haec est. Tenuiumque est partium ac virium, unde nemo ipsa, vt alimento, iure vitur, nisi fame maxima prematur. Vtilis autem est, vt obsonium ac medica...

A. l. 2. t. 2. cap. 714. fol. 174. f

De Gingidio, & Scandice.

CAP. 55.

† Simile scandici, q. est apud nos.

Gingidij maximus est in Syria proventus: maditurque non aliter, quam scandix apud nos: stoma-

A. l. 2. t. 2. cap. 714. fol. 174. f

De Ocimo.

CAP. 56.

Plerique hoc quoque vitur, vt obsonio, cum oleo & garo ipsum mandentes, prauioris autem est succi: quae res impulit quosdam, vt falsa de eo prodiderint, affirmantes ipsum celerrime paucis...

A. l. 2. t. 2. cap. 10. fol. 160. a

De Foeniculo.

CAP. 57.

Al. x. m. v. j. non. am. vt per t. etiam roachinus Gan-danus.

Vemadmodum anethum, ita foeniculus interdum sua sponte nascitur: ferunt tamen & ipsum in hortis. Vtunturque assidue anetho quidem in condimentis, foeniculo autem etiam, vt obsonio: nam apud nos reponunt ipsum eodem modo, quo pyrethrum & terebinthum,...

A. l. 2. t. 2. cap. 274. fol. 129. g

De Asparagio.

De Asparagio.

CAP. 58.

Vtrum syllaba secunda nominis asparagi per ph sit pronucianda, an per p, vt omnes nunc profertur, disquiritur nunc non est propositum: haec. n. scribitur ijs, quibus sanitas veri est propositum, non sermonis Attici affectatoribus: qui sane in eo videntur neque Platonis scripta, neque ipsius mentem intelligere. Cum igitur Graeci propemodum omnes, teneros caules, quo tem...

De Alio Genere Asparagorum.

CAP. 59.

Aliud autem asparagorum est genus, quod in plantis fruticosis prouenit, oxymyrsine, chamaedaphne, & oxyacantha. Ab his praeterea alij sunt diuersi, quorum alius regius, alius de nos, i. palustris, nominatur: quoadmodum & alius est bryonia, ab his diuersus. Omnes autem stomachum...

De Germinibus.

CAP. 60.

Arborum ac fruticum germina, olerum asparagis proportionem respondent. Sunt enim haec quoque productiones quaedam, cum planta ipsa fructum parat producere: in eo tamen differunt, quod arborum quidem stipites (qui cauli oleraceorum & herbaeorum proportione respondet) perpetuo manet: in illis autem caulis est annuus. Omnia igitur arborum ac fruticum germina, aquae incocta, mandari possunt, praeter insuauia quaedam ac medicamentosa: cum tamen vulgo alijs...

De Disserimine, quod Partibus Plantarum Esculentarum inest.

CAP. 61.

Optarem vera esse, quae Mnesitheus in ope de alimentis conscripsit. Vniuersalia enim praecipua, si vera sunt, multa paucis verbis docent: quemadmodum, si falsa sunt, multum sunt nocua. Quae igitur Mnesitheus de partibus plantarum in vniuersum praecipit, haec sunt: Primum igitur radices omnes concocti sunt difficiles, turbamque inferunt: verbi gratia, radice, allia, capra, rapa, & reliqua eiusdem generis. Quorum enim radix, seu quod intra terram prouenit, est esculentum, omnia haec inter ea, quae concocti sunt difficilia, numerantur. Nam, cum radices, sursum omnibus plantarum partibus mittant alimentum, accidunt, vt humorem multum in se ipsis colligant, cumque derudum habeant plurimum: neque enim fieri potest, vt ipse torus sit concoctus, quoniam, quod concoctum est, id perfectum esse videtur. At qui humor, qui radicibus inest, alibi in partes plantae distributus coctionem perfectam acquirat, necesse est: partes enim omnes a radicibus alimentum recipiunt: necesse igitur est, ut ibidem humores crudos aceruari: quo loco collecti, coctione absoluta, quae fit in partibus superius, expectant. Non ab re igitur in radicibus plurimum humoris in coctione continetur. Merito sane & corporibus nostris alimentum ab ijs relinquitur humidum ac turbationis plenum. Haec tibi Mnesitheus est sententia, quae verbis quidem videtur probabilis, experientia autem falsa esse conuincitur. Siquidem radicem radicum habent caule ipso ac folijs multo acriorem, similiter & capra, ampeloprimum, porrum, & allium. Quod si betae quoque, & maluae, & rape, radicem comparare ad folia volueris, plus virum in ea inuenies: quemadmodum & in altheae, quae agrestis quaedam malua esse videtur: nam radix ipsius, vt & betae, cum humores multos inflammatos discunt, facultatem suam imbecillam quod ipsorum folia nequeunt efficere. Quin & plantarum medicamentosarum, quibus radices praedictae sunt similes, folia sunt imbecilliora, vt cyclamini, scille, ari, dracontij, ac complurium aliorum: vt enim in alijs plantis substantia pars maxima in caule est ac stipite, ita in his in radice: quam radicem ipsarum natura auget maxime, ac nutrit, & quod in ea probe confectum non fuerit, in folia & caulem excernit. Haec igitur hyeme radicem habent magnam: vere autem, cum semen parant...

Secunda Classis. dd ij producere,

producere,caulem proferunt. Videtur aut natura in animalibus quoque interdum totius substantia...

De Rapis.

CAP. 62.

Huius plantae (quam γογγυλίδα aut βουβίδα appellas, licet) oleraceum quidem est, quod ter...

De Ara.

CAP. 63.

Manditur & huius plantae radix eodem modo, quo rapae. In quibusdam autem regionibus acrior...

De Dracontio.

CAP. 64.

Huius quoque radicem bis terve elixantes, quoad medicamentosum omne deposuerit, non nunquam...

De Asphodelo.

CAP. 65.

Radix asphodeli & magnitudine & figura & amarore scilicet radicis quodammodo est similis. Si...

De Bulbis.

CAP. 66.

Bulbi quoque eiusdem cum praedictis sunt generis. Manditur enim ipsorum radix sine fo...

Aquantur corporis substantiam habeat crassiores ac lentam magis, non tamen aduersatur neque quidem...

De Passinaca, Dauco, & Cavo.

CAP. 67.

A. l. 1. t. 2. cap. 287. fol. 131. f.

Horum quoque radices manduntur: minus tamen, quam rapae & arum Cyrenaicum, nutriunt.

De Tuberibus.

CAP. 68.

A. l. 1. t. 2. cap. 683. fol. 171. f.

Hae quoque radices aut bulbis sunt annueranda, ut quae nullam qualitatem habeant in si...

De Fungis.

CAP. 69.

A. l. 1. t. 2. cap. 268. fol. 129. b.

Ex fungis boleti, si belle in aqua elixi fuerint, prope accedunt ad cibos inspidos: non tamen sic fo...

De Radicula.

CAP. 70.

A. l. 4. f. 6. t. 1. c. 10. fol. 494. f.

Verbani quidem homines solum ipsam crudam, ut plurimum, ante alios sane cibos, cum garo...

A. l. 1. t. 2. cap. 432. fol. 147. c.

A. l. 1. t. 2. cap. 73. fol. 107. d.

A. l. 1. t. 2. c. 574 fol. 160. g. h.

A. l. 1. t. 2. c. 85. fol. 109. d.

De Capris, Alijs, Porris, & Ampeloprasis.

CAP. 71.

Harum quoque plantarum radices quidem vulgo frequentissime eduntur, caulem autem raro & folia, que & ipsa proportione radicum acrem admodum habent facultatem. Corpus calfaciunt: & qui in ipso sunt humores crassos tenuant, fetosque incidunt. Si tamen bis ter vel fuerint elixa, acrimoniam quidem deponunt, tenuant tamen adhuc, & alimentum corpori dant paucissimum, quod certe prius, si elixa essent, omnino non dabant. Ceterum alium quidem mandunt, non ut obsonium, sed ut salubre medicamentum, quod digerendi, & obstructiones aperiendi habet facultatem. Quod si elixum paulum fuerit, adeo ut acrimoniam deposuerit, vires quidem habet imbecilliores, succi autem puritatem non amplius retinet. Quemadmodum nec porra quidem, nec caepa, cum elixa bis fuerint. Ampeloprasa vero tantum a porris dissident, quantum in alijs omnibus cõgeneribus agrestia a domesticis differunt. Quidam autem in totum annum sequentem, ut caepas aceto condientes, sic & ampeloprasa reponunt: suntque in cibo præstantiora, ac minus habet vitiosi succi. Abstinentium tamen ab assiduo vsu omnium acrimium: & potissimum cum is, qui ipsi vescitur, natura fuerit biliosus. Solis enim, qui vel succum pituitosum, vel crudum & crassum ac lentum acervant, cibi eiusmodi sunt accommodati.

A. l. 2. t. 2. e. 19 fol. 111. r. cd

GALENI DE ALIMENTORVM

FACULTATIBVS

LIBER TERTIVS

ARGVMENTVM LIBRI

De Alimentis, quæ ex Animalibus parantur: Ac postremo de Melle, de Vino, de Sale condiendis, ad Medijs eduljjs, pertractat.

Propositum Libri.

CAP. 1.

Eliquum autem fuerit, de alimento, quod ab animalibus sumitur, pertractare: Quod non paucas habet facultatum differentias, tum in partibus: tum in quibusdam, quæ in partibus ipsis continentur, aut generantur: cuius generis sunt oua, lac, caseus, butyrum, & sanguis.

De Alimento, quod a Grosulibus Animalibus sumitur. CAP. 2.

Partes animalium omnes non eadem facultate sunt præditæ: sed Carnes quidem, cum probe cõcoctæ fuerint, optimum gignunt sanguinem, & potissimum, si ex animalium boni succi fuerint, cuiusmodi est suum genus: nam partes nervosæ iusto sunt pituitosiores. Oium itaque ciborum, suum caro potestissime nutrit. Cuius rei æthle te certissimum tibi præbent indicia: Si enim partibus exercitationibus parè mole alterius cibi diè vnâ cõmederint, postero die statim sentiet sese redditos imbecilliores: quod si pluribus deinceps diebus id fecerint, non imbecilliores modo, verum etiam alimenti penuria macilentes palam conspiciunt. Idem etiam de eo, quod dicimus, potes in pueris, qui in palestra sese exercent experiri: & in alijs, qui quilibet actione fortem ac vehementem (cuiusmodi est fodientium) obeunt. Porro carnes Bubulæ alimentum quidem & ipsæ corpori suggerunt non mediocre, neque diffusibile: sanguinem tamen generant, quod conveniat, crassiores. Quod si quis temperamento naturali melancholicus magis fuerit, affectu aliquo melancholico prehendetur, si largius his vescatur. Affectus autem melancholici sunt, cancer, elephas, scabies, lepra, febris quartana, & quæ peculiari nomine, melancholia nomina tur. Lien autem quibusdam a tali succo intumuit: quam rem hæc id est prauus habitus, & hydro pes sepe numero sunt consecuti. Ceterum, quantum carnes bubulæ totius suæ substantiæ crassitie suillam superant, tanto suillæ bubulæ lentore antecedunt. Ceterum ex suum carnibus, hominibus quidem ætate florentibus, fortibus, & quæ sese multum exercent, suum ætate florentium carnes ad coquendum sunt præstantiores, quæ bubulæ: alijs vero suum adhuc incresecitum. Porro, quemadmodum ex suibus, qui ætate sunt florenti, ijs iuuenibus, qui bono corporis sunt habitu conueniunt, sic & bouum, qui non dum florent ætate attingerunt. Bos, temperamento est, si suus, multo siccior: quemadmodum & vitæ ætate florens, quæ puer. Iure igitur ijs animalibus, quæ natura temperamento sunt sicco re, adolecens ætas ad mediocre est ipsam confert: humidiorum vero natura, quod sibi ad probam ac convenientem temperiem deest, ab ætate florenti assumit. Non modo itaque Vituli carnes habent ad conficiendum perfectis bobus præstantiores, sed et hædi capris. Capra namque temperamento minus, quæ bos, est sicca: si tamen homini & suum cõparet, multum superat. Suille autem carnis similitudinem cum humana ex eo poteris intelligere, quod quidam carnes humanas pro suillis sine vlla in gustu vel olfactu suspitione comederunt: id enim ab improbis hospitiibus, & alijs quibusdam factum fuisse iam compertum est. Merito igitur porcelli alimentum nobis præbent tanto magnis suibus excrementosis: quanto ipsis sunt humidiores: merito minus etiam nutriunt: nam alimentum humidius, ut distribuitur, ita etiam discutitur celerius. Ceterum Agni carnem habent humidissimam, ac pituitosam:

A. l. 2. t. 2. cap. 145. fol. 116. d

A. ibidem.

* Non sunt in graecis exemplaribus nec i alijs interpretibus. Et omnino tollenda hæc verba.

* Cod. quidam graecis verus non habet hæc verba.

nota ex galeo hic A. l. 2. t. 2. e. 19 fol. 111. r. cd. nota ex galeo hic A. l. 2. t. 2. e. 19 fol. 111. r. cd. nota ex galeo hic A. l. 2. t. 2. e. 19 fol. 111. r. cd.

A. ibidem. C. A. ibidem.

Aa ac pituitosam: Oium vero excrementosior est, ac succi deterioris. Caprarum quoque caro præter succum vitiosum, acrimoniam etiam habet. Hircorum autem tum ad coquendum, tum ad succum bonum generandum est deterrima: hanc sequitur, Arietum: post, Taurozum. Porro in his oibus carnes castrarum sunt præstantiores: Senum autem pessima: tum ad coquendum, tum ad succum bonum generandum, tum ad nutriendum: quemadmodum & sues ipsi, qui, quantum temperamento sunt humidius, cum iam fuerint, carnem habent, non nunquam siccam, ac concoctum difficilem. Ad hæc caro leporum sanguinem quidem gignit crassiores, sed melioris succi, quæ bubula & ouilla. Ceruina autem non minus ijs succum vitiosum generat, ac concoctum difficilem. His agrestium Animalium bene habitorum ac iuuenum caro est propinqua. Sunt tamen, qui & alimorum domesticorum, ubi fuerint, carnes mandant: quæ pessimi sunt succi, ac concoctum difficilem, stomachum quæ laborant: & præterea inter edendum sunt insuaues, quemadmodum Equorum ac Camelorum carnes, quibus & ipsis homines animo & corpore alimur ac camelini vescuntur. Sunt, qui & Vris, & ijs adhuc deterioribus, Leonibus, ac Pardis vescuntur, semel aut bis elixantes. Quid autem sit bis elixare, dictum nobis ante fuit. Quid iam loquar de Canibus (quos & ipsos iuuenes, ac pingues, & potissimum cum fuerint castrati, apud quasdam gentes frequentissime mandunt) cum multi sint, B qui Pantheris, vt & Alinis bene habitis, cuiusmodi sunt agrestes, vescantur: Hæc quidem non manduntur modo, sed a quibusdam etiam medicis laudantur. Vulpium autem carnibus autumno venatorum apud nos vescuntur, tunc enim vuarum esu pinguescunt. Porro animalia omnia, quibus alimentum propria affatum suppetunt, longe seipsos in cibo euadunt præstantiora: quemadmodum deteriora sunt, quibus ea minus adsunt. Proinde, quæ herbas e terra emergentes, aut arborum surculos, aut germina depascunt, ea omnia, cum his abundant, habitiora sunt, ac pinguis, nobis quæ alendæ accommodatiora. Hæc quæ de causa, quibus herbas altiores pasci est naturalis, hyeme, vere primo ac medio sunt gracilia, ac prauis succi. Ut boues, qui procedente tempore manifesto fiunt obefiores succi quæ melioris, cum herbas arguentur, ac densescunt, & ad semen producendum festinant. Quæ vero animalia humili herba nutriti queunt, ea primo ac medio vere sunt præstantiora, vt oues: æstate autem prima ac media caprae, cum scilicet fructum germina (quibus caprae vesci solent) sunt frequentissima. Cum igitur me animalium species inter se comparantem audieris, dictum meum experientia examina ac diuidua atque expende, non animal quod bene nutritum fuerit ac pingue, gracili ac penuria alimenti extenuato comparans, neque adolecens seni, inquit, enim ac malum est id iudicium: sed, quod in vnaquaque specie ac genere, aut quocumque modo appellare velis, optime est dispositum, alteri, quod sit eiusmodi, cõferens. Non igitur amplius opus erit pluribus exequi animalia omnia, quæ apud singulas gentes proprie nascuntur. Cuius generis est Italia animalculum, quod lepori est simile, quod quæ Cuniculum nominant. In Lucania autem Italia regione, quod inter vrsuum ac suem quodammodo est medium. Cuiusmodi quoddam inter agrestes mures, & quos gires nominant, est medium, quod in eadem Italia regione, & alijs plerisque locis manditur. Quæ, n. ex eiusmodi animalibus bene sunt nutrita, ac plane pinguis, ea, experientia explorata, preparandorum ipsorum rationem, quæ incolæ experientia didicerunt, ab ipsis audiens ac discens. Qualis autem singularum preparationum sit facultas, iam a nobis discussa, licet, Quæ nanque assantes, aut in sartagine frigentes mandunt, ea corpori siccis dant alimentum. Quæ vero in aqua præcoquunt, humidius. Quæ in patinis condiuntur, inter hæc media sunt, quantum illa & illa ipsa pro modo conditura, inter se multum discrepant. Si quidem, quæ vinum, aut garum habent copiosum, ea sunt alij, quæ ea non habent, sicciora. Rursus, quæ exiguum quidem illorum portio nem, aut saporem (quam hepsema quidam nuncupant) ampliore habent: aut in simplicibus, ac plebeio albo quæ appellato iure elixa sunt: ea præditis longe sunt humidiora. Quæ autem in sola aqua coquuntur, ijs quoque adhuc sunt humidiora. Maximum præterea in preparatione differentia accidit prodeorum, quæ insiciuntur, facultate, vt cum omnia siccant quidem, sed alia magis, alia minus. Sunt porro hæc, ex seminibus quidem anethum, apium, carum, lybisticum, cuminum, & alia quedam id generis. Ex plantis vero ipsi porrum, caepa, anethum, thymus, satureia, pulgillum, mētha odorata, origanum, & alia huiusmodi ad obsonaticam commentationem pertinentia, de qua nunc differere non est propositum. Quemadmodum autem modo præcepimus, cum animalium differentia inquiratur, quæ optimo sunt habitu, esse comparanda, ita nunc quoque, quæ pulcherrime sunt præparata, conferantur. Hæc itaque de pedestrium animalium carne audiuisset sufficit: de aliarum autem partium facultate deinceps, cum sermone de limacibus absoluerimus, sumus tractaturi.

De Limacibus.

CAP. 3.

Pterispicum quidem est, quæ neque inter volatilia, neque inter aquatilia hoc animal est numerandum. Quod si inter pedestria ipsius non meminimus, nihil proflus de limacium alimento dicturi sumus: quod iniquum fuerit silentio prætermittere, quemadmodum vermes, qui in lignis nascuntur, viperas alios quæ serpentes, quibus in Ægypto & apud alias quasdam gentes vescuntur: neque enim illorum quilibet hæc nostra lecturus est: neque nos, quæ apud illos sunt esculenta, vni comedemus. Limaces vero Graeci omnes quotidie mandunt, carnem quidem duram habentes, eo quæ concoctum difficilem, sed quæ confecta, potentissime nutriat. Succus autem ipsis inest, qui Secunda Classis. dd iij ventrem

ventrem subducit, quemadmodum & ijs, quibus testa pro cute est: Quapropter quidam oleo, ga-

De Animalium Pedestrium Partibus Excarnibus.

CAP. 4.

Pedestrium animalium partes excarnes homines mandunt, pedes, rostra, & aures: Has q; vt plurimum in aqua elixas mandunt cum aceto & garo: non nunq; autem & sinapi: quidam autem ex oleo & garo, vinum affundentes: sunt, qui cum oleribus, aut in aqua elixis, aut in patinis conditis. Porcellorum autem pedes ptillanae elixae inieci, aptissimi sunt, tum vt illam meliorem efficiant: tum vt ipsi molliores reddantur, & ob id ad elaborationem, quae in ore fit ac ventriculo, meliores. Non parua tamen est & in praeparationis modo differentia, non modo in partibus animalium excarnibus, sed in alijs etiam omnibus: quam fultus in opere de Arte Obsonandi explicabitur. In hoc autem opere, tantum vniuersales partium ipsarum differentias exponimus, ipsas inter se (vt diximus) ita comparantes, vt si omnes ad eundem modum paratae essent: iusta enim est haec comparatio. Partes igitur corporis extremae, vt pinguedinis, ita substantiae carnosae, habent minimum: nervosa enim ac cutacea natura in ipsis prepollet: non tamen tales hi nervi cutis ve sunt, quales in reliquo sunt corpore, nam in excarnibus magis sunt exercitatae, eo q; etiam magis lenta. Etenim nervus omnis ac cutis, dum elixantur, ad huiuscemodi naturam deveniunt. Quare merito corpus quidem minus alunt, ob lentorem tamen per alium facilius deiciuntur. Meliores autem sunt suum pedes, q; rostrum: quemadmodum hoc auribus est praestantius, he enim constat sola cute ac cartilagine. Chartilago porro in perfectis quidem animalibus omnino confici non potest: in ijs vero, quae adhuc augefcunt, si in ore bene lavigata, & in ventriculo confecta fuerit, paucum alimentum corpori dabit. Eadem autem est eius, quod dicimus, in alijs animalibus proportio. Quanto enim eorum carnes alimenti bonitate, suilla sunt inferiores, tanto illorum partes excarnes partibus suum excarnibus sunt deteriores. Ceterum illud nequaquam arbitror quonquam latere, quod partes nervosae voco eas, quae pedibus insunt, ad similitudinem eius, qui proprie nervus nominatur, qui q; ex cerebro ac spinali medulla originē ducit. Quae autem in partibus excarnibus nervosa sunt corpora, ad similitudinem quidem ita nominantur: sunt autem ossium ligamenta, sensus experta, & praeterea tendones quidam.

De Animalium Pedestrium Lingua.

CAP. 5. G

Peculiaris quaedam huic parti inest substantia: carnem enim habet fungosiorē, ac sanguineā magis. Musculi. n. carnes sunt exactae, & potissimum ipsorum partes mediae: nā multi in suis ipsorum finibus in magnos tendones delinunt, quos pleriq; medicorum aponeuroses musculorum nominant: quos longe maximos musculi generant, qui ad artuum fines pertinent: quin & musculi quidam capita habent nervosa. Et ipsius linguae, quam coctae suis eximentes elixant, corpus quidem proprium caro quaedam est fungosa, vt diximus: non tñ eam eximunt solam, neq; elixant, sed simul cum musculis, qui in ipsam inserunt: vt plurimum vero etiam cum epiglottide, & larynge, & glandulis quae illic sunt, tum ijs quae linguae sunt propriae salivam q; generant, tum ijs quae sunt ad paristhmia ac laryngem. Praeterea venae & arteriae & nervi, linguae cum alijs carnis sunt communia: illa enim vna cum carnis manduntur, nisi q; in hac particula tria haec vaforum genera plura sunt ac maiora, q; pro portione magnitudinis. Quae porro facultas sit alimentari, quod a glandulosis corporibus sumitur, deinceps audito.

De Glandulis.

CAP. 6.

Quantum lingua ac carnis substantia, tantum glandulae a linguae substantia, recesserunt: non tamen omnes equali omnino ab ea distant intervallo. Sed, quae illi adiacent ac contingunt, hi ijs quadatenus sunt similes, quae in mammis habentur, quando saltem ea lacte non dum referta fuerint. Non enim glandulae mamillares perpetuo suo munere funguntur, vt cum aliae propemodum omnes, tum autem ea quae sunt ad linguam: natura enim eas linguae comparavit ad salivam generandā: mamillares vero post foetum conceptum sunt rarae ac laxae, & lacte plenae. At, quo tempore lacte carent, contrahuntur ac densantur, tñ a se ipsi differentes, quantum permadidae spongiae ἀπὸ τῶν σκελετονομήνων: sic enim spongas appellat, a quibus cū humorē omnē expreserint, circūdati vinculis ipsas constringunt, totum q; ipsarum corpus cogunt. Sunt autē & circa laryngā ac pharyngā huiusmodi quaedam glandulae, sicut & in mesenterio: verum haec quidem sunt exiles, eo q; vulgus ipsum latent: Quae vero sunt ad paristhmia ac laryngā, magne sunt ac conspicuae. Sunt & aliae exiguae in multis corporis partibus, vaforum divisiones firmantes ac fulciantes. At glandula illa, cui thymo nomen est, haudquaquam est exigua, sed in nuper natis animalibus est quam maxima, in crescentibus autem illis ipsa decrefcit. Omnibus autem ipsis illud est commune, vt suaves in cibo ac friviles appareant. Mamillares vero, cum lac habent, de ipsis etiam dulcedine quidpiam prae se ferunt: quapropter haec glandulae, cum lacte sunt plenae, summo opere a gulosis expetuntur, praecipue suillae. Alimentum autem, quod ex ijs probe quidem in ventriculo

ventriculo concoctis, prouenit, propē sanē ad carniū alimentū accedit: Quod si minus, q; fat est, sint cōfecta, succum crudum aut pituitosum generant: humidiores quidem pituitosum, duriores vero crudum: de quo ante diximus. Testes autem, cum ex genere sint glandularum, non perinde tamen laudabilis sunt succi, vt mammillares: sed habent virosū quiddam, feminis quod generat, naturam referentes, eorum renes, vrina. Atq; etiā animalium gressilium testes ad coquēdum longē sunt difficiliores. Nam gallorum gallinaceorum altiliū testes & suauissimi sunt, & laudabile corpori praebent alimentum. Glandulae itē collo vesicae adiacentes, propē ad testium naturam accedunt. Sunt, qui renes quoq; inter glandulas annumerent: hi nanq; glandulosum quiddam habere ipsi videntur. Verum "prauū admodū sunt succi, & concoctū difficilis, vt adultiorū animalū testes, cum ex cōs ipsos mandunt: iuniorum. n. sunt praestantiores. Taurorum autem, & hircorū, & arietum, insuaves sunt, ac ad coquendum difficiles, & mali succi.

De Testibus.

CAP. 7.

Iuuenibus suis acibus apud nos testes execant, sed propter vsum diuersum. Nam suum quidem testes cibi causa secantur: suum enim castratorum caro suauior fit, & plenioris alimentari, & ad coquendum facilior: Bouum vero, vt ad agriculturam sint meliores: tauri enim nō facile ab hominibus domantur. Caprae autem & oves propter vtrumque vsum castrantur. Porro omnes memoratorum animalium testes ad coquendum sunt difficiles, ac mali succi: nutriti tamen, si belle conficiantur, alij magis, alij minus, pro ea proportione, quam in carnis inesse diximus. Nam, quanto suum caro alijs est praestantior, tanto horum quoque testes aliorum animantium testibus sunt meliores. Soli autem "gallorum gallinaceorum vndequaque sunt praestantissimi, & potissimum eorum, qui saginatae fuerint.

De Cerebro.

CAP. 8.

Cerebrum "omne cibus est pituitosior, crassi q; succi, & tarde permeans, ac ad coquēdū difficilis. Non minimum etiam cerebrum omne stomacho nocet. Quidam autem ipsius molli- tate decepti ipsum aegrotis exhibent, cum praeter alia nauisam etiam conciter. Quin immo, cum cui piam a cibo vomitum mouere vis, huius partem pinguius conditam, postremis epulis edendam exhibe. Illis vero, caue, exhibeas, qui non appetunt, quos veteres ἀποσπασσας appellabant. Merito igitur nemo cerebrum summis epulis mandit, cum omnes ipsa experientia docet sciant ipsum nauisam excitare. Iure etiam plerique cum origano mandunt, vt non nulli cum sale varijs modis appurato: quippe cum crassi sit succi & excrementitium, omnino vomitioni sit accommodatius, quam cum incidentibus & calciantibus fuerit paratum. Si tamen recte confici possit, alimentum corpori praestabit non contemendum.

De Ossium Medulla.

CAP. 9.

Medulla, quae in ossibus inuenitur, cerebro est dulcior iucundior ac pinguior, adeo, vt, si ea in se comparando gustes, putaturus sis cerebrum austerum etiam aliquid in se habere. Porro medulla nauisam prouocat, si liberalius sumatur, quemadmodum & cerebrum: Nutrit tamen & ipsa, si probe conficiatur.

De Spinali Medulla.

CAP. 10.

Spinalis medulla eiusdem quidem cum cerebro est generis: eam tamen perperam medullam appellarunt, cum medulla ipsa non modo spinali haec, verum etiam cerebro ipso, sit humidior ac mollior & pinguior. Quod vero in spinā ossibus contineatur, colore q; habeat medullae asinifem, ob id ipsam medullam nominant: quo nomine quidam ipsum quoque cerebrum vocitarūt. Est porro spinalis medulla cerebro continua, ac eiusdem cum eo naturae, nisi quod ipso multo est durior, potissimum in infernis spinā finibus: quantum enim a cerebro abscedit, tanto magis durefcit. Pinguitudinis sanē habet minimum: quo fit, vt nauisam non prouocat: Et, si probe conficiatur, dur, non exiguum corpori dat alimentum.

De Pinguedine & Adipe.

CAP. 11.

Vtrumque quidem est oleosum, humiditate tñ & siccitate inter se differunt. Pinguedo nanque humida quae piam res est, oleo longa vetustate in crassato assimilis. Adeps vero pinguedine multo est siccior: ideo q; si calfactum ipsum fundas, coit facile ac concrefcit. Pauca "vtraque est nutriti: potius q; carniū nos alentium sunt condimenta, quam alimenta.

De Pedestrium Animalium Visceribus.

CAP. 12.

Omnium quidem animalium Iecur crassi est succi, ac ad coquendum difficile, tarde q; permeat. Omnium autem est praestantissimum, nō modo ad voluptatem, sed ad alia etiam omnia, quod σικωπτεν id est ficatum appellatur: quam appellationem inde habuit, quod animalis mandandi iecur multarum ficum siccatū esu sic praeparant. Quod maxime faciunt in suisibus propterea, q; huius animalis viscera, aliorum animalium visceribus natura multo sunt suauiora: euadunt tamen & illa se ipsi meliora, cū animal ipsum caricas affatim comederit: verum minime cōsentaneū hominibus videtur, praeteritis, quae natura ceteris praestant, deteriora consecrari. Reliquorū autem viscerum Lien quidem gustu est non exacte suavis, est. n. in eo perspicua quaedam acerbitas. Merito autē prauū quoq; succi esse creditur, vt qui sanguinem melancholicum generet. Vt quoque vero

* duplx.

* duplx.

A. l. 2. f. 2. ca. 9. fol. 160. e

A. l. 2. f. 2. ca. 284. fol. 131. h

A. l. 2. f. 2. cap. 125. fol. 113. f

A. l. 3. f. 6. c. 7. fol. 244. c

A. l. 2. f. 2. cap. 145. fol. 116. d

A. l. 2. f. 2. ca. 145. fol. 116. d

vero tanto Pulmo est ad coquendum facilior, quanto est rarior: multo tamen, quod ad nutriendum E...

De Quodvispudum Animalium Ventriculo, Vero, & Intestinis. C.A.P. 13.

VRiores carnis sunt hae partes: ob id, etiam si rite conficiantur, succum non gignent non plane...

De Agrorum ac Domesticorum Animalium Differentia. C.A.P. 14.

DOMestica animalia temperie humidiora sunt, quam agrestia, tum ob aeris, in quo degunt, humiditatem...

De Lacte. C.A.P. 15.

LAC quoque inter cibos, quae ab animalibus sumuntur, est numerandum: in quo haud parua est pro...

A.I. 3. folio 11. c. 5. fol. 175. b

A.I. 2. c. 2. ca. 434. fol. 143. d

Handwritten marginal notes in Latin on the left side of the page.

A optimo esse succi, sed praeterea optimum adiunximus. Nam lac, quidem, quod vitulosi est succi, tantum...

A. ibidem. b

A. ibidem. a

De Oxygala lacte, id est Acido Lacte. C.A.P. 16.

Oxygala autem, quod vocant, dentes quidem, qui saltem secundam naturam habent, nihil offendit:...

A.I. 2. c. 2. ca. 434. fol. 143. c

tricolorum ven-

numero, qui de eiusmodi problematibus differunt, in vtrancq partem disceptantem, ac probantem. Huiusmodi animalia nunc aues esse, nunc vero non esse. Longe autem praestiterit non id, sed qualem nam alimentum, quod ab ipsis sumitur, habeat facultatem, inquirere: id autem ubi ex meatu dieris, per octium ab alio dices, vtrum oporteat animalia haec aues nominare, nec ne. Ipsorum igitur caro est excrementitia, multo q̄ ad coquendum est difficilior, q̄ praedictorum volucrum animalium: ipsorum tamen alae non sunt caeterorum alis deteriores: quandoquidem in multis volatilibus, potissimum quae parua sunt, & carne dura praedita, alarum substantia est fibrosa, ac dura. Quarundam autem caro tota est eiusmodi, cuiusmodi Gruum: quas tamen & ipsas mandunt, plurimis ante diebus macerantes, & (vt sic dicam) mortificantes. Inter quos autē & anseres caro Tardarum, quas vocant, quodammodo est media, quae vtriusq̄ vel vtriusq̄ appellatur: vtroq̄ enim modo prima syllaba profertur & scribitur, per s̄ scilicet, & per a.

De Differentia, quae est in Partibus Animalium Volucrum. CAP. 21.

Viscera quidem in volucris animalibus eandem habent ac carnes proportionem, qua in pedibus habere memorauimus. Intestina vero horum omnium omnino non manduntur: in eorum tamen Ventriculis non ita habet, veluti enim sunt, & nutriunt: quidam autem ipsorum valde etiam sunt iucundi, ceu anserum, post quos sunt altissimum gallinarum. Quemadmodum autem in suis, dum adhuc viuunt, Hepar ex caricarum pastu ad voluptatem praeparatur, ita in anseribus video ipsorum alimenta lacte imbui, vt non modo eorum secur sit iucundissimum, sed potenter etiam nutriat, ac optimi sit succi, & deiectione minime difficile, probe q̄ similiter in ventriculo conficiatur. Ad haec Alae anserum ad concoquendum ac nutriendum sunt accommodatae, & ijs adhuc magis gallinarum. Caeterum, cum iuniorum animalium carnes ab annoform multū diffident, alarum quoq̄ natura multo euidentius diffidet. Pari modo gracilia ab obelis discrepant: nam iuniorum ac probe nutritorum praestantissimae, pessimae autem gracilium & annoform. Pedes autem paulo minus omnium, cibo sunt inapti. Gallorum autem gallinaceorum Cristas ac paleria nemo nec probat, nec etiam damnat: horum vero Testes sunt praestantissimi, praecipue altissimum, & multo magis, si cibus eorum, quo sunt nutriti, seroso lacte fuerit imbutus: nam & boni funt succi, & valide nutriunt, & ad coquendum sunt facillimi: deiectionem tamen nec iuant, nec morantur. Caeterum animalia volucra exiguum quidem habent Cerebrum, sed ipsum tamen tanto peius defitium cerebro est praestantius, quanto est durius: volucrum autem ipsorum, montana cerebrū habent, q̄ palustria, praestantius, pro aliarum omnium partium proportione. Quidam autem falso struthocamelū Ventriculum laudant, ceu medicamentum quoddam, quod coctionem suuat: alij vero longe magis mergi ventriculum laudant. Verum haec neq̄ ipsa facile concoquuntur, neq̄ alij in eo ipso, ceu medicamenta, auxiliantur, veluti zingiber & piper: & praeterea alia ratione vini & acetum: Quod si de volucrum animalium lingua ac rostro dicere aggrediar, cū ea nemo ignoret, garrite merito exstimator.

De Ouis. CAP. 22.

Qua quoq̄ inter alimenta, quae ab animalibus sumuntur, sunt numeranda: quorum Tres inter se sunt differentiae: Prima quidem penes propriam substantiam: gallinarum nam ac phasianarum sunt praestantiora, deteriora vero anserum ac struthocamelorum: Secunda autem penes tepus: aut enim longo ante tempore, aut breui sunt edita: Tertia penes cocturae rationē: nā quaedam diutius cocta fuerunt, alia ad mediocrem vsq̄ consistentiam, alia duntaxat excocta fuerunt. Secundum quas differentias, alia quidem coctia vocantur, alia tremula, alia forbilta. Tremula igitur ad nutriendum omnium sunt praestantissima: Sorbilta aut minus quidem nutriunt, sed facilius subducuntur, & facium asperitates leuigant. Elix vero & ad coquendum sunt difficilia, & tardi transitus, crasius q̄ alimentum corpori tribuunt. His vero adhuc tardius permeat, ac peioris sunt succi, quae in calidis cineribus assantur. Quae vero vtriusq̄ in sartagine, sunt inspissata, atq̄ ob id ipsum vtriusq̄ a nuncupantur, pessimum habent omnibus modis alimētum: nam Interim, dum coquuntur, in nidorem vertuntur: & praeterea q̄ succum crassum gignunt, ipsum ēt prauum gignunt, atq̄ excrementitium. Porro quae vtriusq̄ suffocata, appellantur, elixis et asis sunt meliora: paratur aut ad hunc modum: Vbi ipsa oleo & garo & pauco vini, conspersa fuerint, vas, quo continentur, caccabo aqua calida habenti indunt: deinde, vbi ipsum totū superne obturarint, igne substruunt, quoad oua mediocrem habeant consistentiam. Quae n. supra modū sunt in crassata, elixis & asis sunt similia: quae vero ad mediocrem crassitiam peruenerunt, & melius q̄ dura, concoquuntur, & alimentū corpori dant praestantius. Eidē etiam consistentiae medicocitati intentos nos esse oportet in ijs ouis, quae superne caldarijs infunduntur, non permittentis neq̄ ipsa omnino incrasari, sed, cum adhuc succum suum retinent, vas ab igne submoventes: Qua autem recentia veteribus plurimum praestant: quippe optima sunt recentissima, vetustissima aut pessima. Quae vero in horum medio sunt, proportione recessus ab extremis, bonitate aut prauitate inter se differunt.

De Volucrum Animalium Sanguine. CAP. 23.

Gallinarum ac columbarum sanguine non nulli vescuntur, maxime altissimum, qui suum sanguine haudquaquam est inferior, neq̄ voluptate neque concoctionis facultate: plurimum tamen

tamen relinquitur a leporino. Sanguis autem omnis, quocumque modo ipsum paraueris, ad coquendum est difficilis, & excrementitius.

De Nutrimto, quod ab aequalibus Animalibus sumitur. CAP. 24.

Animalium in aquis degentium permulta sunt genera: differentia q̄ in ijs sunt, ac species. Nunc vero similitudines inter ipsa, quae ad vsum medicinē pertinet, vt in prioribus fecimus, referemus: medicinam aut, artem sanitatis tuenda dicere, nihil ad praesens propositū interfuerit. De omnibus igitur dicemus, quemadmodū in alijs ante fecimus, quibus vulgo aliquid vescitur.

De Mugile. CAP. 25.

Mugil ex squamatorum piscium est genere: nascitur q̄ non in mari modo, verum etiam in stagnis ac fluuijs. Proinde particularis mugiles magnum inter se habent discrimen, adeo, vt pelagici mugilis genus diuersum esse videatur ab eo, quod in fluminibus, stagnis, lacubus, aut ritulis vrbium latras purgantibus provenit. Eorum sane caro, qui in aquis limosis ac fordibus degunt, excrementitia est admodum ac mucosa: optima autem eorum est, qui in puro mari viuūt, praecipue cum venatorum procellis agitur: nam in quieto, nullis q̄ agitato fluctibus, tanto pisciū caro fit deterior, quanto minus exercitatur. In stagnis autem maritinis (quae λιμνοβαλαύται appellantur) adhuc est deterior: & haec adhuc magis in stagnis: quae si parua sint, nec magnos fluuios recipiant, neque fontes habeant, ne largum effluuium, multo profectū est deterior. Pessima autē sunt stagna, ex quibus nihil aque omnino effluit, sed stabilis est ac planē immota. De ijs porro, qui in paludibus, lacubus q̄, atq̄ id genus locis degunt, initio diximus: pessimam enim habent carnem, qui in eiusmodi locis degunt. Eorum autem, qui in fluuijs gignantur, praestantiores sunt, qui in ijs gignantur, in quibus aqua rapide fluit, ac copiosa est: qui vero in stagnantibus, non boni.

Præterea penes alimenta pisces meliores peiores ve euadunt. Nam quibusdam herbarum ac bonarum radicum copia suppetit, q̄ q̄ eam ob causam sunt praestantiores. Alij herbas pascuntur limosas, & radices mollis. Præterea, qui in fluminibus vrbem magnam praerfluentibus, hominum stercoribus & praus id genus eleis viciant, omnium, vt diximus, sunt deterrimi, adeo, vt si paulo diutius mortui permanerint, statim purescant, & pessime oleant: isti autem in cibo sunt prorsus inuicundi, & ad coquendum difficiles, exiguum q̄ boni quidem alimentū, excrementū autem plurimum reddunt. Quare mirum non est, si prauum succum in eorum corporibus, qui quotidie illis vescuntur, congerant. Qui cum sint deterrimi, omnium contra sunt praestantissimi, qui (vt diximus) in purissimo mari degunt, maxime vbi littora, quae aquam in orbem ambiunt, non boni abundant: nec leuia, sed aut arenosa sunt, aut aspera. Quod si praeterea ad boream spectent, longe erunt meliores. Cum enim exercitationes propriae non parum ad succi probitatem omni animanti conferant, puritas adhuc eius venit, qui aqua miscetur, substantia ipsorum bonitate auget. Perspicuum igitur est ijs, quae diximus, est mare alterum alteri in eo praestare, quod aut purum plane est, aut fluuios multos & magnos excipit, vt Pontus. Pisces enim qui in eiusmodi degunt, quanto stagnales antecellunt, tanto ijs, qui in puro mari degunt, sunt inferiores. Sunt autem & stagna quaedam huiusmodi, quorum quaedam λιμνοβαλαύται appellantur, vbi videlicet fluuius magnus stagnum efficit, quod mari coniungitur. Et, vt fluuius non stagnet, vbi primum mari commiscetur, aqua ex salia ac dulci est mista, & piscium caro, qui in ea aqua degunt, media est inter fluminū & marinorum piscium carnem. Communis autem tibi sit haec oratio alijs quoq̄ piscibus, qui in fluminibus, & stagnis, & mari gignantur: nam bona eorum pars non ambigit: cum marini fluitia lem aquam fugiant, fluuiatiles autem ac stagnales marinam. Mugilis vero omnium maxime aquis vtriusq̄ vitur: ea q̄ ipsius natura est, vt a mari longissime discedēs, aduerso flumine natet. Hic qui dem mugilis numerosas ac paruas spinas non habet, vt nec alius quisq̄ marinorum: qui vero est fluuijs, aut stagnis mare ingreditur, non secus ac cōgeneres, plenus est huiusmodi spinarum: nam Dominum ferē piscium caro, qui in stagnis aut fluminibus gignantur, tenuibus spinis plena inuenitur, quas nullus marinorum habet. Nam, quo loco magni fluij ostium mari committitur, non nulli quidem piscium fluuiatium in mari: quemadmodum et marini quidam in flumine capiuntur: quos discernas eo, q̄ praedictas spinas, aut numerosas, aut prorsus nullas habeant. Pauci sane fluuiatium mare ingrediuntur: at marini omnes fluuijs gaudent. Continuo autem & gustus mandenti tibi, praestantiorē mugilē indicabit. Iucundior nanq̄ ipsius est caro, & actior, pinguedinis q̄ expers: pingues contra, & soluti saporis, tum cito, tum ad concoquendum sunt deteriores: praeterea: stomacho sunt noxij, & vitiosi succi: quapropter cū origano ipsos parant. Quidā vero nostros, pisces quosdam in fluuijs genitos λιμνοσκυες nominant, rati diuersos esse a mugilū genere: cetera tū omnino animal animalia est simile, nisi q̄ λιμνοσκυες paulo est cadidior, caput q̄ habet minus, & fāporem acidorem: Alimenti aut, quod ab eo sumitur, facultas est, qualē prius fluuiatili mugilū in ille diximus: proinde de nomine, non de re est cōtrouersia. Quod aut nouisse magis reuerit, id iam dicam. Hic piscis vnus eorum est, qui sale conditi asseruantur. Atq̄ stagnalis sic conditus multo, q̄ ante praestantior euadit: quicquid, n. mucosum aut vitiosum gustu refert, id totum deponit: verū recens salitus, iam diu salito est melior. Sed de salitis quidem piscibus paulo post sermo communis habebitur, sicut de ijs, qui hyeme (vt sic dicam) mortificantur.

A. l. 1. c. 24. fol. 157. a

A. l. 1. c. 24. fol. 157. c

De Lupo,

* ipld.
* ipld.

A. l. 1. c. 24. fol. 157. a

A. l. 1. c. 24. fol. 157. c

De Lupo seu Lawrace.

C. AP. 26. E

Hunc piscem in aquis dulcibus natum non vidimus, sed è mari in flumina aut stagna ascensisse conspeximus. Ideo quæ parvus, raro, quemadmodum mugilis sæpe inuenitur. Et quæ pelagius sit, stagna tamen maritima non fugit, nec fluviorum ostia: Pelagij. n. vocantur, qui in mare profundum secedunt. Alimentum sanè, quod tum ex hoc, tum ex alijs piscibus provenit, sanguinem gignit consistentia tenuiorem, quæ ex pedestribus animalibus sumitur, adeo, ut non adhaerenter nutriat, & celerius discutiat. Cum autem nomen hoc tenuius, nunc in duabus rebus inter se collatis, nunc citra collationem enunciemus, sciendum nos, cum ipsum simpliciter pronunciamus, ad sanguinem medium inter extrema comparare. Extremæ autem prauitatis, secundum consistentiam, sanguis est tum crassus, ut pix liquida: tum serosus adeo, ut postea, quæ è vena effusus concreuerit, plurimum habeat aquosæ humiditatis supernatatis. Laudatissimus vero est, qui inter hos exacte est medijs, qui fit ex pane optime preparato (de quo primo libro egimus) & animalibus volucribus, de quibus diximus, perdice. s. alijs quæ id genus: quibus ex marinis piscibus pelagij sunt, ppinquè.

De Mollo seu Trigla.

C. AP. 27.

Hic quoque pelagicis piscibus annumeratur. Celebratur autem apud homines, tanquam voluptate cibos reliquos superet. Omnium ferme aliorum carnem habet durissimam, & valde friabilè: quod idem significat, ac si dicas nihil in eo esse lentoris, neque pinguedinis. Nutrit certe, cum probe confectus fuerit, omnibus alijs piscibus copiosius. Diximus autem antea, quod cibus durior, ac crassiorum partium, & (ut sic dicam) terrestris magis, alimentum corpori præstat copiosius, quam humidior ac mollior, præsertim quando præter id substantiam habet corpori alendo accommodatam ac familiarem: quæ substantia voluptate iudicatur. Nam alimenta, quæ tota substantia ab alendis animalibus sunt aliena, ea aut non protius, aut insuauiter manduntur: ex familiaribus vero, quemadmodum humidius minus nutrit, ita coquitur facilius ac distribuitur. Ergo nulli caro iucunda qui dem est, ut quæ alimentum est hominum naturæ accommodum: & quamuis alijs piscibus sit durior, manditamen quotidie potest, propterea, quod friabilis est, & pinguedinis experta cum quadam acrimonia. Nam pinguis & lenta cibaria statim, ut sumpta fuerint, celeriter implent, & appetentiam evertunt: præterea, quod maius est, cum pluribus deinceps diebus ipsorum esum non sustinemus. Verum nulli hepar propter voluptatè à gulosis summopere expeditur. Quidam vero ne ipsum quidem per se mandere volunt, sed garelæum, quod vocant, in vase cum pauillo vini præparantes, in eo viscum ipsum tantisper comminuunt, quoad totum simul ex ipso & humidis præparatis succus vnus fiat simplex ad sensum ac similis, in quo nulli carnes intinctas mandunt. At mihi profecto nequaquam tanta suauitatis esse videtur, neque tantam corpori vtilitatem afferre, ut tantopere sit concupiscendum, ut nec ipsum caput: quæ gulosi hoc quoque laudant, ac secundas post seculum ferre prædicant. Cæterum neque id intelligere queo, cur permulti grandissimos mullos empent, cum nec adeo sua vi sint carne, ut minores, nec ad coquendum facili, ut quæ dura admodum est. Ob eam igitur causam, cum quendam aliquando interrogassem, qui ingenti pecunia prægrandes mullos emerat, quid esset, quod illos tantopere expeteret, respondit se primum propter hepar illos tanto emisse, tum autem re propter caput. Verum hæcenus de nullis hæc dixisse huic sermone, in quo vtilitatem inquirere institui, satis fuerit. Porro optimi nulli sunt, ut alijs etiam omnes pisces, tum penes mare purum, tum maxime propter alimenta. Nam, qui cancellos vorant, & grauiter olent, & insuauis sunt, ac ad coquendum difficiles, & mali succi. Hos porro dignosces, si prius quidem, quam in vesca re, ventrem referaris: inter vescendum vero ipse statim gustus ac olfactus iudicium afferet.

De Piscibus Saxatilibus.

C. AP. 28.

Scarum, merulam, turdum, iuliam, fucam, percam, à locis, in quibus versari comperiuntur, pisces saxatiles appellant. Non enim in læuibus, aut arenosis, aut terreis litoribus, sed in petrosis promontorijs, & vbi saxa sunt, delitescunt, ac pariunt. Inter hos autem scarus excellere suauitate creditur: secundum hunc, merula, ac turdi: tertio loco, iulia, fucæ, ac perca. Porro alimentum, quod ex eis sumitur, non modo ad coquendum est facile, sed hominum etiam corporibus est saluberrimum, ut quod sanguinem medium consistentia generet. Medium autem voco, qui neque admodum tenuis est, neque aquosus, neque vehementer crassus. At cum magna huius medijs sit lauitudo, de ipsius differentijs procedente sermone differemus.

De Gobione.

C. AP. 29.

Gobio littoralis est piscis, ex eorum etiam numero, qui parui perpetuo manent. Præstantissimus autem ad voluptatem, coctionem simul, ac distributionem, & succi bonitatem est is, qui in arenosis litoribus, aut saxosis promontorijs viuunt. Non autem æque est iucundus, neque boni succi, neque ad coquendum facili, qui in fluminum ostijs aut stagnis maritimis versatur. Quod si aqua limosa quoque fuerit, aut fluuius vrbem expurget, gobio, qui in eis gignetur, erit deterrimus, ceu alijs omnes pisces, qui in aquis huiusmodi versantur. Merito igitur in saxatilibus piscibus nullum est inter cõgenes discrimen manifestum, ut qui perpetuo in purissimo mari degant, aquam quæ dulcissimam, & eam, quæ ex eiusmodi & marina est mista, fugient. Secundis autem post hos pelagicis idem accidit: neque enim hi tantum inter se dissident, quantum qui in

vitijs

A vtrisque aquis versantur. Horum nanque, qui in purissimo mari degunt, suorum congenerum sunt præstantissimi: contra, omnium sunt pessimi, qui in fluminibus vrbes expurgantibus viciant: medijs vero inter hos sunt, qui in medijs locis versantur. Diximus autem hæc supra, cum de mugile agebamus. Ceterum gobionum caro, ut carne saxatiliū est durior, ita mollior, quæ nullorum. Ipsa igitur pro portione vescentium corpus nutrit.

De Piscibus Mollis carne præditis: & quo modo Ius Album conficiatur.

C. AP. 30.

Philotimus in tertio de alimentis, de piscibus carne mollis præditis ad verbum sic scripsit. Gobiones autem, & fuce, iulie, perce, murene, turdi, merule, lacerti, ad hæc asini, hamye, passeris, iecorarij, cithari, vmbrae, atque mollis carniū genus vniuersum, facilius, quæ alijs pisces, conficiuntur. Ipsum sanè iure quis demiretur, quo nã pacto Scarus præterierit, cui is inter pisces saxatiles primas teneat, quibus omnibus caro inest, quæ alijs piscibus, mollior ac friabilior. Quidam enim ipsorum mollis quidem sunt carne, sed nullam habent friabilitatè, ut quibus succus quidam lentus ac pinguis innatet: Alij nihil lentoris, nec pinguedinis habentes, in eo quidem saxatilibus sunt similes, carnis tamen duritie ab eis discrepant, cuiusmodi sunt pelagici propemodum oēs, nisi si qui ipsorum prauo alimento propria carne corrumpant, ut nulli, qui cancellos mandunt. Cancelli autem parua sunt animalia flauo colore,

minimis cancris similia. Saxatiles vero nec alimèta, nec loca mutant, nec dulcibus aquis uruntur, ob eam quæ causam oēs perpetuo sunt inculpati. Quos Philotimus quidem A sinos nominauit, alij autem asellos nominat, si quidem probo utantur alimento, & mari puro, carnis bonitate cum saxatilibus cõtendent: qui vero prauo alimento utuntur, aut in aquis mistis, & potissimum si ex uitiosa fuerint, degunt, carnis quidem molliem non abiciunt, sed pinguitudinè ac lentorè acquirunt, propter quæ neque suaues amplius, ut ante, manent, sed alimentum ex se ipsius excrementum reddunt. In omnibus porro piscibus id cõter, ut diximus, memoria tenere oportet, pessimos gigni in eorum fluuioŕiŕ ostijs, qui latras expurgat, aut culinas, aut balneas, aut uesitæ ac linteorū sordes, aut si qua sunt alia in urbibus, p quas medias fluunt, expurgata: & potissimum, si populosa urbs fuerit. Cuius & ipsius Murene, quæ in eiusmodi aqua degit, caro deterrima inuenitur: quanquam certe neque flumina ipsam subire inuenias, aut in stagnis gigni: pessima tamen in huiusmodi fluuioŕiŕ ostijs, qualis est Tyberis Romæ præterfluens, gignitur: eo quæ in ea urbe omnium ferè marinorū piscium minimo emittit, quemadmodum & qui pisces eodè in flumine nascunt, quos non nulli Tyberinos appellant, tanquam speciem habeat propriam, nulli marinorū simile. Quod autem mitione eorū, quæ ex urbe in fluuium influunt, fiant deterrimi, ex eo intelligere poteris, quod meliores sunt, qui in eodè fluuiio nascunt prius, quæ si ad urbem perueniat. Quin & alius quidam est fluuius in Tyberim trecetis & quinquaginta stadiis ab urbe prorupens, quæ Nar appellat, qui piscem habet ante, quæ ad Tyberim perueniat, longe præstantior. Nam & ab ipsis statim fontibus magnus oritur, & purus perpetuo delinuit rapido quæ fluxu, in ipsum usque Tyberim profluit, nusquam prorsus ne tantillum quidem restagnans. Porro, qui propter cõsuetudinè uernaculos pisces experientia habet exploratos, iis memoratis paulo ante indicis ad ipsos dignoscendos nihil opus fuerit: quibus vero eorū usus est insolitus, siue ex alia ciuitate eodè migrarint, siue sint incolæ, hæc omnia statim initio expendat prius, quæ à propria experientia ad cognitionè nature singularum piscium adducantur. Non igitur oportebat Philotimum simpliciter de omnibus tenera carne præditis piscibus simul tractare, neque saxatiles alijs indiscriminatim permiscere. Hi nanque semper sunt optimi, quod asellis minime cõtingit, nec murens, ut ne gobionibus quidem. Etenim quidam ex his in fluuijs & stagnis: alij autem in mari nascuntur: alij in stagnis maritimis, quæ uocant, aut omnino in aquis permittis, ubi magni fluuij ostium mari cõmittitur. Plurimum certe particulatim inter se dissident, ut mugilis & murena: Aselli uero his quidem minus, uerita men hi quoque inter se non mediocriter discrepant. Ceterum Gobiones non perinde mollis, ac isti & saxatiles pisces, carnem habent, ueluti nec Vmbrae, quæ *σκιιδες* aut *σκιναιες* duplici noie appellantur.

D Quod uero ad Citharos attinet, Philotimus uehementer miror: quibus cum rhombus sit ad similes, carnem tamen habet ipsi mollior, cum interim asellis longe sit inferior. Et hos igitur, et alios, quos uocant iecorarios: atque alios, quos Philotimus saxatilibus & asellis permiscuit: scito in medio esse piscem duræ carnis ac mollis: nam non dum duræ quidem carnis sunt, & ab iis, qui exacte sunt molles, relinquuntur: quibus & Soleam Philotimus non annumerauit: ut nec saxatilibus Scarus, nisi sanè Passeris nomine soleam intelligat. Similes enim quodammodo inter se sunt passer & solea, non tamen omnino eiusdem sunt speciei: solea enim mollior est, & cibo suauior, ac in totum præstantior, quæ passer. Quin & Lacerti medijs quodammodo sunt inter pisces carnis mollis ac duræ. Nullus tamen memoratorum piscium aceto, aut sinapi, aut origano indiget, ueluti pingues, leni, ac duris. Quidam etiam frifixi iis in sartagine uescuntur: alij assant, aut in patinis cõdiunt, ut Rhombos & Citharos. Verum hi coquorum in patinis apparatus, cruditas in totum sunt causæ. Ad coquendum autem sunt præstantissimi, qui ex albo iure sunt, quod ad hunc modum fit. Copiosam aquam primam iniice: deinde olei, quod satis sit, adfundito, cum pauco anethi & porri: deinde cum pisces semicocti fuerint, salis tantum inspergito, quoad totum ius salsum non dum appareat. Hæc preparatio uel ægrotis ipsis est accommoda. Quibus uero inculcata est sanitas, iis piscium in sartagine frictorū, secundo loco super craticula assorum, preparatio est accommoda: uerum hæc sanè olei garum quæ

A. lib. 1. t. 2. c. 546. fol. 157. d

Secunda Classis. ee cum

* ποσθη λουπηλς 1615

funt prædita. Cunctis porro id est commune, ut quæ partes ad caudam sunt, mediis partibus sint. E corpulentiores: id quod in torpedinibus præcipue inest. Nam horum animalium partes mediæ videntur in seipsis habere velut charitagineam quandam tabidam. Raia autem, Leucaria, Squatina, omnia quæ huiusmodi duriora sunt, & concoctu difficiliora, alimenti quæ copiosioris, quæ torpedo & pastinaca.

De Cetaceis Animalibus.

Diximus quidem iam ante de cetaceis animalibus, quæ marina sunt: In quo numero sunt Phocæ, Balenæ, Delphini, & Libellæ, ac grandiores Thunni, & præter illa Canes, quæ quæque his sunt similia: Nunc autem de ipsis quoque in summa dicendum, quod omnia eiusmodi duram, & præter illi succi, atque excrementitiam habent carnem. Quapropter sale prius condientes, ipsis ut plurimum vtuntur, alimentum, quod ex ipsis in corpus distribuitur, ea salutura tenuius efficiens, eo quæ coctioni, & sanguini faciendo accommodatius. Nam recens horum caro, ni valde probe concoquatur, crudorum succorum copiam magnam in venis congerit.

De Echinis Marinis.

Ex mulso eduntur hi & garo, alui subducendæ gratia. Parantur quæ in patinis, ovis, pipere, melle quæ inieciunt. Imbecillis sunt alimentum, ac mediæ inter ea, quæ humores extenuant ac densant.

De Melle.

Omnis alimentorum materia hæc tenus duobus generibus est comprehensa: quorum alterum quidem ipsorum a plantis: alterum vero ab animalibus sumebatur: ab utroque vero ipso forum mel est secretum. Oritur enim in plantarum foliis: est autem neque succus earum, neque fructus, neque pars, sed eiusdem est cum rore generis: non tamen assidue, nec copiose, ut ille, provenit. Memini aliquando, cum æstate super arborum, ac fruticum, herbarum quæ folia mel quam plurimum fuisset reperit, agricolas velut ludentes cecinisse, Iuppiter melle pluit. Præcesserat autem nox, ut per ætatem, bene frigida (nam tum tempus anni æstivum erat) pridie que calida & sicca fuerat aeris temperies. Peritis quidem naturæ interpretibus videbatur halitus e terra & aquis a Solis calore sublatos: ac deinde exacte tenuatos ac coctos, a frigore secutæ noctis concretos coaluisse. Apud nos vero raro id accidit, in monte autem Libano quotannis persæpe. Itaque coria super terram extendentes, & arbores excutientes, quod ab eis desinit, excipiunt, & ollas ac fictilia melle implent: vocant que id drosomeli & acromeli, id est Mel Roscidum & aerium. Proinde constat materiam, ex qua mel generatur, rori esse congenerem. Videtur autem & ex plantis, in quarum foliis colligitur, boni maliue quidpiam ipsi accedere. Ideoque laudatissimum in locis mel gignitur, in quibus thymus, & alia quedam herbae ac frutices temperamento calida & sicca affatum proveniunt: tenuiorum enim est partium id mel, quod in huiusmodi plantis generatur: Ideoque in calidis corporibus prompte in bilem vertitur: frigidis vero, siue per ætatem, siue per morbum, siue natura talia fuerint, est accommodatissimum: ob id in sanguine mutatum nutritive ipsa potest: in calidis vero prius in bilem, quam in sanguinem, mutatur. Cum autem tenuium sit partium, acrimoniam quiddam habeat, est necesse, qua alium ad excretionem proritet: quam certe admittentes, ipsum efficiunt ad distributionem & coctionem accommodatius. Commodissime autem ipsam admittimus, si primum multum illi aquæ admiscuerimus: ac deinde tantisper coxerimus, quoad spumare desinat: oportet autem spumam statim, ut emerit, continenter ab ipso tollere. Cum enim hac parandi ratione acrimoniam deposuerit, neque amplius alium ad excretionem irriter, haud cunctanter in corpus distribuetur. Melicratum vero, quod paulisper, aut nihil omnino coctum fuerit, prius deicitur, quam concoqui, & in corpus distribui, & nutrire possit. Præterea in eo differunt, quod mel non plene coctum, in ventriculo atque intestinis flatu quosdam gignat: contra, quod in decoctione spumam omnem abiecerit, flatu est expers, & vrinam movet. Quod si quis citra aquæ admisionem mel solum delingat, nutrit quidem infirmius, sed alium promptius deficiet. Largius vero sumptum, ventrem superiorem ad vomitum solet concitare. Elixum autem sine aqua, neque vomitum similiter movet, neque alium subducit, verum distribuitur, & nutrit magis: vrinam autem minus eo, quod cum aqua est elixum, citet. Quanquam ne tum quidem, cum nutrit, alimenti multum corpori exhibet, adeo, ut non defuerit, quibus nihil prorsus alere videretur: qui abunde confutantur in tertio de victus ratione in morbis acutis, qui Hippocratis est liber, a non nullis quidem Contra Cnidias sententias in scriptis, ab aliis de præstantia: utriusque in hoc delinquentibus, ut in commentariis in eum librum scriptis ostendimus: In præsentia vero fatius erat ea de melle dixisse, quæ diximus, quorum summa est: Scitis quidem ac in uniuersum frigidis temperamenti corporibus mel esse accommodum: Ætate autem florentibus & calidis in bilem verti. Præterea exiguum nobis alimentum ex ipso accedere, nisi verti in bilem occupet: quod si ei id accidat, tunc nihil prorsus nutrire posse. Clarum autem est, quod pallidam & flauam bilem ex eo gigni dicimus, non atram. Diximus enim iam sæpe numero medicos solere bilem eiusmodi simpliciter citra coloris adiectionem nominare: reliquas vero biles omnes, cum coloris sui nomine explicare. Alias autem omnes, porracea excepta, cum corpus grauitur ægrotat, excerni videmus. Flava vero, & pallida, & porracea etiam sine morbis euomuntur sepe numero, ac deiciuntur.

C. AP. 38.

C. AP. 39.

Al. 2. t. 2. c. 41. fol. 149. b

De Viâ. rat. in morb. acut. c. 6. 3. t. 17. & de in sepe. 7. 128. c.

De

De Vino.

C. AP. 40.

Vinum quidem ex eorum esse numero, quæ nostrum corpus alunt, omnes fatentur: modo si quicquid alit, cibis est, vinum etiam in genere ciborum est ponendum. Quidam tamen medici negant id cibum esse appellandum, quod potus in sermone quotidiano, cibo sit oppositus, qui potio etiam appellatur, ut cibis efca & edulium. Ob eam quæ causam vinum nolunt vocare alimentum, quamquam alere ipsum non diffiteantur: quod vnum in præsentia requirimus. Quod si alias quaedam materias alere quidem concederet, alimenta tamen nominare vetarent, omnium earum doctrinam in vnum volumen conferremus: Cum autem solum vinum nolint appellare alimentum, tamen ipsam nutriat, permittant nobis tractari de alimentis breuè de vino sermonem adiungere: quas enim vires Hippocrates in libro de victus ratione in morbis acutis enumerat, non ut alimentum sunt, sed magis ut medicamentum. Illas quidem & in tertio commentariorum in illum librum, & in methode medendi, ac fanitatis tuendæ libris exposuimus: in præsentia vero ipsius differentias in alendo sumus tradituri, sumpto hinc initio. Vinorum omnium rubra simul & crassa sanguini generatio sunt accommodatissima, ut quæ minima egæta mutatione, ut sanguis fiat. Post ipsa sunt nigra crassa quæ & dulcia: Tum quæ colore quidem rubra sunt & nigra, consistentia autem crassa vna cum adstringenti qualitate. His autem minus sua natura alunt, quæ alba sunt simul ac crassa & acerba. Omnium autem minimam nutritionem quæ colore quidem sunt alba: consistentia autem tenuia, & aquis hydromelium faciendo appositis quodammodo similia. Quod vero vina crassa magis, quæ tenuia, alant, declarat ipsorum natura: præterea experientia id ipsum comprobant. Dulcia vero conficiuntur in ventriculo, ac diffri buuntur facilius, quæ austera, ut quæ facultate sunt calidiora. Quæ autem admodum sunt crassa, tardius quidem perficiuntur, ac distribuuntur: si tamen in ventriculo adeo robustum incidant, ut confici recte ab eo possint, alimentum copiosius corpori exhibebunt. Constat præterea, quæ, quemadmodum hæc corpori alendo tenuioribus sunt præstantiora, ita ad vrinam ciendam sunt deteriora.

De Cibis Sale conditis.

C. AP. 41.

De cibis sale conditis, & mediis, ad finem operis scribere distulimus. Ne hæc igitur desideretur, tempestiuum iam fuerit utrorumque vires explicare. Animalium corpora, quorum carnes duræ simul sunt ac excrementitiae, ad salendum sunt accommodata: voco autem excrementitias (ut superiorum sermone) quæ per totas sese diffusum habent humorem pituitosior: qui quanto copiosior fuerit ac crassior, tanto caro si saliat, melior euadet. Quæ vero aut admodum mollem, aut valde siccam, & minime excrementosam, habent corporis habitum, ad salendum sunt inepia. Salis namque facultas (ut in opere de simplicibus medicamentis demonstrauimus) est cõposita: nam corporum, quibus admoventur, humores superfluos tenuat ac digerit, & præterea corpora ipsa cogit in sese ac condensat: cum niri spuma & laxum aphonitru tenuare quidem & discutere possint, cogere vero & condensare non possint. Corpora igitur, quæ natura sunt sicca, salis cõperit exarefacta, cibo sunt inepia. Quidam autem Lepore salire aggressus, mustelis exiccatis similem reddidit. Suum vero obferuacitate florentium carnes ad salendum sunt appositæ, ut quæ utriusque excessus sint expertes, annosorum videlicet scicitatis, & nouellorum porcellorum immodicæ humiditatis. Quemadmodum enim corpora sicca, salita, coris euadit similia: sic contra, quæ immodica humiditate distuluit, salis cõmercio liquantur. Ob eam causam nec pisces mollis carnis, & excrementis vacui, ut quos saxatiles vocant, & aselli, qui in puro mari degunt, ad salendum sunt accommodati. Graculi vero, & pelamides, & myli, fardæ, & fardene, quæ quæ saxatina vocant, & falsamenta, ad salendum sunt appositæ: præterea ex marinis belluis cetacea, salita, euadunt meliora: habent enim & ipsa carnem excrementosam. Mulli vero, quæ sicca eorum caro sit, & ab excrementis pura, non sunt ad salendum accommodati. Ex his autem perspicuum est ea ad coquendum esse difficillima, quæ sale condita, dura euadunt ac nervosa, & veluti cutacea ac coriacea: Quæ vero contra habent, tenuia quidem ipsa redduntur: mansa autem humores crassos ac glutinosos tenuant. Præstantissima autem omnium, quæ mihi experientia cognoscere licuit, sunt, quæ a veteribus medicis Sardica falsamenta nuncupantur, hodie Sardas vocant: & Myli, qui ex Ponto aduehuntur. Secundum autem post illa locum habent Graculi, & Pelamides, & quæ Saxatina appellant.

De Mediis Edulis.

C. AP. 42.

In singulis differentis, eorum, quæ alimentis inesse diximus, quedam sunt media. Etenim inter ea, quæ molli sunt carne, & quæ dura, medium quiddam reperias, quod nec molli nec dura sit carne: similiter inter tenuitatem & incrassantiam, calfacientiam & refrigerantiam, siccantiam & humectantiam. Atque animalibus naturalem temperiem inculpatam quidem seruantibus, similia suis naturis cibaria conueniunt: his vero, quæ prauam temperiem aut ab initio sunt sortita, aut post acquisuerunt, non similibus sibi ipsis efus, sed contrarioribus est utilis. Seruatur enim similibus, quod probe secundum naturam est temperatum: quemadmodum, quod male est temperatum, a contrariis ad proprium temperamentum adducitur. Itaque singula animalium naturæ suæ proprium medium habebunt, ut homo quidem tale, canis autem tale, atque ita in aliis omnibus: Præterea huic homini sigillatim tale secundum hanc & illam ætatem: ad hæc etiam secundum vite conditionem: atque institutorum, & regionum in quibus sædiu habitant, differentias.

Secunda Classis.

et iij

Galen

De Viâ. rat. in morb. acut. c. 6. 3. t. 17. & de in sepe. 7. 128. c.

GALENI DE SVCCORVM BONITATE ET VITIO

A Iulio Alexandrino medico Tridentino olim translatus, & nunc ab eodem diligenter recognitus.

ARGVMENTVM LIBRI

Quo quis pacto Bonos Succos procreare, & Malos ac vitiosos deuitare possit.

Historia Morborum quorundam ob Mali succi Alimenta, tum De se argumentum rei eiusdem.

CAP. I.

Quantum sit in mali succi cibis vitium ad procreandos morbos, facile non omnino mente captis declarauit fames, quae per plurimas Romano imperio subditas gentes sequit multis deinceps annis continuc. Quum enim ciues pro more suo (quo estate est primu solent frumeti, quod satis sit in reliquo anni tempus, parare) quicquid in agris tritici fuerat, abstulissent vna cum hordeis, fabis qz ac lentibus, reliquos agre stibus fecere cereales fructus, βοτρυια & χηδρονια greci vocant, i legu mina, simul etiā non sanē paucis ex his in vrbē asportatis. Cōsumptis itaqz hyeme iis, quae facta reliqua fuerant, agrestis necessitati vere toto succi prauī alimentis vescerantur, adhibitis ad cibi vsum, arborum fruticum qz germinibus ac turionibus, bulbis qz, & stirpium succo malo praeditarum radicibus: ple- raqz praeterea, agrestia quae vocant olera, prout cuiqz horum se copia suggererebat, abunde ad faruritatē vsqz ingurgitantes, simul herbas virentes totas edebant elixas, quas antea nunq, ne periculi quidem faciendi gratia, degustauerant. Itaqz videre erat ex his quosdam desinente vere, plerosqz certe omnes in eunte aestate, vlcibus in cute est plurimis correptos, quorū non vnica esset in omnibus facies: siquidem erysipelas alia, phlegmonen alia referebant, atqz alia herpetem, sicuti impetiginem alia, & psoram & lepram alia. Atqz haec quidem fuere ea quae per cutim efflorescentia, placidissime vitiosum succum ē visceribus profundo qz corporis euacuarent: aliis vero quibusdam carbunculi & phagedenae, specie, quum apparuissent cum febris, plurimos interfecere, paucissimis agre post multum temporis seruatis. At sine cutaneis affectibus febres plurima viguere. Quas ipsas tum alii recrementa sequebantur graueolentia, & mordacia, intestinorum qz difficul- tates, & tenasmos postremo afferentia, tum acres vrinas, atque eas grauius olentes, quae quorundam vesicam exulcerarunt. Iam non nulli diuicari sudoribus sunt, iis quae ipsis male olentibus, abscessibus ue putredinosis. Quibus nihil horum accidit, interiere omnes aut cum manifesta visceris vnus alicuius phlegmone, aut ob vehementem et malignam febrem. Quum qz medici nō nulli paucis omnino quibusdam sanguinem mittere auderent morbi initio (siquidem non iniuria remedij huiusce vsum reformidabant ob vitium iam tum antea imbecillitatem) nulli eorum animaduerti sanguinem profuixisse probum, qualem videmus de sanorū corporibus profluere, sed aut plus iusto ruffum, aut nigriorem, aut ferosum nimis, aut acrem, ac venam dilectam ipsam inter fluentum vellicantem mordicis, sic, vt agre inde ad cicatricem duci vulnus posset. Quosdam vero, praesertim moribundos, etiam cum febrilibus symptomata inuaserunt mentem affligentia, cū vigiliis vna alto qz sopore, quem cataphoram nomināt. Atqz nil sanē mirum videri debet, si quidem contra iis inter se cum morbis tum symptomatis correpti fuere, qui tunc aegrotarunt, vt qui non solum natura inuicem, aut estate, sed etiam antea facta victus ratione differunt, alimentis qz vti essent in fame, pugnātibz inter se facultatibus praeditis. Sanē vnusquisqz, vt cuiqz se quid suggereret, edebat, in diuersa porro rerum copia aliqz cibos adhibere succi acidī, acris ue, aut salis, aut amari: sicuti austeris aliqz, aut acerbis vti sunt, aut qui euidenter refrigerarent, aut imodice humidi essent,

A essent, aut visceris, aut medicamentosi. Ipse quosdam noui, ex fungorum esu periisse statim: quosdam ex cicute aut ferule: nec sanē paucos ex his vix seruatos. Ac ceteris quidem omnibus, qui ratione niterentur, facile fieri posse videbatur, vt, quemadmodum forinsecus exulcerationes ac variae apparebant tumorum facies, phlegmonosorum, & oedematosorum, eorum qz ad haec, qui cerysipelas & scirrhum referrent, sic partibus intimis, quocunqz principales magis essent, totidem accidere affectus potuisse. Soli sunt, qui quiduis aliud potius, quam succos, cauesent, quicunqz rationis expertes ab hippocratica de succis doctrina desciuere: quorum apud me non nulli clam confessi sunt, manifesto se quidem contendendi cernere cupiditatem aduersus Hippocratem, existimantium nihil esse in succis ad sanitatem aut morbum vsus aut detrimenti, pudore tamen interrim affici, si post quinqueagesimum demum aetatis annum ad Hippocratem deficiant: sic enim videri poterimus (dicebāt) nō solum discipulis, sed etiam iis, qui praeterito assidue tempore nobis vti essent, obfuisse. Quin in honore se quoqz apud mortaliū multos esse aiebant, quo nomine placita sequi crederent vera: quae si ipsa quoqz praua esse faterentur, cū indoctiores alijs vsum iri se, cū vero futurum, vt eorū, qui antea ipsorum opera vtebātur, nullus in posterū esset vsurus. His itaqz multum veniae cōdonemus, par est, non quidem culpato eorum instituto, sed de illorum vna infortunio miseri, qui ante, est iudicij ferre de doctrinis possent, magistros nacti sint improbos: illi contra odio habendi sunt, qui ob honoris contentionem primi placitorum sectas erigūt, quippe qui volentes scientes qz, imposturam facere hominibus velle videantur, non autē imprudentiam labantur: quum nullus ad tantum vnqz dementia veniat, vt ignoret, quantum in sit in eo mali, si contenti in corpore humores in medicamentosas qualitates degenerent. Isti ipsi, quibus cū institutus nobis est sermo, haud sanē facile vel etiam neutiqz fieri posse uerit, vt inter eos, qui ex lethalis medicamentū assumptione, & morbofo corporis ipsius affectu, periclitant, interstiti guatur. Neqz vero illud non aperitissime videmus, vt negare nemo audeat, animalium venenum eiuculantium succos, quos in morfu reponūt, alios demorsam partem celeriter mortificare, alios putrefacere, aut phlegmonen aut dolores vehementissimos ciere: veluti & scorpionem, si quis in eū bis ter ue ieiunus conspuat, statim perire: nam, sicuti natura affines aliqz aliis sunt, sic quaedā imitantur quibusdā, eas qz perimunt. Vbi porro venit, vt affinis nutriamur, cōtrariis vero perdamur: est qz de his tractatum fulius in commentariis de naturalibus facultatibus, tum de simplicibus medicamentis: in praesentiarum autem satis sit enarrasse etiam, quae comperta vidimus in fame. Quod si fidem mihi adhibueris (cui, quam obrē mentiri debeam, causae nihil sit, contra qz per moleste feram, quod auctores multi suis in libris egregie mentiti sunt) explicabo, quae in vniuersa vita mea experientia longa didici, id qz diis ipsis testibus inuocatis. Ego sanē patrē habui, qui ad summū geometriae, architecturae, logisticae, arithmeticae, atqz astronomiae peruenit: fuit qz ab iis, qui illum norant, aequitate, probitate, & temperantia supra philosophos omnes commendatus. Is me puerū etiamnum morbis intactum seruauerat praescripta victus ratione. Adolescens deinde factus quum essem, secessu qz in agrum vteretur genitor, agricolationis studiosus, vrgebam ego quidem studia supra condiscipulos omnes, non interdiu solum, sed etiam noctu: toto vero caniculae tempore, quae graecis βοτρυια est, quum omnibus fugacibus fructibus me explem cū aequalibus vna meis, autumno in morbu incidī acutum, sic, vt sanguinem mittere necesse habuerim. Reuerso deinde in vrbē patrē, me qz increpito, tum reuocata in memoriā priore victus ratione, qua sub ipso vsum essem, praecipit, vti de cetero hanc seruare, aequalium meorum immoderantiae nuncio remisso. Quin in sequenti quoqz anno studiose egit, vt viuendi rationem meam obseruaret, ne quid de fugacibus fructibus, nisi modice, attingerem. Agebam tunc temporis aetatis annum vndeagesimū: quo anno quum incolomis euasisset, sequenti qz deinde mortem obiisset pater, liberaliter cū aequalibus vna in victu fructibus vsus, qui sub caniculae tempore proueniunt, morbum incurri priori non dissimilem, vti tunc quoqz vena mihi necessario secunda fuerit. Ex eo tēpore aliquando singulo quoqz deinceps anno semper aegrotavi, aliquando intermisso vno, ad annum vsqz vigesimum octauum: quo tēpore, quum periculum adissem, ne, qua parte septo transuerso iecur adheret, abscessus esset, mihi ipsi vsum interdixi fugacium omnium, praeterqz ficum vuarum qz exacte maturarū, his qz ipsi non immoedice, sicuti antea, sed moderate, adhibitis: habebam qz alium quēdam biennio maiore sodalem eiusdem mecum instituti. Adhibita itaqz diligentia de exercitatione cura, tum ne quid cruditate laboraremus, immunes hac tenus a morbis perieramus annorum multorum spacio. Iam, quocunqz ex amicis alijs persuasos habui, vt se exerce- rent, viuendi qz seruati ordinem, animaduerti ad hanc vsqz diem incolomis perstitisse, quosdam annorum viginūquinque intervallo, quosdam non totidem quidem annis, sed satis tamen multos, prout persuasos quique fuerat, vti sese a fugacibus fructibus abstineret reliquis quae praeterea vitiosi succi edulit: de quibus propositum nobis sit hoc libro pertractare.

Varia Hominum Conditio: tum de Boni Glutinosi quae Succī Cibus quibusdam:

De Attenuantium Medicamentorum vsu.

CAP. 2.

ERgo, qui exercitatione vti ante cibum possunt, iis exquisita prorsus vitae ratio ne fuerit quidem necessaria: aliis vero, qui ob negotiorum molem hoc facere prohibentur, non solum Secunda Classis, ee iij diligentiore

nota nonnulli quod ob con-
fessionem ad hanc partem
C. I. m. 612. v. 10. 11. 12.

nota nonnulli qui praecipit
medicamēta ad hanc partem
amari, qd. ad hanc partem
C. I. m. 612. v. 10. 11. 12.

diligentiore victu, verum etiam medicamentis salubribus opus fuerit. Plurimi quodq; eo rerum E...

inter fermenta...

A. 1. 2. t. 1. c. 565 fol. 159. d.

centur, quae in tribus commentariis differunt, de alimentorum facultatibus descriptis. Igitur...

inter ad sanitatem...

Ceterum frequens horum usus sanguinem serosum, aut biliosum; aut atrabilarium temporis tra...

De Cibis Inter, Atenuantes, atque Incrassantes mediis: tum quibus Innoxius esse Glutinosus...

Optimum tamen minime improbandum edulia, quae tenuantur, crassumque facientium, in consilio...

A largum horum esum nullus vnq; in dextro hypochondrio, aut ponderis, aut tensionis sensus ob...

* Al. ocios.

De Crassi Succu Cibis, Pane, Caseo, Lacte, Placenta, Lagano, Cochleis, Ovis, Mollibus piscibus, Ceraceis, Ostreis...

Albos igitur crassi succi enumerabo deinceps, quos haecenus sermone non retulimus, initio a...

docet coloss...

ostendit lac...

Optimum tamen edulia, quae tenuantur, crassumque facientium, in consilio sunt, ut que...

Optimi succi est lac, quod bene habitorum animalium sit, ac post emulsionem statim bibatur: at...

inter ea, que concoctionem fugiunt, omnium pessima sunt: que mediocriter elixa fuerint, eo que E vocantur tremula, prestabiliora sunt & ad concoquendum, & ad distributionem in corpus, & ad nutritionem, & ad succi bonitatem: quemadmodum sanæ & quæ forbilia vocantur, mediocriter elixa, eam ob rem gutturis asperitates lenientia, quæ non dum spissatus eorum humor concreuerit.

Ex aquatilibus etiam mollia, quæ vocant, loligines, sepie, polypodes, alia quæ id genus, crasso glutinosa quæ succo constant, sicuti & ceracei pisces, de quorum genere habentur thunni: his ipsis moderatioribus pelamides. Crassi valde succi sunt ostrea quoque, buccinae, & purpurae, ac breuiter quæcumque; Aristoteles *ὀστράκωδερμα*, i. testacea appellat, hiatulæ, lopades, perctines, pinæ, & id genus. Inter hæc purpura & buccina carnem habet durioris ceteris, ac succi crassioris: reliqua vero humidiora, & viscidiora, omnium que maxime ostrea. Illud expedit scire, horum omnium succo ventrem subduci, vt & lactis sero: solido autem eorum corpore, quæ & difficiliter concoquatur, & crassi succi sit, crudum progigni succum, crassum que, ac frigidum. Brassicæ ac lentis idem contingit manifesto, sicuti permultis alijs obscure: de quibus prolixius differimus cômmentarijs tribus, de alimentorum facultate inscriptis. Atque alia quidem, quorum crassum esse succum pronunciauimus, glutinosa omnia & viscida sunt exceptis testaceis, quæ diximus. Brassicæ ac lens non eandem succi naturam sortita sunt, sed nitrosam, & quo alius subducatur, sicuti dracontulus, acrem & insigniter amarum: arum autem vitruque quidem, sed obscurius: austerum & amarum bulbi, quos si elixatio plurima eluas, solidum relinquitur, quod crassi succi sit. Ex edulijis his omnibus, fungis frigidissimus & glutinosissimus crassusque simul succus inest: atque inter hos ex solis boletis nullus interijisse, qui tamen ipsi choleram esse non nullis attulerunt in concoctione: at reliquorum fungorum cum quibusdam mortem intulit: non nulli mortis inde adiere discrimen diarrhois corrupti aut cholæris, aut strangulati periclitantes. Tuberos, quod vocant, crasso modice succo præditum est, non tamen malo: eiusdem modi est amyllum quoque. His ipsis crassioris succi plus habet nucleus pineus, quæ *κρόνον* vocant: qui tamen ipse quidem malus sit: veteres hunc etiam *εσβελον* appellant. Inter ea, que crassi succi sunt, iecur quoque, & renes, & testes censentur: iecur tamen mali succi non est: renes, ac testes non sanè boni, nisi gallinaceorum, præsertim altitium: quod genus fuillum quoque iecur est, quum caricas ederint: ficatum vocant. Animalium aliorum leni latius malus succus inest & melancholicus, in suis non perinde talis. Cor certe substantia constat, visceribus ceteris, & duriore & fibrosiore: in illis nanque, vasorum in medio, substantia quedam concretæ sanquinis, at in corde fibræ visuntur solidæ, multæ, longæ, quæadmodum in musculis, circa quas carnosæ substantia concreuit: proinde sunt, qui cor in musculorum genere reponant: quorum substantia mollem constituit corporis nostri vniuersam, eam que, quæ proprie caro vocatur, quæ in visceribus editur. Ceterum musculorum principia, quæ capita quoque vocant, quadamtenus neruorum plus habent, dispersis per hæc ligamentis, ex ossibus, vnde initium sumunt, ortis: sunt extremum tendines exoriuntur, quos vocant: eam que ob rem extreme musculorum partes vitruque: neruosiores sunt, sicuti carnosum, quod medium est, totum, quod & nutriensissimum est: vocatur que ab hominibus caro, qui fibras præ tenuitate inspicere nequeunt ex ligamentis neruis que per hæc dispersis enatas: sic que attributo iam antea huic carnis nomine, iure musculum vocat principium huius extremum que tantum. At qui non ita se habet res: verum musculum quidem totus, circumscriptione propria quadam separatus cernitur ab alijs, ipse tamen suam quædam actionem obit ex motionibus voluntarijs (sic n. vocat has, à naturalibus & inuoluntarijs diuisas) partes autem ipsius prædictas differentias sortiuntur. Porro extremis animalium partibus minimum inest carnis, of sei vero ac neruosi plurimum: neque id tamen ob neruum voluntarij motus auctore (paruus enim is est) sed ob eum, qui colligat, tendinem que præterea, sic à veteribus medicis vocatum, à recetioribus autem *σπονδυλοποιον* nomine. Viscida hæc immodice & glutinosa sunt, vbi elixa fuerint, atque ideo horum etiam alimentum: neque ab similibus naturæ sunt pedestrium animalium labra, atque his pro pinqua, vt quæ viscidum, minus licet crassum, succum generent: id quod vel elixatio ipsa declaret, qua huiusmodi corpora plurimum intumescunt & dissoluantur. Concoctioni tamen hæc quoque accommodata sunt, animalium que, que volatu fidunt, alæ, cõi exercitatorum corporum ratione: quippe que excrementis vacent omnia, sicuti his abundat, que ociosa sunt. Pinguum tamen porcellorum cutis probe elixa, habet illa quidem glutinosum pinguem que succum, at non valde crassum, nec qui, vt extreme partes, similiter concoquatur, quemadmodum planè nec eque bonum, atque harum, sed excrementitium magis. Pars est in animali crassi succi cerebrum quoque, & spinalis medulla: tales mediocriter sunt glandule, atque ob idem vicitimarum quoque nouellarum testes. Illud, in cõe de vniuersis animantium partibus meminisse cõuenit, duras licas quæ eadem ac concoctioni rebelles, etate confectorum: humidæ contra ac molles, eo que concoctibiles magis, iuniorum, nisi ab edito statim partu edantur: vt que mucosæ oes sint, præsertim animalium, que humidiora carne prædita sunt natura, cuiusmodi agnorum caro est ac porcellorum: nam hædorum & vitulorum, quæ animalia hæc ficciora natura sunt, longe magis & concoctioni accommodata est, & alimento exhibendo. Ad eundem modum se res habet in testibus & glandulis, nec minus in lingua: nam & huius natura aliquo pacto glandulosa est. M amarum vero glandule, quum lac in se

A. l. j. c. r. t. j.
c. j. fol. 275. b

A in se continent, *θώρα* vocantur, cibum aut præstât crassum: & si quidem bene habitum animal fuerit, multum inde ac boni succi alimentum existit: etenim hoc quoque, quum ex ijs sit, quæ in vniuersum pronuciatur, præstât semel auditum, promptum habere memoria. Lac quidem optimè esse succi ab omnibus medicis scriptum reperitur: atque ideo sunt, qui existiment, quibus vlcus in pulmone fuerit, posse solo huius vsu sanari, dumtaxat ante, quæ magnè id & callosum fiat. Mulièbre porro lac, vt familiare eiusdem quæ nobiscum nature, ceteris præferunt ad tabificos affectus cum alijs quidam medicis, tum vero Euryphon in primis, & Herodotus: atque ita affectos præcipiunt, mulieris māmam infantium ritu exugant, quæ, vt māmam primam excidit, propria facultatis non nihil deperdat. Est itaque manifestum lac cibis reliquis, vt optimi omnium succi, prælatum fuisse horum quidem præcipue, nec minus tamen aliorum quoque medicorum iudicio. Ceterum, quod dicebamus sciri oportere non de his solum, sed etiam de edulijis alijs multis, in vniuersum, iam accipe. Animalium bene quidem habitum lac boni succi est: ac male habitum non aliter, atque animi malis sanguis, mali: neque n. fieri potest, vt, quum mali succi corpus totum fuerit, boni succi reperitur lac: eadem ob rem diximus in bene habitis animalibus optimum esse ad succi bonitatem lac: Eodem quoque modo glandulas succi boni esse, cum eas ipsas, que lac continent, tum alias, quæ animalium sanorum sunt. Eadem ratione se habent iecur, ac testes: nam ne hæc quidem in mali succi animalibus bono constant succo, ideo quæ nec in grate prouectis, quorum nullum boni succi fuit: animalia autem, quæcumque etiam in lactentia, si quidem boni succi parentis lac sit, ipsa, cum alias partes oes si quæ alias, affectas optime habent, tum vero iecur boni succi. Animalium porro partes reliquæ cuiusmodi succum progignat, paulo post dicetur: nunc n. postquam cepti de crassi succi cibis differere, status fuerit imposito prius orationi huic sine sic demum alia aggredi. Pauca igitur quum reliqua sint huiusmodi, iam me ad ea conferam: atque hæc segregabo, quæ mali succi sunt, ab ijs, quæ boni: siquidem in sit orationis, quam nunc molimur, vsus proposito sibi hoc scopo, vt succi bonitatem inuehat, vitet malitiam. Quum autem, sicuti initio dixi, esculentorum substantia, que crassi succi sunt, corpus ægre transpirabile reddat, & obstructions aliquas facit, potissimum iccinoris ac renum, iccirco consulebam, ne assiduus esset eorum vsus, etiam si bono essent succo prædita: nam, que mali succi sunt, fugienda prorsus, crassos ea tenues ue succos nostros faciant, iam illud quoque diximus, his, qui se vehementer exercent, licere citra noxam, si viscera præterea habuerint bene natura constituta, crassis viscidis quæ cibis frequenter vt, ceterorum autem nulli. Igitur inter crassi succi cibos glandium genus vitruque est, tam quas robur producit, quæ palmarum fructus sunt: vocantur quæ palmarum glandes eodem, quo arborem, nomine palmas: quas vero robur fert, cibum hominibus siuaem præbentes, castaneas: quidam castanea neutro genere, vt vocant: citius tamen, sicut alijs quoque. Aliæ in colæ sardianas eas appellant, & leucenas; à regionibus, in quibus multæ ille proueniunt. Atque alterum quidem vocabulorum, non obscurum est, vnde profectum sit: at leucenas à loco quodam montis idè nomenclaturam sortite sunt, quæ multitudinis numero vocat, vt Thebe. Ergo glandes, sicuti diximus, huiusmodi nunc crudas edunt homines, nunc assas, interdum elixas: aliæ vero, que figura, vt in palmulis, oblonga cernuatur, cibis sunt subbus magis, quæ hominibus, accommodata, nisi si quæ harum vsus ingruat necessarius valde: id quod in maxima fame vsu venit. Illicum porro glandes (Græci *ἀνδρος* vocat) que austere ac dure, ideo quæ insuaues sunt, vitare expedit, vt concoctioni aduerfantes ac crassi succi, etiam si quis elixas sumat. Quod autem adstringentis succi differentie quædam sint austerus & acerbus, maioris minoris quæ ratione, perspicuum est, adstringente qualitate remissiore in austero, sicuti in acervo intensiore inuenta. Sed quantum glandibus acerbæ magis sunt acyli, tanto sanè magis glandes castaneis: hæc nanque adstringentem qualitate imbecillam valde possident, quum inter crassi succi cibos sint non aliter, atque aliæ glandes: ventrem tamen minus adstringunt, & alteræ illæ, facilius concoquuntur, nec mali succi quæque obtinent: atque harum tamen quoque fugienda copia, non eo solum, quæ æque, ac dictorum pleraque, crassi succi sunt, sed etiam, quæ ventrem supprimant & ægre concoquantur, statum quoque procreent. Ceterum palmarum fructus, quem oes (vt diximus) ducto ex arbore nomine palmulas vocant, adstringentis dulcis quæ succi particeps est. Sunt ex recetioribus medicis, qui eas græce *πομολοβιδανες* appellant, voce composita: neque tamen veteres Græcos ita nominasse inuenio, illi, in fructum hunc palmarum glandes vocarunt, non *πομολοβιδανες*. Verum proposita nobis hoc tempore non est nominum distinctio, quæ hominibus in otio degenibus studio sit, neque his omnibus, sed quibus statutum est, vt veteribus Atticorum vocabulis vtantur: incolumitate vero omnes quidem opus habent, neque tamen omnes, qualem debent, seruare victus rationem possunt ob in temperantiam, aut negocia, aut eorum, quæ peragenda essent, ignorantiam: quicumque vero salubrem victus rationem intelligere queunt, huius quæ legibus viuendum sibi esse statuere, his liber hic componitur. In acylis igitur, & roborum glandibus, & castaneis, priuatim pro arborum diversitate non multum inest in fructu discriminis: at in palmulis inest, quod merito notetur. Nam, si Ægyptias palmulas, quæ duræ austere ac sicca habentur, ijs, quas patetas vocant, contuleris, quæ prædulces sunt, ac modice præterea adstringunt, videri possint contraria inter se esse natura prædita: aliæ autem harum in medio locantur, quæ maiorem minorem ue austeritatem aut dulcedinem

cedinem participant, harum q3 succus crassus est, & qui facile secur obstruat. Illud.n. de dulcibus E ac crassi succi cibis sciendum, ac memoria seruandum, horu scilicet succo iccoris ac lienis vias impediti: q3 si viscera phlegmone praeterea laborare paululum ceperint, hanc ipsam valde adauget, sicuti sane flatuositates affectus q3 scirrhosus & abscessum exortus iritant. Atq; haec longius for tasse a salubri victu recesserint, cuius partem institutus nobis sermo edocet. Rursus igitur ea ag grediamur, addamus que reliquos crassi dulcis que succi cibos. Sunt enim quidam ex ijs, quibus crassus tantummodo succus inlit, vt lenti: quidam autem viscidum sunt, vt malua: quibusdam vt rum que inest, quod genus sunt, quae Aristoteles δσρακόδερμα appellat, id est testacea, & mollia.

Cibi Nec crassi nec glutinosi neq; etiam tenues sim: tum de Friabiliu Vsu, ac mulatorum Maceratione & preparatione: & Fructibus, qui reponi possint. C.A.P. 5.

Optimum conciliatur alimentum corpori nostro ex ijs, quae neque crassi neque glutinosi succi sunt, vnde sanguis generetur status mediocritatis: nam, qui tenuis valde sit, vitiosus certe fuerit: quum.n. exiguum ex hoc alimentum conflet, imbecilla ac macilenta sunt corpora, quae sic nutriuntur. Optime igitur ad incolumitatem faciunt cibi, qui mediani inter praedictos natura sortiti sunt, vt nihil in ijs viscidum valde aut glutinosum exuperet: sed & summe friabile, sic, vt nihil retineat glutinosi succi, prauum fuerit. Panes certe, qui ex panico et milio conficiuntur, qui editi quis, F harenam propemodum aut cinerem mandere sibi videtur: quamobrem necessario confecta ex his puliculae (siue ea ερνος siue λευκός sit) additur, pingue quicquid est & viscidum. Rustici sane adiecta suis pinguedine, & caprarum adipi, edunt haec, tum ouillo bubulo uel lacte. Ερνος appellat, quod ex deglubitis frētis q3 leguminibus paratur: λευκός molitorum farina aqua elixa addi to pingui aliquo. Porro cibos quosdam si consideres, anteq legitimum praeparatione acquirant, siue ea, elixando, siue assando, siue frigendo, siue sola maceratione contingat, terret illi ac duri appareant: si vero macerentur aut decoquantur, molles: cuiusmodi inter frumētacea fruges hordeū est, & triticū: inter arborēos vero fructus nuclei pinei. Est igitur animus tibi rei quoq; huic adhibendus, non solum quum in alienam regionem delatus cibum insuetum aliquem sumpturus es, verū etiam apud nos ipsos, vt rei cuiusq; naturam prius tentes aquae solius maceratione citra decoctionem, aut cum decoctione etiam vna & assatione. Semina.n. que intumescunt fructus q3, si quidem pristinam duritiem & siccitatem cito exuant, ac mollitudinem & humiditatem acquirant, meliora omnia habentur: deteriora vero, quae tumorem suum & duritiem retinent, vt quae diffi culter concoquantur, & substantia terrea consent, sic, vt aegre in sanguinem vertantur, viribus q3 egeant praualidis, vt in corpore conficiantur, dum ea venter concoquit, & a iecore venis q3 in sanguinem vertuntur. Operi itaq; vtroq; frustrantur in imbecillo corpore: succus.n. ex huiusmodi cibis prouenit, crudum quem vocant, vnde morbi genus omne existant. Quoniam itaq; in vna quoq; fructus specie multiplex inest discriminem, prius macerentur quaedam, & interdū decoquantur, confuso, eorum, quae edenda sunt, vt certum fiat de ipsorum natura periculum. Pater quidem meus rerum harum studiosus, hoc pacto amygdalas quoq; probabat, nuce q3 tum magnas, tum paruas, ponticas scilicet, quae λεπτοκόρυφα vocant. Idem adhibebat dileribus quoque experimen tum, fabis, pis, cicerculis, lupinis, ochris, dolichis, & reliquis id genus omnibus, maceratis prius illis, aut elixis: deinde, quantum tumescerent, inspecto. Iam quorum attinet pistillam meminisse: id enim ne pueri quidem ignorant, omnium maxime commendari, quae statim intumescit: contra improbari, quae longo tempore exiguum tumorem acquirat: prior. n. illa liquefit, & in succum abit: altera vix colliquabilis est, & quum in duritie persistet, pauillulum omnino quid succi remittit. Sunt tñ in seminibus cerealibus quaedam, quae natura minime intumescunt: Graeci ex veteribus quida vocantur haec ατράμυρα, quasi indomita. Ad hunc plane modū triticum quoq; explorabat genitor, farine q3 ad haec copia: bonum.n. quod est, farine vim multam edit: quod vero malum, paucam. Quamobrem diligenter ipse quoq; quae dicimus, ausculta: cōiter. n. ad semina oia H ratio haec pertinet, fructus q3, quoscūq; tandem reponere possis: quam ego pater q3 tempore multo ac diutina experientia explorata habuimus & statutam. Porro clarum est fructus, vt reponi possint, idoneos me eos esse dicere, qui ante, q3 putrescant, siccantur: sunt nanq; qui hoc ferre non possunt, vt mora, & qui pepones & melopepones vocantur, tum persica, & quaecunq; eiusdem farinae sunt, quae prius, q3 licescāt, putrescunt. Sunt tamen, qui cucurbitas in minuta frusta confusas excicent, sicut alij ventres. Fungos quidem malos esse indicium inde sumi maximum censent, q3 siccati nequeant. Nam de prunis quid attinet dicere: quae non modo Damasci, aut in Hispania, verū etiam apud nos reponi, nullus est, qui ignoret, sic, vt in fructibus paucissimi sint, qui siccati non possint, exceptis peponibus (vt diximus) & melopeponibus, & armeniis, & persicis, & ijs, quae Romani praecocia vocant. Ficus nanq; ipsae quoque siccatae perdurāt, & cucumeres non aliter, ac cucurbitae. Ceterum haec quoque hyeme, quum vsuri adhibentur, ad eundem modū exploranda veniunt: quae.n. cito ex aqua macerationem capiunt, siue ea elixes, siue minime, bonitate eiusdem speciei caetera vincunt: vitiosa vero sunt, quibus longo tempore id cōtingit, tum tum moris minimum acquirunt. Scito igitur cibos, qui cito intumescunt, non solū ad concoquendum, potiores esse, sed ad succi etiā bonitatem, cuius gratia singula tractantur hoc libro: est.n. eorum, quae

*Al. gladiibus

A quae statim in tumorem assurgunt, natura melior, q3 & facilius concoquantur, & laudationes succos procreant. Nihil enim aequè ad succi bonitatem facit in cibis omnibus, q3 illi probe in ventriculo concoquantur, vt qui secundam & tertiam concoctionem facilius admittant. Nihil autē secundam concoctionem in iecore ac venis absoluit: tertiam vero in partibus singulis, quae nutriuntur, cuius causa duabus illis prioribus egemus. Quaecunq; enim nutriuntur, ita demum nutriuntur, si, quae illa nutrimentum, qualitate immutentur, & ijs, quae nutriuntur, assimilentur: porro, quae praeparata atq; ante concocta fuerint, crudis promptius immutantur: etenim mutuo se concoctiones excipiunt, eam, quae ventriculi est, iecur: atq; huius ipsius concoctionem partes, quae nutriuntur. Atq; ita corporis quidem partibus omnibus alimentum praeparat iecur: huic ventriculus: ventriculo os: ori quaedam assatio, quaedam elixatio, quaedam frictio in saragine, aut simplex aliqua maceratio: omnibus autem his natura gubernatrix plantas fructus ferentes praeparat: sunt q3 eorum aliqua, quae ipsa profert, quibus nec elixatione, nec assatione, nec maceratione, neq; vero praeparatione alia opus sit. Atq; haec in vniuersum meminisse expedit cibis omnibus communia.

A.li.r.f.r.d.f. c.a.f.166

Animadum Partes quaedam Quo Succo consent, Inestima, Ventriculus, Vterus, Cauda, Colla, Ale, Auricula, Oculi, Snilla caro, Haedina, Agnina. C.A.P. 6.

Am ad alia priuatum transeundum, siqua dicendo pretermittimus. Sunt haec in animalium quidem partibus intestina, ventriculus, verus, auricula, oculi, cauda: in seminibus cerealibus, maxima horum ipsorum pars, sicuti sane olerum quoq; ac stirpium, quas fugaces vocant. Itaq; intestina, & ventriculus, & verus durior substantia constat, q3 caro: & quo duriore, eo etiā concoctū difficile: minus praeterea, q3 carnes, alunt, minus q3 succi boni sunt. Caudae his etiā ipsi duriores habentur: tum reliqua in his pro duritia proportione respondent in concoctione & nutritione, nisi q3 excrementis vacant ob cōmotionem. Sunt his non dissimilia volucrium colla. Avium & pedetrium animalium ventri nihil conuenit: est enim aurum veter crassius, durus, & qui ob id aegre concoquatur, qui q3 concoctus multum praestet alimentum: optimus habetur gallinarum atq; anserum, quum in reliqua anseris partes durae sint, & cōcoctioni aduerterent, & excrementis redundant praeter alas. In magnis vero struthis, quas nunc struthocamelos appellant, singulae sunt partes durae, egre concoctibiles, & excrementitia. In auribus charitago pars est, quae neq; alata, & sicca sit: obducta his cutis tenuis est & sicca, tum quae haud facile concoquatur, & alimentum parum subministrat. Oculi pauci edunt: constant hi ex substantijs inaequalibus, siquidem alia sunt naturae praedite tunicae, alia musculi, atq; alia crystallinus humor & vitreus: ex his musculi foli concoctioni maxime accommodati sunt in animalibus, quibus natura sit succi bonitatis idonea: quod genus sunt porcelli etate conuēnti. Fuerint autem hi hominibus, q3 quidem etate vigent atq; exercentur, adulti: etate autem inclinantibus, q3, qui etiamnum crescunt: nā tenellorum adhuc porcellorum caro excrementitia est. Quum autem inter animalia pedetria optimi sint succi succus, proxima ab his habentur haedi, deinde vituli: agnina vero caro humida, glutinosa, mucosa que est. A cetero vero animalium, quae pedetria sunt, est abstinere, censeo, qui succi bonitatis curam gerunt: speciatim horum differentias tractauimus tertio de alimentorum facultatibus libro.

Semina Cerealium enumeratio, Pisanae, Faba, Lentis, Ochrorum, Dolichorum, Cicercularum, Olyrae, Typhae, Panici, Milij, Ciceris, Lupini. C.A.P. 7.

In seminibus cerealibus optimi succi cibis pistana est pbe decocta: intelligimus sane sermo: in hoc vna optimum quoq; debere esse hordeū: quod nisi tale sit, bene decoqui pistana nō poterit ideo, q3 nec maceratione plurimum intumescat, nec cremorem reddat colligatione. Verum de pistana prolixius diximus in libris de alimentorum facultatibus, h de q3 curandi ratione, ita vero in cōmentarijs, in Hippocratis librum de victu acutorum cōscriptis: nunc autē rei totius caput indicasse satis sit presenti orationi necessarium. Pistanam si bene praeparatam cibum esse oium minime improbandum tum ad succi bonitatem, tum ad sanitatis tutelam: ipsa tñ, etiam optima quae sit, minus alit, q3 panis: de quo libro primo de alimentorum facultatibus diximus. Et teneum gre cum quoque, si quis frequenter eo vtatur, succi boni non sit: pistanam vero, etiam si ad saturitatem vsq; quotidie ea vtaris, nihil succorum bonitati offeceris. Affirmare idem de faba, nisi flatuosa eleferat: nam nec succum malum procreat, nec meatus infarcit, in quibus salubrium ciborum summa versatur: inest hoc illi propterea, q3 qualitate, ac facultate praedita sit absterforia, vt hordeū. Pisum flatuositate quidem caret: non aequè tamen, vt faba, abstergit. De lente, q3 & malum & melancholicum succum gignat, nemo ferè locut: ea, vt medicamento, vtimum plerunq; in affectibus plurimis: sed non est nisi tractandi ista locus. Ochri, & dolichi, sicuti iam dictis bonitate inferiores sunt, sic cicerculis praestant. Olyra proxime ab hordeo locat: ab hac autē typha, Panicū vitare perpetuo debes, melinum vocant veterum nō nulli. Milium est quidem semini huius fine, at minus tamen prauium. Cicer, vt alat fatis, mali certe succi est, & nihilo secius, q3 faba, inflat, coeundi desiderium auget, seminis que vna multum gignit, Lupinus succi bene crassi est: idem, q3 fatis alata, liquet, siquidem crasso constat succo, neq; vti succi mali habetur. Leguminum aliorū ne meminisse quidem conuenit in succorum bonitatis censu, vt quae mortales, nisi annone caritas vtiget, ne ad cibi quidem vsum adhibeant. Satis que de leguminibus dictum: deinceps de fructibus dicamus.

nota carnis et mellei succi...

in rebus solis...

Et haec ad dunt...

Fructuum

GALENI IN LIBRVM HIPPOCRATIS
DE SALVRI DIAETA
COMMENTARIVS

Hermanno Cruferio Campenfi interprete

ARGVMENTVM LIBRI

Rationem Viētus ijs, Qui ſibi viuunt, Inſtituit, Pro temporis, habitus, etatis,
affectuum, ſexus, & conſuetudinis ratione.

Nus eſt hic liber peculiarem habēs pollicitationem, vt totius præceden-
tis libri pars prima, vbi de natura humana fermo habetur. Nam in illo,
quod receperat, præſtitit, omnibus q̄ numeris abſoluit: Et hic q̄ inſtituit,
toro opere tradit. Vnde vniuerſus liber, exceptis illis, quæ his duo
bus libris interpoſita ſunt, cōueniētem ſibi inſcriptionem ſortitus eſt,
quam quidam de Natura humana, & Dieta fecerunt. Atq; vt eſt pror-
sus liber de humana natura inculpatus, omnino autem, quæ inter duo
hec volumina irrepreſerunt, culpata, ita liber de ſalubri dieta, ferè caret,
vitiō, vbiq; cum Hippocratica elementorum inſtitutione coniunctus.
Sunt tamen eius loca, ceterum admodum pauca, quæ non abſunt à vi-
tio. At eſto, quod multis probatum eſt, Polybi.

1 *Idiotæ Hac debent Dieta viuere.*

Ecquos idiotas appellat, huius libri interpretes, in quorum quidē incidit commentaria, præ-
terierunt: nec vnq̄ ex præceptoribus meis, cum librum prælegerent, quæſiui. Nunc, quando com-
mentarium in ipſum ſtatui ſcribere, male prætermiſſum à meis præceptoribus iuxta atq; interpre-
tibus, quos nam dicit idiotas, animaduerti. Nempe hoc in conſeſſo eſt, quam infra dietam tradit,
hanc Polybum nō omnibus hominibus, ſed ſolis præſcripſiſſe idiotas. Atqui hoc libro ſi ſolis idio-
tis conſuluit, parum recte interpretes libri in diſtincte acceperunt, quali ad omnes in communi
homines ſit habitus fermo. Inuenimus enim *idiotas* à Græcis appellari non ſimpliciter, ſed in re-
latione ad aliquid. Nam hunc eſſe huius idiotam artis aiunt, illum illius exercitiij. Eſt, cum hos op-
ponant illis, qui genti aut oppido præſunt, aut omnino publicum aliquod munus obeunt: itaq;
qui veluti priuatam vitam agunt, idiotas hos, id eſt priuatos, appellant. Equidē, cum mecum con-
ſiderarem, ecquos de his Polybus vocet hoc loco idiotas, Athletas illum exiſtimauit à ceteris ho-
minibus aperte ſeparare: quando quidē vnam illi dietam in pane conſtitutam & carniū eſtu
habent. Poſt iſtos vero, qui militant, aut peregrinantur, aut etiā pugnant, his enim non eſt dele-
ctus habendus, quibus cibus veſci aut non veſci oporteat: his enim vti cogitur quiſque, quorum
datur facultas. Forte autem, qui quoquo modo ſeſtinanter faciunt iter, neque vni villo modo, vt di-
ctat Polybus, rationem habere viētus. Et omnino, quicumque negocijs publicis diſtinentur; aut
vitam degunt, quam vocat *πρωτοειδος*, id eſt afflictum & calamitoſum vitæ genus. Quare ad hos
ſolos, qui propria priuata q̄ negotia agunt, quos græci *ιδιωτας* vocant, dieta, quam trader,
ſpectat.

2 *Hymem Plurimum Comedendum, Bibendum quā parciſſime. Et potus eſſe Vinum debet quā meraciſſimum.
Cibus panis, Obſonia aſſa omnia. Oleribus hac tempeſtate Pauciſſimis vtendum. Nam hac pauciſſimum ratione Cor-
pulis Calidum & Siccum fuerit.*

Summa totius dietæ commemorata, recte ad finem orationis adſcripſit, qua de cauſa ſingula
quæ dicta

A quæ dicta ſunt, præſcribat: etenim caſſacere corpus & ſiccare inſtituit, adductus temporis immo-
derato temperamento. Quod ſi moderatum fuiſſet, vt vere eſt, moderatam feruare dietam man-
daſſet: conſeruanda ſiquidem moderata ſunt: quæ modum excedunt, immutanda: ſā mutatio non
niſi ex contrarijs fiat immoderatis: nam, quod vltra modum corpus, aut iam eſt caſſatum, aut cal-
ſit, refrigerari quærit: quod vero eſt refrigeratū, vel refrigeratur, caſſari. Simili ratione, in immo-
derata humiditate & ſiccitate morbiferas excellentias contrarijs admotis repellere oportet. Ac
contrariam immoderationem applicare debemus, quæ haec tenus à tergo medium & mediocriter re-
linquat, quatenus ab illo reſeſſit morbifera. Quocirca bruma, quia temperamento eſt frigido &
humido, conducit, quā plurimum cibi ſumere: bibere autem q̄ parciſſime. Plurimum hic non
ad facultatem referes, ſed ad cætera tempora: ſicdem bibere q̄ parciſſime, compones cum reliquis
temporibus. Eodem eſt modo dictum, eſſe vinum meraciſſimum debere, præ eius alijs temporibus
miſtione. Veritamen ad vitium modum, præſentem q̄ vſum adhibens mentem, ſemper mo-
deraberis vinum & cibum offerendum: ſic etiā ſomnum, gymnafia, & in ſumma, quæcunq; à
medicis exercitia appellatur. Nam vinum quidē meraciſſimum & aſſas carnes caſſacere ſimul
& excicare, ſi cum maza & oleribus conſerantur, quis eſt qui ignorat? Et panem item præ maza
& caſſacere dixeris & ſiccare. Atq; hæc quidē auctorem attuliſſe veluti exempla duces. Tu porro
legumina deliges, quæ caſſaciant & excicant, vt lenticulam: præterea de oleribus, quæ hac ſunt
facultate prædita, vt braſſicam: ſic ex carniibus, quæ ſylueſtium ſunt animantium, & quæ ſale con-
dita. Sed & mihi quoq; hæc ſunt pro exemplis dicta: nam tota ſingulatim alimentorum ſylua tri-
bus commentarijs, qui de facultate alimentorum inſcripſi ſunt, conſtat. Itaq; quemadmodum re-
cte ſunt hæc de cibis in qualitatibus deligendis & vitandis dicta, ſic quæ de quantitate tradidit.
Nam cibi, præ alijs temporibus, plurimum hyeme concedemus, memores probe in Aphoriſmis
eſſe dictum, Eſtate & autumno cibos diſſicillime ferunt, hyeme facillime, ſecundum locum ven-
tenet. Quod ſicuti, qua de re hæc ſiant, cognoscere cordi ſit, docuit & hoc in Aphoriſmis, his ver-
bis: Vires hyeme & vere calidiſſimi ſunt natura, quod aer id temporis frigidus intro arceat den-
ſando, & in penetralibus corporis concludat naturalem calorem: qui æſtate perſpiratione digerit-
ur: at reſpiratione aer attrahitur calidus. Reſpirationem voco, cum ſpiritus intro & foras per os
fertur. Perſpirationem, quæ per totum corpus ſimiliter ſit.

3 *At Vere inuente Amplius Potandum & dilutiſſe eſt, ac paulatim. Sunt præterea ſumendi molliores Cibi, paucio-
res q̄, atq; Panis ſubrahendus, Mazaq; exhibenda, ſum Obſonia eadem ratione ſubrahenda, et Aſſa elixis comen-
da: ac Oleribus iam in Vere paucis vtendum. Dum Aſſarem homo attingit, tum Cibus omnibus vtendū molliſſis,
Obſonijs elixis, Oleribus iuxta & crudis & elixis, Poculis multo dilutiſſimis, & plurimis, & vt Ne magna mitatio
ſit, paulatim fiet non ſubito vtenti.*

Amplioſorem dixit & dilutiſſorem, non plurimum & dilutiſſimum, vere potum eſſe offerendum.
Nam plurimum & dilutiſſimum æſtate lubet, quæ contrarium hyemi temperamentum habet, bi-
bere. At ver, vt medio eſt inter extrema temperamento, ita mediam requirit dietam, frigidiorē il-
lam quidē & humidiorē, vt ad hyemem: calidiorē & ſicciorē, vt ad æſtatem. Proinde ex
his planū eſt, quomodo, quam tradidit ſeruandam æſtate & autumno dietam, interpretari debeamus.
Quare id quidē mihi prætereundum eſt: & legentibus ſæpius ſedulo q̄ attendentibus di-
cta omnia clarā ſunt, vt, hæc tenus quæ habita ſunt, nullum deſiderent interpretem.

4 *Æſtate Maza molli nutrirī, & Potu diluto ſimul q̄ multo, ſū Obſonijs omnibus elixis oportet. Atq; Eſtis ita, vbi
ſit Aſſas, vti debemus, quo frigidū ſit & molle corpus. Siquidē reſeſſus calidus eſt & ſicca, Corpora q̄; reddū & adu-
ſta & ſqualida. Quare his rationibus obuiandū eſt. Eodem modo, Vt ex hyeme in Ver, ita ex Vere in æſtate cum deue-
nitur, Cibum deducere, Potum autē augmentare oportet, atq; in eum modum annum cōplendo, ex æſtate in hyemem
peruenire. In Autumno contra, Cibi maiori copia & ſicciores exhibendi, & Obſonia eadem ratione, Pocula pauca
ita, vt meraciſſima. Vt, cū Hyemis cōmoda ſit, homo perpetuo Potu vtetur meraciſſimo & pauciori, et Cibo quā plurimo
& ſiccifiſſimo. Nam ita in primis valebit, minime q̄; rigebit: tempus enim hoc magnopere frigidū & humidum eſt.*

Quæ in præſentia tractantur, ita ſunt diſſeſta, nec vllum deſiderant, qui ipſa interpretetur: q̄ om-
nibus plana fecit Polybus, nec vllam quæſiuerit puram methodum: ceterum, vt ſunt ſcripta, ipſa
ſola ac per ſe manifeſta ſunt.

5 *Habitibus Corpulentis & multum Molliſſis & Rubicundis, toto ſere anni tempore vti Vinctu. Sicciori ex vſu eſt.
humida enim eſt illorum natura.*

Quemadmodū reſporū differentia aliā atq; aliam rationē viētus denunciant, ſic habitus corpo-
ris: ad quos nunc, abſoluto de reſporibus ſermone, deſcendit. Et, vt accommodatā dietā demonſtra-
uit in reſporibus, ſic in corporū formis. Nam corpulenti, molles, & rubicundi, tales ex temperamēti hu-
miditate euaserūt: qui cōtra, ac hi, cōſtituti ſunt, de quibus mox ageat, ex ſiccitate. Quāobrè conue-
nit humidis ſiccior viētus, ſiccis humidior. Quæ ſi recte ſunt dicta, neminē lateat, reſperatos decere
dietā reſperatā. Atq; reſperatos voco, quos nec corpulentos, nec graciles, ſed appellant quadratos.

Secunda Claſſis.

ff ij Dm,

6 *Duri, Graciles, Ruffi, & Nigri, serè semper Viētū debent vti Humidiori: Si quidem Corpora horum Sicca sunt.* E

Temperamentorum notas in cōmentarijs de temperamentis oēs scripsi, vbi τὸς εὐφροῦς id est duros, & τὸς προσεῖς ἀλμύρους hoc ē graciles, esse temperamēti licioris docuimus, sic nigros quoque. A rufos non diximus sicco temperamento esse, ceterum hos, qui illis sunt colore finitimi, quos flauos nuncupant, qñ & flaua bilis est temperamento sicco. Verum quidam scriptores minorem in vocabulis vsurpandis diligentiam adhibentes, committunt, vt rerum doctrinam confundant. Atq; sic non nulli Germanos flauos vocant, qui flauit tñ non sunt, si de nomine exactam rationem in eas, sed rufi. Quod est huius reliquum orationis, tum vere, tum clare est dictum.

7 *Corporibus Iunioribus vitilis Viētus est mollior & humidior, Nam Hęc Aetas sicca est, & Corpora etiam iuniorum sunt concreta, Senes vero siccor Viētus maiore temporis parte decet, quod id est Aetas Corpora humida sunt, mollia, & frigida.*

Hic ad ætates transit, vbi diuisionem non plenam fecit, qui eas non in quatuor differentias secauerit, sed in duas tantum. Cum deceret, si quidem ætatum temperamenta rationis vitius studeret indices habere, sicut temperamenta quatuor sunt, sic dissecare ætates in quatuor: ac humidam & calidam statuere puerorum, siccam & calidam aduulorum, siccam & frigidam eorum, qui ætate inclinante sunt, humidam & frigidam senum. Sed puerorum ætatem merito est par esse humidā, quod incrementum incidere in aliud temperamentum possit nullum. At ætati aduulorum, quando quidem plus iusto calida est & sicca, vitilis est contrariæ diætæ vsus: id quod etiam ad ætatem spectat inclinantem & vergentem. Verum de ætate senum magna est quæstio, quam neglexerunt prope omnes: de qua paulo inferius, posteaquam ætates præcedentes satis exposuero, verba, faciam. Si namque pueri plus habent citra controuersiam, vt humiditatis, quam est ex vsu inculpate valentibus, ita caloris (neque enim simpliciter sunt, vt adulti, calidi, sed natiuo calore, qui temperatus est, qui i bono sanguine cōsistit) ætas, que inter pueros intercedit & adultos, que æpheborem est adolescentulorum q̄s, optimo fuerit temperamento. Atqui optimum quando medium est, vitius etiam medio esse temperamento debet, vt neque humidius eorum corpus, neq; siccius, neque calidius, vel frigidius reddamus. Verum tamen corpus puerorū, quanquam habeat plus humiditatis, quam salubris habitus postulat, nihilo magis est siccandum: alioquin incrementum prohibeas illos. Sed iam, quia senes non nulli esse humidos volunt, alij siccos, atq; id vtrique indefinite, faciendum nobis est, vt partim illos esse siccos, partim humidos declaremus: quod in cōmentarijs ostendimus de temperamentis, vbi solidis corporis partibus esse declarauimus siccos, sed, quia excrementorum temperamenti frigiditate copia abundat, hæc tēus dicuntur humidi. Vnde, si species vtrunque, contraria & duplex ab hac ætate indicatio existit medicis, quod ob solidarum partium siccum temperamentum humectari desiderant, rursus propter affluentiam humidis excrementi de siccati. Itaque, quo nam modo vtriusque possis rationem habere, abunde in opere de tuenda sanitate diximus. Hoc loco satis sit summam illorum, quæ illic scripsimus, retulisse. Cibus, potus, & quæ reliqua sunt, spectent humidum & calidum, quasi senum solidæ partes corporis, quæ solæ recte partes vocantur, humectandæ & califiandæ sint. Rursus respicienda est vacuatio pituitosorum excrementorum. Quare, si ex opere de temperamētis colligas, & via scientiæ discas, propriū senum temperamentum esse frigidum & siccum: acq; si vitia autem humiditate esse præditos eos, quod multa illis excrementa pituitosa generantur: deinde illinc profectus ad cōmentarios de sanitate tuenda, discas quoque, qua sint vitius ratione nutriendi senes: clare perspicias, quod hoc loco est obscurum. Neque enim in duo erat humana vita diuidenda, neq; senum dicenda corpora humida & mollia, neque vitius eis sicco temperamento imperandus. At vero iuuenes cum dicat corpore esse concreto, & temperamento sicco, constat solos adultos cum dicere, hos q̄s appellare: iuuenes. Proinde puerorum præterijt, & inclinantem ætatem: atque, vt equidem dico, præterea temperatissimam, quæ media est inter pueros & adultos. Atque adeo deprehendimus suum sibi ipsi esse suspectum sermonem: neq; enim vno verbo dixit, esse senes sicco vitio nutriendos, sed ad didit, plerumq; quod est perinde, ac non semper: id, quod nec habitui corporis nec alteri adiecit grati. nam suus cuiq; corpori est vitius semper deligendus.

8 *Quare pro Aetate, Tempore, & Habitu est Viētus nobis incūda ratio: Obuiandum q̄s Constitutionibus, Aestibus, & Hyemibus: Nam Ita demum optima Sanitate degemus.*

Hęc in summa dixit auctor cum clare, tum vere: quæ sepe nos, & multis locis explicauimus.

9 *Et iter facere Hyeme velociter debemus: Aestate lento gradu, nisi sub Sole iter faciendum est.*

Quo pacto iter faciendum sit singulis temporibus, docet. Nam esse hyeme eligendam ambulacionem siccantem & califiandam: aestate contrariam spectandam, nisi sub Sole, inquit, iter faciendum est. Tum enim festinato opus est, quod liberemur ocys siccitate & calore, quæ corpori in itinere eius odi comparantur.

Corpulentis

10 A *Corpulentis ocys est iter faciendum, Gracilibus lentius: Multis Lauacris astate vtendum, Hyeme nimis multis, Gracilibus conuenit plus Balneum, quam Corpulentis.*

Celer motus augendo plurimum calorem corpus colliquat. In motibus vero remissioribus calor mediocri sanguificationi & nutritioni prodest: quamobrem animantibus, vt bene nutrantur, adiumento est.

11 *Vestes Hyeme Munde sunt induende, Aestate Oleo infectæ.*

Quid scriptor magis congruum, quam quod omnes attulerūt interpretes, intellexerit, ipse viderit. Quod si mundas, quia magis calfiunt, aut halitus non interpellat, ideo vult hyeme indui: & infectas oleo in astate, quod aut refrigerant, aut halitum obstruunt: non probo orationem. Nam munde vestes, quæ densio contextu sunt, maxime si lacernæ sint, refrigerant: quo est harum cōmodior vsus: nam oleo quidem infectæ, planè fordidæ sunt. Neque est quisquam hominum elegantium, qui vestiri tam spurce sustineat, id q̄s astate: cum etiam temporis diturnitate plus calfiat oleo infectæ, quam munde, licet primo occurru sint frigidissima.

12 B *Craffi, Qui tenuis esse volunt, Ieiunij Exercitationes cunctas subire debent: & Cibum adhuc anhelantes sumere, haud dum refrigerati, & prius Vinum bibere dilutum, non admodum frigidum: præterea Obsonia festinis parare, & condimentis, alijs q̄s id genus. Ac Obsonia maiori copia sumantur: nam ita paucissimis saturabuntur.*

Quod postremo loco orationis est dictum, nam ita paucissimis saturabuntur, quidam de omnibus prædictis pronuntiare volunt: quidam de obsonijs tantum, quæ sciamus, & similibus vult cōditi, alijs q̄s multis. At, quæ prædicta sunt, hæc sunt, ieiunium exercitari: quod quidem aperire vacuat, vt replet a cibo exercitatio: Ad hæc ab exercitationibus anhelantes cibum sumere, non dum per halitum eorum calore digesto, aut refrigerato corpore: quam causam esse, quod quis celeriter impletur, liquet. Si vero alia ratione id huius libri auctor vult extenuare, nos præterit. Hoc certe noui, istud in causa fuisse, cur multis viscera sint oppilata, in primis iecur: vt etiam a cibo vehementes exercitationes. Præterea ijs, qui habent in iecinore arctos transitus alimentis, lauacra calidius creant. Sed hæc omnia cum distinctis priuatim explicationibus in opere de sanitate tuenda sum persectus. Restat, vt dictionem ipsam consideremus, in qua ait, & prius vinum bibere non admodum frigidum, atq; ita orationem instituit, quali frigidum esse illud, non admodum tamen frigidum, iubeat. Ceterum non ita statim vult ab exercitationibus bibi vinum, sed prius aquam, quemadmodum athletæ docti experientia faciunt: quippe vinum caput tenat, si vel mox a balneo præ omnibus alijs cibis & potibus bibatur. Non tamen frigidæ post exercitationes potio, nisi calidam præbibas, noxa vacat: offendit enim & hæc non obscure ventrem ac iecur: nō nullis etiam neruis. Iam corpus etiam roborat frigidum vinum, sed auctor id resolueret vult. Nisi forte aliter erit scriptum, & sit lapsus, qui descriptus, qui descriptus (nam talia etiam hodie multa cernuntur) qui pro, non omnino calidum, scripserit, non admodum frigidum. Etenim, qui anhelantibus adhuc præbere alimentum vult, corpore multis vaporibus oppleto, cum vini potione calidi magis illos replere vult: quod magnopere calidum non secus ac frigidum cogendo ventri atq; roborando comparatum sit: non committet, vt istud faciat.

13 *Et Semel tantum Cibum sumere, Superfedere balneis, Duriter cubare, Nudus q̄s obambulare, quoad eius fieri potest.*

Rectius diceret parum cibi sumere, q̄ semel tantum cibum sumere: sunt enim, qui semel duraxat cibum sumunt, & longe plus comedunt ijs, qui bis. At vero vt balneum corpus califiando, maxime foris, ad digestionem refert, & digestorum appositionem: sic, si non laues, contrarijs com D modes. Iam durum cubile sollicitat corpus, comprimit, confringit q̄s: itaq; eius in omnem partem incrementum interpellat. Eadem ratione nudum deambulare omnes ad cutem attinentes partes refrigerat, tum vero in altum & viscera calorem impellit, vt probe quidem coquantur, cibi: ceteri quo minus quoquoque permeent, obstat.

14 *Eduerso, Qui ex tenuibus Craffiores volunt euadere, Omnia hi contra, ac illi, insituere debent, Nec ieiunij quam laborem subire.*

Contraria ijs, quæ obesis præscribebantur, hæc sunt: Anhelantes non sumere cibum, sed vbi iam naturaliter respirauerint. Neq; semel tantum cibum sumere, verum iterum aut ter comedere. Qui vero contra facit, ac illi qui balneis abstinent, lauat bis: vt tamen semper in primis tempus a cibo, secundo balneo tribuat, interim etiam primo. Ita exercitationes quoque breues & remissas obibit, eas q̄s a cibo. Eadem ratione molliter cubare, nec nudos in aere versari, his conducit. Quæ causa est, cur athletæ quidam statuunt exercitationes, quæ consistunt in hoc, vbi complexibus, vel toto corpore pugnat, προσώπτεσθαι & σωματομαχῶν ipsi vocant, in ijs, quibus parare carnem fludent, vitantes, ne nudo eos corpore exercitēt, nec complexu: Contra, quos extenuatos volunt, celeri exercitacione, ac citra primum complexum exercitant.

Secunda Classis.

ff iij Vomitus

15 Vomitus oportet & ventris Cataclysmata in huc modum suppare. Sex Brumalibus mensibus Vomere: quia id est E...

Etque vocet cataclysmata, ex his, quae sequuntur, auctor ostendit: haec enim dicit, quae lacte constant, & ex cicericibus elixam aquam, salisuginem, & aquam marinam. Nam alia ab his sunt purgantia me...

Administrentur Cataclysmata Copulterioribus, & humidioribus salisiora, et tenuiora: Sicciorebus, gracilioribus, & imbecillioribus pinguiora, & crassiora. Cataclysmata Pinguiora & crassa sunt, quae lacte conficiuntur, & ex cicericibus aqua elixata, & id genus alij: Tenuia vero, & salia, salisuginem, & aqua marina, & quae eiusmodi sunt.

Quae magis incidunt, corpulentioribus iubet preberi, quod pituitosiores hi sunt: leniora vero gracilibus, nam sunt hi biliosiores. At vero, quae sunt materiei vitiorumque, ipse subiicit. Quae quia inter pretem non requirunt, ideo his preteritis ad proxima me conuerto.

17 Vomitus autem hoc modo irritare oportet, homines obesi, ieiunij vomant, currendo, aut celeriter eundo meridie.

Vult crassus, qui vomiturus sunt, corpus excalescere, quo succi pituitosi, quo plurimo crassi abundant, liquecant. Quinetiam omnium apertio valorum, & angustorum meatuum raritas hac maxime ratione paretur. Faciunt autem haec omnia ad facilem, & minime molestum vomitum.

18 Sit hissepi quidam contriti in congio aqua, quae obibat, acetum affundens, & sal aspergens, quo sit incundissimum.

Incidentem esse potionem velle illum, & quae de causa, non est obscurum. Namque homines crassi, quandoquidem humoribus sunt praediti prorsus crassi, & frigidi, ac non nulli etiam lenis, ideo & potionem eorum incidentem vult esse. Caterum, quantam potionis, quam praescribit, copiam portigat, non habeo exacte dicere, quod mensura, quem congium vocant, non sit apud omnes eiusdem capacitatis. Si atticum congium imperat bibere, non mihi ille mos placet, multum enim esse videtur mihi. Erat tamen maioribus in usu, si quando vel lactis fero, vel eiusmodi aliqua ablutione, & viderem statuissem, magna copia offerre.

19 Bibat tardius primum, deinde velocius.

Nam, a principio si statim bibisset, continuo vomeret, priusquam omne ebibisset, atque succos in ventre contentos abstergeret, quos cum vna effunderentur, quos prima vena habent. Sin autem primo lentius, postea omnino bibat largius, ea ratione fiet, ut mediocri tempore continere possit, atque in tempore imperum ad vomitum capiet, quod tandem magis assatim bibat.

20 Graciliores, & imbecilliores a cibo vomitum prouocent hunc in modum. Calida loti praebant meri heminam, mox omnis generis cibos ingerant, nec in comedendo bibant, nec a cibo, sed contricant se, dum quatuor stadia quis progrediat. Deinde illis in potum triplex vinum miscibus, austerum, dulce, & acidum: primum meracius, & paulatim longoque temporis intervallo, deinde dilutius, celerius, & assatim.

Calida lotum, praebere mandat poculum meracius, haec, ut conijcimus, inductus ratione. Calido balneo totum corpus calit, humores colliguntur, vasa euadunt laxa: quae & ipsa vinum meracius praestat, eademque opera viribus robur conciliat, cuius habere maximam rationem in gracilibus videtur. Mox, inquit, omnis generis cibos ingerant: cuius non illis concedit statim bibere, ut cibi statim non supernatent, quod cauet. Et ne istud accidat, tempus etiam constituit interea, quod commoerentur, nutritioni sufficiens. Ipsumque adeo tempus pronunciauit, dum quatuor stadia quis progrediat. Quae postquam ita praecesserint, dat bibere vina tria, quae inter se sunt diuersis qualitatibus. Nam ex his vinis hoc esse austerum vult, illud dulce, aliud acidum. Sed hoc etiam loco causam reticuit, quamobrem id praescribat. Qui vero ad eius sensum diuinationibus aspirant, dicunt austerum ipsum administrare ob instrumentorum, per quae vomitur, robur: dulce, ut vomitum concitet, ad haec, quod fundat humores dulce vinum: acidum, ut abstergat, quae ventri

A ventri sunt infixa. Forte vero & cibos illis praescripsit diuersis qualitatibus, ut hi ventrem confitent, illi vomitum irriterent, alij succos abstergant impactos. Verum, quod frequenter in sodalium meorum & amicorum ceterorum congressibus dico, non tacebo in praesenti. Non parum esse istorum delictum censeo, quae rationalem sectam venditant, qui ea, quae dicunt, pronunciant, tanquam edicta regia, omnia eorum ratione. Nam multo erat satius ipsum libri scriptorem, singulorum praeproperum vim exprimere: ut fecit Hippocrates in libro de ratione vicius in morbis acutis, vbi de pituita na refert. Na viscositas eius lenis, continua, iucunda, lubrica, & modice laxa est, sitim arceat, & vbi ablutione opus est, facile descendit, non alstringit, non vellicat grauius, neque in ventre intumescit. Similiter de aqua mulla, vino, oxymelle, & lauacris scribit: ut initium habeamus viae, quae non nulla ab scriptore omissa, quae cum eius sententia sunt coniuncta, adijciamus. Et nunc quidem cum alia protulit non addita causa ratione, tum quod bibendum est vinum primum quidem meracius, & paulatim, & tractum, deinde dilutius, celerius, atque assatim, cogitur nos mentem coniectare, quae scripsit. Est vero cum omnis alioqui ambigua coniectura, tum sane maxime, vbi hominis sententia etiamnum ignoratur. Proinde dilutius bibere vinum, celerius, & assatim de his, qui cupiunt vomitum, non absonum videatur dictum esse, quandoquidem his, qui retinere volunt, & concoquere alimentum, contraria conferunt, meracius, paulatim, ac tractum. Quare autem, quae omnino retentioni sunt congrua, haec offerat prima iamiam vomituris, non habeo, quod probabile afferam. Fortassis horum auctori non alienum videbatur, quod inter preteritis non nullis probatur: quod hoc illi propositum est, ut vires hominum gracillium, quibus haec dicitur, ne proferant: ideo primis eas confirmat, ac mox ad cientia vomitum progreditur. Verumtamen ad vires constituendas tempus, quod a cibo sumpto dabatur, satis erat. Alijs item aliud, ut dixi, videtur, non tamen numerandum ut necessarium, quod demonstrationibus itabiliter ex scientia profectis.

B Et huius quoque oportebat rationem scriptorem cum primis apponere, quando praeter distinctam vllam declarationem dixit de vomentibus his quoque mense. Video enim esse, qui vacuationis gratia vomunt: ut alios, qui vnum diem in mense ieiunant: & quosdam, qui humorem hunc ventri impactum, aut viscidum, aut crassum expurgant, sed nihil tamen causa est, quin per interualla ista faciamus, non continuus duobus diebus.

21 Quae consuevit bis mensibus singulis vomere, & etiam ille duobus deinceps diebus vomat, quae quintodecimo quoque die: alij plane contra faciunt.

Et huius quoque oportebat rationem scriptorem cum primis apponere, quando praeter distinctam vllam declarationem dixit de vomentibus his quoque mense. Video enim esse, qui vacuationis gratia vomunt: ut alios, qui vnum diem in mense ieiunant: & quosdam, qui humorem hunc ventri impactum, aut viscidum, aut crassum expurgant, sed nihil tamen causa est, quin per interualla ista faciamus, non continuus duobus diebus.

22 Quibus vile est cibos venomere, aut quibus sunt alui asini, & omnibus conuenit bis crebro in die cibum sumere, & efulentis uti varijs, ac obsonijs varie paratis, vina item bona bibere, vel terra. At, qui cibos non reijciunt vomitu, vel alui sunt praediti sanis, his ex vno est, ut faciant illi modo contraria.

Qui ventrem purgare, aut corpus vacuare modice volunt, his confert ciborum vomitus. Atque hos sepius vult cibum sumere, eumque varijs, & diuersa vina bibere. Contra, eos, qui nolunt vomere, ventresque habent plus aequo humidos, ut querant sisti, hos nec frequenter comedere, & varijs cibis & vinis abstinere. Nam semel cibum capere, & eum vnicum, vinum item vnum bibere, interest ad hoc, ut venter illa & retineat, & coquat. Contraria vero egrius tum concoquantur, tum in ventre commorantur. Et pro ciborum qualitate, & ordine sumptionis, aut innatare illos, aut ex cerni per aluum contingit.

23 Pueri infantes diu sunt calida rigandi, ijsque vinum dilutum exhibendum, quod prorsus tamen frigidum non sit, idque offerendum, quod minime ventrem attollit, & flatum creat. Atque haec facienda sunt, quo minus ventem conuulsionibus, ipsique crescant, & melioris coloris fiant.

Quod haec dicta dieta spectet, ipse enarrauit, nempe enim, ut minus tentent conuulsionibus, ipsique crescant, & melioris coloris fiant. Nam calida qui multo pueri tempore rigantur, molles permanent: id quod conuulsionibus resistit. Nam conuulsionibus ipse Hippocrates frequentiores esse dicit corporibus contentis, quae remissis & laxis: tum mollia corpora facilius augentur, quod in omnem partem facilius intendatur. Atque, quae a conuulsionibus libera sunt, probeque crescant, his totum esse habitum salubrem id latet neminem. Ergo id ipse vno insigni prodidit non cotemendo, boni coloris. Et vero etiam vinum hos dilutum iubet bibere, nolens eos nimium calefcere, idque, quod non raro labore conuulsionibus, quod quidem neruorum imbecillitati, & voracitati acceptum referunt. Ideoque vinum eos non frigidum bibere imperat. Atque vinum, quod esse eiusmodi debet, ut minime sit flatuosum, omnibus iuxta, nedum solis infantibus commodat.

24 Mulieribus ratio victus esse scior debet, commodiores enim sunt cibi sicciores mollioris carnis: ut item pocula meraciora referunt plus ad secundas, & saecius nutriendos.

Mulieribus sicciorum rationem vicius praescripsit, quae qualis est, ipse subiicit. Caterum haec opinio auctoris controversa est. Etenim, si mulieribus esse humidis praeter naturam sit, ut in insperatis naturis, & aegrotantibus humido morbo, recte illas siccaret, la cum eis hoc sit naturale, Secunda Classis, ff iij tuendum

Dispar ex galeo imbrasi sunt...

de vicijs rat. in morb. acut. com. l. i. tit. 7. §. 110. h

* In aliquibus grecis codicibus legitur non vicijs, i. sanis sed vicijs, i. humidis ac forassis meli, ut opponat altitudo alio, cuius paulo ante me ninit.

tuendum est: nisi salubrem mediocritatem excedat. Sed illud nos etiam in viris spectamus. Namque & his natura comparatum est mulieribus esse ficiioribus: qui ubi iustam siccitatem superent, ibi eorum intemperiem contrarijs corrigimus.

25 Qui exercitantur, his hyeme conuenit currere, & luctari: astate luctari quidem parum, currere vero haudquam: sed deambulare multum in frigore.

Exercitationum differentias, quae anni temporibus sunt peculiare, docet, quae hyeme calfacere valent & exiccare: astate contra.

Qui cursu defatigantur, hos oportet luctari. Qui vero defatigantur luctando, curuendum his est. Nam ita laborans partem corporis defatigationi obnoxiam, calidam conseruet, roboret, simulque maxime recreet.

Si ita omnia medici rationales conscripserint, non fuisset verborum fundendorum locus interpresibus relictus. Id autem dico, vt addatur causa, cur ita nos agere iubet: id quod fecit hoc loco Polybus.

27 Si hos, qui exercitantur, maxime alui profluua arripiunt, ac excrementa cibum referunt, suntque cruda, de exercitacionibus detrahere debent, non minus tertiam partem, & de cibis dimidiam. Constat enim non valere ventriculum acerrum ingestorum ciborum omnem calfacere. Si his cibis panis, quam potest fieri maxime, coctus, in vitum intritus, potus quam paucissimus & temperatissimus, caueantque a cibo deambulare. Hoc autem tempore semel tantum oportet illos cibum sumere: nam hoc modo ventriculus maxime calfiat, cibosque vincat. Porro modus hic alui profluuij corpora, quae carne sunt densiore, frequentior exercitatur, ubi compellatur homo, quando ita est natura comparatum, vbi carnis, vna siquidem constipata, cibos non suscipiunt comesos.

Non videtur hic de exercitantibus sese gratia sanitate loqui, sed de his, qui munus aliquod obeunt gymnasticum, vt non detur illis eius omnino dimittendi facultas, aut admodum multum remittendi. Propterea de illis detrahit, de exercitio tertiam partem, de cibis dimidiam. Nam haec rursus sperat cibum superaturos, vt non tam aut cruditate laborent, aut alui profluuiio. Caterum hic quoque suo officio functus est, quod eorum adscripserit rationem, qua adductus, haec ipsa, & quae hic sunt dicta, prescripserit. Nam modus, inquit, hic alui profluuij hos, qui carne sunt compactiore, capit, vbi carnes comedere cogantur. Vbi de gymnasticis verba se facere significauit: hos etenim comedere carnes cogunt. Ac subiungit. Vnde constipatae cibos non suscipiunt comesos. Quod obscure dixit, quare interpretes putare compulsi sunt, constipatas eum dicere pro induratis, & quae agre intenduntur, vt non excipiant alimentum: quod denotari autem ex hoc, Cibos non suscipiunt. Sed istud digestioem citius, quam ledere concoctionem conseruit, vt excernant illi humida quidem, at non cruda tamen. Atqui dixit ante, cruda hos, & quae cibum referent, deijcere. Verum, quando adscripserit rationem, qua fretus ea consuluit, quae consuluit, & etiam num tenetur implicari, quid in his orationibus fieri existimabimus, quibus causam, quare facere illa nos iubeat, non adscripsit: Equidem nisi de his, Carne qui sunt compacta, adscripsisset, haec re, me ingenue faterer, vt in multis alijs, in quibus cum nihil eiusmodi apposuerit autor, audacissimi illi interpretes, quod in mentem venit, pronunciant, iam, quia praedictorum compacta carne meminit, quo commentarentur illi quoque, quod vtile esset de his naturis, ansam prebuit. Hi enim citissime plenitudinem aceruant, quod non satis perspirationis habent. Vnde fit, vt cum eo hibeatur distributio, prorsus humida euadant excrementa: interdum non humida solum, sed & tenuia, & praeter ceteros voracibus. Nam, cum ex deglutitis aliquid in corpus digeritur, reliqua promptius veniter concoquit. At vero, cum ciborum in eo permaneat aceruus, si quando eum degrauent, semel deicit prius vniuersos, quam sint concocti. Potuit etiam per venarum duritiem, quia intendi multum non poterant, digestio impediri alimentum. Verum talium naturarum quo pacto haberi ponit ratio, scribere ipsum oportebat, instituto contrario. Si quidem totius habitus sunt scopi raritas & mollities, quae molli frictione, & multa pinguedine in solijs fiunt. Hic vero lymphomatibus immoratur, ac eorum negligit interim veluti radicem refecare. Iam in praesenti oratione istud quoque dicit: constat enim non valere ventriculum acerrum ingestorum ciborum omnem calfacere. Atqui, si vere inculcauit habitus densitatem, & venas cibum non suscipientes, iniuste de ventriculo conqueritur. Quod si hic eum quis vera dicere admittat, sequentem etiam dietam recte esse dictam concedet, Panem percoctum, potum temperatum & pauciozem, semel cibum fumendum, nec a cibo deambulandum.

28 Est haec quidem praecipua natura, & ad partem vertitur vtrunque, primumque viget bonus habitus in eiusmodi corporibus.

Bonum habitum appellauit, compacta carne praedictorum natura, aequae, ac si dixisset, celeriter facientem mutationes. Itaque subiecit. Et ad partem vertitur vtrunque, hoc est, ad bonum habitum, & contrarium. Praeterea addidit: Parumque viget bonus habitus in eiusmodi corporibus. Nam in commentarijs in Aphorismis ostendimus bonum exercitatorum habitum praeter sanguinis repletionem

Atque & carnis, robur conferuare naturalium facultatum. Sed, vt illic summam habitus bonitatem esse periculo offendimus obnoxiam, quam non cito rara corpora consequuntur, ita vbi venit his, qui corpore sunt compacto, postea quam velocissime propter difficilem per altum digestio nem his generatur, cogiturque scilicet euelligio euerit, celerem obtinent generationem, & dissolutionem.

29 Habitus vero rariore, & hirsutiores, carnis esum magis admittunt, & labores. Suntque his boni habitus diuturniores.

Quod corpora hirsutiora cutem obtinent rariorem, itemque genus carnosum, in libris de temperamentis didicimus. Quare haec merito sane commodius aut esum carnis ferre, nempe, quae trahantur: & labores, quod minus sint lassitudinibus obnoxia, id quod etiam in libris de tuenda sanitate traditum est. Quod si haec, & bonos habitus habent constantiores, vt quae non attingant continuo extremum.

30 Ac, qui cibos possidit eructant, & si praecordia eleuantur, his tanquam cibum non percoctis diuturnior somnus praedest, nihilominus horum corpora ad alium laborem sunt adigenda. Vinum bibant meracius, & largius, cibi vero minus sumant hoc tempore. Liquet enim praeter imbecillitatem, & frigiditatem ventrem non esse ciborum multitudinem parum concoquenda.

Lauda hic eum, quod fini adiecerit: Liquet enim praeter imbecillitatem, & frigiditatem ventrem non esse ciborum multitudinem parum concoquenda. Nam quasi ad id respiciens, eum studet calfacere, eaque gratia longiore somnum eis consulit, item exercitacionem, atque vinum bibere & meracius, & copiosius, praeterea id temporis minus comedere, quo ipsis contigit cruditate laborare. Nam reliquo tempore exercitantes sese, & mouentes, vinumque, vt diximus, bibentes, nihil est, quod ciborum mediocrem copiam imminuant.

31 Quos sitis infestat, cibos hi & labores minuant, ac vinum dilutum bibant, idque quam frigidissimum.

Hic expressa est eo modo calidarum naturarum nota. In sexto libro Epidemion his verbis: Calido naturaliter frigida potio conuenit, & quiescere. Vt enim appellauit corporis temperamentum, subiunxit dietam, quam qui ita sunt affecti, requirunt. Caput autem eius est, refrigeratio. Potissima in hac charta summa sunt, aquae potio, & vacatio exercitacionis. Hoc loco quiescere aliter expressit, nempe, Labores minuat. Et pro frigida potione scripsit: Ac vinum dilutum bibant, & quam frigidissimum. Mihi vero rectius hic praecipere videtur, quod potio diluta, & frigida cum refrigerat, tum praeterea vini obtinet commoditates.

32 Quibus viscera ab exercitacione, vel alio itinere dolent, his requiescere ieiunis cofert. Potus sit paucissimus, qui corpus ingressus multam cieat urinam: vt ne venae, quae visceribus sunt imatae, contendantur plena. Quippe inflatones hinc, & febres generantur.

Omnia haec praecipua in lucubratione de sanitate tuenda abunde tradidimus: & nunc memorie causa, vt in superioribus, ita hoc loco exponemus. Multis enim, tamen febri liberis, dolores in visceribus oboriturus, potissimum in iecinore, vbi a cibo se exercitauerint, vel lauerint. Cuius quidem causa angustia est visceris transitus, ascendentiumque crassitudo humorum. Etenim occlusi, & resistentes in venarum strictis sinibus, qua sanguis ex limis iecinoris partibus transfunditur in curuas, tum transitum obsepunt, tum venas intendunt, quae in sima sunt iecinoris regione. Quas ita affectas dolores citra febrem excipiunt. Hos sopire eo tempore oportet, quo infestant, ac potare aliquid, urinam quod moueat, & iecur referet. Qui nisi minxerint, his occasionibus succedunt flatus, & febres.

33 Quem morbi corripimus a cerebro profecti, huius primum torpedio caput tenet, meijque frequenter, ac alia patitur, quae in urinae stillicidio solent euenire. Hunc illud dies vixit molestat. Et de naribus si fluat, aut auribus aqua vel mucus, a morbo vendicatur, & urinae quiescit stillicidium. Meijque autem absque dolore multum, & album, dum diem vigesimum transferit, & capitis dolor relinquit hominem, ceterum oculos intendentem splendor illum fugit. At viri est, qui facultate est praeditus ratiocinandi (quia homini tanti nihil, atque sanitas est) nosse de suo consilio in morbis esse praesto.

Merito habuerunt hanc orationem suspectam: non nulli etiam semel damnarunt, non esse Polybi, & multo minus Hippocratis. Nam orationis omnino non constat initium, cum velit cerebrum morbos torpedinem inducere, & urinae stillicidium. Quae tamen oratio, vel si putet quis non cunctos eum cerebri tales esse morbos constitutur, sed eos solos, quos fluens de naribus, & auribus mucus, & aqua depellit, haud est vera. Neque enim semper ita rem se habere, neque frequenter apparet.

Galeni

25 Qui exercitantur, his hyeme conuenit currere, & luctari: astate luctari quidem parum, currere vero haudquam: sed deambulare multum in frigore.

Qui cursu defatigantur, hos oportet luctari. Qui vero defatigantur luctando, curuendum his est. Nam ita laborans partem corporis defatigationi obnoxiam, calidam conseruet, roboret, simulque maxime recreet.

Si ita omnia medici rationales conscripserint, non fuisset verborum fundendorum locus interpresibus relictus. Id autem dico, vt addatur causa, cur ita nos agere iubet: id quod fecit hoc loco Polybus.

27 Si hos, qui exercitantur, maxime alui profluua arripiunt, ac excrementa cibum referunt, suntque cruda, de exercitacionibus detrahere debent, non minus tertiam partem, & de cibis dimidiam. Constat enim non valere ventriculum acerrum ingestorum ciborum omnem calfacere. Si his cibis panis, quam potest fieri maxime, coctus, in vitum intritus, potus quam paucissimus & temperatissimus, caueantque a cibo deambulare. Hoc autem tempore semel tantum oportet illos cibum sumere: nam hoc modo ventriculus maxime calfiat, cibosque vincat. Porro modus hic alui profluuij corpora, quae carne sunt densiore, frequentior exercitatur, ubi compellatur homo, quando ita est natura comparatum, vbi carnis, vna siquidem constipata, cibos non suscipiunt comesos.

Non videtur hic de exercitantibus sese gratia sanitate loqui, sed de his, qui munus aliquod obeunt gymnasticum, vt non detur illis eius omnino dimittendi facultas, aut admodum multum remittendi. Propterea de illis detrahit, de exercitio tertiam partem, de cibis dimidiam. Nam haec rursus sperat cibum superaturos, vt non tam aut cruditate laborent, aut alui profluuiio. Caterum hic quoque suo officio functus est, quod eorum adscripserit rationem, qua adductus, haec ipsa, & quae hic sunt dicta, prescripserit. Nam modus, inquit, hic alui profluuij hos, qui carne sunt compactiore, capit, vbi carnes comedere cogantur. Vbi de gymnasticis verba se facere significauit: hos etenim comedere carnes cogunt. Ac subiungit. Vnde constipatae cibos non suscipiunt comesos. Quod obscure dixit, quare interpretes putare compulsi sunt, constipatas eum dicere pro induratis, & quae agre intenduntur, vt non excipiant alimentum: quod denotari autem ex hoc, Cibos non suscipiunt. Sed istud digestioem citius, quam ledere concoctionem conseruit, vt excernant illi humida quidem, at non cruda tamen. Atqui dixit ante, cruda hos, & quae cibum referent, deijcere. Verum, quando adscripserit rationem, qua fretus ea consuluit, quae consuluit, & etiam num tenetur implicari, quid in his orationibus fieri existimabimus, quibus causam, quare facere illa nos iubeat, non adscripsit: Equidem nisi de his, Carne qui sunt compacta, adscripsisset, haec re, me ingenue faterer, vt in multis alijs, in quibus cum nihil eiusmodi apposuerit autor, audacissimi illi interpretes, quod in mentem venit, pronunciant, iam, quia praedictorum compacta carne meminit, quo commentarentur illi quoque, quod vtile esset de his naturis, ansam prebuit. Hi enim citissime plenitudinem aceruant, quod non satis perspirationis habent. Vnde fit, vt cum eo hibeatur distributio, prorsus humida euadant excrementa: interdum non humida solum, sed & tenuia, & praeter ceteros voracibus. Nam, cum ex deglutitis aliquid in corpus digeritur, reliqua promptius veniter concoquit. At vero, cum ciborum in eo permaneat aceruus, si quando eum degrauent, semel deicit prius vniuersos, quam sint concocti. Potuit etiam per venarum duritiem, quia intendi multum non poterant, digestio impediri alimentum. Verum talium naturarum quo pacto haberi ponit ratio, scribere ipsum oportebat, instituto contrario. Si quidem totius habitus sunt scopi raritas & mollities, quae molli frictione, & multa pinguedine in solijs fiunt. Hic vero lymphomatibus immoratur, ac eorum negligit interim veluti radicem refecare. Iam in praesenti oratione istud quoque dicit: constat enim non valere ventriculum acerrum ingestorum ciborum omnem calfacere. Atqui, si vere inculcauit habitus densitatem, & venas cibum non suscipientes, iniuste de ventriculo conqueritur. Quod si hic eum quis vera dicere admittat, sequentem etiam dietam recte esse dictam concedet, Panem percoctum, potum temperatum & pauciozem, semel cibum fumendum, nec a cibo deambulandum.

28 Est haec quidem praecipua natura, & ad partem vertitur vtrunque, primumque viget bonus habitus in eiusmodi corporibus.

Bonum habitum appellauit, compacta carne praedictorum natura, aequae, ac si dixisset, celeriter facientem mutationes. Itaque subiecit. Et ad partem vertitur vtrunque, hoc est, ad bonum habitum, & contrarium. Praeterea addidit: Parumque viget bonus habitus in eiusmodi corporibus. Nam in commentarijs in Aphorismis ostendimus bonum exercitatorum habitum praeter sanguinis repletionem

6. Epid. com. 4. 115. 3. 183. c

* Graecus codex habet quatuordecim abscissis in terpres fontibus habitus quatuordecim.

† Graec. ἐννέμιν. in nouem.

† Ex antiquis codicibus legendum, legio equi in solijs mora fiunt.

GAL. DE ATTENVANTE VICTVS
RATIONE LIBER VNVS

Martino Gregorio interprete

ARGUMENTVM LIBRI

Agit de edulijis quibus tenues ac salubres humores in corpore redduntur.

Quae sit rationis victus attenuantis utilitas.

C.A.P. 1.

Vm victus ratio attenuans pleriq; diuturnis morbis adeo conferat, vt sola ea, sine vilo alio medicamento, sublata saepe fuerint, operaprecium fuerit aliquid de ea distinctius perscribere. Sunt. n. quos praestiterit sola victus ratione, sine medicamentis per sanare. Vidi quidem non paucas arthritidas, quae iam articulorum ossa nudarant, alias quidem hac victus ratione in totum per sanatas, alias mitiores fuisse redditas. Vidi praeterea & eorum pleriq; qui spirandi difficultate (quam *dysspnoiam* vocant) saepe prehendantur, adeo leuatos, vt aut prorsus reualerent, aut longo saltem interuallo leuiter affligerentur. Eadem etiam haec tenuas victus ratio magnos lienis tumores, & hepatis scirrhum colligat. Ad haec epilepsias paruas quidem & etiamnum incipientes penitus sanat: inueteratas vero ac consumatas iuuat non mediocriter. Haec victus rationem medici tenuantem appellarunt, quemadmodum aliam ei contrariam, incrassantem, pro eo humore. s. quem in corporibus nostris gignit: Nota autem longa experientia nobis est, & ratione explorata: nam olfactus ac gustus mentem nostram ad oes eiusmodi cibos discernendos satis instrunt. Quae. n. sensus nostros pungunt, ac mordicant, ea omnia palam est acritia esse, & quae succos crassos tenuare queant: quae etiam, si largius a quo sumpta fuerint, ventriculum mordicant, ciborum q; nauseam magnam inducunt, & halitus acres emittunt, non modo dum manduntur, sed etiam postq; e corpore fuerint egesta. Plurima autem eorum vrinas & sudores graue olentes & acres promouent: phymatibus praeterea, ac furunculis sunt accommodata: quaedam autem ex ipsis cutim diuellunt facile, atq; erodunt: alia vero pertrundunt: alia ipsius partem aliquam in pus vertunt: vlcera q; magna, & quas vocant escharas, efficiunt. Haec omnia satis probant ea acrem quandam, atq; incidentem habere facultatem: cui rei euidentissimo est argumentum humores in corpore nostro ab eis extenuati. Quin & experientia ipsa rationem confirmat: videmus enim corpora omnia, in quibus humores frigidi, crassi, ac leni abundant, huiusmodi ciborum vsu maiorem in modum allouari.

Quae sint oleracea attenuantis, a: d: collige: tia in eor. m: vsu adhibenda.

C.A.P. 2.

VT in alijs, ita in his quoq; oportet medicum tpi ac mensura vsus diligenter esse attentum: periculum enim est, si quis non recte ijs vtatur, ne tandem prauo succo impleatur. Verum de omnibus in praesentia tradere non est institutum, sed de edulijis duntaxat pertractare. Nemo igitur est, qui allium, capam, nasturtium, porrum, & sinapi propter facultatis ipsorum vehementiam ignoret in genere esse renuantium: post illa autem smyrnium, pyrethrum, organum, calaminthem, silybrium, pulegium, satureiam, thymum: quae omnia viridia quidem, & prius, q; exiccantur, manduntur: exiccata vero, iam non amplius sunt cibi, sed medicamenta. In summa, omne, quod siccum est, viridum est valentius: eorum vero, quae sicca non sunt, maturiora minus appetunt: & quae in montibus ac locis siccis proueniunt, ijs, quae in campestribus ac planis & hortis, ac paludibus crescunt, sunt fortiora: haec sane sunt, quae de ijs coiter scire conuenit. Praedictis autem ordine proxima est caparis, & terebinthi fructus: his autem eruca, sum, apium, petroselinum, orminum, raphanis, brassica, & beta. Malua vero, & bl. rui, & atriplex, tametsi ijs specie sunt proxima, facultatibus tñ distendunt.

* ozimum.

A. l. j. E. r. j. t. t. c. j. sol. 29. 10

A dent, aequa. n. sunt, minimum q; acris facultatis habent, quo modo cucurbita, & citrulli, melones, melopepones, & pruna: humida. n. sunt haec omnia, ac frigida, & pituitosa, potissimum si cruda, & non elixa mandantur. Atq; hinc adeo fit, vt quidam citrullus, ac cucurbitas duriores elixent. Ex pomis praeterea, ac piris ea minus nocebunt, quae cocta fuerint. Ad haec ets ijs, quae cruda mandantur, ea praedictis minus noxia, q; ad reponendum sunt apta. Sed de his non est nunc dicendi locus.

De differentia attenuantium oleraceorum ex acritate, ac communis ratio ipsorum dignoscendorum.

C.A.P. 3.

RVrsus igitur ad eos cibos, qui succos crassos in corpore tenuant, reuertamur, ab ijs vnde sumus digressi, auspicantes: exactius. n. de ipsis determinare est necesse. Omnia igitur tenera, & incrementa propter humiditatem, qua adhuc toto incrementi tpe affluunt, facultatibus (vt paulo ante diximus) sunt moderata. Quo fit, vt plerq; medicamenta, dum oriuntur, & adolefcunt, non aliter, ac cibi, mandantur, vt silphij, ac sinapis stolones, pyrethri, iringij, & multorum aliorum, quae olera syluestria vocare consueverunt: quae haud ita multo post spinis adeo horrescunt, vt ne peccoribus quidem sint vesca. Haec autem omnia, vbi comaturuerint, magnam quidem habent incidendi facultatem: tenuant vero admodum, dum oriuntur adhuc, atq; adolefcunt. Pari modo & vrtica, prius, quamquam exiccetur, est esculenta: praeterea foeniculus, ruta, coriandrum, anethum eiusdem cu illis sunt speciei, euidenter q; etiam calfaciunt. Aliud autem est olerum agrestium genus, quae memoratis minus incidunt, vt mediocris non secundae sint naturae, quippe quae neq; incidunt manifeste, neq; desent. Olera autem co nomine huiusmodi omnia {serides} nominantur, singulis tñ speciebus singula nota a rusticis fuerunt imposita, vt lactuce, condrilla, tum ijs, quae Syrii gingidia vocat, tum alijs id genus pleriq; apud singulas gentes: Athenienses tñ omnia co nomine appellat: veteres aut ipsorum speciebus nullum nomen indiderunt. Cum igitur plures horum sint species, & earum plerq; propterea q; non vbiq; proueniunt, multis sint ignotae, vbi eorum facultatem in genere didiceris, nihil erit, q; ea oculis lingulatim inspicere, ac dignoscere delideres, sed ipsorum duntaxat enarratio tibi satisfecerit. Siquid igitur olfactui, aut gustui, aut vtriq; simul, acre, & mordicans, & calidum apparebit, scito id facultatem habere tenuandi, atq; incidendi. Ad haec siquid olfactui odorem bonum inferens, aromatis speciem gustui representet, id quoq; viribus calidum esse oportet, sed non eque, ac mordicantia, & rodentia, & insigniter calfacientia. Incidunt praeterea & quae saporem quendam habent nitrosam, aut salum, quorum etiam plurima aluum desiciunt: nec minus ijs amara tenuandi facultate sunt praedita: atq; hinc adeo fit, vt plurimis huiusmodi vulgo vescantur: differunt tamen in eo plurimum, si vna cum eis oxymel, aut acetum, aut sal, aut oleum, aut aliud id genus sumatur: eorum enim facultas aceto, & melle intenditur, oleo autem minuitur. Siquidem oleum ipsum, praeterquam q; succos crassos non incidit, eorum etiam omnium, quae id praestare possunt, robur minuit. Huius generis sunt cibi oes aquei ac mucosi, praeterea olera plurima, potissimum horrenlia propter superfluum humiditatem: quibus omnibus cum aceto vescuntur, eis quidem, quae cruda libenter mandunt, id non permittentes, his vero, quae elixant, oleum insunderent. Quidam autem pro delictijs acetum omnibus permittent, sed cum melle, vel sinapi, vel libyfico, vel cumino, vel apio, vel id genus aliquo commiscerent. Natura. n. ipsa suggerit, quid sit faciendum, ac docet non eos modo, qui hoc apertius norunt, sed etiam imperitos, atq; idiotas. Quin & ipse ijs, quibus victus ratione tenuante opus erat, delictijs eiusmodi vti iubebam, praeter q; carne dactylorum, quam multam pulmentis plurimis commiscebant. In summa autem de ijs delictijs est habendum, omnes eas renuantibus esse accendas, quae tum cum multis acris, & calidis (cuiusmodi sunt ea, quae nuper memorauimus) tum cum cepis, alijs, & coriandro preparantur: quibus vero ea parcius fuerint permittita, substantiam incrassantem habent copiosiore.

De olerum, & arborum germibus attenuantibus.

C.A.P. 4.

QVonia autem ab initio de cibis oleraceis differui (in eo. n. genera plurima sunt, quae tenuant) proximum sane fuerit de asparagis, quos vocant, differere, elijs, mixacantho, chamedaphne, vite alba, vitice, spina, & alijs eiusmodi. Eodem in genere sunt vitium germina, & rubi et omnia denique arborum germina, quibus vesca consueverunt. Mixacanthus igitur, quem vocat, medie quodammodo est facultatis, ab eo autem elij, & chamedaphne vtrinq; non multum differunt. Stomacho autem non minus praedictis commodant vitis alba, & viticis, & spinae asparagi omnium autem maxime auferi, atq; adstringentes, quales sunt vitis, ac rubi. Spinae vero asparagi aluum desicit. Sed, quae purgant quidem, non possis ante experientiam cognoscere, quae vero ventriculi roborant, coniectura possis assequi. Omnia enim stomachum iuuant, facultatis q; sunt medicos, quo in genere est palmae cerebrum: sic enim nominatur tenerum germen, quod e summa ipsa planta productur, vt elate in oleribus. Qui autem amaroris quidpiam praefertunt, quanto amariores, tanto ijs sunt sicciores, & incidentes magis. Quod si linguam euidenter mordcant, ac calfaciat, in tenuantibus erunt numerandi. Verum de oleraceis quidem edulijis haec sufficiant.

* mixacanthus

* chamedaphne i: loricatae spinae

De feminibus olerum.

C.A.P. 5.

DE feminibus autem deinceps tractabo. Vt autem de his in vniuersum dicam, facultate plantae suae sunt similia, nisi q; illis prorsus sunt sicciora, eo q; magis tenuantia: non omnia tñ sunt vesca, vt ne

vt ne herbae quidem ipsae, quarum semina manduntur, omnes sunt esculentae. Omnia tñ semina, E quibus vescuntur, sua natura ad siccius & calidius magis, q̄ herbae ipsae, semper sunt propensa. Proinde & papaveris semen herba ipsa est melius, adeo, vt tanq̄ innoxium panibus ipsum miscant; & placentis. Quod tñ & ipsum palam refrigerat, ex eo intelliges, q̄ caput grauat, & soporiferum est, non tñ aequè, ac eius succus: sed, quanto is magis refrigerat, tanto est femine magis soporifer. Soporiferum est & lactucae semen: qñ quidem & olus ipsum frigidum est & humidum. Ab his igitur frigidis & humidis seminibus ei est cavendum, qui tenuante diata vti volet. Nam sisami semen succum crassum ac lentum in corpore gignit: apij vero, & petroselinum, cumini, carui, anisi, praeterea libyfici, sinapis, ameosis, dauci, scelseos, & omnium deniq; odoratorij, & acrium, & euidenter calfacientium semen tenuante diata vti vultibus conuenit. Quorum quaedam adeo sunt fortia, vt nihil à fortissimis medicamentis dissideant: cuiusmodi est rutae semen, quod validum admodum est ac tenuans. Pari modo & lini & canabis semina: haec n. non modo sunt medicamentosa, sed caput etiã tentant. Quocirca vnicum est tps, quo quis recte ijs vtatur, cum l. sanguinem per vrias purgare volet. Verum de medicamentis dicere nunc non est propositum, vt quorum vis & actio est magna, eo q̄ non est eis insistentum.

De Frumentaceis, ac Eaulijs, quae ex eis parantur.

CAP. 6. F

Ad aliud seminum genus est transeundum, quae cerealia appellant: haec autem appellati in toto eorum genere Graecis est vltior, q̄ leguminum nomen, quae non nulli chedropa etiam nuncupant. Omnia autem generaliter vocantur legumina: speciatim vero ea sola ex eis appellantur chedropa, quae manu carpuntur: alia cuncta, quae falce putantur, frumenta: quidam autem solum triticum, frumentum vocant: alij hordeum quoq; ei adiungunt. Sed vocet quisq; quo libeat, nomen: ipse vero de eorum omnium facultatibus deinceps pertractabo. Triticum ergo firmissimum est alimentum, succumq; crassum admodum gignit ac lentum. Proinde, nisi quis ipsum, quo modo nunc praeparatur, exhibeat praeparatum, succus ex eo succrescet vehementer crassus ac lentus. Triticum igitur simpliciter elixio non est vescendum, vt in Asia plerisque rusticos elitare obseruauit. Nam con diunt id paucò sale, nec ipsum in farinam redactum, vt *ετρος* i. pulticulam, aqua vel lacte perfundentes, elixant. Ceterum quod eo modo est paratum, ad coquendum est difficile, & crassi succi: sola autem ea praeparatio est probanda, quae fermento constat, sale, & clibano: paulo deterior, quae minore furno: ex reliquis vero nulla est, de qua verba facere sit necesse. Est & in tritico non parua speciatim differentia: quippe quod graue est ac densum & in profundo flauum, copiosissimum id alimenti est, crassi q̄ succi ac lentum: contra quod leue est & rarum & album, minus nutrit, succum q̄ gignit crassum minus ac lentum. Similago autem & alica multum alunt, crassi q̄ sunt succi ac lentum. Verum similaginem quidem non conuenit eos attingere, qui extenuante victu viuunt: Alica vero possunt vesci moderate, tum sola aqua incocta, tum vero cum melle, aut vino, & eo quidem dulci, sed flauo ac tenui, & quod vtriusque salerno sit proximum. Possunt & alijs multis cibarijs permisceri, & maxime betis tritis, & insculis accommodatis. Quod si quis pultem aut sorbitionem ex alica parare volet, conuenit non anethi modo, sed & porri quidpiam, vel calamintus, vel hyssopi immittere. Piper praeterea si miscatur, non solum elixationibus eiusmodi, sed alijs etiam propemodum omnibus, quae ad tenuantem dietam conferuntur, non mediocriter iuuabit. Pustiana autem ipsa quidem per se non nihil absterget, vt hyssopo non magnopere egeat. Siqñ tñ ipsius vim inaugurare velis, pipereis aliquid ei permiscuisse suffecerit. Mel vero pustiana immiscere non est opus, nisi quis ea, quae thorace ac pulmonibus continentur, studeat expectorare. In hepatis vero ac lienis affectibus ipsum admiscere non conuenit: nam horum viscerum tumores à sorbitionibus ipsis solis ex alica adaugentur, & multo magis, si cum melle eas paraueris: at de mellis quidem vsu omni paulo post dicemus. Nunc autem ad hordeum redeundum: non n. in pustiana tñ eo vescimur, sed & panes hordeaceos conficimus, & eius farinam cum lacte elixamus: praeterea ex eo fruxio polentam conficimus: deniq; non secus, ac alicam, coctum ipsum in aqua cum vino dulci aut sapa exhibemus. Verum, quod ad panes quidem pertinet, scire oportet omnes, quoquo modo parentur, exigui esse alimentum, succum q̄ crassum, ac flatum minimum generare: Polentam vero omnem similiter, ac panes, nutrit, nisi q̄ siccata magis, propterea q̄ fruxia est: farinam ipsam vtriusq; esse humidiorum, excrementosam q̄ magis ac flatulentam, & potissimum si cum lacte coaeratur. Quod vero hordeum, vt alica, ex dulcibus quibusdam sumitur, propositum vicius rationi multo minus confert: succum, n. crassum ac lentum, vt alica, gignit. Sumenda igitur haec sunt non cum sapa, neque cum vino aliquo vehementer crasso, sed cum melle, aut vino quopiam salerno simili. Eodem autem modo & typha vt licet & auena: sunt tñ haec, q̄ pustiana & alica, concocti facilliora, & excrementosiora. Porro horum seminum pleraque in Asia ac Mylia proueniunt, adeo, vt panes ex eis conficiant, qui vtriusq; ipsi ad coquendum sunt difficiles & succi non boni. Olyra etiã, quam vocat, frequens in Asia visitur, medium q̄ inter haec & triticum, locum obtinet: tumore tritico tanto est deterior, quanto his melior: vtuntur autem ipsa eodem modo, quo praedictis. Quod vero ad zeam attinet, nulla alia est inuestiganda praeter olyras & typhas, quae sunt esculentae: & vt ingenue fatear, non mihi constat, de vtris harum antiqui nomen zeae enunciarint. Tertium n. praeter illas genus

A genus non visitur, quod eis sit simile, sed typhas & olyras sic vocabant. Cum autem Mnesitheus de iisdem seminibus vtrunq; nomen enunciet, typhas & olyras nominans, in eo declarat se suspicari zeam quoddam aliud esse prauum edulium: ipsum que existimo zeam appellare, quod nos typhas nominamus, aut aliquid his deterius. Ceterum semen id, vt hordeum, & olyra, & auena, est mundandum, ac cortice spoliandum. Quod cum factum fuerit, tritico, hordeo, & olyra longe est tenuius atq; exilius: flauum praeterea est, vt triticum, non album, vt hordeum. Porro hordeum apud quosdam gentes nudum prouenit, vt in Cappadocia, vocatur q̄ ita, vt iam iam dixi. Quod si aquae incoctum, vt alica, cum aliquo vino dulci fumatur, nullis alijs bonitate cedit.

De reliquis Leguminibus.

CAP. 7.

Faba autem minus quidem, q̄ hordeum, tergent: verum & ad coquendum sunt difficiles, & multum flatulentae. Proinde satius fuerit pisus vesci, fabis n. ad oia sunt praestantiora. Eruiile vero, & dolichi, & phaeoli, multo fabis sunt deteriores. Lentescit autem, tam et si succum crassum generent, non tamen omnino vni aspernanda, sed, cum aliorum meliorum ciborum copia non suppetit, eis est vtendum. Lupini similes sunt lentibus, nisi quod minus siccant. Cicer autem cibus est flatulentus, & concoctum difficile, atq; excrementitius: ad mouendas tñ vrias est accommodus, terget praeterea non nihil. Eruium vero, bouum magis, q̄ hominum, est alimentum: incidendi tñ facultate pollet, vnde & ex eo medicamentum paratur, quod in ijs, quae thorace continentur, expectorandis nulli est secundum. *Βάραπος* autem seu scenum graecum (vtriusq; n. modo appellant) non incommode alui deiciendae gratia ante alios cibos sumitur: cum melle quoq; eius succum exhibent, vt qui calfaciendi vim habeat ac detergendi: est q̄ ad vtrunq; hoc valde accommodus: q̄ tñ caput tetet, vsus eius multus est cavendus, vt & aliorum omnium, quae alui subducenda gratia, prima mensa sumuntur. Nam bona pars eorum flatulenta est, & ad coquendum difficile, in quibus est lupinus, eruiilia, & phaeolus. Pruna etiam Damascena hydromelitis incocta praemandant ijs, quibus extenuante diata est vtendum: verum his alium magis deiciunt, quae ex Iberia importantur. *Venetæ* praeterea subducunt echini marini, & concharum omnium, atq; anoforum gallinaceorum iuscula, neque quidq; ijs officium, quibus tenuante victu vti est propositum. Meline vero vix panicum, & milium, prauum sunt succi, & flatulenta, ac concoctum difficilia: nam alui fluxum vehementer siccant: Lobi et hortenſes cibo adaptantur, crassi tñ sunt succi, & pituitosi, ceterum fabis minus inflant, nec, vt haec, detergendi facultate sunt praediti. Quid iam loquar de alijs prauis seminibus, quae oēs, et si non moneam, fugiant: de ipsis tñ dixisse suffecerit, solum hordeum ex cibus frumentaceis, tenuanti victui esse innoxium. Secundum hoc sunt panes clibanitae, qui ex tritico fiunt. A reliquis vero est abstinenti, nisi quis forte pisum, vel lentem, aut alicam, per magna intervalia gustare velit.

De Auiibus, Piscibus, ac Pedestribus animalibus.

CAP. 8.

EX piscibus saxatilibus, montanis q̄ auiculis multum, ac copiosum potes alimentum ad tenuantem victum accommodare. Animalia n. quae in stagnis, ac locis aquosis, & campestribus degunt, humidiora sunt, atq; excrementosa: quae vero in montibus viuunt, oia temperatura sunt sicciora, ac calidiora, eorum q̄ caro minimum est pituitosa, ac lenta. Ex quibus intelligi potest animalia omnia, quae in montibus nascuntur, multo ijs, quae in locis planis oriuntur, esse praestantiora. Et, vt ego iudico, aues monticola, non modo q̄ aeris sed & alimentum, quod nobis praestant, tenuitate antecedant, alijs auiibus, quae in locis aquosis ac campestribus degunt, sunt praeferenda. Passeres igitur, turdos, merulas, perdices, & reliquas id genus aues monticolae, mandas licet. Abstinentum autem ei, qui tenuante victu vti volet, alijs auiibus, q̄ in locis aquosis viuunt, vt tardis, quas *αρίδες* vocant, anseribus, & magnis auiibus, quas sanè & firutho camelos nominant, & alijs id genus: nam oia haec carnem habent excrementitiam. Mandandae et sunt aues ea, quae tum in turribus, tum in vineis, vitam agunt. Ad haec columbae turricolae domesticis sunt meliores: tñ etiam pari modo & apri suisibus domesticis in cibo sunt antepoenendi: ac, vt in summa dicam, oia, quae exercetur, ijs, quae sunt ociosa: & quae cibus siccioribus, ijs, quae humidioribus vtuntur: deniq; q̄ purum ac tenuem aerem inspirant, ijs, quae contrarium, sunt praeferenda. Siquidem suum domesticorum caro, osium aliorum ciborum firmissime nutrit: multum n. in se ipsa habet lentorem, tum propter vitam desidiosam, tum propter cibi humidioris affluentiam. Verum ab his prorsus abstinebit, cui propositum erit victu extenuante vti. Quod vero ad reliquas carnes attinet, non quibusuis simpliciter vescetur, sed si multum lese exerceat, licebit ei & auribus, & rostris, & pedibus squillis vesci, ventre praeterea, & matrice, si modo ea elixa belle fuerint. Qui autem vitam in maiore ocio ac quiete degunt, ijs non modo eiusmodi suum esu est temperandum, verum etiam syluestribus. Abund enim fuerit eis auium montanis vesci, & piscibus saxatilibus, vt pura iulide, luca, merula, turdo, scaro, & in summa, omnibus, quae carnem habent mollem simul ac friabilem: ab ijs vero, quae duram habent vel lentam, omnino eis est abstinentum. Afellorum autem caro mollis quidem, sed non aequè ac saxatium est friabilis: Mullorum autem friabilis quidem est, non tñ mollis. Haec itaq; duae tibi sint notae, de cuiusvis animalis carne, mollities f. & friabilitas: quibus attentus eam animalis carnem, cui vtrunq; adest, quantum vis, mandas licet: cui autem neutrum inest, abijcias: cui alterutrum, interdum, cum alijs carnes, mandas, modo ea ad saturitatem vsq; non vtare. Cum igitur saxatiles defunt,

Handwritten marginal notes in Latin script, partially illegible.

defunt, asellos, mullos, & alios eiusdem generis pelagicos possimus exhibere, & eos potissimum; E
qui cum sinapi mandantur, cuius generis est scorpius. Sunt & alia quide animalium genera, qui-
bus altera memoratarum notarum inest: verum propter alterius experiantiam, in cibo sicut fu-
gienda. Nam anguille, & melleum pars maxima, tamen carniem habent mollem, q̄ tñ succo lento
ac pituitoso abundat, ijs, qui tenuante diæta vti volunt, plurimum est noxia: idem accidit & pluri-
mis ostreorum. Hirici autē, & boues, carnem quidem habent minimum humidam, pituitosam, ac
lentam: nocent tñ admodum ob duritiem, & in alterando difficultatem. Ad hæc plurima ostraco
denma & crustata vel propter vtrumq; vel propter carnis duritiem, sunt vitanda. Sola autem char
tilaginorum torpedo & turtur laudantur, possit q; non nunq̄ in faxatilis penuria ijs vti. Satus
tñ fuerit pisces eos præparari cum beta trita, aut albo iure, porrum prolixius miscendo, & piperis
portunculam. Dicitis piscibus, viribus propinquum est ꝑ buglossum, & saxatiles pisces. Ex terre
stribus vero animalibus hirici, & arietes, & genus omne ouium, ac caprarum, non vndequaq; lau-
dabilis sunt alimentis. Solis aut hædus innoxie vrare. Agnorum esum propter insignem humidita-
tem est fugiendus. Equorum & asinorum esum hoibus alinis, vt pardorum vrisorum & leonū
hominibus feris, permitto. Proximi asinis sunt cerui, eo q̄ ab eorum esu est abstinendum. Caro autē
leporum ad aliam vicus rationem siccantem est accommoda, ad propositam vero non admodum F
confert: sanguinem, n. vehementer crassum gignit. Ad hæc sanguis omnium aialium in cibo est
vitandus, & multo adhuc magis in tenuante diæta. Pari modo & visceribus est abstinendum: sunt
enim excrementitia, & ad coquendum difficilia, & crassi succi. Canum vero & vulpium carnem
nunq̄ equidem gustauit, nec sanē gustare vnq̄ sui adactus, neq; in Asia, neq; in Gracia, neq; in Ita-
lia: aiunt tñ hanc quoq; manditi coniectare tñ possum vīm ei inesse carni leporum similem. Nam
canis, & vulpes, vt summam dicam, temperamento sunt sicco, Porro, quemadmodum paribus
porcorum extremis vesci concessimus, ita & gallinarum alis vti concedimus, testes tamen, & vī-
scera tenuanti diæta non competunt. Corporum autē gallinarum esum, si quis exerceatur, non veto,
& potissimum eorum, quæ in montibus fuerunt enuntia: qui vero non exercetur, mandanda ei
erunt modice, non modo gallinæ, sed columbæ etiam, ac turtures, tamen turtur temperamento est
sicca, & potissimum quæ in montibus degit: itaq; vesci quis poterit ijs innoxie: recens tñ non tur
tur modo non est mandeda, sed nec perdix, nec alia oia, quæ carnem habent moderate siccam, sed,
vbi vnum diem ad minus suspendentis, ita demum mandas, licet. Porro palumbes, præterquam q̄
carnem habent columbis, & perdicibus, & turturibus duriores, difficilem etiam ad coquendum
& excrementitia habent. Perdices vero, ac turtures, neq; durissimas habent carnes, neq; conco- G
ctu difficiles, neq; prauo succo vitiosas: sed & ipsarū durities, si mortua vno die aseruerunt, facile
vincitur, sunt q; friabiles omnino atque inculpatæ: alimentum enim corpori dant laudabile, san-
guinem quæ minimum viscosum generant, & crassi ac tenuis medium. Proinde, quibus salubris
cibus curæ est, eos, vt arbitror, vti his conueniet.

* Al. oula
Xiov.

† Al. Bugloss
& plicia i. fo-
lea & paller.

nota q̄ in h̄
q̄, ḡ, m̄, ō, ū, x̄, z̄
bed ō, ē, ī, ō, ū, x̄, z̄
ō, ē, ī, ō, ū, x̄, z̄
ō, ē, ī, ō, ū, x̄, z̄

De Radicibus.

Verum de ijs quidem dictum abunde est: ad ea, quæ restant, est transeundum. Olerum omnium
radices (vt generatim dicam) excrementitia sunt, & concoctu difficiles. Solutius autem dauci
ac pastinacæ radix proposita diæta vt nihil incommodat, ita nihil confert. Aduersissima autem sunt
rapa. His paulo minus aduersi sunt bulbi. Omnium autem pessimi sunt fungi. Itaq; eorum om-
nium quæ gustu nullum morsum, nec acrimoniam, nec calorem referunt, radices suspectas habe-
re oportet: vnde & bliti radix vitanda, tamen si olus hoc minime sit pituitosum. Quid iam olera me-
morem, quorum non solum radices, sed germina etiam, & stirpites, ac folia succum gignunt pitui-
tosum? Vt autem paucis rem omnem finiam, omnes quidem radices, tanq̄ ad coquendum diffici-
les, habere suspectas oportet: solæ autē acres ac calidæ gustandæ, vt sunt allij, cæpe, & radicular, eē q; H
pro pharmacia potius, quam pro alimentis, sunt habendæ.

De Fructibus arborum.

CAP. 10.

Atq; de radicibus hæc dixisse sufficit: tempestiuum, n. iam fuerit ad fructus arborum transi-
re, quorum pleriq; sunt humidi sine vlla siccitate, & potissimum qui non reponuntur. In qui-
bus ij minus sunt noxij, qui ventrem lubricant, cuiusmodi sunt mora, & post ea, pruna, & ceralia,
ac ficus. Deteriores aut sunt, qui tarde permeant, & maxime si consistentia sint duri: ab eis enim
prioribus est temperandum. Mandendi autem, qui ad reponendum sunt apti, qualia sunt pira, cydo-
nia, & pleraq; vuarum genera, in quibus molliora potius, q̄ duriora, sunt edenda: nemo tamen vno
horum ad saturitatem vteret, quemadmodum neq; pomis, neq; perlicis, neq; armentacis, quæ La-
tini precocia appellant: & ijs multo adhuc minus sericis, quæ vocant, & myrtis, & alijs eiusmodi:
pari modo nec mespilis, nec sorbis: quibus tñ recte quis ad alia vteret, ad victum autem extenuan-
tem non sunt accommoda, & potissimum mespila. Vt autē summam perstringam, quæ vehemen-
ter sunt austera ac pontica, huic victus rationi sunt aduersa. Soli aut ventris fluxui, aut ventriculo
stomacho, ve imbecillis, confertunt. Porro inter ea, quæ in hyemem seruari possunt, carica ac nu-
cēs tum ad id sunt accommodatissimæ, tum etiā nihilo minus ad propositam nobis vicus rationem.
Pistacia præterea, & amarg amygdalæ haudquaq; sunt improbanda: his duriores sunt nuces pon-
tica,

Atica, nullam q; abstergendū ex visceribus excrementa habent facultatem. Castaneæ vero, siue eli-
xentur, siue assentur, siue deniq; frigantur, semper sunt prauæ, & multo magis, si crudæ mandan-
tur. Oliuæ aut, quod ad propoliam diætam attinet, medium quodammodo sunt edulium. Proin-
de neq; eas magnopere commendare possim, neq; damnare, quemadmodum nec vvas pensiles.
Quæ vero in vineis seu *serpibus* reponuntur, ventriculi quide imbecillitati conferunt, presentī autē
scopo haudquaq; & his adhuc minus, quæ in vineis ponuntur. Vvæ passæ, si non sunt adstringentes,
leni quide & hepaticum tumentibus non conducit, thoracis tñ ac pulmonis affectibus conducunt:
noxia et sunt mala punica, si fuerint pontica, imbecillum tñ ventriculū iuuant. Atq; et de alijs ar-
borum fructibus, si ad memoratos iam conuleris, licebit similiter pronuntiare, siquidem duri oēs
ac pontici, sunt prau, reliquos vero moderate vti poteris. Quod si quis exillat, qui in varijs sui par-
tibus sapores habeat diuersos, partes quidem acida & acres fumendæ, alijs autem temperandum.
Multos sanē eiusmodi reperias, vt malum medicum, quod etiam citrium nominamus: quippe cu-
ius cortex est acris, acida autem pars intima, eius caro pituitosa ac crassi succi.

De ijs, quæ aceto & muria conduntur.

CAP. 11.

Quæ in aceto & muria conduntur, ea tantum a pristinis viribus esse immutata sunt putanda,
quantum a conditura fuerint alterata. Quo fit, vt, cum acetum & muria ex eorum numero
palam sint, quæ incidunt ac tenuant, pisces aridi atque exucci, humores crassos ac lentos
vehementer attenuent. Eligendi tamen sunt, qui natura carnem habent mollem: fugiendi verò
cætei, & eis adhuc magis ipsa cere. Quod si quis penuria melioris vesci his velit, vel alioquin appe-
tat, *aprobé* quos i. condimento aliquo acris (cuiusmodi est, quod ex sinapi, vel oleo & aceto solo fit)
erit vitandum. In summa autem ciborum omnium id est commune, vt qui in memoratorum
quoriam conduntur, aut parantur, extenuanti victui maxime conferant. Proinde, qui hoc victu vti vo-
let, licebit ei ijs omnibus vesci, si ex aceto aut oxymelite fuerint preparata, tum alijs etiam plurimis
eorum, quæ succo omni exhaustiri queunt. Quin & iulla ipsa exucca tuto vescetur, quæ vtiq; alio-
qui esset vitanda, vt quæ succum crassum ac lentum generet.

De melle & vino.

CAP. 12.

Cum de ijs abunde tractauerimus, reliquum est, vt de melle ac vino distramus, & prius de mel-
le, quod vtiq; non modo reuera ciborum est dulcissimum, sed succum etiam consistentia re-
nuissimum gignit. Quod vero ad vina pertinet, quæ dulcia admodum sunt, omnia sanguinem
crassum gignunt, nigra nanque hæc sunt, & consistentia crassa, & ijs adhuc magis siccum quod vo-
cant. i. sapa: est autem id multum plurimum coctum. Sunt, qui & ficum siccis decoctū ita nomi-
nent. Est aut decoctum id prauo melle admixtum, habet q; & ipsum incidendi vim quandam, in
eo tñ a melle plurimum superatur, vt parum absit, quā tenuantium specie excludatur. Porro ficus
exacte maturæ ex medio ciborum sunt genere, quod genus succos neq; condensat euidenter, neq;
tenuat. Alia vero omnes hoc genere sunt inferiores, quippe quæ nondum satis maturuerint, vt
vinum musteum, crassi sunt succi ac frigida, præterea ad concoquendum difficiles & flatulentæ.
Id tamen eis inest commodi, vt celeriter permeent, ob id q; ipsum haud multum officiat. Eiusdem
sunt naturæ vvæ dulces, & his adhuc magis palmulæ, quarum q̄ in Alexandria, Cypro, Lycia, &
Cilicia proueniunt, reponi omnino nequeunt, sed, vt sunt, manduntur, quod propter superflua hu-
miditatem celeriter putrescant. Alia vero, quæ reponi possunt, minus sunt noxia, crassum tamen
& ipsa succum gignunt. Proinde ipsarum esus in proposita vicus specie est fugiendus. Quod ve-
ro ad vina attinet, quæ clara sunt ac pellucida, colore q; pallida ac flaua, ea forte minimum dulcia in-
uenias. Præterea nullum album dulce comperies, quemadmodum nec flauum quoduis admodum
est dulce. Cæterum eiusmodi omnia sanguinem consistentia gignunt medicorem. Quæ vero cras-
sa simul sunt & nigra & dulcia, crasso sanguine venas referunt: at alba simul & tenuia humores
D crassos incidunt, & sanguinem per renes purgant. Quæ vero inter hæc consistentia sunt media,
vt sunt flaua simul ac dulcia & splendida, viribus etiam quodammodo sunt similia, vt quæ neque,
vt crassa, sanguinæ crassum generent, neq; vt alba, per vrinas secedat. Sunt autē vina apud omnes
gentes plurima, celebrantur tamen in primis Ariusium, Lesbium, Falernum, & Timolites: qui-
bus semper intentus, media deliget, quod orania sanguinem bonum & consistentia medicorem
generent. At, quæ odora sunt, & alijs vinis calidiora, ea merito caput tentant. Quocirca vitanda
eiusmodi ijs erunt, qui cephalæa, aut hemicrania, aut alia cephalalgia laborant, vt epileptici, & ma-
niaciis, &, vt in summa dicam, omnibus, quibus caput infestatur, sunt fugienda. Affectus vero om-
nes thoracis ac pulmonis, qui diurni sunt & sine febre, a vinis eiusmodi multum iuuantur,
& potissimum, qui humoris per sputa expectoratione purgantur. Non enim incidenda tantum
sunt, ac calefacienda, quæ belle sputis sunt expectoranda, sed moderate etiam humefacienda, ne tan-
dem siccata sputa, ac lenta reddita tusses excitent, exitus q; violentia vas aliquod in ruptionis discer-
men adducatur. Quamobrem, q̄ vina sunt crassa & dulcia, propterea, q̄ humiditatem habent cras-
sam, & ob id ipsum dururantem, in thoracis ac pulmonū affectibus, si cō tenuantium medicamen-
tis adhibeantur, multum afferent commodi: verum nec acerbæ, nec austera, nec oino adstringentē
vīm eis inesse, sed ad melleæ magis odore ac gustu & viribus oibus spectare ipsa cōueniet. Eius ge-
neris est,

neris est, quod in Pamphilia provenit, tum quod Tmolites appellant (abunde enim fuerit eorū, E quæ dicimus, velut normam & scopum subiecisse, in quem intentus omnia similia ex eo inuenias ac diiudices) optimum sanè suorum congenerum id est: cuius tamen si copia nō sit, vtilicabit The ro, & Protropo, & Thyriño, & Caryino. Nigri autem dulcis simul & austeri exemplum peres ab eo vino, quod fert Cilicia: quippe quod Aigeates nominant, omnibus vtiq; thoracis affectibus, de quibus nunc agimus, est noxiū, & eo etiā magis, q̄ vehementer sunt acerba. Porro nō omnia dulcia, nec ea, quæ exiguam habent dulcedinem, sunt aspernanda, quæ, tamen multo in locis proueniunt, pleriq; tamen sunt incognita adeo, vt neq; mercatores ipsa studiose coemant, nec apud profectores magno in pretio sint. Solum autem vinum ponticum in conuiuijs, aut nuptijs, aut sacrificijs, aut alijs celebratibus adhibebant: multum enim implent: & tarde permeant, ambasq; ex cretiones morātur, tum eam, quæ fit per anum, tum quæ per vesicam: hærent q; in hypochondrijs diutissime, & facile acescunt, nauseam q; prouocāt. Soli autem ventri fluenti conferunt, id quæ, si moderate sumantur. Eiusmodi vini in locis Aegisolia campestribus magnus est prouentus, cui si- mile aliud est, quod iuxta urbem quandam Pergamo vicinam habetur, quo vtiq; omnes eius re- gionis incolæ propter cōsuetudinē citra molestiam vtuntur: nam debito modo sumptum sitim extinguit: Igitur autem omnes, qui ei non assueuerint: corpora tamen bibentium euidenter nutrit: cui rei argumento sunt incolæ iuuenes, qui in palæstra, bonæ habitudinis comparandæ gratiā, se- fe exercent: vtuntur enim hoc vino in potu non aliter, quā suilla in cibo.

GALENI DE PTISSANA LIBER

Ex antiquissimi græci exemplaris fide, ab Hieronymo Donzellino Medico Veronensi in latinum versus, ac ad pristinam integritatem restitutus: cum prius in græcis etiam codicibus mutilus haberetur.

ARGUMENTVM LIBRI

Docet, quò optime ptissana conficiatur: ac de viribus, mensura, & idoneo eius vsu.

Qua de causâ hic conscriptus sit liber: & quod in eo propositum.

CAP. 1.

¶ Græcus codex hoc in loco videt habere sen sum ambiguis, græca enim verba ita se habent, ΔΙΟ ΤΗΝ ΤΩΝ ΠΟΛΛΩΝ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΙΝ quæ melius fortassis ita verè possunt: vt multi assequerentur.

Quoniam paulo ante quosdam ex medicis inueni, qui in egrotantis cuiusdam curatione ptissana quidem cremore vtentur, nullam tamen abhibebat prius distinctā explicationē, quibus nā morbis vtilis illa aut inuutilis existat: præterea neq; de exhibitionis modo & quantitate, neq; de tempore sorbitioni assumenda: opportuno quicquam determinabant: verum (vt videtur) quādo ipsi voluerint, vsū ptissanae accōmodatum arbitrabantur, operæ precium fore putauit, si de illius vsu quæcunq; sunt ab Hippocrate obscurius explicata, hoc in loco enarrarem, ¶ ob multorum notitiam, quæ in exacta huiusce rei tractatione, per ordinē a nobis sunt recensenda, videlicet coctionis modus, vires ipsius, actio, tempus opportunum, exhibitionis quantitas & modus: quot præterea emolumenta agrotantium corporibus afferat, si rite propinetur: & rursum quot inde incōmoda proueniant, si fuerit importune administrata: ad hæc quibus nam corporibus illius vsus expediat, & quibus etiā minime conducatur, simul erit a nobis explicandum. Sed, quoniam composita quædam res est ptissana, & eius cremor: paratur enim ex hordeo, quod p̄nsendo fuerit probe purgatum, & expoliatum, cui scilicet cortex detrahitur est, ex aqua præterea, ac tali quapiam coctione, primum illius partes per capita tractare decreuit: quæ nisi fuerint prius determinatæ, totam sermonis seriem plurimum lædent, & si reliqua deinceps omnia exactissime absoluantur.

De optima

De optima aqua eligenda.

CAP. 2.

A. li. 1. f. 1. d. 1. c. 16. fol. 37. f. g.

Quod igitur optimam aquam eligere oporteat ad ptissanae præparationem, neminem esse puto, qui audeat dubitare. Optima autem aqua, substantia, & gustu, & olfactu, & etiam colore probatur: gustu quidem, & olfactu, vt alienam qualitatem nullam præ se ferat, scilicet, vt neq; dulcis, non salua, non acida, non acris, non male olens, aut putrida existat, vel omnino aliam aliquam adscititiam qualitatem possideat: sed omnis penitus expers sit qualitatis, quod græci ἄσπορον dicunt: atq; omni prorsus aduentitia careat qualitate, nec non cuiuscunq; rei mistione, quæ gustu, aut olfactu, deprehendi possit. Oportet quin etiam, vt pellucida sit, ac pura, minime q; cœnosa, sed veluti diligentiissime colata, & ab omnibus, quæ ipsam innatare solent, ramentis liberata. Huiuscemodi igitur aqua vsui quidem valde est accommodata, natura tñ non est ita sincera: quemadmodum ne vllum quidem aliud ex sensilibus hisce elementis. Cum itaq; talis fuerit aqua, qualem iam descripsi, statim etiam erit partium valde tenuium, & facile coquetur, ac in vniversum corpus distribuetur, hypochondria quæ celerrime pertransibit: & non modo naturali calorū admota cito alterabitur, verum etiam igni extrinsecus propinquior facta, compendio calefiet. Cuius rei testis nobis erit Hippocrates, ¶ aquam enim, quæ cito calefit, & rursum cito refrigeratur, putat esse leuissimam: leuitatem certe non pondere assimans, sed partium potius tenuitate, et etiam, q; in se ipsam cōtrarias qualitates facile recipiat. Talem igitur aquam, frigidam, & humidam, ac proprie aquam, merito in nuncuparis: quæ vero mixtionē alicuius alterius extrinsecus, aut substantie aut qualitatis fuerint adulterata, quales sunt bituminosa, & sulfurea, atq; aluminofo, tantum a propria aquæ natura recedunt, quantum fuerint adulterata. Quod si demonstrationem quæris, q; aqua refrigeret & humectet, a nostro instituto alienum hoc esse dicimus, qui de ptissana disputare dudum decreuimus. Antiquorum tamē omnium auctoritas, atq; consensus indubiam nobis faciet fidem, frigidam, & humidam esse aquam, quum aperitissimis demonstrationibus id comprobant: id quod etiam experientia testatur. Propterea nos id tanquam concessum ab omnibus accipientes, ad hordei disputationem diuertemus.

Hordei vis aque electio.

CAP. 3.

A. lib. 2. f. 2. c. 330. fol. 155. b.

Hordeum igitur, si in vniversum de eo loqui velimus, frige facit & exicat: habet quin etiā non nihil abstergentis, & flatuosi: q; si ad illius partes examinandas descendamus, exterior illius cortex, qui furfuraceus est, siccior existit, & efficacius abstergit: quæ vero intus pars est veluti eius caro, & quæ nutritioni est accommodata, abstergit quidem & ipsa, verum fursure minus: C habet autem in se ipsa, vnde possit flatum excitare. Cæterum altera membrana, quæ tenuis est, sub fursure quidem posita, ipsum vero hordeum amplectens, vt situm, ita etiam vires habet inter hæc medias: ideo abstergit fursure quidem minus, hordeo autem magis. Illud porro nequaquam in hoc in loco prætermittendum diximus, non de quocunq; sed optimo tantum hordeo hæc omnia a nobis enarrari, quod scilicet nullam sibi ex putredine prauā qualitatem adsciverit, aut excrementitiam humiditatem, quod quæ nec nimis sit recens, aut nimis vetustum, si quidem, quod fuerit recens, excrementitia plenum est humiditate, quam a regione contraxit, vt tum humore refertum, tum flatu distentum sit: quod vero vetustum est, longo tempore exhaustum, ac imbecillum est red ditum, proprias q; vires iam amisit. Cuius rei indicium est corrugatio, quæ huius inest, & magnitudinis imminutio: illud quæ præterea, q; dum contunditur, tenuem quandam ex se puluerem emittit. Plenum itaq; hordeum eliges in ptissana conficienda, non admodum recens, aut vetustum nimis: nec non aduentitia omnis qualitatis expers. Sed ne ista quidem satis esse videtur, verum hoc etiam experimento a nobis probandum erit. Si nanque præter iam enarrata hoc etiam habuerit, vt inter coquendum in magnam molem artollatur, illud certe ad parandam ptissanam merito assumetur: si quidem recta ratione, vt par est, decreuerit aliquis illam cōficere. Iam igitur, quæ D optima sit aqua, & quomodo probetur, quod etiam optimum sit hordeum, & quibus indicijs cognoscatur, per capita recensuimus.

Ratio ptissanae conficiende.

CAP. 4.

A. lib. 4. f. 1. t. 2. c. 9. fol. 410. c.

Reliquum modo est, vt tertio loco coctionem exponamus. Hunc enim in modum quidam hanc parant. Primum in mortario cum hordeum in minutas partes confregerint, illud q; celeriter elixarint, hi quidem sapam, alij aut amyllum, non nulli etiam cyminum, & mel iniiciunt: sed talis praua est omnino confectio. Optima vero, probe q; apparata, huiuscemodi certe fuerit. Hordeum adhuc crudum oportet primum in aqua macerare, deinde manibus ipsum conterere, donec tenus eius membrana excutatur, postea validius rursum manibus conficere, quousq; totum id, quod paleaceum est, auferatur: nisi quis ptissanam ipsam voluerit magis abstergentem efficere, tunc enim melius est hordeum cum ipsa membrana coquere. Porro ipsa coctio hunc in modum fieri debet, vt primum quidem multum ebulliat, postea vero molli igni, quousq; in cremorem vertatur.

De Ptissana Viribus.

CAP. 5.

A. libidem.

HAc enim ratione ptissana decocta totum id, quod inerat, flatulentum amittit: omnia vero, quæ illi adscribit Hippocrates, bona adipiscitur. Illius enim viscidum (inquit) leue, & cōtinuum,

Secunda Classis.

gg

tinum,

1. Aph. 1.6. Ext. ord. 30. h. Et 2. Epi. scilicet, nō loq; ab iniuro.

de Vict. rat. in mor. acu. cō. 1. 1. 18. 7. 110. h.

GALENI DE PARVAE PILAE EXERCITIO

Valeriano Centannio Vicentino interprete

ARGUMENTVM LIBRI

Paruae Pilae exercitacionem ceterarum omnium saluberrimam ac praestantissimam esse.

Optimam esse exercitacionem corporis, quae animi oblectationem coniunctam habet.

CAP. I.

Quam quidem ad bonam valetudinem conferat exercitia, o Epigenes, quam que ipsa opus sit cibaria antecedere, ab antiquis praestantissimis, tum philosophis, tum medicis sufficienter traditum est: quam vero illa, quae ex parua pila habetur, exercitatio alias omnes excellat, hoc non dum satis priorum quisquam explicauit. Aequum igitur est, vt, quod hac in re sentimus, id nos in medium afferamus: tu autem dictorum cris tudez, quippe qui omnium optime eius artem exercearis: at vero ipsi sane vtilia dicta esse videbuntur, quibus vel tu commentariorum hunc fueris impertitus. Ea namque (vt arbitror) omnium conducibilissima est exercitatio, quae non modo corpus fatigare, verum etiam animam oblectare possit: & profectio, qui leporum, ceruorum, aprorum, caeterorumque id genus insectationem, nec non aliam quamlibet venationis formam adiuuauerunt, voluptate, oblectamento, & cupiditate laudis, horum laborem temperantes, illi sapientes, & humanae naturae peritissimi extiterunt: tamen enim in ipsa potest motio animae, vt & multi praeter sola laetitia morbos euaserint, multi etiam praeter moerore agrotauerunt. Neque vilia est tam vehemens corporis passio, vt affectiones animae vincat: non igitur parvipendere oportet huius motiones, quales nam sunt: immo vero longe magis, quae corporis motus obseruare, tum alijs de causis, tum quod corpore dignior sit anima. Hae igitur omnium, quae cum voluptate coniunctae sunt, exercitacionum commune: alia vero earum sunt propria, quas nobis ex parua pila comparamus: quae nos nunc exponemus.

Pilae exercitacionem apparatus facilitate, ac motuum varietate caeteris omnibus praestare.

CAP. 2.

Principio quidem adest facilitas: si igitur consideraueris, quanto egeant apparatu, & ocio, tum caetera omnia venandi exercitia, tum quae lepores, ceruos, aprorum, atque id genus alia, canibus insectando fiunt, tibi manifeste constabit neque ciuilibus addictos negocijs, neque artifices ipsos ad huiusmodi exercitia accedere posse. Multa enim haec, atque admodum liberum hominem exposcunt: hoc autem solum adeo familiare est, vt ne quidem infimus eius indigeat apparatu: non enim retibus, non armis, non aequis, non venatorijs canibus, sed pila sola, & quidem parua opus est. Adeo vero actionum aliarum rationem habet, vt earum nullam sua causa nos deferere cogat: quid vero vnquam commodius esse possit, quam quod & humanam fortunam omnem, atque actionem admittat? Vt namque venandi exercitijs nobis non adest facilitas: diuitias enim instrumentorum apparatus suppeditantes, ociumque liberum opportunitatem attendens exigunt: paruae autem pilae exercitacionis instrumentorum apparatus vel infimus (vt dictum est) facilis existit: atque vtendi occasio vel plurimum negocijs addictos expectat. Commodum igitur, quod in huiusmodi exercitacionis facilitate consistit, tale est. Eam vero aliarum omnium quae in regerrimam esse, hinc potissimum cognoueris, si quidem ipsarum vniuersumque vim, & naturam intueberis: alias enim singulas inuenies, vel vehementes, vel mites, vel corporis inferiora magis,

A magis, vel superiora, vel praeter caeteras partem aliquam, vt lumbos, caput, manus, aut thoracem mouentes. Quae autem omnes corporis partes aequaliter moueat, possitque: & in summam vehementiam tolli, & in minimam motionem deprimi, aliarum nullam inuenies, illa excepta, quae ex parua pila habetur exercitatio. Haec inquam concitatissima vicissim, et tardissima, & ad placitum, vt que corpus tolerare visum fuerit, vehementissima, & remississima fieri conuenit: sic vero & simul omnes corporis partes, cum hoc praestare visum sit, & quaedam praeter caeteras, cum hoc tamen videri, mouere licet. Cum enim inuicem congregantes, seque, ne constitutus in medio pilam excipiat, mutuo vetantes laborauerint, maximum id, vehementissimumque est, multis vt potest colli obuerfionibus, multisque palaestricis complexibus commisitum, adeo, vt & caput, & ceruix, colli obuerfionibus: latera vero, thoraxque, & venter, faciei elationibus, ac depreffionibus, expulsiionibusque, ac obnixibus, alijsque palaestricis prehesionibus fatigantur. Bodem autem exercitacionis genere, lumbi que vehementer, ac incessus fundamenta crura tenduntur: progressus vero, & in obliquum saltitatio non paruum est crurum exercitium.

Pilae ludium omnes corporis partes exercere, imperatoriaeque arti maxime assimilari.

CAP. 3.

Immo vera id solum est, quod omnes eorum particulas summa cum iustitia moueat: dum enim procedimus, aut recedimus, aut nos in obliquum transferimus, alij, atque alij nerui, ac musculi plus fatigantur. Quicunque etiam vno motionis genere crura mouet, quemadmodum qui lineae ratione currit, sic quoque non secus, quam qui crebro se se in obliquum transferunt, partes in aequaliter exercet: verum quemadmodum cruribus, sic & brachijs, exercitatio haec summa cum iustitia proprium partitur opus: siquidem in omni figura pilam excipere consueuerunt. Hic enim necesse est figurarum varietatem alios atque alios multulos vehementius tendere, adeo, vt omnes vicissim laborantes, intermissionem his habeant aequalem, qui, dum alij operantur, quiescunt: atque ita vicissim omnes operantes, et quiescentes, neque segnies omnino relinquuntur, neque soli labores lassitudine corripantur. Quod autem & oculos exercere oporteat, hinc videre licet, si animaduerterimus, quod nisi quis, quod vergat pila, diligenter praueiderit, quo minus eam attingat, ipsum aberare necesse est. In hoc autem & consilium aequale sollicitudini parat, opus est tum illam ne humi in callum deiciatur, tum vt versantem in medio eandem assequi prohibeat, vel ipse transmissam rursus excipiat. At qui sollicitudo corpus sola quidem extenuat, cuiuspiam vero exercitio, ac laudis desiderio commissa, vt potest in legitimum desinens, ad bonam corporis valetudinem, atque animi prudentiam plurimum confert. Illud autem exercitium non modicum praestiterit visum, quod ambo, corpus videlicet, atque animum, pro sua virtutisque virtute iuuare possit. Quod autem maxime ambo exercitijs afficere possit, ad quae militum imperatores potissimum accedere ciuitatis reginae leges iubent, videre non est difficile. Hostem etenim opportune inuadere, atque inuadendo latere, & nauiter per provinciam transire, aduersariorumque res, vel vi, vel extemporario aggressi sibi suas facere, ac parta tueri optimi est imperatoris: atque vt simpliciter dicam, exercitus imperator, & curios & fur egregius esse debet: artis enim illius vniuersa haec est summa. Nunquid igitur aliud quodpiam exercitium aequale idoneum sit, hominem vt instituat aut parta defendere, & aut precipitantia restituere, aut propositum aduersarij praueidere: mirum profectio, si quis dixerit aliud quodpiam inueniri. Multa namque ipsorum contrarium efficiunt: ignauos siquidem, & somnolentos, ac sensu hebetes reddunt: etenim, quicumque in palaestra laborant, ad crassitudinem potius, quam ad virtutis studium excitantur: multi siquidem crassitudine adeo contraxerunt, vt vix respirare possint. Huiusmodi sane homines nec militum, nec regijs negocijs, aut ciuilibus vtiliter praefici possent: sibus potius, quam illis, rem quamlibet mandare quis possit. Forsitan autem existimauerunt me cursum, & quaecumque corpus extenuant, exercitia probare: verum hoc secus habet: ego enim, quod immo modicum est, vbi que damno, artem que omnem modice tractandam censeo: quod siquid mensura caruerit, pulchrum illud haudquaquam fatebor. Cursus igitur minime laudauerim: quippe qui corporis habitum extenuent, hominem que ad fortitudinem nullatenus assuesciant: non enim celeriter fugientibus victoria debetur, sed ijs, qui comminus valeant obdurare: neque, quod celeritate succipere, Lacedaemonij plurimum potuerunt, sed quod hostes persistentes trucidarent. Quod si cursus, quam bonae potest valetudini, quaesieris: quatenus corporis partes inaequaliter exercet, eatenus salubris non est censendus. Necesse est enim in hoc alia quidem nimis fatigari, alia vero penitus torpere, quorum neutrum conducit: immo vero ambo morborum gignunt semina, viresque imbecillas reddunt.

Pilae ludium temperatam reddere naturam, ac de varia ludendi ratione.

CAP. 4.

Exercitium igitur id potissimum commendauerim, quod bonam corporis valetudinem, ac partium concinnitatem, vnaque animi virtutem praestare possit: quale illud est, quod in parua pila consistit. Animum etenim vniuersum iuuare potest, omnesque corporis partes pari modo ma-

Secunda Classis. gg iij xime

† Antiqua versio vi no parsi ab eo venare, quod nunc habet in greca lectione, ita n. hie. Hic autem & co... tendit fortiter & crura firmantur inuicem commutabile. Vbi apparet lo co eius, ad nunc habet in greca dicitur, sibus, antiqui interpretes habuisse 1219, 1022.

A. li. g. f. r. l. u. c. 10. fol. 114

† Graeca lectio habet & dicitur... meli? vniuersum possit. Et datam occasione momento accipere.

† Graeca verba sunt & dicitur... dicitur. Etenim recipiatur.

† Galeni verba, si graeco ita se habent, dicitur... Sed his, quae istan do fortiter pugnant.

xime exercet: id quod & ad bonam valetudinem plurimum confert, & corporei habitus cōmen- E
 surationem efficit: utpote quod crassitiam nullam immodicam, aut gracilitatem afferat, quin po-
 tius adionibus robore, aut celeritate indigentibus sufficiens sit, atq; idoneum. Quantum igitur
 ad vehementiam attinet, nullo omnium est inferius. Molliciem autem deinceps videamus: hac
 enim aliquando indigemus aut propter aetatem, quae maximos labores, vel junior non dum ferre,
 vel antiquior iam facta non etiam sustinere valeat: aut quod lassitudini consulere velimus: aut quod
 a morbo cōualescamus: in ea quoq; (ut mihi quidem videtur) reliqua cuncta excellit: nullum est
 enim adeo lenes, modo leniter ipsum tractaueris. Oportet autem ipso medium te locum obtinen-
 tem, nulla q; ex parte ab eo, quod modicum sit, declinantem, nunc quidem sensim procedendo,
 nunc vero loco stando, ac deniq; membra non admodum agitando uti: mollibus postea ex oleo
 frictionibus, calidis q; balneis uteris. Hoc equidem omnium est remississimum, adeo, ut & quie-
 te indigentibus vtilissimum, atq; ad imbecillas vires reuocandas valentissimum, seni q; ac puero
 sit conducentissimum. Quae vero hoc quidem laboriosius, mitius vero, quam quod vehementis-
 simum sit, in paruae pilae exercitio fieri solent, ea quoq; cognoscat, opus est, quicumque ipsa recte
 semper tractare voluerit. Etenim, si quando ob necessaria negotia, quibus per sepe detinemur,
 aut supernas partes omnes, aut infernas, aut manus dumtaxat, aut pedes immodice fatigaueris, ti-
 bi licet exercitatione huiusmodi partim quidem sistere, quae prius laborarunt, partim vero, F
 quae antea penitus torpuerunt, ad parem illis motionem ducere. Si quis enim e multo intervallo
 crurum opus, aut nihil, aut omnino parum admittens, magno cum conatu proiciat, inferna qui-
 dem sistit, superna vero vehementius mouet. Quod si plerumq; ac celeriter cursitans, e multo in-
 tervallo perraro pilam proiecerit, inferna magis fatigabit: festinatio insuper, ac celeritas in ea re-
 perta absque graui conatu, anhelitum magis exercet: alterum vero, receptio videlicet, ac transmi-
 sio, exceptioque absque celeritate, corpus magis intendit, ac roborat: at, si vehemens conatus,
 vnaque festinatio fuerit, hoc & corpus, & anhelitum magno opere fatigabit, erit q; omnium exer-
 citiorum vehementissimum. Quousque autem pro singulo quoq; vsu incedenda, aut remitten-
 da sit exercitatio, scribere quidem impossibile: neque enim fieri potest, ut vnus cuiusq; quantitas
 explicetur, in opere tamen ipso adinuenire, atq; ostendere possumus: in qua sane vis tota maxime
 consistit: nihil enim prodest qualitas, vbi quantitate labefactetur: hoc igitur sit curae paedotribae,
 qui exercitatio sit praefuturus.

† Ad. ex ant.
 gratia. fortius
 do aut in rece-
 ptione ac trans-
 missione excep-
 ptione q; absq;
 celeritate.

Pila ludum periculo maxime vacare.

C.A.P. 5. G

R Eliquum autem sermonis nostri absoluatur. Animo est enim praeter bona, quae mihi dicta
 sunt, huic exercitio non nihil etiam addere, neq; vilo pacto, quod citra pericula sit, quibus
 aliorum plurima sunt obnoxia, missum facere. Cursus enim celeres rupto vase praecipuo multos
 iam dudum perdidere: tridem & voces magnae pariter, ac vehementes, vno tempore assatum emis-
 sae maxima detrimenta non paucis attulere: violenti quoniam etiam equitatus circa renes, sepe quoq;
 circa thoracem aliquid fregere: non nunquam etiam seminarijs meatibus noxam intulere: taceo
 equorum delicta: quibus saepe a sella delapsi equites ilico sunt pernecati: eodem pacto & saltus,
 & discus, & quae per flexiones fiunt, exercitia se se habent. Quid autem de ijs dicendum,
 qui in palaestra versantur? quam omni ex parte, non minus quam Liti illi apud Ho-
 merum, laesi sunt. Quemadmodum enim ille inquit poeta, claudas, rugosas, atq;
 oculos distortas esse, sic eos, qui in palaestra versantur, vel claudos, vel distorto-
 tos, vel fractos, vel omnino mutilos videris. Cum igitur praeter bo-
 na, quae dixi, id quoque accedat paruae pilae exercitio, ut scilicet
 licet neque periculo sit obnoxium, aliorum
 omnium ad vsu optime
 patebit.

Galen

G A L E N I L I B E L L V S
 DE DIGNOSCENDIS CVRADISQVE

A N I M I M O R B I S,

{ Q V A S P E R T V R B A T I O N E S L A T I N I A P P E L L A N T }

Benardino Donato Veronenſi interprete.

Nunc diligenter recognitus.

ARGVMENTVM LIBRI

Quo quis pacto ſua ipſius & aliorum vitia cognoscat, & emendet.

Quae ſunt peccata, qui quae de ipſis corrigendis ſcripſerint.

C.A.P. I.

Quod quae etiam in cōmentarium redacta tibi habere vis ea, quae olim tibi
 respondi, cum interrogasses nos de libello, quem Antonius Epicu-
 reus scripsit de subsidio aduersus proprios affectus, hinc iam hoc ipsum
 agam, hinc q; in ius sumam. Optimum quidem factu fuisset, si ipse An-
 tonius aperte explicasset, quid eadem subsidij nomine vellet significa-
 ri: vt vero ex ijs coniecturam facere licet, quae in ipso libro memorat,
 videtur mihi eo verbo aut observationem, aut dijudicationem intelli-
 gere, aut etiam correctionem. Si quidem ille, vt nosti, pleraq; eorum, quae
 dixit, ita obscure elocutus est, vt conijcere longe facilius sit, quid dicat,
 q; planè percipere: modo enim nos hortari videbit, vt cogitemus nos
 quoq; ipsos similiter ac ceteros peccare: modo autem, quo pacto singula, quae ab vnoquoq; pec-
 centur, vnusquisque diiudicet ac dignoscat: modo qua ratione quis se ipsum a peccatis abducatur,
 Quod quidem mihi eiusmodi orationis vniuersae caput esse videtur: cetera enim oia inutilia pla-
 nè ac superuacanea sunt, nisi ad hoc ipsum referantur: oportet autem in ijs maxime infortunijs, quae
 propter peccata eueniunt, se ipsum corrigere. Nam illius interdum quasi de solis affectibus ora-
 tio est: plerumq; tanquam de peccatis: non nunq; de vtriusq; tibi disputare videbitur. Ego vero hoc
 ipsum primum, vt nosti, iam pridem distinxit, cum peccata quidem ex falsa opinione committi affir-
 maui: affectum vero seu perturbationem ex quadam experte rationis vi fieri, quae ipsi rationi mi-
 nime obtemperans sit: cōmuni autem vocabulo (quod quidem ad significatum ampliorem per-
 tineat, qui genus ipsum magis attingit) vtraq; peccata appellari. Dico autem illius peccare, & qui,
 exempli gratia, aut immodestius, aut animo concitatore aliquid agat, aut calumniae credat. Scri-
 psere igitur & alij ex philosophis pleriq; & Chrylippus praeterea, quae ad remedia pertinerent ani-
 mi perturbationum: tractauit etiam Aristoteles eandem materiam, & eiusdem philosophi secta-
 tores: ante hos vero etiam Plato. Et satius forsitan fuisset ita ab illis viris haec discere, quemadmo-
 dum ipse quoq; didici: verum tamen hoc priore libro capita tibi omnia, quoniam ita iubet, breuiter
 exponam, eo planè ordine, quo me respondentem audiisti, cum de Antonij libello interrogasti.

Peccare nos plurimum, tamen si nos errare non putemus.

C.A.P. 2.

Q uod igitur peccare nos probabile sit, tamen si nihil prorsus ipsi nosmet aberrare existime-
 mus, ex ijs, quae dicam, argumentari facile fuerit. Cernimus cunctos homines existimare
 se ipsos aut esse omnino sine omni peccato, aut in paucis exiguis que rebus rectam ra-
 tionem offendere: hoc quae ipsum illis maxime accidere solere, quos alij plurimum peccare ar-
 bitrantur: quam sanè rem ego, si quam aliam praeterea, plurimis notam habeo experientis.
 Ergo, quicumque alijs permiserunt, vt de se ipsis ferrent sententiam ac iudicarent, quales nam
 sint, hos in paucissimis aberrare solitos animaduerti: at, quicumq; se ipsos esse optimos existima-
 runt,

Secunda Classis. g g iij

runt, nec alijs iudicium sui ipsorum facere permiserunt, hos contra, & in maximis rebus, & in plu-
rimis offendentes inspexi. Quocirca, quod ipse quondam adhuc puer temere laudari putabam, (id
autem erat Pythium illud, quo iubetur vnusquisque se ipsum cognoscere) propterea quod magnum non
esset preceptum, hoc postea deprehendi merito admodum commendari solere. Nam is solus, qui sa-
pientissimus est, perfecte se ipsum cognoscit: reliquorum autem omnium, perfecte quidem nullus:
alius autem alio & magis, & minus. Quod enim in vita vniuersa, & in artibus omnibus videmus, vt
magnas quidem, atque insignes rerum eminentias, differentias que cuius vnus est multis facile pos-
sit discernere, exiguis autem, ac tenues si distaxat, qui & prudentes sunt, & ipsarum artium periti,
idem in peccatis quoque atque affectibus vti solet venire. Si quis enim, exempli gratia, minima de
causa vehementer iratus mordeat, ac vexet seruos domesticos, tum is tibi plane videbit malo quo
dam affectu teneri: ite, si quis ebrius inter septa, & lasciuos coetus diuertetur. At mediocriter ani-
mo commoueri ob magnam amissam pecuniam, aut ob repulsam, atque ignominiam, quamuis in
genere affectuum contineatur, non tamen eque, vt illud superius, perspicuum est: sicut ne placen-
tam quidem excedere aufidius. Verum tamen haec quoque commendationis indigere, ei, qui animum
suum exercuerit, & a cunctis affectibus vindicauerit, haud dubium est, quamuis eadem evitare,
propterea, quod parua sunt, magis arduum sit. Quisquis igitur volet se & honestum, & probum sic
ris, is necesse esse cogitabit multa a se peccata sua ignorari, quae vt cuncta deprehendat, cum possum
ego dicere, quo pacto ipse deprehenderim, non dum tamen id dico, propterea, quod fieri potest, vt
hic libellus tuam in aliorum manus aliquando perueniat: quos ipsos quoque exerceri volo, quoad
rationem inueniant, qua peccata sua agnoscant: quemadmodum olim, cum eadem de re loquere-
mur, te itidem mihi dicere postulaui, & quam diu illa ipsa tibi videri significasti, conticui. Quare
etiam nunc eodem modo agam: & exhortabor eum, qui hoc scriptum nostrum legerit, vt, quod ipsi
permissum, sit ac relictum, id quarat: quomodo videlicet vnusquisque possit se ipsum peccantem
agnoscere. Duplicem enim, vt Aesopus aiebat, manicam e collo suspensam gerimus, alteram qui-
dem ante peccatus alienorum, alteram vero a tergo nostrorum. Ex quo fit, vt aliena spectemus sen-
per propria autem nunquam inueniri possimus. Quam quidem narrationem cum omnes probent,
vt veram, Plato etiam causam, cur id fiat, nobis exponit: Quisquid enim amat, inquit, caecum est
erga eam rem, quam amat. Itaque, si nostrum cuius se ipsum maxime omnium diligit, vnusquisque
nostrum ad se ipsum maxime egens sit, necesse est. Quomodo igitur propria mala inspiciet? aut
quomodo se peccantem intelliget? Multo enim magis etiam nunc, quae res ipsa fert, tam Aesopi apo-
logus, quam Platonis ratio videtur nobis nostrorum peccatorum inuentionem desperabilem consili-
tuere: si quidem neque quis facere potest, quin se ipsum amet, & quod amat, erga eam rem, quam
amat, caecum sit, necesse est. Nec vero ipse postulaui, vt, qui hunc librum legere instituerit, cu-
ret perse, vt sibi vitam inueniat, qua peccatorum suorum cognitionem accipiat, nisi res ipsa disticiat
his admodum foret, quamuis quis vel plurimum eam rem apud se ipsum tractauerit. Proinde ego
hic meam enuncio sententiam, vt, si quam aliam quisque praeterca rationem per se ipsum inuenierit,
mea quoque sibi assumpta liberalius adiuuetur, quippe qui duas salutis vias pro vna sit factus: si
minus, at hac nostra salute vti possit, donec aliam meliorem offenderit. Sed iam videtur esse tem-
pus, vt quae nam haec sit mea, in medium proferam, hinc sumpto initio.

*Quae vniuersa aptus nostrum nos peccata a perdocere: quando, & quo modo, calumnijs respondendum,
& praecleara Zenonis sententia.*

C. A. P. 3.

Quoniam peccata ob falsam opinionem committi solent, affectus autem seu perturbationes ob ex-
pertem rationis appetitum, placuit mihi prius ipsum liberare ab affectibus. Par enim est
nos ab his detentos falsa opinari. Sunt autem animi vel affectus, vel perturbationes, quae omnes
noctuius, impetus, ira, timor, moeror, inuidia, vehemens cupiditas: mea vero sententia etiam nimio
alicuius rei, qualiscumque ea sit, vel amore vel odio occupari, in genere affectuum est habendum. Pro-
he n, dictum esse videtur, mensuram esse optimam: tanquam nihil bene, egregie ut fieri possit sine me-
sura. Quo modo igitur quis ista vniuersa ejiciet, nisi prius ea se habere cognouerit? At vero, vt quis cog-
noscat, fieri non potest, quemadmodum iam dictum est, quoad quidem nos ipsos animas vehe-
menter. Ceterum, & si ratio haec tibi non permittit, vt de te ipso iudices, ac saltem, vt de alio, quae
neque ames, neque oderis, iudicium feras, tibi non admitti potestatem. Cum igitur audieris in vrbe quae
pian ex ijs, quos tibi neque amore vilo, neque odio prosequendos intelligis, laudari a multis, quod nullis
hominibus aduleatur, tum tu, vbi ad illum propius accesseris, quod de illo possis ferre iudicium, num
sit talis, qualis esse perhibetur, huiusmodi periculum fac. Primum, si videas ab homine et diuitum
& apprimere potentum, aut etiam principum, ac tyrannorum aedes frequentari, pro comperto habe-
re frustra audiuisset hominem omnia vera dicere solere, obsequia quippe istiusmodi mendacium se-
qui confuevit: deinde siue id genus hominum salutantem, siue illis se ipsum comitem exhiben-
tem, conuulsijs ue illorum, ac coenis inferentem conspicias. Quisquis enim huiusce generis vitam
sibi ipsi sequendam proposuit, non solum non verax esse confuevit, sed etiam omnem malitiam
habere necessario: quippe qui aut pecuniarum, aut principatus, aut gloriae, aut honorum sit cupi-
dus, & vel aliquibus horum scorum, vel omnibus simul insidietur. Quae vero neque salutare, neque
comitari

A comitari id genus hominum, neque cum valde potentibus ac diuitibus coenitare, sed frugi ac tem-
perato victu vti solitum compereris, speraueris quod veridicum, conare hunc quoque profundius al-
tius quod cognoscere, vt scias, cuiusmodi tandem sit vita. Talem porro cognitionem singulorum
ex longiore cum lingulis consuetudine comparare solemus. Quod si talem offenderis, qualis spe-
raisti, seu oca aliquando hominem, & cum solo sermonem confer, roga que, vt, si quem tibi ex
animi affectibus turbulentis inhaerere notauerit, eum continuo indicare ne grauetur, te quod illi ma-
ximam habiturum gratiam pollicere, existimaturum quod te ab ipso magis seruatum, quam si corpore
egrotantem sanasset. Quod si ille recipiat se facturum, cum primum te aliquo tali vitio laborantem
inspexerit, deinde longo dierum intervallo interiecto nihil dixerit, interim videlicet tecum affi-
due versans, accusa hominem, roga quod iterum aliquando blandius, quam prius, vt, quidquid talium per-
turbationum in te residere animaduernerit, ilico tibi significet. Qui si tibi responderit propterea
se nihil tibi dixisse, quod tali tempore nihil in te istiusmodi deprehenderit, ne continuo illi fidem
adhibeas, ne ue existimes te repente omnino inculpabilem euasisse, sed duorum alterum in cau-
sa esse, aut propter negligentiam inconsideratorem amicum fuisse, nec animaduertisse: aut redar-
guendi verendum impedimentum tacere: aut etiam nolle tibi in odium venire, cum haud ignarus
bit omnibus, vt ita dicam, hominibus hunc morem esse, vt eos oderint, qui vera loquantur: aut si
nihil horum est, scito hominem propterea tacere, quod nolit ipse tibi prodelle: aut etiam propter
aliud quidpiam, quod a nobis nequam probatur. Nam, si mihi hoc crederis nunc, fortasse
fieri non posse, vt tu nihil peccaueris, laudabis post, vbi videris omnes homines lingulis diebus
innumerabilia peccata committere, & affectibus ductos agere, quae agant, neque tamen agnosce-
re se ipsos tales. Quare neque tu quidem arbitrare te ipsum aliud potius esse, quam hominem. Id
porro arbitraberis, si pertulatum habes perpulchre a te acta omnia, quae cum non vno tantum
mense, sed etiam vno die egeris. Verum forsitan dices, si quidem litigiosus propterea es, quod vel
ex animi proposito, vel ex prauo quodam more talis euaseris, vel etiam rixarum amator sis natu-
ra, quantum ex ijs verbis, quibus ego nuper usus sum, conuicere licet, viros sapientes aliud esse pe-
tius, quam homines. At tu isti rationi, quae vna est, nostram, quae est duplex, opponito: vnam
quidem, quod omnino sine peccato sit sapiens: alteram vero (quod ad eum, qui illam priorem
concesserit, spectet) si quidem sine peccato sit sapiens, cum ne hominem quidem esse: quod vero
ad ea pertinet, quae de hac ipsa & propter hoc ipsum dicta ab antiquissimis philosophis audisti, sa-
ne Deo similem esse sapientem: at te tamen Deo similem repente fieri nunquam potuisse. Quan-
do enim, qui totam vitam exercuerunt, vt se ab affectibus liberarent, non credunt id se perfecte
atque omni ex parte consecutos, nimirum tu id multo minus, qui nunquam exercuisti. Ne cre-
dito igitur illi, qui dicit nihil a se animaduersum, quod a te ex perturbatione sit gestum: verum;
aut quod tibi nolit prodelle, idcirco sic locutum existima: aut quod non sibi obseruanda putaue-
rit, quae a te perperam agantur: aut quod odium tuum timuerit, ac vitauerit. Fortasse etiam vidit
te aliquando egre tulisse eum, qui tua peccata tuos quod affectus malos reprehenderit: quam ob rem
sibi tum tacendum putauerit: aut non credit, cum dicis te velle singula peccata tua inspicere, te id
ipsum agere vera. Quod si tu cum praecedentium actionum mutatione silentio abeas, haud ita
multo post inuenies non paucos, qui te non simulate, sed vere corrigant, longe quod etiam magis, si
ei, qui te reprehenderit, egeris gratias, quando hac ratione fieri potest, vt a te tuum malum recedat.
Post autem, si diligenter consideraueris, vere ne te ille, an falso increpauerit, ex ea re senties te magna
percipere utilitate: si vero idem assidue egeris, propositum quod tibi sit in virum euadere honestum
& probum, facile talis fies. Nam in priore quidem tempore, ne si omnem quidem considerandi dili-
gentiam adhibeas, poteris deprehendere te per calumniam & mendacium iudicare, tibi quod ipsi per
impetitam persuadere, nihil a te esse omnino peccatum. Ceterum hoc ipsum potius tibi sit studium,
D hac exercitatio, vt calumnias & consilia aequo animo feras. Quod vbi feceris, & satis moratus
satis quod sedatus fueris, iam quod tuas ipsius perturbationes animo perspectas habueris, tu aggreditor
respondere calumnijs tibus: sed neque acerbe vnquam id facias, neque redarguendi contumendi ue,
aut etiam altercandi studio, nec vero te illum alterum velle deicere ac profermere significes, sed om-
ne id tua ipsius utilitatis causa moliti. Vt si ille quoque, dum contradicit, probabile quidpiam obij-
ciat, credas illum melius nosse, si modo illum, vbi satis longa inquisitione exploraueris, extra cul-
pam crimen quod reperias. Hac ratione volebat Zeno omnia nos agere, ita quod tuos nos dicebat fore;
si ageremus, tanquam paulo post pedagogis ratione reddiduri. Sic enim ille vir appellabat istos, quo-
rum non parus est numerus: qui licet a nemine vnquam inuidentur, ad increpandos tamen amicos &
propinquos suos promptissimi sunt. Oportet autem eum, qui talia ab amico sit auditurus, neque diui-
tem esse, neque cultum & reuerentia quadam apud ciues suos conspicuum. Nam, si istiusmodi reueren-
tia insignis fuerit, nemo plane illi volet vera dicere ob timorem, quae admodum ne locupletibus
quidem solent adultores lucri gratia. Quin etiam, si quem istis veridicum aliquis casus obtulerit, ad
se hunc ilico suos quae mores distrahere cofueuerunt. Siquis igitur sit vel apprimere potes, vel opor-
tens, qui velit in virum egregium ac frugi euadere, ab hoc deponi se ipsum necesse erit, atque his
praesertim scriptis, in quibus nullus sit inueniens Diogenes, qui vel opulentissimo ac monarcha
cuiquam

omnia ages: nam si cuncta nulla cū perturbatione aut affectu animi consideraveris, profecto cum E
sta tibi optima videbunt. Qui igitur hoc tandē fiet: nēpe si tu ipse te ipsum maximi precij homi
nem declaraveris: quo videlicet precio nullū aliud ne cogitatione quidem fieri potest, vt quis alle
quatur maius. Nam, dum oēs omnino homines irā obnoxij sunt, te interim omnis irā expertem
esse, quid aliud tandē est, q̄ seipsum omnibus hominibus præstantiorē offendere? Quod si forte
tu ipse te ipsum existimes, quid aliud quā te ipsum ostendis velle quidē haberi præstantiorem, esse
autem præstantiorem nolle non secus, ac si quis cupiat putari se quidem corpore valentem esse, re
autem vera egrotet? An nō putas animi esse vel agilitudinem vel morbum excandescētia, quā
& furor dici potest? An temere arbitraris veteribus hæc animi perturbationes quinq; appellari
solitas, merorem, iram, excandescētia, cupiditatem, metum? Enimvero longe mihi melius vi
detur esse, primum quidem in longius spatium perturbationes eiusmodi cohibere, ac dum surgis
de lectulo, singillatim, quęcunq; acturus sis, inspiciere, considerantem, num præstet eiusmodi affe
ctibus inserviendo vivere, an ratione & cōsilio vti in omnibus, quę agas: deinde vnicuiq; volētū
se viti fieri egregium ac frugi, aduocandum esse aliquem, qui tibi ea, quę non recte a se agantur,
singula indicet: tum singulis diebus singulis q̄ horis habere hanc opinionem in promptu, q̄ præ
stet quidem se ipsum dignum exhibere, qui egregius ac frugi appelletur: hoc autē fieri nō posse, F
vt nobis contingat, nisi eum, qui singula errata nostra nobis indicet, habuerimus. Quin etiā illum
ipsum nostrorum peccatorum indicem, & seruatorē nostrum, & amicum maximum putare.
Deinde, quamuis tibi ille visus fuerit falsa crimina obicere, te tamen iratum videri minime oportet:
primum quidem idcirco, quod facile fieri potest, vt ille ita melius, quā tu, singula peccata tua
perspiciat, quemadmodum vicissim tu quoq; eorum, quę ab illo peccantur, non nihil: deinde q̄,
licet falsum quandoque tibi crimen obiecerit, at in eo tamen tibi vitium fuit, quod te ad eorum, quę
agis, diligentiori inspectionem excitauit. Quod autem in hoc ipso maximum est, id præter ce
tera custodi semper, vt q̄ dignus sis, quanti q̄ faciendus, a te ipso nō ab alio accipias. Ad porro ip
sum est, promptum semper habere in memoria, quanta sit eorum, qui irascuntur, animi deformi
tas, quantum q̄ rursus eorum, qui sine ira viuunt, decor, quāta gratia. Quemadmodum enim, qui
longiore temporis spatio peccare consuevit, cum magna difficultate affectuum suorum clauē ob
tinet, ita conuenit te multo tempore vnum quodq; eorum præceptorum exercere, quibus si pa
reas, vir egregius ac frugi efficiaris. Nam eius rei facile obliuiscimur, dum animus noster decidit,
propterea, q̄ ante hac totus sit impletus affectibus. Consequens ergo illud fuerit, vt, quicunq; ser
uari velit, nullam omnino horam cesset: omnibus q̄ accusandi seipsum faciat potestatis, omnes q̄
æquo animo audiat accusantes: gratiā q̄ non adulantibus habeat, sed obiurgantibus: patiant sem
per domicilij sui fores: liceat nonis ac familiaribus omni tempore ingredi, si quando teipsum ita
comparaueris. Itaq; etiam confidere oportet vsq; adeo, vt ab ingrediētib; deprehendaris nulli
maiori peccato vehementer obnoxius. Porro, quęadmodum omnia profus excindere atq; eucl
lere inuito difficile est, ita volenti, quę maiora sunt, facile. Si tux ergo semper fores, vt dixi, pare
bunt, licebit sanē familiaribus omni tempore ingredi: vt q̄ alij oēs, si quando in publicū processer
e, oia conantur facere, vt decet, sic tu domi tuę omnia facies. Atqui illi quidem, cum reliquos om
nes vercantur, ne se in aliquo peccantes deprehendant, vnos seipso non verentur: tu vero teip
sum in primis verere, atque illi ausculta, qui dixit, Omnium autem maxime tui ipsius te pudeat.

De concupiscentia & libidine frenanda.

CAP. 6.

Qvod quidem si feceris, poteris quandoq; expertem illam rationis vim, qua excandescimus,
quasi feram quandam mitigare ac mansuafacere. Alioqui absurdum admodum sit viros
equitandi peritos, vbi equos acceperint, breui eos ad parendum idoneos reddere, te au
tem, qui nō aliquid extrinsecus animal acceperis, sed rationis illam expertem vim, quę in tuo ip
sius animo est, & cum qua semper meditans ratio simul habitat, non posse itidem mitiorē redde
re, & quāuis non ita continuo, at longiori saltem spatio. Latius autem de iisdem rebus disseritur
in iis commentariis, in quibus mores tractantur, quo pacto videlicet eam vim quis optimam sibi
& commodissimam reddat: item quemadmodum vires ac robur illius non oportet proferre, sicut
sicut ne equorum quidem, aut canum, quibus vtimur, sed illud ipsum potius robur exercere, si
cut & in illis, ad obedientiam. Tibi vero in iisdem commentariis maxime ostensum est, quo pa
cto rursus ea ipsa irascendi excandescendi q̄ vi optularice vtari aduersus alteram, quam libidi
nis nomine philosophi veteres appellauerunt, quę temere & seorsum a ratione, fertur ad corporis
voluptates. Vt igitur turpe est hominem iracundia percitum, in temperanter aliquid agere, sic
item ob amorem, ventrem, vini appetentiam, edacitatem, quę omnia concupiscendi illa vis, de
qua dictum est, & facit simul & patitur. Ob quę homo non iam equo aut cani similis sit, veluti
ob illa priora, sed vel petulanti apro, vel hirco, vel cuiuspiam agresti belluę, quę mansuiffieri non
possit. Quo circa huius quidem nulla talis inuenitur correctio, qualis alterius, ea, quam obedi
entiam diximus. Sed quod veteres castigare dicebant, huic ipsi quadam proportione respondet.
fit autem hæc ipsa libidinis castigatio, dum rebus potiri ac frui prohibetur, quarum appetens est.
Nam, si potiat, crescit, maior q̄ ac vehementior fit: si castigetur, tenuis fit atq; imbecilla, vt hoc
pacto

A pacto imbecillitate coacta sequatur rationem, non autem quod obsequens siue obediens facta sit,
sanē quemadmodum in iplis quoque hominibus videmus contingere: nam in iis plerunq; ij,
qui deteriores sunt, sequuntur eos, qui sunt præstantiores, vel inuiti & coacti, vt pueri ac manci
pia, vel volentes & persuasi, vt ij, qui suapte natura boni sunt. Et enim, si quis erat apud antiquos,
quem obviagationes ac verba castigare non possent, de eo ita loqui consueuerant: quā in casti
gatus nescio quis iste homo est: in quo videlicet libidinem ratio non castigauerat. Duplex enim
in nobis est animi vis rationis expers: vna, cuius & cito excandescere & irasci iis, qui aduersum nos
peccare vili sunt, officium est: cuius ipsius etiam est in longius amplius quę implacabilem se præ
stare: quod quidem tanto est amplius excandescētis animi vitium, quanto magis diuturnum: al
tera est, quę ad id, quod ipsi iucundum suauē que visum sit, præceptum fertur ante, quā vtile ne sit
atque honestum, an noxium & turpe, cognouerit. Hanc igitur, quę vehementissima est, cohi
bere prius oportet, quā, vbi incrementum acceperit, vitibus inuictam inexpugnabilem que se
præbet: tunc enim, etiam si volueris, eam vitra compescere non poteris. Actum demum id di
ces, quod olim quandam amatē audiui dicere, velle te quidem desinere, sed non posse: frustra q̄
nos aduocabis, (quemadmodum & ille quondam,) vt tibi supplicanti ope feramus, vitium q̄
B eiusmodi excindamus. Nam corporis etiam non nulla vitia propter magnitudinem insanabilia
sunt: quod ipsum forsalle tu ne cogitasti quidem vnquam ante hac. Multo autem infans fuerit te
nunc saltem id cogitare, atque inspicere, vt vnum ego veridicus sim, cum dico vim animæ illam, cui
us est munus temere concupiscere, si quid placeat, plerunq; in amorem euadere insanabilem,
non corporum modo, quę formosa sint, siue rerum, quę ad vencrem pertinent, sed etiam edaci
tatis, explendi q̄ venris, ac vinolentię, item q̄ obscenitatis, quę præter naturam patrantur: an &
hec & alia multa ex iis, quę hæcenus a me dicta sunt, mētiar: etenim, quę adhuc de ira atq; excan
descētia dixi, eadem puta & de aliis affectibus me dixisse. Primum quidem alij cuiuspiam permite
tendū esse, vt de iis cognoscat & iudicet, non autē nobis ipsis: deinde non quoslibet eidem rei esse
prestandos, sed seniores quospiā, quos vnuerli planē egregios ac frugi esse fateantur: qui etiam
propterea, quod ab affectibus liberi sint, & interpretadi iuris & iudicandi munus ante nos ipsos
diutius, illis videlicet temporibus, quibus ipsi non dū eramus, obtinuerint: deinde non oportere
nos aduersus eiusmodi homines, quoties aliquid nostrū peccatū protulerint, id ignationis quidē q̄
pre nobis ferre, sed contra, agere potius gratias: postremo singulis diebus ea, quę superius dicta
sunt, tibi ipsi reuocare in memoriam: atq; hoc quidem præstabit te sepius facere: quod si nō possis
C tam sepe, at saltem matutinis horis semper ante, q̄ quidq; eorum, quę acturus sis, aggregaris, &
vespertialis ante, quā cubiti eas. Ego sanē olim monita hec, quę quasi Pythagora auctore circū
ferebantur, consuevi primum quidem legere bis singulis diebus, post vero etiam ore enunciare.
neq; enim satis est ab vna ira dūtaxat liberum se præstare, nisi etiam sine omni edacitate, & nequā
tia, & vinolentia, & curiositate, & inuidia purū te conseruaueris. Alius igitur erat, qui nostri pe
riculum faceret ac percontaretur, nuncubi, vt canes solent, vili essemus immoderatissime imple
ribus, vel more eorū, qui perpetuū febris ardorem patiuntur, frigidam potionem insatiabili auti
ditate exhaurire: an vero quemadmodum viros & graues & cultu ac reuerentia dignos deceat.
Nam neq; propter famem decet vehemēter insatiabiliter q̄ impleri, neq; propter sitim instar sor
bentium exhaurire totum calicem, multo q̄ minus ob edacitatem in conspectu omnium auidius
vel placentiam, vel aliud quidpiam ex delicatioribus obsoniis deuorare. Sed in omnibus iis item
alij sunt aduocandi, qui opē ferant, & quidquid peccamus, obseruent atq; indicent: deinde vero
etiam sine pædagogis ipsi nos seruemus, demus q̄ operam, vt omnibus vna cœnantibus obsonij
minus adsumamus, & a cibis gulam nimiam irritantibus abstinemus, moderate interim vescētes
iis, quę salubria sunt. Progressu vero temporis ne respicere quidem te ad conuiuentes velim.
D quippe magnum non fuerit temperantius, quā illos, comedere ac bibere: sed, si te ipsum hoc
honore afficere decreuisti, prospice & cura, vt aliquando continentius hodie viuas, quā heri.
Hoc enim si feceris, senties te in dies ab iis, quę dixi, facilius abstinere, senties etiā magnas animi
tui lætias, si quando re vera amator modestiæ temperantię que extiteris: sic enim gaudet, qui
cunq; in ea re proficit, cuius est amator. Ex quo fit, vt eos, qui comotationibus delectantur, tum
ingenti voluptate affici videamus, cum suos bibendo superant compotores, & eos, qui ventri su
dent, multitudine ferculorum gaudere, quicunq; autem edaces sunt ac palatum explorare cupiunt,
hos placens, & edulius, tum quę ad fartaginem, tum quę ad ollas pertinent, aliis que item condi
mentis suauioribus letari. Noui etiam quosdam, qui rei venerę copia exultarent, superbius que
se extollerent. Vt ergo illi & exercent & sectantur id, quod in iis rebus summum est, quibus stu
dent, sic nos item id studere oportet, quod in modestia sit summū. Porro autem, si hoc faciemus,
non incastigatos quospiam ac dissolutos nobis conferemus: nec satis esse putabimus, si plus, quā
illi, & continentiæ & modestiæ adepti simus: sed primum quidem eos, qui iisdem rebus studeant
superare conabimur, (pulcherrima enim hæc est concertatio atque æmulatio) post vero etiam
nos ipsos: vt videlicet ex diuturna consuetudine ad hæc ipsa, quę & saluberrima sunt, & adie
ctu facillima, cum voluptate feramur, memores semper pulcherrimorum dictorum, quorum
vel

tingat alijs, illis, quibus in hoc fortuna non fauerit, sero tandem ea ratione, quam exposui, contine-
get. Quis enim est, qui nolit omnem aetatem ducere sine tristitia? aut quis non hoc omnibus diuis-
ijs praeponeret, quae & facile auferri possunt, & sceleribus non nunquam redundant?

De comparanda animi libertate, ac de gratia obuiatoribus habenda.

CAP. 10.

EGO igitur & haec, & alia multa tum illi, tum alijs deinceps multis recensebam: quibus omnibus
silio etiam persuadebam. Vilitatem tamen eam, quae ex posterioribus capitur, sero capientes paucis-
simos quosdam vidi. Plerique enim usque adeo animi sui affectus auxerunt, ut iam inde insanabiles
existant. At si quis modicis adhuc perturbationibus inseruit, potest quae aliquid eorum, quae prius di-
cta sunt, intelligere, ubi sibi inspectorem quendam ac paedagogum apposuerit, qui se, ut antea dixi,
in singulis rebus alias moneat, alias obiurgat, alias etiam adhortetur & compellat ad ea, quae prae-
clariora sunt, capeffenda, ac seipsum eorum, quae & dicit & monet, praebeat exemplum, si sane pote-
rit & liberum & egregium sibi animum ratione comparare. Etenim turpe est libertatem eam, quae
humanis legibus accepta refertur, maxime facere, eam autem, quae & vere, & natura ipsa est libertas,
non omni studio perere, sed inhonestis atque impuris ac tyrannicis dominis seruire, lucris videlicet,
ac minutissimis quibusque pecuniarijs rationibus, & cupiditatibus tum principatus, tum gloriae,
tum honoris. Quorum sane omnium matrem ego haud dubitauerim dicere in satiabilitatem ha-
bendi. Quis igitur talem in animo pestem habere possit nunquam aut honestus aut probus euadere?
Aut cur non mille mortibus sit dignus, qui non toto animo oderit talem turpitudinem? Porro au-
tem hanc ipsam multo magis & odisse & fugere debent adolescentes, qui se saluos esse velint: qui
si forte initio allueuerint pecuniam insatiabiliter cupere, fieri iam ultra non poterit, ut cum ad an-
num quadragesimum peruenerint, se ipsos recuperent: sed pone, si magis placeat, quin quagesimum,
nequis nos, ut inhumanos, redarguat, sicuti quendam audiuimus dicere, qui aiebat hoies quidem non
paucos vinci solere gula, venere, gloria, honore, se vero, qui diues esset, vna re tantum, quod nullius sui
voti compos fieret. Nam is, cum satis diu me singulis diebus lantum hilaremque vidisset, ipse interim
male animo affectus, rogauit, ut docerem, quid sibi esset faciendum, ne tangeretur tristitia. Cui cum
ego respondissem longiore annorum spatio esse opus ad eorum vitorum correctionem, quae ipse
in animo suo adhuc usque diem aluisset, vociferans, nihil te, inquit, vniquam vidi inhumanius: quasi ego
videlicet, qui possem, si modo eniti vellem, ipsum quicquid ab omni tristitia liberare, hoc sic illi be-
neficiam inuiderem. Cum tamen huic vni ex omnibus disciplinis nemo ex ijs, ad quos ipsa pertinet, in-
uidere possit. Nobis quippe expedit omnes hoies, quibus cum consuecimus, omni animi perturba-
tione vacare: neque aut gloria, aut si qua alia res est glorie similis, eius cupiditate animum gerere de-
formatum. Quanto, nam, hi meliores fuerint, tanto nobis amici viliores existant. Rursus igitur ad
eum reuersus, qui se in verum studeat virum euadere, viam quamdam communem ad omnia animi
nostri bona monstrabo. Oportet, nam, eum, qui alteri praesit ad corrigendum, initio quidem intento
esse animo ad singula, quae ab illo gerentur, cui sit indicaturus, quid ab ipso negligatur. Est enim in
rerum definitu difficile in ipsa actionibus id, quod in re familiari ex minutissima quadam ratio-
ne geritur. Quare hoc ipsum nullo modo praesinit potest ei, qui nunc primum incipiat auaritia
morbum excidere. Porro, quemadmodum in hoc virtus vitio proxima est, ita, dum ambitionem
excidere volumus, virtuti ilico finitimum vitium offendimus. Ceterum, quorum animi suapte
natura ad honestatem probitatemque feruntur, hi ne utquam pudore affici solent, si, cum ipsi iuue-
nes sint, seruarique possint, alios habeant, qui sua ipsorum peccata inspiciant, atque obseruent, aetate
scilicet prouectos homines, qui in omni vita sua clarissimum libere mentis specimen dederint:
quibus quidem increpationibus neque resistere, neque insensos esse par est, sed habere gratiam: quin etiam
eosdem rogare oportet semper, ut vera dicant: & id ipsum ubi cognitum habuerint, tum conari, si
non ingentes illas portiones, at saltem minutas atque exiguas de grandi illa summa affectuum ac vi-
tiorum excidere: tamen si initio per quam arduum hoc, & cum magno labore magnaque infelicitate
te fieri videbitur. Scire, nam, eos oportet progressu temporis non similiter idem habituros difficile.
Quo, nam, malus rationalis nostri animi pars in huiusmodi exercitationibus ac studijs incrementum
accipiet, quatenus videlicet superabuntur minuenturque vitia) eo facilius obsequium ac perfectio-
nem obedientiam obtinebit. Nam, cum ea, quae maxima sunt, ratio nondum exercitata, superauerit,
haud dubium est, quin, ubi duplicem excellentiam spatio temporis adeptam sit, facilius sit superaturu-
ra: etenim ex ijs, in quibus ipsa se exercuerit, multo existet generosior, quam prius, sicque etiam illis,
quae minor aliquanto euaserint, abunde sufficere. Porro ad futuri temporis spem vel alterum ho-
rum duntaxat aus esse poterat, Quocirca ipsius exercitationis initio terri non oportebat eum,
qui in ipsa affectuum curatione parum se proficere sentiret. Progreffente enim tempore magis
proficiet, si modo a quo animo pergat audire eum, a quo vere ametur, dicentem sibi, quae sint ea, in
quibus peccet, vel itaque non videri tantum, sed etiam re ipsa existere & egregium & frugi. Haec,
aus igitur de ratione & cognoscendorum & curandorum animi affectuum dictum sit: deinceps
autem sequitur, ut de peccatis ipsis dicatur.

Galenus

GALENI DE CVIVSQVE ANIMI PECCATORVM COGNITIONE ATQVE MEDELA LIBELLVS

Quem olim Iunius Paulus Crassus Patavinus interpretatus est,
& nunc denuo accuratissime recognouit.

*Quid sit & quomplex peccatum, & quod via aliqua, ac ratione corrigi
peccata debeant, & emendari.*

CAP. 1.

Cognitio animi perturbationum cognitio, ac medicina secundum traditam su-
periori commentario ratione comprehensa est: deinceps de peccatis sermo
instituentur. Igitur optimum & in praesentia initium sumo, quod omnes, et
si operibus non confirmant, ore tamen contententur, ac illud, quid nam sit,
quod peccatum vocant, ut nobis procedenti oratione ambiguitas nulla relin-
quatur, sermone explanabo, doceboque vocabulis hoc ἀμαρτία, hoc quod
latinis peccatum significat, ab omnibus graecis ita accipi, ut modo ea, quae
secundum iudicium non recte tamen committantur, declarem, atque ita ad so-
lam rationabilem animae partem pertineat: modo communius latiusque, ut
etiam, quae ad irrationabilem facultatem spectent, complectatur.

Multa desunt in codice graeco.

quid nam sit peccati consensus, oibus in aperto est: quod imbecillus consensus, non ita: siquidem non nulli tunc
bant hunc consensus inter virtute vitiumque medium ponere satis esse visum est: titubant vero siue im-
becillius esse consensus praedicant, quoniam nobis ipsis nondum ita vera esse opinione aliquid persuaserimus, sicut
illa est, exempli causa, in vtraque manu, quinos esse digitos, aut bis duo quatuor consistere: forsitan vtrique
sententia offendit, qui in omni vita veris peccatis opera dederit, alicui scientificam ostensionem ha-
bent infirme assentit: scientia porro geometrae de his, quae per Euclidis elementa ostensa sunt, talis est,
qualis partium est, bis duo quatuor esse: eandem quoque scientiam & deinceps traditorum de globis pne-
ceptorum habet, quemadmodum & omnium secundum hanc resolutorum de linearum figuris atque pro-
portio. Quamobrem, si vel parum quis ambigat, neque proprium ipsis consensus praebet, quem com-
prehensionem non nulli appellant, hoc esse peccatum, ut hominis videlicet geometrae, quispia iure con-
cesserit. At eius, qui in vita peccet, bonis malisque cognoscendis, possidendis aut euitandis improbe opi-
niones falsaque consistunt: consensus videlicet aut peius, aut titubans & incertus. Hic igitur discrimen
dimpedit, ne parum iuxta & maximum peccati committatur, si falsa de bonis ac malis opinione assentita-
tur. Secundum Academicos plane ac Pyrronaeos vocatos philosophos, eorum, qui a nobis inquiruntur,
scientificam ostensionem haberi negantes, omnes, qui nunc habentur de re aliqua consensus, necessario
inconsiderati sunt ac temerarij, quin etiam & falsi esse possunt. Atiunt praeterea, philosophorum de bo-
nis malisque discordes inter se pugnantibus sententiae, ut vere omnes sint, ne utquam fieri potest: at
omnes forsitan mendaces esse nihil prohibet, ut neque voluptas bonum sit, neque perturbationum vacuitas,
neque virtus, neque ab ipsa prodians actio, neque aliud omnino quicquam eorum, quae a philosophis enumerata
sunt. In primis itaque est, qui a peccatis mundus esse cupiat, rei illius ignota, quam inuenire satagit, de-
monstratio sit, nec ne, considerare oportet: id quod non obiter modo, sed longo etiam tempore inter veracis-
simos hoies versantem, qui naturali quadam prudentia praediti sint, atque in rationalibus disciplinis exerci-
tati, qualis est demonstratiua methodus, speculati conueniet. Deinde, cum quis ipsam se inuenire sibi per-
suaserit, postea longo temporis intervallo iterum se se exercere debet ante, quam ad maximarum rerum
inquisitionem accedat: ut exempli causa, quod nam sit illud bonum, id sane & vita finem nuncu-
pant) quod comparatum felices nos, aut beatos, aut quod quis aliter nominare velit, efficiat.

In quot absurdum excidere illos contingat, qui de vitio bonis & malis nulla vera methodo

raciocinantur.

CAP. 2.

Non ne igitur per deos illi, qui prius, quam demonstratiua methodum se se inuenisse credant, ad ma-
ximarum rerum indagationem transeunt, euidenter temerarij sunt? mihi quidem vel maxime
Secunda Classis.

h. h.

huiusmodi

in anima optimam habebant, exercere, & ad finem perducere cupiebant, rationabilem scilicet dico, E qua exercita, & bonum habitum sibi congruentem adepta lōge maiores voluptates, q̄ illi, qui corporis voluptatibus obstricti sunt, accipiunt. Nulla etenim alia facultate ab hircis, vermibus, porcis, pecudibus, atq; aliis distamus: neq; vlla alia contemplatio ingenui viri animum vehementius, q̄ hęc resolutoria facultas, oblectat, cū præsertim in ipsa quispiā magnos progressus fecerit: inter initia vero, quemadmodū & alię ferē oēs disciplinę laboriosa est. Quod si nihil etiam delectationis afferret, cū tū in rebus maximis nobis vsui futura sit, in ipsa exerceri optimum fuerit: cum illud præcipuū (vt modo diximus) habeat, vt, quantam voluptatē afferat, res per ipsam inuentæ declarēt: quod in his, quæ a philosophia indagata sunt, nevtiquam repertum est. Quocirca eis, qui in ipsa temere nugant, impudentes esse licet: neq; n. vt qui horologium, clepsidram, ve haud recte designauerit, a re ipsa euidenter coarguitur, sic & philosophiæ præcepta euidenti argumento refutantur, verum, vt quis voluerit, ei dicere licet, cum semel impudens absq; rationali methodo ab ipsis rebus sese edoceri affirmat. Quod si eos solos res vocē ad præallocutæ forent, haud ab re sese iactarent, ac gloriarentur: at, cū res silent, neq; nos, neq; illos alloquantur, iam satis patet solam, quę in nobis est, rationabilē facultatē rerum naturam exploratū ire. Res igitur inuenire potens, id prius in rebus euidenter hoc testantibus demonstrato, & methodum nobis dicit, cui omne problema resolutorie subiiciatur, ac verarum, falsarum q̄ rationum similitudines prius distinguens ostendit, vbi vitium deprehendere liceat, in rebus autem obfcuris non amplius fide dignus fuerit. Omnia hæc homines recte dicta esse consentiunt, præter istos temerarios, & falsa doctrinæ persuasione inflatos, quibus ad veritatē via neq; longa admodū est, neq; eiusmodi, qualem Heliodus ad virtutē esse cecinit, sed breuis ac plana, aut potius nulla est. Nempe, si res ipsæ naturam suam oēs homines edocent, nō opus est in rationalibus methodis sese exercere frustra operam, & oleum perdere. Non ne igitur o maxime cunctos sapientia excellere vobis ipsi persuadentes, hoc saltem nobis alijs, qui nondum sapientia vestram affecti sumus, esse perspicuum concesseritis, omnes homines oportere omnium rerum veritatem cognoscere, quandoquidem ipsarum natura se ipsam patefacere abunde valet: Tergerantur iterū, cum ita fuerint interrogati: non omnes q̄ aiunt a rebus edoceri. Qui nam igitur sint isti, quos res ipsæ edoceant, nobis iterum percontantibus, se ipsos solos aiunt: quid. n. aliud respondere queant, iactantiam scilicet, quam initio professi sunt, tueri constituentes? At profectō nos istis de se, quicquid velint, pronunciantibus nequaquā credimus: cur. n. prohi dii immortales, solis his res ipsæ naturam propriam declarauerint? Num idcirco, quia nihil ex primis disciplinis perceperunt? Sed hoc merum mendacium est: alij etenim pleriq; ne illas quidem vlla ex parte delibauerunt. Quod si rationabilem animæ vim in disciplinis exercuit G sent, effectus id eos posse facere testaretur: atqui nondum eiusmodi contemplationem attigerunt. Dicent autem forsitan solos se peripateticos a natura creatos, atq; res cōgruenter cernere, quemadmodum Lynceus subterranea intuebatur. Quid igitur, si adeo acri, admirabili q̄ ingenio sunt, in id genus ppositis excutiendis, quorum inuentio veridicos esse inuentores manifestat, planē ridiculū conspicitur: Nullum. n. eorum quisquā ipsorum vnq; inuenire potuit: quin & eorum inuentoribus declarantibus, ac edocētibus alijs sanē discunt, isti vero soli, & in exercitiis, & ingenio tardi percipere nequeūt:

* deinde me prouocāt, atq; aliquis ex ipsis forte me intellexit, nō tū, quod dixi, recitare valet. Quę nam itaque cæcitas in proprijs dignoscendis vitijs hac istorū ignorantia maior est, q̄ vulgaribus hominibus sese rudiores cum videant ea percipienda, memoriæ q̄ mandanda, quæ ab arithmetica, geometria, architectonica, astronomia q̄ reperta sunt, postea philosophiæ locos adeo facile exploratos sese habere censeant, vt res ipsas sese ostendere absq; demonstratione, rationali q̄ methode cōtendere audeant? Porro, q̄ sponte inter se adulentur, neq; veritati inueniendæ operam nauent, ex eo scire licet, quod de re aliqua singuli inter suos tantum discipulos disserunt, omnes q̄ alios tanquam aberrantes calumniantur, atque vituperant. Ego vero, si in vnum eos locum cogere velim, id non ferunt, sed statim verecundiam prætexunt, neque se coram hominum multitudine sermonem facere posse confirmant: nihilominus singulis diebus ipsorum alius viginti auditores habet, alius triginta, & non nunquam plures, neque inter illos dicere erubescunt. Verum ego, si tres aut quatuor eorum collegio intere esse voluerim, exempli causa Platonicos quatuor, tres aut quatuor Epicureos, totidē numero alios Stoicos, & Peripateticos, ad hos, tres Academicos, aut vocatos Scepticos, hoc est, consideratiuos, vt omnes ex philosophia viri vicinarium numerum expleant, præterea vltra enumeratos, si totidem ad sint, qui rationalem potentiam in mathematicis exercuerint, sed philosophicos sermones ignorent, tunc nullus istorum eiusmodi virorum conspectum sustineat. Quod si non nunquam ab hominibus nulli sectæ additis, in dicendo autem exercitatis coacti eiusmodi hominum coetibus interesse nō recusent, dū isti inter illos altercantur, suas q̄ rationes conglomerant, multoties aliquis geometra superuenit, accesserunt & medicorum non nulli, & alij quidam dicēdi studiosi, et mathematicis disciplinis instructi, eas quidem, vt quæstū facerent, exercentes, & nulli in philosophia sectę inseruientes: at que tunc, vt mihi moris erat, ab ijs perij, vt istorum philosophorum rationes dijudicarent: tum eorū quidā optime controuerisā sedari posse, inquit, si in id, quod mundum continere isti aiunt, vacuū profectū experiantur, nunquid in eo positum corpus vna in sede manere, an & ad alium quoque locum transferri aptum sit. Alijs quidem omnibus hæc dicta placere, soli ipsi inter se nobiscum q̄ rixari non desisterunt, probabiles rationes a necessarijs distinguere nequeantes. Potest enim corpus in vacuo vno loco manere, potest & non manere, neutra secta necessarium ostensionem habente.

In eos, qui temere, & inconsiderate, nulla quæ adhibita methode aliquid pronunciant. CAP. 6.

SEd iam mihi tempus aduenisse videretur, vt & ego aliquid in medium afferam, parum sanē sperās ab istis suam inanē scientiæ perualionem relictum iri: neq; tū id ipsum exiguum esse dixi, ipsamvi delict non intētam relinquere. Id igitur ab oibus conceditur, oēm demonstrationem ab euidentissimis inchoari, sed ilico primus ab ipsis ad ignota transiit ab Academicis, & Consideratiuis appellatis philosophis non concedit: inter nos vero id conuenit, q̄ aliud inuenimus, quod illorum ambi guitatem auget. Cum. n. ex euidentibus aliqua intelligentiæ, aliqua sensus euidentia sint, inter se non nunquā hæc pugnare videntur, atq; in primis hoc ipsum hoie exercitatio eget, hæc nevtiquā inter se distinde ostensuro. Secundū ab hoc maximū est, quę euidenter clara sunt, a non euidentibus inter se, quidā enim temere, non dū clare apparentibus perinde, ac talia sunt, assentientes, fallunt. Sed quid mireris, in quies, id in rebus intellectu claris temerarijs hoibus accidere, id ipsum cernens & in lingu lorum sensuum actionibus quosdam cōmittere, cum ex longiore, s. intervallo, q̄ vidēdi requisit po tentia, aliquem accedente intutū: Exempli causa, Dionem esse, qui accedat, tanquā exacte cōspiciat af firmant: atqui iste propius accedēs interdū non Dion, sed Theon esse visus est. Itaq; si procul, & pro pe visorum imago non differret, minime de his, quæ procul aspiciunt, inter se distidentes, neq; redar B guerent vnquā, neq; redar guerentur: sin alia vero est prope visorum, alia non prope visorū actio, vt illis, qui propius intuentur, notum est, haud iniuria non nunquā decipiūt. Hoc igitur ante oia me moriæ mandato, ante, q̄ ad intellectu manifesta pertransitas: ne & tu inconsiderate quq; pronicies, & aliquid visibile procul accedens equū esse, verbi causa, dicas, quod, propius cum fuerit, Theodorus esse cognoscatur: aut potius te in omni vita ab hmōi tam facili assensu abstineto, quem prociētiā, & temeritatem noiant. Mihi sanē id tū de me tibi dicere liceat, nullus me vnquam ita deceptum esse ostendere poterit. Ad adolecētē nanq; temporibus ita me semp assueci, vt tam in his, quæ sensui, q̄ in his, quæ rationi manifesta vident, ab inconsulto & præcipiti assensu cauerē: ad quæ trāsrens iam tibi iterum in memoriā reuocare, hortari q̄ decreui, vt nulli falso fidē habeas, vt quotidie permultos amicorum alicui, quęuis loquenti assentiri, video: q̄ si duo, tres, aut quatuor idem dixerint, non tentuntur: sed, cum vni assensū planē fuerint, idem tribus, aut quatuor dicētib; temere assentiam: neq; illud perpendunt, vtrum istos oēs ex vna cōi causa verum dicere, aut contra ex vna cōmuni causa mē tiri liceat. Satius igit fuerit hic cum cōtari, quæ admodum & ego facere soleo, & si q̄ maxime deriderem me, & incredulum amici mei temere assentientes noiant. Igitur non nulli sunt, qui, cum aliquem peregre aduenisse de quopiam audierint, statim mihi venisse hoiem renunciant: sed paulo post mendacij conuicti, & a me reprehensi, tū abest, vt in postero sese cautiore præsent, vt etiā ægre ferentes mihi irascantur, dicant q̄ se non esse mendacij authores, sed cuidam illud dicenti credi disse, eius q̄ peccatum esse non suum, propriā in assentiendo inconsultam temeritatem considerare nolētes. Nepe si, vt ego dicere confueui hoiem hunc mihi hæc de re hoc dixisse, hunc in modum, & ipsi sermonē facerent, haud profectō mentirentur. Nunc vero, dum mendacium referenti credēs fallunt, non il lum modo, verum et se ipsos mendaces esse demōstrant: cum amicum peregre in patriam redisse ip sis non asserere, sed ab alio id se audisse, dicere liceret. Quicquid igitur huiusmodi rebus ipsorum haud multo post mendacium declarantibus, non desistunt tū propense nimis fidem adhibere, quid in abstrusis, atq; reconditis ipsis accidere putandum sit, quas percipere sanē, q̄ difficile est? Facilius quidem fuerit vnus tē semp meminisse, q̄ in eius exacta cognitione euidenter persistere: difficillimum autē cicero fuerit, qm̄ id ipsum facere pleriq; recusant. Mihi vero huiusce præcipitis audeciā causam quærenti, oia hæc ipsi agere, vt reliquos ingenio præcellere censerentur, vili sunt. Celeriter. n. quoduis aut sensu, aut intelligentiā cōsequi laudabile est: quod solum isti hoies intuetes sese vicino appre henlionis celeritate meliores, probaturos esse confidunt, cum tū ignorantia potius celeritatem ostē dant. Hęc itaq; a me generatim aduersus oēs temere aliquid pronunciantes inuenta dicere volui.

Reselluntur rursus, qui de ignotis rebus apertis se rationes habere existimant, & in his labuntur, quorum clara, & euidentia est comprobatio. CAP. 7.

CÆterum ad istos rursus philosophos reuertamur, qui inconsiderate de corporibus in vacuo stantibus, aut descendentibus sermocinātur. Architectus nanq; ita non affirmasset prius, q̄ in ipsum vacuum ē mundo egressus rem experientia cōprobasset, atq; vnumquodq; in vacuo positum corpus aut euidē locum obtinere, aut in aliū transmutari apertissime cōspexisset. Eiusmodi nanq; ad ostensiones constituendas principijs euidentibus, ac sine controuerſia ab oibus cōcessis ipsis vt cognouimus: at vos de ijs philosophantes, quorum nullam certam notitiam habetis, ea, q̄ clarissime dignosci posse contenditis. Proxime duos altercantes philosophos audiu: alteri. n. eorum aqua lignis grauior esse videbat: cōtra, alter ligna grauiora esse defendebat: vterq; aut rursus ac deorsum intuetes lo gas rōnes afferbat. Caput, præcipuum q̄ alterius philosophi argumētum erat, confictā, densam q̄ substantiā grauiorem esse, quocirca ligna, q̄ aqua, grauiora esse: Alterius ratio potissima fuit, aquæ minus vacui, q̄ lignis, inesse, ideo ipsam quoq; grauiorem esse debere. Hęc vero dicebat prolixis sermonibus, non demōstratiuis rationibus sententiam suam roborantes, tanquam ipsi rem sensui diu dicare (quæ admodum & nos facere nouisti) non liceret. Sed ipsum philosophi adhuc dicere volētes interrogauerunt, quis nam esset modus, per quem euidenter apprehendi posset, vtrum ipsorum grauius esset, neq; n. in lancibus id fieri posse dicebant, quemadmodum neq; ex vase pleno: etenim expendere lignum possumus, non tū vas aliquid ipso replere, quod rursus aqua implere valemus.

A* τριζο, quæ
tamen dictio
nec manuscri
pta cod. gracæ,
quæ habentur
nec in Calabri
uersione repe
ritur.
B* ad τὸ δῶ
μονα est in m
presb: in ma
nuscrip, tamen
legitur αὐτο
δῶμονα. i. p
se demonom.
C* αὐτὸ πα
est in presb:
et in manuscri
pta. Calabri
deur legisse
σφαλερῶς, ac
enim sequenti
bus verbis di
ctum hinc cō
xiisse hinc mō,
σφαλερῶς π
τα τὸ δῶμονα
τα αὐτὸ γινώσκ
θη τὰ τῶν οὐ
ται, quod uer
tat, fallacia o
nima dogma
ta necesse est,
et mortali, sic
re, quæ lectio
nō improba
D* τὸ τριζο
est in presb:
hoc τὸ hinc mor
tale seu mort
le hinc natura
manuscrip. ta
mō cod. habet.
τῶν τῶν. ut q
iam opere huc
mortalem na
tura auxerit.
E|| De iis q̄ in
Med. sunt cō.
3. 2. 8. 7. 2. 19. a
F* Al. γῶ.
G|| 6. Epi. cō. 4.
c. 3. 3. 187. c
H|| 6. Epide.
cōm. 6. c. 3. 3.
195. c
I|| 2. Aph. 48.
Ext. oul. 19. a
K* Al. in
omni corporis
motu.
L* Supra in
corp. primo.
M* Vide ner
ba Erasistrati
supra a Galæ.
posita cap. 4.

TALIS quidem est & qui de his habitus est sermo: de exercitationibus autem, talis. Particulæ cor
poris, quæ exercentur, robustiores simul ac solidiores sunt: & ob id familiares motiones ferre
possunt magis, q̄ alia; quæcunq; ob inexcitationem molliores sunt, & imbecilliores. Cōmunis au
tem est hic sermo & ad animi exercitationes. Exercentur enim primum quidem in grāmaticis, cum
adhuc pueri sumus: deinde vero in rhetoricis, & arithmeticis, & geometricis, & logicis disciplinis.
Cum enim sint facultates in principie animæ vi ad omnes artes necessariorum: altera, per quā consequens
& repugnans cognoscimus: altera, per quā meminitur: sapientiores quidem per priorē: si exco
larur: memores aut magis, per posteriorē reddimur. q̄n quidem eam vniuersę facultates naturam
habent, vt ab exercitationibus augētur roborētur q̄, ab ocio aut lardantur: sicut & Plato in Timeo
per hanc seriē ostendit nominibus, ita in quib; Sicut diximus multoties, q̄ tres animum species a trifi
riam in nobis inhabitāt, ac vnaqueq; proprias motiones habet: ita & fm eadem nunc breuissimis di
ctum est. q̄ quæ ex ipsis in ocio degit, ac suarū ipsius motionū quietem agit, imbecillissimā necesse
est fieri: quæ vero in exercitationibus, robustissimam. Quare curandū est, vt habeant motiones inter
se cōmoderatas. Hæc cōdidixit, deinceps inquit: Enim vero de principalissimā apud nos aīę specie
cogitare oportet hoc modo: q̄ videlicet ipsam Demonem Deus vnicuiq; dedit hanc, quam certe di
ctimus habitare in summo nostro corpore, ac ad cognationē in celo à terra nos attollere, tanq̄ simus
planta nō terrestris, sed celestis, rectissime dicētes. Illinc. n. vnde prima animę generatio prodijt, di
uinum numē, caput et radicem nostrā suspendēs, erigit totum corpus. Ac ei quidē, qui circa concupi
scentias, & cōtentiones incubuerit, & in his elaborat v̄ehementer, oīa dogmata mortalia necesse est
inserata esse, ac oīno (quantū maxime ipsi possibile est mortale fieri) huius nec exiguū deesse, vt pote
qui v̄tile auxerit. Ei vero, qui circa amorē disciplinarū, ac veritatis sapientias studuerit, & in his præ
cipue præ oībus, quæ in ipso sunt, se exercuerit, sapere quidē immortalia & diuina, si sanē veritate at
tingat, necesse oīno est: quatenus aut rursus particeps fieri humana natura immortalitatis potest, hu
ius nullam partē deesse: vt qui autē semper colat diuinum numē, habeat q̄ valde admodum ornātū ip
sum Dæmonem cohabitorem in se ipso, insigniter eundem esse. Cultura autem cuiuscq; oīno
vna est, proprias vnicuiq; eficas, & motiones attribuere. In his verbis Plato de tribus animę speciebus
in exercitacionibus rursus, s̄ || Labores cibos præcedant: de oībus aut particularibus speciebus: h̄ || La
bores, cibi, potus, somnus, venerea, oīa moderata. Quare & hoc loco accurate animaduertere ea, quæ
dicuntur, oportet: obauditionem enim quandam habet, eque ac alia oēs orationes, si quis negligēt
(quemadmodum non nulli faciunt) audierit. Exercent enim vnicuiq; volumus, non vtiq; line ter
minis, mensuris q̄ congruis, exercitacionibus eousq; extensis, vt facultatem dissoluāt: ita quoq; & ci
bis, & potibus, & omnīs, & venereis in cōgrua mensura vti, hoc est, quæ nec deficiat, nec superflua sit.
Excellus enim facultates dissoluit, defectus autē in vnaquaq; re, tantum perfectā vtilitatem impedit,
quantum ipse a medioeritate abest. Enunciatum autē hoc ab Hippocrate est in vno tanq̄ in exem
plo, vbi inquit: || In exercitacionibus, q̄n quis laborare ceperit, si statim requiescat, lassitudo tollit.
Et sanē sermo quodam modo iam ex rerum affinitate, aliquid etiam docuit de animæ consuetudinib;
bus, quæ sunt in memorijs, & meditationibus, & inquisitionibus logicis, de quibus & ipse Erasistra
tus in 1 sermōne de consuetudinibus meminit, causam non addens: quāuis non solum Hippocrates,
sed etiam Plato ipsam dixerint. Nam vbi in congruis cōmoderatis q̄ exercitacionibus singule facul
tates agunt, v̄ppōsa, id est bonum robur ipsis comparatur.

AC hæc quidem sunt differētē consuetudinum fm materiārum, in quibus consistunt, & fm cau
sārum, à quibus fiunt, facultatem. M̄ Qm̄ autem Erasistratus dixit, corpus etiā euacuaciones requi
rere, vbi quis ipsis affluens fuerit, de his quoq; est considerandum. Scimus. n. quosdam sanguinis eru
ptione per nares, vel per hæmorrhoidas tentatos, id q̄ vel circuitibus quibusdam tpe aequalibus, vel
inordinate: alios vomitibus, aut diarrhæis, aut cholēris captos: aliquos autē dedita opera sanguinē si
bi effundentes, vel per venæ sectionem, vel per scarificationem in malleolis factam, vel et per nares:
sicuti etiam alios purgantibus medicamentis, tum vomitorijs, tum deiectorijs vsos. de quibus ipsis
aliquid scriuari est vtile. Mithi. n. non videntur corpora propter consuetudinē talibus euacuatiōibus
indigere.

A indigere. Sed propter quā causam prima indiguerūt: euacuatiōne, vel natura moliente ipsam, vel
aliquo hōie per syllogismum medicum: ita rursus et pluries eisdem ob eadē indigere. Non nulli. n.
ob prauas dietas, non nulli ob prauā corporis constructionē, acuerūtes sanguinis copiam, vel cacochymia, à prædictis
vacuationibus iuuant, natura, vel medico aliquo id, quod superfluum est, ante q̄
egrotet homo effundente. Aliquis est, dum agrotaret, tum crisi p̄ eiusmodi excretiones, tum mor
bi sanatio facta est. Quidam autē à medico curati sunt, similibus remedijs vsos: deinde rursus simili
morbo correpti, eisdem q̄ remedijs curati, si q̄n rursus ipsis vel totius corporis grauitas, vel capitis
solius in aqualitas aliqua, vel qd aliud p̄ter naturā suppareat, de ipsis medicos cōsultunt, se vereri
asferentes, ne eisdē morbis corripiant, quibus antea correpti fuerūt, vbi similita symptōmata p̄cessif
sent. Deinde vbi, p̄missa vel purgatione aliqua, vel sanguinis detractione, imminētē morbū eui
tarint, p̄optius ad idem remediū accedūt, quotiescunq; aliquod simile symptōma deinceps sibi ip
sis euenire sentiāt. Quidam et anteq̄ sentiāt, p̄nitionem p̄uidētes t̄pis, in quo in determinato cir
cuitu tale q̄cipiam passi sunt, euacuatiōne p̄ueniunt, eam q̄ euacuatiōne, prophylacticē, i. p̄serua
tiuam noiant: in cōsuetudine ipsis factā, nullā imutationē corpore ex h̄mōi euacuatiōibus susci
piētē, qualē ostensum est suscipere post p̄dicta, sed ab eadē causa eadē patiētē. Si ergo dicitur immu
tarint, paucioribus cibis vtētes, exercitacionibus q̄ addētes, morborū expertes p̄manēt, ex consue
tudinū imutatione adiuti: non, sicut superiores, lesi. Non. n. consuetudinīs rōne eueniebat, vt per
euacuatiōnes adiuuarētur, sed quia ex praua diēta & cacochymiam, & multitudinem cōgessissent.

**GALENI DE SANITATE TVENDA
LIBRI SEX**

Thoma Linacro interprete

Post diligentissimam Hieronymi Donzellini recognitionem, Ab Angustino Caddalino, aliquot in locis,
veterum exemplarum graecorum ope, emendati.

ARGVMENTVM LIBRI

Instituit rationem tuendę sanitatis in tota hominis vita, ac in primo libro summam quandam
proponit earum rerum, quibus hæc ipsa ars tuendę valetudinis continetur, & vire
rationem vsq; ad tertium septennium aliqua ex parte prescribit.

Que precipue medicina partes, quid sanitas. C.A.P. I.

Vm vna sitars, q̄ corpori hōis tuendo dicata sit, vt alibi à nobis often
sum est, eius primę ac maxime partes sunt duę: quarū altera p̄ sanitatis
tuendę, altera p̄ morbi profigandi facultatē appelles. Earum cōtraria
inter se officia sunt: si q̄dem illi tueri, huic imutare statū corporis est p̄
positū. Qm̄ autem & dignitate, & tpe sanitas morbi p̄cedit, vtiq; &
nobis, quæadmodum hæc seruanda sit, prius tractare cōueniet: post autē
quo pacto cōmodissime morbus sit abigēdus. Vtriusq; facultatis inue
niendę cōis ratio est, vt, quid nā ea corporis affectio sit, q̄ sanitas dī,
q̄ nā ea sit, penitus ignores, licet. Scripsimus de hoc alibi, ostēdimus q̄
similium, quas vocant, partū sanitatē, calidi, frigidi, humidī, & licci symmetriā, i. cōuenientia in
ter se quādam esse: insititiam vero, ex similitariū ipsarū cōpōne, numero, magnitudine, figura q̄
constare. Quare, quisq; hæc cōmode tueri possit, is optimus sanitatis custos fuerit. T uebit hæc, qui
modos oēs, q̄bus vitant, cōpertos prius habuerit. Sicuti. n. si impaubile nobis, nec vlli affectiōi ob
noxiū corpus esset, nullā desideraret artē, q̄ eius tutele præset, ita nunc, cū numero similitis affecti
bus expolitū sit, certā sibi deponset artē, q̄ et oīa eius incōmoda p̄spicere, et ipsam ab ijs tueri possit.

Sane, quæ corpus nostrū q̄dum, corrumpunt q̄, ea sunt genere duplicia: altera nobiscū cōgeni
ta, & quæ vitare nequeas, quæ q̄ ex ipsis generationis principijs veluti radice oriuntur: altera,
quæ

A † τὸς πρὶ
τὸ δῶμονα τὸ
vnc mior hanc
vide pag. 63, a
B † ὄντων
C † ὅσων
D † ἰδέε.

optima temperies non est. In quibus autem ab eo, quod absolutissime temperatum est, diversitas E...

συμπατριαν.

τοιαυτην...

Αποτ... δια...

πολυσπαρον...

Multi codices...

Quae sit Optima corporis Constitutio.

CAP. 6.

His ergo quam somniant sanitatem, ipsi servanda linquimus: nos interim ad eas, quae in aper...

Ratio Tenenda valetudinis Infantis temperati: ac aduersus eos, qui infantem siccandos asserunt.

CAP. 7.

De optima vero, cuius singulae particulae uniuersam substantiam inculpatae habent, nunc...

A Sanè primum dicitur, quemadmodum, si huiuscemodi hominem ab initio susceperis, eadem per...

A. l. i. f. j. d. r. c. i. fol. 56. h.

A. l. i. f. j. d. r. c. i. fol. 56. c.

A. l. i. f. j. d. r. c. i. fol. 57. c.

De strabone

In lib. de Flau...

De infantum exercitatione, ac de cura, quae circa eorum mores, ac animi motus adhibenda est.

CAP. 8.

Nutricibus igitur triplex puellis excogitata dimotio est in cunis, in lectulis pendentibus, in...

Secunda Classis.

ii ij. tinct.

moreas. Speciale vero per singulas, hoc, si comestorum paucitate & siccitate restricta alius sit, vt E... tum plura, tum humidiora exhibeas. Si siccitate, plura quidem non offeras, sed humidiora. Si au-

* Dvovubelias

* μετρη.

† Adde dum ex antiquis cod. tu quantitate.

† & εδν τινδ ταν παρδ... αρι. et aliqua generā medica mentord. intel ligit aut ea, q cūbi simul rō nē habent.

† Quidā Græci codices addūt Η διαπαυαυε ονδν κδνν ι. aut exerceatū se in puluere.

A ponitur. Notasse hoc loco operaprecium fuerit homonymiā, quam Hippocrates in opusculo de alimento distinxit his verbis: || Alimento aliud est, quod nutrit; aliud, quod quasi est nutriti; in lib. de Alimento haud longe a pncipi pio.

GALENI DE SANITATE TVENDA LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM LIBRI

Differentias omnes ac vires Frictionis, & Exercitationis explicat, ac docet, quo pacto Sanitatem ipsi tertio Septennio tueamur.

Præscribi hæc præcepta homini, qui animo & optione sit liber.

C.A.P. I.

Rtis, quæ de sanitate tuenda instituitur, summas scopos qz proximiū volumē edocuit. Nunc singula membra tum distinguerē tentandum, initio rursus ab ijs sumptis, in quibus proximus liber est finitus. Proponatur itaqz nobis in hoc libro saluberrimæ naturæ puer, qui iam tertium ætatis suæ septenniū ingreditur: cuius corpus effingere cōponere qz, quoad fieri potest, qz optime, propositiū sit. Ac primū hoc ipsum definiendū, quid sibi velit, qz adicimus, optime: vult autē nimirum illud. Veluti corpori ipsorū numerosa sanē dīteritas tradita est, ita vitæ rationum, quibus viuimus, species sunt diuersæ. Ergo fieri nequit, vt in qualibet propolita vita optimam corporis nostri curā administret: sed, qz cuiqz optima sit, hanc vitæ licet. Quæ absoluto sermone optima sit, in omnī exequi vita nō est: nā maxima hominū pars implicitā negocijs vitam agit, quos etiā ledi ab ijs, quæ tractant, est necesse: nec tamen mutare conditionē licet. Alij enim per inopiam in eiusmodi vitæ sortem incidunt: alij seruitute, quā autā parentibus hæreditariam acceperunt, aut aliās per vim aliquam capti rapti ve: quas etiā solas seruitutes vulgus existimat. Mihi vero, & qui ambitionis, aut cuiusvis cupiditatis gratia negocijs impeditam vitam delegerunt, quo minus corpori curando vacare queant, ij quoqz seruire vtro dominis, & quidem pessimis, videtur. Quare his optimam prorsus corporis curam scripsisse superuacūū sit. Verum, si quis planē tum animō, tum vero optione sit liber, huic præcepisse fas est, quemadmodum & sanitate plurimum fruatur, & morbis minime teneatur, & commo distime citra qz molestiam senescat. Quin etiā sanitate tuendæ methodus, sicut alia planē quælibet ratio viā qz, eiusmodi docendi institūtu postulat. Siquidem, quod simplex inculpatum qz est in omni genere, id cæteris omnibus, quæ nec simplicia sunt, nec culpa vacat, euz regula quædā, preponi postulat. Sanē simplex inculpatum qz in corporibus quidē est, quod optimo est habitu: in vitæ generibus, quod omnino liberum est. Primum igitur hoc libro duo hæc cōiuncta tractemus. Deinde cuiqz vitioso corporis statui vita libera sit adiuncta. Mox optime corporis constitutioni, singulari seruilis vitæ species copulerunt. Postremo vitiosos corporum habitus cum seruilibus viuendū generibus maritabimus: si quidem plenus nobis absolutus qz sermo futurus est.

Qui differat à labore & motu Exercitatio, tum de eius usu & tempore, ac preparatoria Frictione.

C.A.P. 2.

Qvod nam igitur propolita artis initium cœperimus ad eius tutelam corporis, quod & optime sit nota, & tertium ætatis septenniū iam ingressum, & cæteris polihabitis omnibus vni corporis curæ vacet? Mihi sanē videtur id, quod ab Hippocrate traditum est: tum in Aphorismis, cum ait: || Labor cibum præcedat, tum in popularium morborum sexto volumine, vbi ita ad verbum præcipit: || Labor, cibum, potio, somnus, venus, omnia mediocria. Nam & modum ipsum singulorum definitiū addito ad finem dictionis epitheto, mediocria: & tempus eque signavit ipso sermone ordine. Quippe sanitate tutelam à labore est aspiciendum, quem excipere debent cibum, potio, deinde somnus, mox venus, in ijs videlicet, quibus venere est vtendum. Nam reliqua certe omnia cuiusque ætatis sunt communia: Venus etate tantum florentium est, vique quo tempore etiam eius usus est. Quæ enim hanc vel præcedunt ætates, vel sequuntur, aut plane

* Interis vide legitur... vult emendatio ra exemplaria hnt... i. ca sit, aut enenu. opponit autē Galenus duplicē hanc liberā rem duplici ser uicū paulo ante poste. * μετρησος & prauis.

Hanc sententiam non legi in lib. Aph. sed 6. Epid. c. 6. 4. 3. 1. 187. c

6. Epid. com. 6. c. 3. 1. 195. e

planè semen non effundunt, aut certe in fecundum, aut male fecundum effundunt. Verum di-
 ceptatio de venere in suum locum differatur. A laboribus vero ordiendum, illo ante omnia di-
 sculso, an idem sint labor, motus, & exercitatio: an labor & motus idem, aliud vero ab his exerci-
 tatio: an motus res diuersa, labor & exercitatio neuiquam differant. Ac mihi quidem non quivis
 motus exercitatio videtur, sed tantum, si quis vehementior est. Quoniam autem eorum, quæ ad
 aliquid dicuntur, est, quod vehementius dicitur fieri posse, ut idem motus alteri sit exercitatio, al-
 teri non sit. Terminus igitur vehementiæ est anhelitus alteratio: quando, in quibus moribus
 nulla sit anhelitus mutatio, hos nondum exercitationes vocamus. Quod si quis maius minus ve,
 celerius aut crebrius iam ex motu aliquo respirare cogitur, huic certe tantus motus exercitatio fue-
 rit. Ea igitur communiter exercitatio vocatur. Proprie vero à loco Græce denominatur, quem
 gymnastion ipsi appellant. Is locus est in publica aliqua vrbis regione extructus, quo vngendi, fri-
 candi, luctantur, discunt facturi, aut tale quippiam facturi confluunt. Laboris appellatio idem mihi
 significare videtur cum priore significatione nominis gymnastion: siue exercitationis, nempe com-
 muni illo, quod prædiximus: quippe cum, & qui fodiunt, & qui metunt, & qui equitant, non labo-
 rent modo, sed etiam exercitentur, communi saltem exercitationis appellatione. Et de nomini-
 bus quidem ita nobis determinatum sit: atque ad hæc significatio omnis mihi deinceps sermo in-
 audiat. Nec tamen, si quis est, qui aliter uti velit, prohibeo: quando non huc de recto nominum
 vsu disputatur accessi, sed quemadmodum sanitas custodiri maxime possit. Ad id vero, cum per
 commodum erat de exercitatio, labore, omni deniq; motu distinguere, nominum significatus
 definire sum coactus. Atque exercitatio commoda & si in priore volumine tradita sunt, non in-
 uilite tamen sit hic quoque paucis ea denuo repetere: quando ea non solum scopus, sed etiam velu-
 ti iudices sunt omnium, quæ singillatim in exercitatio arte geruntur. Fuere autem (arbitror)
 genere duplicia, hæc quidem ad excrementorum inanitionem, illa vero ad euexian, id est com-
 modam corporis habitudinem efficaciam. Nam, quoniam vehementior motus exercitatio est, ne-
 cesse quidem est tria hæc ab ea perfici in corpore exercitando, membrorum duritiem ex mutuo
 ipsorum attritu, genuini caloris augmentum, & spiritus citatiorem motum. Sequi vero hæc reli-
 qua omnia priuatim commoda, quæ corpus exercitijs accepta refert: Vtiq; ex membrorum duri-
 tia, tum ut minus ex labore afficiantur, tum ad actiones robur: Ex calore, tum deducendorum in
 corpus validum attractum, tum immutationem magis expeditam, tum nutritionem magis felici-
 tem, tum ut singulæ corporis partes sint (vt ita dicam) persufæ. Cuius fustionis beneficio & soli-
 da mollescere, & humida tenuari, & exiguos corporeæ molis meatus laxiores fieri accidit. At ex
 spiritus valentiore impetu & purgari hos omnes meatus necesse est, & excrementa expelli. At-
 qui, si exercitatio hæc præstat, haud difficile sanè sit tempus vtendæ eius statuisse. Nam, quoniam
 digestionem in corpus adiuuat, non debet, cum administratur, crudi incocti quæ cibi aut succi mul-
 titudo vel in ventriculo vel in vasis contineri, vnde periculum sit, ne prius, quam per maturam
 concoctionem vitilis sit, in omnes animalis partes rapiatur. Quoniam vero & exiguos meatus
 expurgat, & excrementa expellit, vitilis est ante comedendum eam adhiberi. Siquidem, quæ im-
 pura corpora sunt, atque ab excrementis parum purgata, hæc quo magis nutrites, magis lædes. Ex
 his itaq; parere arbitror tum esse ad exercitatio commodissimum tempus, cum hesternus ci-
 bus duplici concoctione iam prorsus sit confectus, & ea, quæ in ventriculo, & ea, quæ in vasis san-
 guinis agitur, ac iam denuo cibandi tempus initer. Quod si aut prius aut posterius exercitatio
 vtire, aut crudis humoribus hominem impleueris, aut pallidæ bilis prouentum aueris. Sanè hu-
 jusce temporis nota, color est vrinae. Quæ enim aquæ speciem præfert, crudum adhuc in venis
 esse indicat succum cum, qui à ventriculo submititur: Quæ vero rufa biliosa est, iam dudum
 concoctum esse huiusmodi succum: Quæ modice pallet, peractæ modo secundæ concoctionis est
 signum. Cum nanque bill infecta vrina nondum est, aquæ speciem alborem est præfert. Cum ve-
 ro plus iusto eius bilis acceperit, rufa cernitur. Ergo, cum mediocriter est rufa, mediocriter ve-
 pallens, tum est exercitatio aduenda, sed expullis prius excrementis, quæ vel in vesica vel infe-
 rioribus intestinis continentur. Verendum enim, ne quid ex his in habitum corporis rapiat-
 tur, correptum videlicet caloris vi, qui per exercitatio accenditur. Ergo si quis posita iam ve-
 ste protinus ad valentiores motus accedat prius, quam totum corpus molliatur, & excrementa
 extenuentur, & exiguæ carnis meatus laxentur, timor est solidarum partium quampiam ruptum
 aut conuulsum iri. Timendum præterea est, ne excrementa spiritus impetu impulsæ prædictos
 meatus obturent. Sin sensim prius calefaciendo & solidas ipsas præmollieris, & humores tenua-
 ueris, & exiguos meatus laxaueris, nullum periculum nec rupendi alicuius, nec obstruendi, exerci-
 tato impendebit. Vt ergo hæc fiant, oportet linteolo rotum corpus mediocriter fricando prius
 calefacere, mox oleo fricare. Neq; enim protinus accedendum ad pingue censeo, ante videlicet, quæ
 cuius in caluerit, & meatus laxentur, & vt semel dicam, quam præparatum apertum quæ corpus sit ad
 oleum capiendum. Eius rei satis omnino sunt pauci manuum circumactus, qui nullo compressu sint
 graues, & modice celeres, huc demum veluti ad metam directi, vt corpus citra compressum cale-
 faciant, Siquidem peractis his cernere licebit floridum ruborem per totam diffusam cutem. Tum
 igitur

Al. solidari partium.

Al. solidari partium.

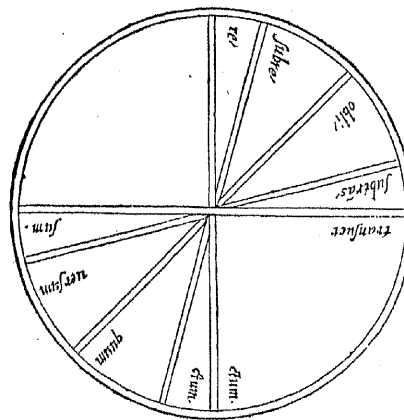
Al. solidari partium.

Al. l. f. d. c. j. sol. eog

A igitur pingue inducendum, & nudis manibus, quæ mediū inter molle durum quæ modum seruēt,
 in fricandum, quatenus neq; coactum costrictum quæ corpus sit, neq; vltra, quam par est, laxum re-
 solutum quæ fiat, sed legitimum naturæ modum seruet. Infricandum vero primo contra rectam blan-
 dius, inde sensim paulo fortius, eatenus aucta semper ad valentius fricatio, quoad iam carnem ma-
 nifeste premat, citra tamen læsionem: haudquaquam tamen tam valida fricatio diu vtendum, sed
 semel aut bis in qua; parte: quando quidem non eo ad hunc modum fricatur huius pueri corpus,
 vt iam duretur, cum id iam ad exercitatio producimur, sed potius quod tum promptitudo ad
 actiones exciteret, tum robur colligatur, ac raritas laxitas quæ, quæ mollem fricatio confecta est,
 constringatur ac cogatur. Quippe medio temperamento seruari huius pueri corpus oportet, nec
 visquam durum molle ve effici, necubi naturale eius incrementum inhibeatur. At procedente
 tempore, quando iam nobis fit adolescens, tum vero duriore fricatio vtentur, præterea frigida
 ab exercitatio lauatione. Verum de his post agendum.

De proprijs frictionum differentijs & vrbis, ac longe melius de his tractatum fuisse ab Hippocrate,
 quam à Theone Alexandrino. C. A. P. 3.

In preparatoria vero ante exercendum fricatio, quæ huc spectat, vt corpus molliat, mollis du-
 ra quæ mediam qualitatem dominari oportet, ac pro eiusdem qualitatis ratione, quicquid reli-
 quum est, exigi. Variæ autem quæ maxime ex manuum iniectu circumactæ quæ fricatioes esse de-
 bebunt: nec superne modo deorsum, aut inferne sursum adhibite, sed etiam tū in subrectū, tum in
 obliquum, tum in transuersum, tum in subtransuersum. Voco transuersum, quod recto est con-
 trarium. Id græce ἐγκάρσιον appello. Subtransuersum vero, quod paululum ab hoc in vtranque
 partem declinat, quod σιμὸν dico. Rursus subrectum, quod à recto paululum vtroque versus re-
 dit. Obliquum, quod recti transversæ quæ planè est mediū. Illud πλαγίον, hoc λοξὸν græce nomino.

Quinetiam τριβὴν aut ἀντιτριβὴν græce dicere, nullum discrimen faciet, modo ne lateat ἀντιτριβὴς
 nomen veteribus vtitatis, τριβὴς recentioribus magis vsurpari. Nos latine fricatio, frictu,
 perfricatio, promiscue legentium venia vtentur. Varium autem fieri manuum tum iniectum,
 tum circumactum velle, quod videlicet vniuersæ, quoad fieri potest, musculorum fibræ omni ex
 parte fricentur. Siquidem eius sententiæ esse, quali transuersa fricatio (quam etiam rotundam ali-
 qui vocant) duret, denset, contrahat, & constringat: recta contra rarefaciat, laxet, molliat, & resolu-
 uat corpora, eiusdem planè incititæ est, cuius cætera, quæ perfricatio gymnastiarum de fricatio tra-
 duntur. Nam, qui plus de fricatio virtute afferat, quam quæ Hippocrates in eo libro prodidit,
 quem κατ' ἰντροβίον inscripsit, nemo planè est. At enim dura fricatio ligari corpus, molli solui,
 multa extenuari, mediocri calefacere. Habent vero se eius verba ad hunc modum: Frictio vini
 habet soluendi, ligandi, carnem augendi, minuendi. Nempe dura ligandi, mollis soluendi, multa
 minuendi, mediocri carnem augendi. Quatuor enim hæc genere differentiæ in quadruplici om-
 nis fricatiois tum virtute, tum vsu sunt. Quod si medias quoque harum, quæ vnâ cum his intelli-
 gendas se exhibent, annumeres, sex in vniuersum differentiæ existunt. Vnde nam igitur pluri-
 mis neotericorum gymnastiarum succurrit tam numerosas frictionum differentias prode, quas
 vel numero comprehendere facile non est. Non aliunde certe, quam quod logicæ contempla-
 tionis planè expertes, cum proprijs frictionum differentijs externa aliena quæ imprudentes non-
 nunquam

imprestita-
 bene frigidum
 est sicum.

de his que in
 medicat. sunt
 tom. 3. l. 25. 77.
 1184.

medio comprehensus, manibus, digitis q; pectinatim iunctis, aut quæsi complectitur, absoluerit B se iubeat, aut ipse se à complectente soluat. Ita etiã, & si quis alterum, qui versus ipsum se inclinet à latere aggressus, illa manibus complexus, ceu onus aliquod sublatu inuicem protēdat, reducat q; ac magis, si, dum gestat, ipse nutu renutu q; corporis vtatur: sic nanq; spinam vniuersam ad robur comparauerit. Et que vero, q; pectoribus ex aduerso innixi, magno se conatu inuicem retrudūt. Etiam, qui à crucibus pendentes deorsum trahūt, ad robur preparāt. Ceterū talia omnia exerceri citra palestra aut copiosum puluerem queunt, quocunq; conculcato loco, erectis ac stantibus. Quæ vero luciantes inter se molunt, cum robori augendo student, hec aut puluerem altum, aut palestram desiderāt. Ea sunt eiusmodi: Cū vterq; luciantium ambobus cruribus alterum alterius crus complectitur, deinde manibus inter se collatis, altera ceruici violenter incitabit, vtiq; quæ è regione impediti cruris est, altera brachio. Licet & circa summum caput manu altera tanq; funiculo iniecta violenter retrorsum reclinare ac reuellere. Eiusmodi lucia, vtriusq; luciatoris robur exercet: quemadmodum & ea, quæ altero alterū cruribus cingente, vel ambo per ambo mittēte, sunt: nam hæc quoq; vtrunq; ad robur preparant. Infinitæ alię eiusmodi robustæ exercitationes in palestra sunt. Quorum nimirum omnium peritiam vsum q; peditura callet, ipse sane sic à gymnasia diuertus, vt à medico coquus: quod ipsum quoq; ad perperionem astimationem q; se offert. Ad dictum quidem iam de hoc est in eo libro, qui Thrasylbulus inscribitur: ceterum dicemus & nunc, quod satis ad præsentem sit disputationem, verum si prius exercitationum varietates absoluero: quarum quæ robustæ sunt, quas q; *εὐρόους*, græci vocant, dicētiã sunt.

Quæ sunt Exercitationes celeres, quæ vehementes.

C. A. P. 10.

SUPEREST vt de his dicamus, quæ celeritate peraguntur, citra q; robur & violentiã. Id genus sunt cursus, & vmbatilis armorum meditatio, & cum duo summis manibus concertant, *ἀπορροίσι* *σμοδε*, græci vocant: tum quæ per corycum & paruum pilam exercitatio fit, vtiq; cum à distatibus & currentibus administrat. Eius generis est & quod *ἐκπλεξιζέω* græci dicunt, & quod *πυρρὸν ζέω*. Est autē *ἐκπλεξιζέω*, cū in plethro, id est in sexta parte stadij, quis prorsum retrorsum q; vicissim, id q; sapere, in vtranc; partē line flexu cursitas, vno quoq; cursu breue quiddam de spatio demit, quoad densq; in vnico gressu consistit: *πυρρὸν ζέω* vero, si quis summis pedibus ingrediens, tenfas in sublime manus, hanc antrorsum, illam retrorsum, celerissime moueat. Hoc vero exercitamentum maxime ante parietem stantes vti solent, quod, si quando aberrent, facile pariete apprehenso corrigatur. Sed sic exercitatorum vt error magis latet, ita exercitium ipsum fit imbecillius. Celeres vero motus sunt, citra tamen violentiam, & qui in palestra eduntur, circumuolutis celeriter humi non bis vel solis, vel cum alijs. Licet autem & erectis, tum circūactis, ac velociter prope adstantem mutantibus, celerem exercitacionem peragere. Potest & solis cruribus, id q; erectus, ac vno loco consistens, celeriter exerceri, subinde quidem retro tñ resiliens, interim vero in anteriora referens crurum vtrunq; vicissim. Quin & per manus exercitacione celeri tantumdem aletur vti datur, id q; citra villos alteres vtiq; si frequentia celeritati q; motus earum impense incumbas, siue has in pugnum ductas, siue explicatas manus. Ac eiusmodi quidē celeris exercitatio est, in quibus dixi specieb; comprehēsa. Reliquum est, vt ad vehementem veniamus. Ea vero, sicuti prædictum iam est, ex robusta celeri q; composita est: qñ, quas robustas diximus, his omnibus vt vehementibus vti licet, motus modo celeritatem adijcias. Non in postremis vero vehementes hæc sunt, fodere, discū mittere, moueri, saltare, id q; continuato sine intermissione opere: similiter graue quoduis telum faculari, continuatis sibi q; maxime iactibus: aut graui armatura testum celeriter agitari. Et qui aliquo quidem talium exercentur, intermittere paululum solent. Atq; hoc loco inter assiduum interpolatam q; exercitacionem differentiam noscas, licet. Quas. n. modo retulimus, vniuersæ morula interposita magis vsurpari solent, ac potissimum quæ labores opera q; sunt, nedum exercitia, vt fossio, & remigatio. Quæ vero remissiores exercitaciones sunt, eæ sine interposita quiete magis fiunt, veluti continuatus diu cursus, quem græci *dolichon* vocant, & iter facere.

Quæ Exercitationes quas partes exerceant: ac de singulis Motibus, qui humano corpori conueniunt.

C. A. P. 11.

HÆC igitur omnia exercitacionū genera sunt, quæ & modo dictas differentias habet, & supra has, q; alia libus magis, q; brachia crura ve, exercēt: alia spinam totam, aut pulmonem tñ, aut thoracem tantum. Quippe itatio, cursus q; crurum exercitaciones sunt: acrochirismi, & sciamachij, brachiorum ac manū propria. Lumborum autē, assidue se inclinare, ac rursus reuocare: id q; aut pondus aliquod à terra tollentē, aut assidue in manibus sustinentē. Sunt & qui depositis ante se alteribus, vñq; intervallo distantibus, postea mediij ipsi stantes inclinant se, atque attollunt dextra quidem cum, qui ad sinistram iacet, sinistra, qui ad dextram: tum rursum vtrūq; in suum locum referunt: atq; hoc identidem deinceps faciunt hsdem vestigijs insistentes. Hic vero motus transuersas spinæ partes magis exercet, sicuti prior ille rectas. Thoracis vero & pulmonis maxime respiraciones propria exercitaciones sunt. Maxima vero vox præter iam dicta, vocis quoque instrumenta omnia permouet: quorum enumeratio in his, quæ de voce edidimus, habetur. Quoniam autem huc producti sumus, non alienum sit de omnibus animalis partibus tradere, quæ motus

A. l. i. f. 3. d. 2. c. 1. fol. 60. c.

A. l. i. f. 3. d. 2. c. 1. fol. 60. c.

AMOTUS euidentes, & quæ leues & obscuros obtineant: quæ rursus à se moueantur, quæ q; ab alijs. Quippe eiusmodi discretio non paruum commoditatē gymnastæ afferet ad omnia animalis membra mouenda, aliã à se, & propria virtute: aliã ab alijs, & per alienam. Quæcunq; enim voluntate suscipiuntur actiones, eæ musculorum nervorum q; & quos aliqui tēdones, Græci *τένοντες* vocant, proprie sunt. Eadem tamen, si maiore vi & celeritate fiunt, primum quidem & maxime dictas iam partes, ex accidenti vero etiã arterias exercent: cum prædictis vero ossa, venæ, carnes, ligamenta, & ceteræ omnes animalis partes vnã mouētur. Reliquorum vero motuum, qui in animalium corporibus noscuntur, quicunq; non cōi voluntate suscipiuntur, sed vel naturalis sunt, vel pro animi affectibus eduntur, duplices hi genere sunt: alij. n. cordis & arteriarum, alij venarum & tēdoris actiones sunt, atque horum quidem primum & maxime: secundo loco reliquarum omnium partium: qñ quidem quatuor naturalibus facultatibus oēs gubernantur. Ac arteriarū quidē cordis q; motus nunq; sanē omnino intermittitur, ceterum magnitudine, paruitate, velocitate, tarditate, & vehementia, & imbecillitate, varie intēditur atq; remittitur, id q; multis ex causis: quas omnes in opere quod de pulsuum causis conscripsimus, percēsi: nunc summa tñ capita delibasse fat erit. Vna igitur mutandi pulsus causa est naturalis caloris auctio, diminutio q;. Altera causa est, quæ ex animalis spiritus mutata quantitate spectatur. Tertia, quæ ex firmitate infirmitate q; virtutis accipitur. Quarta, quæ ex instrumenti ipsius malo affectu estimatur. Verum de hac differere nō est huius loci. Iam. n. agrotet animal, necesse est, in eiusmodi affectibus: cum reliquæ oēs pulsus mutationes etiam in sanis spectentur. Quæ igitur ex aucto diminuto q; naturali calore mutatio oritur, ea pro anni tempore, nutrimento, potione, balneo, fricitione, somno, & vigilia, item q; animi affectibus, & actionibus voluntate susceptis incidit. Quæ vero ex animalis spiritus alteratione nascitur, ea pro motus, qui voluntate consilio q; inicitur (*καθ' ὄρμη*) Græce vocant, differētis variatur. Quæ ex virtutum infirmitate q; oritur, pro substantiã ipsius cordis & arteriarum bono cōtrario ve temperamento contingit. Porro venarum opus vnã cum alijs instrumentis vniuersis, quæ cunq; natura ad alimentum dispensationem excogitauit, pro cibo potione q;, tum vero pro distributionis in corpus, & cōcoctionis, & nutritionis ratione variatur. Fluius vero mutationis arterij quoque participes sunt. Qui vero motus, actiones non sunt, horum triplex diuersitas intelligitur. Alij nanque animalibus ex seipsis insunt: alij extrinsecus adueniunt: alios medicamenta profertant. Et ex se quidem animalibus insunt ij, quos ante memorauit. Extrinsecus vero accedunt, qui nauigando, equitando, aut gestando siue vehiculo, siue lectulo pendente, siue cunis agitatis præstantur, siue per nutrimum vinas, vt infantibus: extrinsecus præterea aduenientium & fricatio sit. Non nulli tamē motus misti planē sunt, veluti equitatio. Non. n. vt in vehiculis, præferunt in quibus stratus quiescas, ita etiam, cū equo insideas, accidit, vt à gestate tantum agiteris, ipse nihil agas: quin spinam erectam sustinere, tum vtriusq; feminibus equi costis firmiter haerere, & crura extendere oportet, etiam ante prospicere. In quo non modo visus exercetur, sed etiam collum laborat, præcipue tamen viscera hoc genere agitantur. Porro ea salientibus quoq; eque dimouentur, verum his qui vehiculo gestantur, non æque. Quare, si quis viscera, quæ sub septo sunt, mouere violentius velit, & prædictos labores adeat, & præterea ad fricitionem, quæ per circumiectam fasciam administratur, accedat. Statuatur autē, oportet, is, qui fricat, à tergo: qui modo in dextram, modo in sinistra manus iniiciat, acclinante apprimente q; has ipsas partes ipso, qui fricatur. Sanē concludunt non nihil ea, quæ sub septo viscera sunt, & maxime tum respiraciones, tum voces: pari modo estilar & qui per se fiunt, & qui cum cohibito compresso q; spiritu tum in tibiãrum sono tum voce adhibentur. Iam ipsa spiritus cohibiti, exercitatio quædam musculorum est, non minus certe corum, qui in abdomine, quam qui in thorace insunt. Verum de hac post agetur, vt potius quæ supra alia, quæ modo retulimus, commoda etiam aliam gratiam nō leuem præstat, cuius nimirum causa ad finem exercitacionis eam adhibemus. Verum ad propositum redeundum, nempe q; nō pauci eæ ijs motibus, qui partibus animalium accedunt, nec partium ipsarum actiones sunt, nec earum actiones se quuntur, sed ab alijs & per alia perficiuntur: veluti in his, qui vehuntur, nauigant, fricantur, & purgantur per medicamenta tum vomitoria, tum aluum ducentia fit. Verum eiusmodi motus, huius de tuenda sanitate artis non est. Reliqui omnes & potissimum ij, qui ex fricitione fiunt, imprimis necessarij cognitu huius artis præsidij sunt: quippe ad cuius professionē spectat omnium motuum vires nouisse: Sicuti, reor, ad opifices ipsos spectat singulos particulares motus nosse. Hi nanque varietatem, quæ in materia est, norunt: Gymnastes virtutis singulorum scientiam habet. Etenim, si quis me iubeat, vt hoplimachicos i. armorum meditationis motus, vel alium doceam, vel ipse concinere peragam, sanē vnumquemlibet eorum obire commode nequeam. At, sicuti me hoplomachicorum, cum agit, adhibeas, non modo quam vim obtineat actionū quelibet, sed etiam quam maxime partem exerciet, omnibus illis certius norim. Immo vero (si verum ingenue fateari oportet) hoplomachicus nullius earum vim reddat. Qui exercitacionum artem probe callet, is, omnes nouerit, singulas ad certos referens fines. Nanq; aut violentæ quædam sunt, graues q;, ac robustæ: aut leues, celeres, & concitate: aut pariter violentæ & celeres. Has igitur obiter dum agi cōspicit, statim visas facile dignoscit: atque hoc amplius, quæ nam crura, brachia, vel thoracem actio exerceat:

Græci eas i. criguos vel pat uos.

exerceat: quae lumbos, caput, spinam, vel ventrem: quae demum aliam quam partem egregie praeter caetera fatiget. Hoplomachus. n. apte numeroseque motus peraget celeres fortasse, robustos, ac graues: caeterum, quod densent aut emacient eiusmodi motus, parum nouerit: pari modo nec carnem augent & rarefaciunt motus tardi. Iam idem robuste simul & tarde & grauius mouebitur: nec tamen, quod istiusmodi motibus corpori robur & grauitatem acquirit, intelligit. Aurigandi quoque peritus oes motus particulares numerose apteque & ad vsum commodissime efficiet: sed, qui horum corpus emacient, aut carne impleant, robustum, vegetum, molle, durum, dclum, rarum, ue efficiat, omnino ignorat. Ita & qui pila exercere instituit, (σφαιριστῶν vocant) omnem pila factum exceptumque callet: minime tamen, quem corpori affectum hi comparent, nouit. Paedotriba quoque, quicquid in palestra motuum geritur, pernouit: quid quisque motus efficere queat, ignorat. Et (vt semel dicam) omnes homines, artifices iuxta inertesque, quos corpore motus exercent, eorum ignorant vires, salutatores, nautae, fabri tum materiarum tum ferrarum, piscatores, agricolae, aedificatores, sutores, oes denique qui quidvis molliuntur. At gymnasticus ex his, quae ante reuertit, principis, cuiusvis actionis, etiam eius, quam nunc primum, nec ante conspexit, vim tenebit: veluti statim saltantium prauegedi motus, in quibus nimirum, quam maxime saluunt, ac celerrime circumacti vertuntur, & genu prius posito mox emicant, & crura tum attrahunt, tum maxime diuarcant. Et summatum, fit in quibus oculissime mouentur, gracile, musculosum, durum, compactum, praeterca vegetum, corpus reddunt: at remissi tardi & languidi motus, non solum non eiusmodi corpus, quale nunc diximus faciunt, sed contra, si natura musculosum & vegetum sit, diuersam omnino affectionem inducunt. Quod igitur paulo ante diximus paedotribam ita esse gymnastae ministrum, vt medicorum, quum, id nunc quoque ostensum est. Quippe coquus betam lentem aut pistillam aliis alia ratione praeparat: nec tamen, quod praeparauit, quam vim obtineat intelligit, aut quae nam praeparandi ratio censenda sit optima. At medicus nihil horum ita, vt coquus, parare est potius: verum quicquid praeparatum sit, eius vires probe callet.

Frictionem, exercitationem, somnum, cibum, balneum, & caetera, quae proposito adolefcenti adhibentur, moderata conuenire.

CAP. 12.

ERgo gymnastes propositi nobis adolefcentis, utique qui optimum corporis statum est sortitus, omnium quidem exercitacionum vires pernouit: deligit vero ex omni genere, quod moderatum mediumque inter vtrunque excessum est. Nam neque celeris tardaue exercitacionis optimus status eget, sed plane mediocritas ac media: nec rursus violentae & vehementis, nec remissae & languidae, immo in his quocumque mediocriter optimum est: quando non alterare, sed plane seruare optimi corporis statum conuenit. Siue igitur armis eiusmodi adolefcentem exercitare gymnastes velit, peritissimo totius meditationis armorum adscito, eum oes sibi promere actiones iubebit: mox ipse eliget, ac discernet, imperabitque, quibus earum saepe, quibus raro, quibus mediocriter, quibus aut nunquam, aut semper, exercitari eum velit: quippe quem latere non potest, quae quodque membrum exercitacio magis agitet, quae ue cuiusque exercitacionis qualitas facultas ue sit. Siue follis pilaue exercitare studeat, hic quoque rursus tum genus, tum qualitatem, tum modum, actionis inueniet, ipso follis pilaue perito, pro ministro adhibito, quo illi omnem eius generis actionum materiam indicet. Nam ipsius propriae cuiusque artis materiae, gymnastes, qua gymnastes, omnino est ignarus: verum, ubi semel inspexit, non solum qualitatem, sed etiam vim eius, protinus intelligit. Quam plurimum enim ipsi ex his, quibus imbecilliores quaedam corporis particulae erant, vnde crebris in his vrgebantur morbis, vnius gymnasticae ope resitutumus: neque tamen omnes propriis exercitacionibus, sed, siue quis saltator erant, siue hoplomachus, siue pancratiastes, siue luctator, siue alio quouis genere exercitatus, iusto eo nobis praesentibus artis suae omnes motus promere: mox appositissimis vna cum tempore & modo delectis. Verum de correctione id genus, procedente tractatu agemus, ea, si operis parte, in qua de vitiosis corporum statutibus disceptabitur. Nunc optime comparato corpori suum statum tueri proposuimus. Porro huic ex omni genere mediocritas adhibenda est ex fritione, exercitacione, balneo, cibo, somno, ita vt nec durior illi, nec mollior, habitus corporis reddatur. Quippe hic ab extrinsecus imminuentibus facile offenditur: ille corporis inhiabet actum. Praeterca nec densior, ne videlicet in carne excrementorum aliquid haereat: nec rarior, ne quod est salubre, effluat. Simili modo, si quidem optimo habitu erat, nec solito gracilior, nec crassior: cum constet gracilitatem externis intusque, crassitudinemque, quae interna ab ipso corpore proueniunt, esse obnoxiam. Pari modo neque calidius, frigidius, siccius, vel humidius, efficere eiusmodi corpus expedit, si quidem inculpato temperamento erant. Vnum igitur est, quod in ita se habente corpore est inspectandum, nempe in omni tuenda sanitatis materia quod conueniens mediocriterque est. Porro id est inter vtrunque excessum plane medium. Quemadmodum autem huius maxime compos, supra iam dictum est. Caeterum de his, quae maxime necessaria sunt, vel sepius meminisse non sit profecto inutile. Prima ergo dies crassiores coniecturam praebet, secunda vero, tertia, quarta, & reliquarum quaelibet, pro ratione magis exactam. Quippe in prima die oia tibi pro dictis iam scopis sunt peragenda. Exuat se, sicut Agemius praecipit, ubi in loquo iam perfecta concoctio cernitur. Mox fritionis ratio huc spectet, vt membra molliantur. Docebit id

Adhibendum fore, peritissimum materiae hoplomachicorum actionum assumentem, ut erant.

μὲν τῶν.

Impressi habitus autem tamen omnes, quae videri, habent vniuersas autem non rariorem a propriis exercitacionibus, ut ita omnino videtur legendum.

A. L. f. 3. d. 2. c. 1. fol. 60. h

tum floridus color, qui in summa cute residebit, tum artuum flexibilitas, habitusque ad oem motum. Post haec exercitetur, dum & corpus intumescit, & color illi floridus appareat, & motus promptus, equabiliter, & concinnet edit. Inter haec vero sudorem cum calido vapore mistum cernes. Inhibenda vero exercitacio tum primum est, cum aliquod horum fuerit mutatum. Quippe, si contra ctior paulo corporis moles videbitur, desistendum ilico est: si, n. vltra quid pergat, etiam boni succi non nihil educetur: atque ita tum gracilius corpus fiet, tum aridius, atque ad incrementum minus habile. Non minus profecto, & si coloris gratia vanescat, cessandum est, quoniam, si exercitacionem continues, frigidum, corpus efficiet, & nimirum exhauries. Iam motum alacritas, aequalitas, vel concinnitas si remitti quippiam collabi que cernitur, utique statim desinere conueniet. Idem, si in sudore accidat vlla qualitas eius quantitasue mutatio, quippe quem & copiosum magis, & magis incalentem edi par est, prout motibus vehementia plus accesserit. Cum igitur is aut minor intelligitur, aut frigidior, tum scias digeri exhauriri que corpus, praeterca refrigerari ac liccari plus iusto. Quo magis sollicito attendendum exercitacione corpori est, vt, cum dictarum iam notarum quaelibet appareat, protinus cesset. Nec tamen protinus lauarum ablegandum est, sed summam exercitacionis intentionem, quam αλμύνη Graece vocant, remittere sinitere que iubebitur. Quod si illa cohibendo anheliu implere velit, perfundi oleo, atque apothera pia vti deinceps debet. Porro, ea cuiusmodi res sit, simul qui sint in ea scopi, & quae mensura, praeterca quibus absoluaatur tum motibus, tum fritionibus, sequenti libro monstrabitur: praesentem enim utpote satis verborum habentem, iam commode videor finiturus: si modo illud vnum adiecero, lauarum, quod omnino medio temperamento sit, ad propositam aetatem naturam que esse eligendum. Propositum nanque est, si recte meminimus, tertium a natiuitate septennium i. quod inter quartumdecimum ac vnum & vigesimum annos interuenit. Quo utique frigida lauari adolefcentem adhuc nolim, ne incremento eius (cui plurimum est consulendum) sit in mora. Vbi vero iustam magnitudinem impleuit, etiam de frigida lauatione aliquid dispiciemus. Simili ratione & de exercitacionibus, quae in puluere obeuntur, exquisitis in sequenti sermone agemus. In praesenti illud nouisse satis erit, ne puluere quidem huic adolefcenti opus esse: modo illi, in qua exercitabitur, domus ad eum modum, quem inter initia precepimus, praeparata sit. Verum, si calidior sit, tum puluere vtendum. At eo si vtetur, omnino erit lauandum. Sin non vtetur, liceat & illotum dimittere, praesertim hyeme. Post haec vero & quae ad cibum, potionem, somnum, ambulationemque pertinent, coniectanda huc sunt, quae adolefcenti praeficitur: & in sequentibus a nobis dicentur. Verum fieri non potest, vt modi horum primo saltem die ratio illi exacta constet: secundoque vbi exploratum habuerit, quo post quot exercitaciones nutritus adolefcentis sit, si proprium naturae habitum profus seruare viderit, eodem seruaturo modo tum nutrit adolefcentem, tum exercitabit. Sin non seruaerit, quacumque ratione a pristino habitu est lapsus, reducere eum mutata mensura tentabit: itaque facere non desisset, quoad in singulis peragens exactum modum definierit. Quor vero, & qui sint praeter naturam lapsus, ac quemadmodum quemlibet tum agnoscere, tum reparare conueniat, in sequenti opere docebitur.

Græci cod. omnes, quos vt deum, & Ori basium & Collect. med. cap. 15. habent, ἀλλὰ τὴν αἰών ἀκούει τῶν γυμνασίων ἐπιτοχῶν, ἢ ἴσως αἰώνι καὶ ἀσκήσει. Antiqua autem traditio hoc in loco habet, Quiescentium ergo à statu exercitacionis, & stare iubendum.

GALENI DE SANITATE TVENDA LIBER TERTIVS

ARGVMENTVM LIBRI

Plenam Lasitudinum & ceterorum affectuum dignotionem ac curationem exhibet, quatenus exercitaciones sequuntur, & sunt sanorum hominum symptomata.

Quid actum superioribus libris, quid hoc agendum.

CAP. 1.

Medicorum gymnastarumque, qui de sanitate tuenda prodiderunt, alij omnium hominum communia praepcepta tradiderunt, nihil vltra cogitates de corporum nostrorum per species differetia. Alijs dissidere inter se corpora nostra non paruo discrimine placuit, eorum tamen differentias, cui comprehendit plane vnuerse nequeant consulo omiserunt. Pauci omnino, qui per species & genera discernere sunt aggressi, plura perperam, quam recte, scripserunt. Nos primo statim volumine, quor numero species humanorum corporum sint, indicauimus, promissimusque singulis propria tuenda sanitatis praepcepta seorsum tradituros. Orsi autem sumus ab eo corporis statu, in quo queri de villo naturae vitio non possis. Quoniam autem is homo negotiorum interdum occasione, vel sponte, vel inuitus pro secunda valetudinis praepceptis viueri prohibetur, factus visum est primum eum liberum, suaeque plane spontis, ac vni corporis valetudini vacante proponere. Ac, quemadmodum quidem educari eiusmodi hominem conueniat, primo libro docuimus, ad quartumdecimum usque annum curam eius persecuti. Secundo, qua ratione ad virilem aetatem duci debeat, indicauimus: vbi longior sermo incidit, postquam in communia salubris ar-

tis

tis capita deuenit, sine quibus ne de pposita quidem ætate natura q; exacte differere licebat. Omnes.n. E...

De apothepia, qua post exercitationes tum frictione, tum alijs ingenijs adhibetur.

CAP. 2.

St igitur vnum quidem primum, quod ea genere duplex est. Altera quidem exercitationis...

† Locus hic & in Greco muti...

† hęc επιμέτρη

A.L. 1. f. 3. d. 4. c. 4. fol. 61. b

A commodum assert: qñ & quæ tenfa sunt, remittit, & quæ inter vehementius laborandum fatigata...

† Alij verius ex greco. Alios vero, cum à fronte...

A.L. 1. f. 3. d. 1. c. 4. fol. 61. b

conteniat, sed certe aliquos, & quibus ex intervallo frictions sint interposita. Quae namq; & con-
tinuae & vehementes frictions sunt, hae exercitationis, quam preparatoriam vocant, sunt pro-
priae: quae vero non continuae, nec vehementes, apothera pia. Itaq; saepe quidem reuoluitur, subin-
de vero etiam repellat: sepe etiam hoc ipso tpe gymnasticum mutet: sepe ipse a tergo gymnastiae in-
cumbens, ac crurum vitruumq; per vices ipsi circumplectens, id q; cum tensione aliqua haudquaquam
vrgere, ab alijs, qui comode contrectent, fricetur: hac. n. vel maxime ratione & calorem, qui exerci-
tando est adhaesus, seruauerit, & simul excrementa proprijs ipsius tum tensionibus tum motibus
eiecerit. Ad quod sane opus spiritus quoque cohibitio non parum mihi conducere videtur: quip-
pe qui vndiq; compulsi, in angustis se recipere meatus cogitur, eos q; si amplius trusus propul-
sus q; fuerit, etiam penitus transire, atq; extenuati iam excrementi secum non nihil arripere. Ad hunc
sane modum exilia instrumentorum foramina, vehementiore spiritus inflatu, expurgantes optifi-
ces videas. Nam, quantum is vterius per vim coactus impellitur, tm ab ipso quadam impellun-
tur, quadam irahuntur, totamq; viam peregrisse properant. Et triduntur quidem, quae ante occur-
runt, attrahuntur, quae ad latus sunt posita, impetu ipso motus vtraq; coacta. Quin etiam inter ip-
sam exercitacionem, spiritus cohibitionem interponunt optimi gymnastae, atq; etiam, quam supra
comprehendimus, ipsam, quae apotherae debetur, frictionem: simul hominem, cum lassitudo
incipit, recreantes: simul cutis meatus paulatim expurgantes, quo videlicet perspirabile simul pu-
rum q; corpus ad subsequentes labores sit. Cum alioqui verendum sit, ne si nihil tale gymnasta pro-
uiderit, obstruat potius praedictos meatus, q; expurget, propterea q; vehementissimi materia im-
petus diuersis temporibus ac rationibus contrarios edere effectus possunt, obstruere quidem, est
crassum simul ac multum fuerit, quod confertim ac praecipue agit: purgare, cum exiguum te-
nue q; est, nec praepropere nec violenter cogitur simul omne expelli. Apparet enim ita accidere in
omnibus tum externis instrumentis, tum vero calathorū plexibus. Quippe eluitur extergitur q;
ex his omne superuacuum, non cum egredientibus adhuc paulatim prioribus alia violenter a ter-
go irruunt (verendum. n. interit est, ne, quae in transitu sunt impacta innixa q;, inuicem viam ob-
struant) sed cum prioribus, vel iam vacuatis, vel plane vacuatis alia postmodum vacuantur.
Et quid de extinguis meatibus miremur, cum etiam e theatris multitudo, quae confertim egredi
conatur, in exitu haeret: Ob haec itaq; qui etiam in medijs laboribus apothera pia vtuntur, gymnastias
laudo, potissimum q; in ijs, quos graua (quae vocant) certamina exercent. Verum de his postea.
Qui autem nunc nobis propositus iuuenis est, non athleticum habitum, sed simpliciter sanitatem
scopum habet, quo minus aut multis exercitationibus, aut coacta comestione eius opus, aut etiam
scopum carnis copia, aut pane id genus, quo graues athletae vtuntur. Atq; his omnibus de causis ti-
mendum huic non est, ne exiles eius meatus obstruantur, si modo probe est praeparatus, scilicet ido-
nea frictione, ac laboribus qui ex paruis paulatim crescant. Graui vero athletae, nisi omnia probe
administrentur, ob ciborum tum qualitatem tum quantitatem verendum in exercitacionibus est,
ne obstruantur potius, quam expurgentur meatus.

Galenus excusatio, si forte in docenda Apothera pia breuior fuisse videtur. CAP. 3.
Ac de apothera pia quidem abunde mihi dictum iam est. Deinceps ad balnea veniamus, illud
modo de propositis praefati, q; si quis haec paucioribus interpretabitur, is merito prolixitate
sermonis nostri accuset. Verum, si quis aut necessarium aliquid theorema, aut, quae id confirmant,
evidentes demonstrationes praeteriens, breuitate se vsum putat, hunc non tam de tali breuitate sibi
placere q; certe pudore affici, par est. Ego vero, & si istum volumē scribere de ea, quae vocatur apo-
thera pia, potuissem, tamen id faciendum non censui, vt qui longitudo huius operis contrahere
maxime studui. Si. n. ad ea referenda, quae perperam a plerisq; sunt scripta, me conuertere voluis-
sem, nec paruum nec certe leuem materiam longioris sermonis habuissem. Verum arbitror ex
ijs, quae demonstraui, satis me feminum dedisse ijs, qui saltem non plane hebetes sunt, eiusmodi om-
nia refellendi. Cum. n. dicat Asclepiades spiritus cohibitionem caput opplere, ex ijs, quae ipse pau-
lo ante definiuit, cum differentias eius traderem, potest, qui volet, hominis sententiam refellere. Si-
militer in secundo quoque volumine licet etiam mihi omnibus exercitacionibus singillatim per-
centiatis, librum producere: sicuti cum alij non nulli fecerunt, tum, qui bellissime totam materiam
est exsecutus, Theon Alexandrinus. Is. n. quatuor libros non alia de re, q; de particularibus exerci-
tationibus scripsit. Quae & mihi dixisse licuit, vt qui tum melius, q; ille, interpretari potuerim, tum vero alia-
rum meminsisse non paucarum exercitacionum, quae sunt operibus communia. Is. n. cum illud sibi
proposuisset, vt, quemadmodum athletae maxime exercitarentur, doceret, in his multum verborum
absumpsit. Potest aut, qui volet, & de ijs, quas singulae artes praesant, exercitacionibus differere. At
que haec quidem ijs, qui longitudinem operis parum aequo animo ferunt, dicta sint.

*De Balneis calidarum & frigidarum aquarum, quatenus ad tuendam
sanitatem comparantur. CAP. 4.*
Nunc de balneis agere tempus videtur, Ac primum quidem de aquis dulcibus cal-
cis, vt quarum crebrior sit vsus: mox de frigidis: postremo de ijs, quas sponte natas appel-
lant: quarum alie media temperie, alie feruentes, alie tepidae, alie omnino frigidae sunt. Dulcium
calfactarum

† Quidam putat
vocilla, quae
rum, no ad spo-
te natas aquas
tatu referri de-
bere, sed ad oes
supra enume-
tas aquas, vna
balnea, est. n.
in Greco ad-
tau, generis
omnis.

A calfactarum aquarum, si media temperie sint, vis calida & humida est: sin tepidiores sint, humida
& frigida: q; si iusto calidiores fiant, calida quidem, sed non perinde humida. Quippe horrere cor-
pora, contrahi q; exiles eorum meatus subigunt, ita vt nec madescere ab extrinsecus accedente hu-
more possint, nec excrementi, quod intus latet, quicq; emittere. Caeterum ab ijs incipiendū, quae
medium temperamentum obtinent, quae per se semper calfaciunt & humescant: euenit tñ ex acci-
dente, vt aut per halitum digerant humores, aut superuacua fluxione (εὐμα) Graeci vocant) corpo-
ris particulas impleant, aut molliant, aut concoquant, aut vires firmant vel infirmant: si quidem ad
haec quantitas quoque earum non minimum cofert. Quin alios quoque multos lauationis aquae tem-
peratae & porabilis effectus, qui iam comprehensis superueniant, enumerare licet: eorum qui
proposito nūc operi sunt accommodi, dicentur, q; fieri potest, paucissimis, dilato videlicet in aliud
tempus eo, quem in morbis praesant vsu. Sed, quod ad sanitatis tuenda spectat vsum, iuuenis in
sermone propositus, iam exercitatus redeat, vt prius est comprehensum. Huic igitur praedicti bal-
nei perexiguis est vsus: vt qui omnia iam ex mediocri exercitacione, & iam dicta apothera pia
cofecutus. Nihil scilicet tñ, si probe balneum adhibeas, ipsum quoque apotherae pars aliqua sit:
si quidem duras tenas q; partes emollit: excrementum, pūtre q;, si quod intus ad cutim haeret, euo-
cat: verum neutrius horum egere videtur propositus iuuenis: nec vllum aut mollioris carnis aut
adipis liquamentum credibile est illi inter exercitandū euenire: cum & immoedicos & vehementes
motus talia sequebantur: huic vero non solum expulsa omnia excrementa, sed etiam emollitae soli-
dae partes sunt, obiter dum apothera pia est vsus. Quare elui sibi in balneo sudorem & puluerem,
si quando hoc vitium, magis postulat, q; caleferi. Ergo transire tm ad solum vsq;, non in lacōnicū
immorari is debet, sicuti qui citra exercitacionem se ipsos elixant. Sed nec morari in piscina huic
est opus: immo lotus, vt comprehensum est, ad frigidam festinet: atque ipsa quoque mediocrius esto,
vtpote ad medij temperamenti corpus. Quibus enim aut vehementer frigida opus sit, aut molli, et
veluti insolata, post dicemus. Caeterum optimum corpus, quoad augefcit, dictum supra est non es-
se frigida lauandum, ne eius incrementum moretur. Vbi vero abunde est auclis, iam frigida quo-
que adluendū est: vt que tum corpus vniuersum roboret, tum cutem densam duram q; efficiat:
quod sane tutissimum est aduersus noxas, quae extrinsecus imminet. Quemadmodum vero qui-
piam frigida lauari primum incipiet, sic vt nullam ex subitanea mutatione noxam sentiat, id vtiq;
ante omnia sciri conuenit. Multi enim cum parum recte incepissent, adeo in frigidam lauationē
male fuere affecti, vt nec ijs, qui tutissime eam administrare potuissent, se permitterent. Esto igitur
anni tempus aetatis initium: quod videlicet ante hyemem in toto interposito tempore non sper-
nenda consuetudo, pariat. Esto praeterea dies, quo auspiciabimur, q; maxime traquillus: &, quod
id tempus feret, calidissimus: cuius etiam calidissimam deligendam esse partem nemo dubitet: si-
cuti et gymnasterium, quod mediocri maxime sit temperamento. Et externa quidem praeparatio
talis est. Corpus ipsum, quod vt frigida debet, ad hunc modū praeparabitur. Esto illi aetas quar-
ti maxime septennij medium, nulla nec ipso die, nec, quae eam praecessit, nocte, noua re alterato, sed
pristinam salubritatem ad vnguem seruanti. Esto vero, qui frigida vtetur, iuuenis, & animo tum
praesente, tum plane hilaro, si quando alia, etiam tunc praecipue: ac primum quidem fricetur linteis
vberius. Sunt aut frictions magis nunc, q; ante, vehementes, atq; et linteis durioribus admini-
stratae. Quod si mantas cofutas manibus progymnasta circundabit, atq; ita fricabit, quo fiat opus
aequabilis, non minime ad rem pertinebit. Dehinc oleo, prout assuevit, fricetur: inde exercite-
tur, exercitacionibus multitudine quidem paribus, sed citatioribus, q; ante. Ab his in frigidam de-
scendat, non tm cunctatē, sed celeriter, vel et semel totus insiliat, huc vtrobiq; spectans, vt vno ma-
xime tempore omnibus corporis partibus humor circumfundatur: quippe cum, si sensim his acce-
det, horrorē concitaturus sit. Esto vero & aqua ipsa nec tepida, nec plane cruda & glacialis, alte-
dra namque repercutsum caloris {non} efficit: altera ferit inuetos, ac refrigerat. Siquidem proce-
dente tpe, tali quoque aqua vtatur iuuenis, si necessitas extgat: verum primo saltem die omnino ca-
uenda est admodum frigida. Exeunti vero ab aqua, fricari oleo, id q; a pluribus expedit, quoad cu-
tis ipsa incaleat. Post haec cibum plus, q; consuetum, potionem infra consuetudinē capiat: quae ipse
met vel iniussus faciet, rite modo omnia sint peracta. Nam a frigida lauatione & plus appetunt, &
melius concoquant, ac minus sitiunt, veniunt q; ad exercitaciones posttridie plane meliore habitu
corporis, mole quidem pari ei, quae ante, caeterum compacta, & musculosiore, ac vegetiore: cute
vero duriore ac densiore. In hoc ergo secundo praeterea die similiter omnia sunt peragenda, etiam
tertio, & quarto. Postea vero procedente tempore ad eundem modum frigidam iterum ingredi tu
hebitus, videlicet post eam, quae priori ingressui successit, frictionem, vt prius est comprehensum.
Verum tertio eam ingredi, quod non nullis placuit, non laudo. Nam & iterum id fecisse, abunde sa-
tis mihi esse videtur: praesertim cum pro arbitrio nostro immorari hominem iubere liceat: ipsum
vero immorandi tempus, hic quoque a quotidiana ipsius experientia est coniectandum. Nam, si
egressus frigidam colorator ex frictione cito redditur, mediocriter moratum indicat: sin & tar-
dius ei calor redeat, & decolor diutius maneat, plus aequo morati docet. Si ergo cutis notis inten-
tus sit, facile intelliges, an par tempus postea in frigida morari conueniat, an potius ad ma-
nus ve

A. ibidem.

Al. E. 1. A. 4.
66. 61. f

* σύντημα
liquamentū.

* Βαλανίον.

nus ve aliquid sit mutandum. Et de frigida lauatione, quod ad optimam naturam spectet, abunde Edictum arbitror.

De Lassitudinibus & eorum causis.

CAP. 5.

Sperest, quemadmodum peccata, si qua inciderint, commodissime corrigas, differere. Vt n. q̄ maxime statum corporis irreprehensibilem sortitus quispiam sit: ac ab omnibus, quæ in vita contingunt, negotijs liber sit, & sibi vni viuens: fieri tamen nequit, vt non aliquando vel ipse, vel is qui ei præficitur, aberet. Primum igitur non ab simile est in id maxime & frequentissime peccatum incidere iuuenem exercitationibus deditum, quæ lassitudo appellatur: de qua multis iam nō solum medicis, aut gymnastis, sed etiam philosophis est proditum, veluti Theophrasto, qui integrum de ea volumen scripsit. Ego vero hic quoque longitudinē parcens, quæ non nullis parum re- gte de ea sunt tradita, et transtire statui: quæ vero maxime sunt necessaria ijs, qui sanitatē tuendam proficiuntur, hæc vnā cum accommodatis demonstrationibus explicare: ac primū de notione eius agere, quippe recte se habet ab hac orso, sic ad essentiam eius explicandam accedere. Ergo lassitudinis notionem intelligentiam q̄ sunt, qui accipiant, dum disti extenti q̄ sibi esse videntur, id q̄ aut omnibus corporis partibus, aut ijs tantum, quibus laborant: quidam, dum tristi molesto q̄ sensu inter mouendum afficiuntur, hunc alij indicibilem dixere, alij vlcerosum appellauerunt: non nulli, cum membra ceu confusa & phlegmone obsessa sentiunt. Non desunt, & qui simpliciter hos affectus inter se miscant, & qui tensionis est, & qui vlcerosus, & qui phlegmones speciem præfert. Alij duos ex his miscant, aut eum, qui vlcis emphasin exhibet, ei, qui tensioni assimilatur: aut eū, qui phlegmones sensum affert, seorsum cum vtroq̄: ita vt sint in vniuersam sententiam de lassitudinis notione septem. Quæ sanè omnes vt veræ ex parte sunt, ita in totum simplici absoluto q̄ ser mone non sunt. Nam, siue vlcis sensus, cum mouentur, se exhibet, siue phlegmones, siue incēdi tendi q̄ videntur, siue duo quilibet horum, siue etiam omnes coeant, vt dicitur Græce dicitur, id est lassitudo, eorum affectuum vnusquisque. Quo fit, vt septem eius in vniuersum differentia sint, simplices tres, compositæ quatuor. Corporis vero, quod his sit affectum, remedia, quædam propria cuiusque lassitudinis sunt, quædam omnibus communia. De his mox dicitur, si prius de affectu quodam, qui lassitudini proximus est, dixerō, quem decepti non nulli præ lassitudinem nominant: is qualis sit, & quas notas habeat, illustrius apparebit, si cuiusque lassitudinis essentiam prius distinquuerimus. Hactenus enim ipsa symptomata dicta sunt. Illa enim, quod incēdi tendi q̄ corpus videatur, & q̄ mouēti se vel vlcis vel phlegmones sensus oboriat, affectiones nō sunt, sed symptomata. Affectiones vero corporum, quibus hæc superuenire solent, tres simplices G quatuor compositæ. Et vlcerosus quidem affectus oritur ab excrementorum copia tenuium simul & acrim. Quæ nimirum inter exercitandum proueniunt duplici ex causa, aut eo excremento, quod crassius erat, fuso & attenuato, non tamen toto expulso: aut adipe, molli ve carne liquata. Necesse enim est abs tali humore, ceu tenui atque acri, pungi & quali vulnerari tum cutem, tum ipsam carnem sic, vt etiam horror interim oboriat, immo etiam quadantenus concussio commotio que totius corporis inæqualis, quod Græci βήνος vocant: si modo admodum tum copiosus humor is tum acer sit. Ac talis quidem est vlcerosa lassitudo. Vbi autem tendi solum membra videntur, vlcis vero sensus non est, in hac certe lassitudine nullum excrementum, de quo ratio vlla sit habenda, in corpore continetur, sed residet in musculis & neruis ex nimia tensione, quam exercitando admiserunt, affectus quidam effectricis causæ potestatem testificans. Accidit namque in vehementi tensione omnes musculorum fibras tendi, non tamen similiter omnes lassari, sed eas maxime, quæ per longitudinem tensionis porrigitur. Quippe quæ obliquiores quodammodo iacent, minus in directum aguntur: quare his nullum instat periculum. In ijs vero, quæ immoderatus sunt extentæ ita, vt parum à rumpendo absint, relinquuntur affectio quædam similis ei, quæ inter agendum fiebat: quippe tendi adhuc videntur, cum tamen nulla iam tensio. H Tertia vero lassitudinum differentia, qua nimirum ceu confusas aut phlegmone obsessas partes sentimus, tum maxime solet incidere, cum musculi nimium excalescenti atraxere quippiam ex circumfusis sibi excrementis. Quod si etiam tum tendonibus, tum neruis idem affectus incidit, βήματος Græce, quasi ossium dolorem, eum affectum nominant, ob penitorem scilicet sensum, partibus, quæ in alto maxime corpore sunt posita, nomen tribuentes: quippe summum locum cutis occupat: secundum ab ea politus ordinem musculi habent, vtique circum ossa positi: at tendones ipsi ossibus adharēt: Quo magis rationabile est, cum hi quicquam prædictorum patiuntur, videri in imo ac circa ipsa ossa affectionem harere. Atque hæc quidem solè tres simplices lassitudinum differentia sunt: compositæ vero ex his, vt iam dictum est, quatuor sunt: de quibus mox agendum, si tamen prius simplices vniuersas aboluero. Est namque affectio alia quoque, quæ, ceu lassitudo sit, non nullis imponit: hæc incidit, cum supra iustum musculi siccantur sic, vt squallens contractum q̄ corpus appareat, atque ad motus quodammodo pigrum: non tamen ei quicquam eorum, quæ modo diximus, inest: neque is, qui veluti vlcis aut tensionis est, multo q̄ minus, qui veluti phlegmones est sensus. Quippe diuersissimus aspectus eiusmodi affectionis est, & eius, quam vltimo loco retulimus. Hæc namq̄ squallens et contractus corpus efficit, at quæ

* veteres codices habent & phlegmones et ita inferunt, quam dictionem quidam veterum vi, seu aduici, alij implevi, vnde li. de vena sect. aduersus Erasistratos cap. 8: his & libro de curandi ratione per phlebotomia ca. 4.

A. l. 1. f. 1. c. 11. fol. 67.

A. l. 4. f. 10. c. 6. fol. 49.

A. l. f. 3. d. 2. c. 11. fol. 67. e

A. libidem. f.

At quæ phlegmones sensum præfert, mole etiam, quam pro natura, ampliore. Quare quatuor in vniuersum simplices affectiones sunt: quarum singulis sua sunt remedia.

De remedijs lassitudinis quæ vlcis & quæ tensionis sensum representat.

CAP. 6.

Ordendum vero ab ea, quæ vlcis sensum inurehit: quam etiam ab excrementorum acrimonia ortam dicitur: hæc maxime in ea incidit corpora, quæ & mali succi sunt, & excrementis abundans. Succidit vero recentibus cruditatibus, cum aut exercitatur immoderatus, aut in sole sunt morati. Ceterum nihil obstat, quin in corpore boni succi citra cruditatem proueniat, vtique ob exercitationis nimium excessum. Sanè excitare eam solent celeres ac multi motus. In hac vero lassitudine etiam densa esse horrere q̄ cutis videtur. Patentur q̄, qui ea sunt affecti, inter mouendum dolere sibi vlcis ritu alij cutim tantum, alij subiectam etiam carnem. Remedium huius ex ijs, quæ affectioni sunt contraria, comparatur. Quippe si quæ redundant, euaporent, malum cessabit. Sanè euaporantur frictione multa molli q̄ cum oleo, à quo omnis adstringendi vis abest: quod genus maxime Sabinum est. Aduersissimum vero huic affectioni est, quod ex Hispania portatur, & ex Iberia: vocant autem Hispanum: tum quod omphacinum vocant, vel αμωπιβας, B id est crudum. Et, vt fecel dicam, quod austerum est, omne id alienum est. Adeo gustu ipso vim eorum discernere licet, etiam si de ipsis ante periculum non feceris. Sic namq̄ & nos quondam in Macedonia degulato oleo, quod fit circa Aulonem, qui est super Strimonem, deprehendimus eandem cum Hispano vim habere. Quin & reliquorum omnium olei generum ita deprehendas vires, etiam quæcumq̄ per abusionem nominant, & quæ ex sale, ex radicibus, ex herbis, ex geminibus, ex folijs, vel fructibus præparantur. Dicitur vero abunde de his omnibus est in operibus ijs, quæ de medicamentis inscripsimus: nihil tamen minus etiam in proposito opere dicitur suo loco. Illud tantum in præsentia dixisse satis sit, quod planè dulcissimum oleum est, id esse ad propositam affectionem maxime accommodatum. Hoc igitur copioso cum multa frictione vten dum: primo quidem die, quod suspectam forte lassitudinem omnino declines: secundo vero, vt si qua incidit, discutitur. Discutit porro eā exercitatio, quæ a pothepia dicitur: in qua scilicet motus adhibeas quantitate mediocres, qualitate tardiores, id q̄ cum frequent interposita his quiete: qua vtique fricare hominem oportet pluribus simul contræstantibus, quò nec refrigerat pars vlla, & ocysime excrementa digerantur. Porro frictionum plus adhibebitur in ijs, qui in cute & sub cute excrementorum collectam vim habent: motuum vero, quos ipsemet edat, in altera lassitudine: scilicet in qua plus est in ipsis musculis congestum. Quæ enim in his coacta excrementa sunt, sola frictio educere non potest: his enim opus est non solum ab aliquo foris atrahi, verum etiam ab altero quopiam intrinsecus impelli. Impellit ea partim calor ipse, qui per motum accenditur, partim spiritus, qui vnā emittitur, partim ipsa musculorum tensio: super hæc vero ipsa singularum partium excretoria alieni vis. Altera vero lassitudo, in qua tensio sentitur, illud pro remedio postulat, quod Hippocrati græce * χαλασις, id est relaxatio dicitur. Ea namq̄ tensioni contraria est ad eum modum, quo duritati mollitio. Aut enim ita: Cutis duræ mollitio, distento remissio. Ceu duro molle, distento remissum laxum q̄ contrarium sit. Sanè remittitur quod distentum est, in alijs quidem affectibus, quos in quinto de simplicium medicamentorum viribus diximus, alia ratione. Quod vero per exercitacionem incidit, tum pauca molli q̄ frictione, ea q̄ ex oleo dulci, atq̄ egelido, tum intermissione omnino, aut etiam quiete, præterea lauatione medijs temperamenti, atque in calida pluscula mora: adeo si bis ter ve lauabis, plus proderis. Hi vero & post balneum vngi desiderant prius, quam vestiantur. Quod si propter sudorem forte aliquem pingue deterserint, rursus vngi desiderant. Quinetiam postero die, cum è cubili surgunt, vngi his expedit: nunquam tamen oleo vltimo frigido, nec dura frictione. Incidit certe huiusmodi lassitudo ijs, qui D bus salubris succus est post robustas potius, quam celeres exercitaciones: reddit q̄ lassitas ipsos pigros admodum, agre q̄ flexibiles. Non tamen hi densi horrentes q̄ apparent, quemadmodum quos paulo ante comprehendimus, ceterum contracti aridi q̄ non minus ipsis apparent: tangentibus vero calidiores videntur non solum ijs, quos vlcerosa lassitudo vrget, sed etiam quam ipsi met, cum sani essent.

De remedijs lassitudinis, quæ inflammationi similis est, & gracilitatis quæ à lassitudinibus separatur.

CAP. 7.

Tertia lassitudo ex vehementissimis nascitur motibus: sola q̄ supra naturalem habitum musculos attollit, vt phlegmone per similes affectio sit. Itaq̄ & leui tactu offenduntur, & calidiores apparent. Dolent vero etiam, si ipsi per se moueri conentur. Incidit hæc lassitudo ijs plurimum, qui assueti exercitationibus non sunt, nam exercitari assueti raro incidit vtique ex vehementissimis plurimis q̄ motibus. Sanationis vero eius consilium ad trā dirigitur, eadem ferè, ad quæ omnium phlegmone obsessorum, nempe superuacaneæ vacationem, extenti requiem, & inflammationis refrigerationem. Ergo & oleum copiosum ac tepidum cum frictione molliſſima, & longissima in medijs temperamenti aquis mora, huiusmodi lassitudines emendat. Secunda Classis. 11 Quod

Inti. d. vti fta mic'osa, iusta priuicium. Ybicem.

* χαλασις. ελαβερος.

necesse est, superet. Qui vero firmiores & iuvenes, veluti qui nunc est propositus, horum habitus B corporis in raritatem magis, quam vires in imbecillitatem, mutatur. Itaq; etiam corriguntur hi non per ea, quae corpus relaxant, qualis est exercitatio, quae apotheraia dicitur, sed per ea, quae cogunt ac contrahunt, qualis est preparatoria: * proinde q; haec videntur, quandoquidem ea non solum motus tum celeritate tum robore calore excitat, sed etiam habitum cogens ac confirmit. Illud quoq; fatentur gymnastice omnes, ipsa profecto experientia edocet, hanc vnam exercitacionem mederi raritati posse. Itaq; nulla plane ad propositum affectum virtus est. Si vero anni tempus non distuladcat, nec ad frigidum balneo abstinendum esse censeo. Cibus copia quidem dabitur minor, in qualitate vero humidior, vt tum probe concoquatur, tum siccitas, quae ex venere contracta est, corrigatur. Debet vero nec frigidum temperamento esse, sed vel medio, vel calidore. Nam, qm corpus a venere & laxius, & frigidius, & imbecillius, & siccus est effectum, debent plane, quae densent, & calfaciant, & vires reparent, adhiberi, atq; ad haec studium omne impedi. * Ceterum, quod efficere haec venus possit, id docere ad praesentem disputationem non pertinet: in qua propositum est, quemadmodum optimum corpus q; commodissime post veneris usum exercitetur, ostendere. Quod sane commode fieri non potuit, nisi prius pro hypothesis sumpto, cuiusmodi affectus sit, qui succedere in corpore a venere solet. Verum nunc id concedi nobis postulamus. In sequentibus F cum evidenti demonstratione dicitur, tum quae veneris facultas sit: tum prorsus vntenda sit nec ne: tum quae nam ex ea commoda incommoda q; pro corporum statu, & temporis anni ratione, & loco, & alijs id genus, quae vtiq; determinare praeterea oportebit, eueniunt.

At hoc loco in grecis in latinis codicibus desunt alia quae verba, ne...

Ex aliquis ita uerendum. Quae nam vero sit neneris...

De ratione siccitatis & humiditatis superius emendanda.

C * apud aliter...

D * Hic addit...

E * ex...

G * Clarus ex...

R Eliquum igitur est, vt de matutina vespertina q; frictioe agamus, non ad eum tamen modum, quo Quintum respondisse dicunt, cum percontanti gymnastice, quam vntio vnt haberet, respondit, Velis submouenda: isdem enim, quibus nunc vnt sum verbis tum gymnastice rogasse, tum Quintum respondisse ferunt. * Simile Quinti apophthegma e, & quod de vntis circosert; nempe eas nosse, ad pietorem pertinere. Etiam illud, quod de calido, frigido, humido, & sicco alunt, vtiq; balnearum ea esse nomina: quae ipse sane nemini vel Theophrasti affectatorum impune dicere, nedum Quinto, permiserim: quippe scurrarum eiusmodi facetiae sunt, haudquaquam hominis tam grauem arte profertis. Satis igitur sit in proposito iuvene ad hunc modum de matutina frictioe differere. Is nanq; aut ex somno aliquid, de quo queri possit, non sentit: aut lassitudine grauatursi qua: aut alia quapiam affectione offenditur earu, de quibus paulo ante statim post lassitudinis affectus haecenus differui. Ac, si de nulla quidem re coqueritur, superuacuum est eum aut fricare, aut vngere; nisi si quando ingenti frigori occurrendum videtur. Tum nanq; veluti qui frigida sunt vsuri

Post venere ergo species exercitacionis ea esto, quam preparatoria vocant. Post vigilias autem, vel tristitiam, vel ambas, quae apotheraia dicitur, exercitatio idonea est, si tamen cruditas ablit: nam, si qua cruditas subest, omnino exercitandum non est. Quod autem post tristitiam & vigilias iam dicta exercitatio ad rem pertineat, etiam experientia ipsa ostendit: cum ab alia qua libet non solum ladi cernantur, sed etiam imperantes, si forte dolor adhuc angit, parum aequo animo ferre. Idem ratio ipsa confirmat non minus, q; experientia. Nam, quoniam a vigilijs & tristitia magis graciles, magis q; aridi, ac minus dicto audientes plane cernuntur, siccus exilimandum est his redditum esse corpus. Eiusmodi vero affectus partim molli frictioe cum multo oleo, partim temperato balneo sanantur, partim motu, sed qui & tardus sit, & citra valentiorum nixum, ac qui subinde quietem interponat. Is vero apotheraia exercitij modus erat. Ad eisdem modum eae, quae ab ira vel a potione penuria siccitates sunt, corrigendae sunt. Contraria prorsus a iam dictis ratione * humiditates emendare conueniet, siue haec nimiae potione, siue alia quavis occasione, incidunt, quippe studium in his ad siccationem dirigitur. Verum ea communis omnium ratio est, membratim enim vnicuique differentie sua est. Igitur, si ex longiore delidia, & humectantis alimentum immodico intempertuo q; vsu contracta humiditas est, longiore correctione est opus: si ex liberaliore potione, quae pridie sit hausta, citra vllum capitis aut oris ventris affectum consistenter, eam vel vnicio die persanescit, licet, si sicca frictioe largius, & exercitacione veloci, & parciore potione, & sicciore cibo vitare. Quippe, quae immodice ex vini potione humiditates consistunt, si ex ea re noxa capiti aut ori ventris communicata est, de his agi hoc loco opus non est: dicitur enim de ipsis, cum de morborum symptomatis tractabitur. Quae vero humiditas ex diutina admodum delidia nascitur, haec in propositum corporis statum omnino non cadat aequae, vt nec ea, quae ex humectantis natura cibi copia gignitur, quales fructuum plurimi sunt, item q; olerum, quae vtiq; acria non sunt: si quando tamen acciderint, semel & confertim corrigi non possunt. Nam, si eate nus se fatigabit homo, dum habitum abunde siccet, in lassitudinem incidet, ac febricitabit omnino diaria febris: q; si vitiose praeterea humiditates fuerint, etiam febris, quae in plures extendatur dies. Tempore vero sanari possunt, vt post dicemus, vbi vitiosas intemperies vertere in melius docebit. Huius: quippe similis providentia acquisititij affectus est, & naturalis intemperamenti: quare nunc de ipsis differere non oportet.

De matutina & vespertina Frictioe, quae propositio inueni adhibenda est. CAP. 13. Aliquum igitur est, vt de matutina vespertina q; frictioe agamus, non ad eum tamen modum, quo Quintum respondisse dicunt, cum percontanti gymnastice, quam vntio vnt haberet, respondit, Velis submouenda: isdem enim, quibus nunc vnt sum verbis tum gymnastice rogasse, tum Quintum respondisse ferunt. * Simile Quinti apophthegma e, & quod de vntis circosert; nempe eas nosse, ad pietorem pertinere. Etiam illud, quod de calido, frigido, humido, & sicco alunt, vtiq; balnearum ea esse nomina: quae ipse sane nemini vel Theophrasti affectatorum impune dicere, nedum Quinto, permiserim: quippe scurrarum eiusmodi facetiae sunt, haudquaquam hominis tam grauem arte profertis. Satis igitur sit in proposito iuvene ad hunc modum de matutina frictioe differere. Is nanq; aut ex somno aliquid, de quo queri possit, non sentit: aut lassitudine grauatursi qua: aut alia quapiam affectione offenditur earu, de quibus paulo ante statim post lassitudinis affectus haecenus differui. Ac, si de nulla quidem re coqueritur, superuacuum est eum aut fricare, aut vngere; nisi si quando ingenti frigori occurrendum videtur. Tum nanq; veluti qui frigida sunt vsuri

A vsuri, sic eos quoc; frictioe praeparabimus. Si vero lassitudinis sensus vllus appareat, iam dictum est hominem tum & vngendum esse, & molliter fricandam. Simili ratione, si siccior iusto sit, vngendus dulci oleo est, nam id sicca corpora humectat: fricandus q; vt omnino parcellime, ita nec driter, nec molliter est. Quippe succurrere digestionem in corpus oportet, non cutis carnis ve habitum mutare, neq; etiam quod in his continetur, quicq; educere: quorum mollis vt vnt que, dura alerum facit: siquidem haec cutem densat durat q;: mollis per halitum euocat, ac corpus laxum molle q; efficit. Verum, cutis densitate corrigere si ludes, vtiq; ei, quae ex duris tum frictioe, tum pertractatio ne, praeterea vehementi exercitacione, & multo puluere orta est, mollis frictio cu copioso & dulci oleo medetur. Quae vero contracta ex frigore est, eam primum frictioe sicca ac celeri, deinde cum oleo adhibito calfacientes, naturae suae restituemus. Laxitatem vero, quae & frequens balneum, & mollem frictioem, & veneris vsum consecuta est, pauca frictioe, primum quidem sicca, deinde cum oleo quopiam eorum, quae adstringant, sanaueris. Humiditatem vero, quae nimig potione, succellit, sicca frictio, & cum linteo administrata, vel cum manica, quam xepid a grece vocant, interdum etiam solis manibus, id q; vel citra omne pingue, vel cum eo plane exiguo, corrigat. Sit autem, & quod per halitum euocat, oleum ipsum dulce, omnis q; adstringentis facultatis expert. Atq; B ita quidem se habet matutina frictio. Vespertina vero ijs vtilis est, quos vel lassitudo valida praermit, vel siccitas male habet, vel atrophiam macerat: ita vocant graeci cum corpus ex alimento fructum non sentit. Verum atrophias symptoma nunc praesertim seponatur vna cum reliquis morborum symptomatis: quae post tractabuntur. In proposita vero natura, cum vel valida lassitudo, vel immodica siccitas, corpus afficit, praedium minus esto: tum ab eo ad cenam longius interponatur tempus: plurimum quiescat: exiguum t; quippiam inambulet, quod cibus p erectam agitatione concussus subsidat: vtilius etiam sit, si & alium exonerare possit. His etenim probe praecellit securus oleo dulci frices: ventrem t; omnino non continges, cum alioqui periculum sit, ne & cibum deterius concoquat, & succus quispian ex eo semicrudus in corpus digeratur, & caput turbetur, & stomachus subuertat. Optimum igitur fuerit oino ventrem non attingere. Quod si in mulculis ei vicinis vel lassitudinis sensus aliquis, vel siccitas appareat maior, vngi debebunt mediocriter, & blande & suspensa manu. Ac, si causas quispian eorum, quae diximus, reddi sibi cupit, proximum librum legat, in quo de morborum symptomatis agemus. Nam huc mihi videor satis haecenus extendisse.

Al. r. f. d. a. c. 7. fol. c. a.

Graci aliqui codices habent blaasi, oleo.

Graci cod. im pres, et nul ti ex manu scriptis; haec sunt ut patet in, ut veris et uetus interpres et Linc. cer. aliqui uero in patet in, ut admo dum. paulo in me infra de do cit non uno et ingendit esse mentem.

GALENI DE SANITATE TVENDA LIBER QVARTVS

ARGVMENTVM LIBRI

Docet, quo pacto Lassitudines persanandae sint, cum aliunde, quam ab exercitacione, oriuntur.

Quid differat haec a Superioris libri tractacione. CAP. 1.

Q uod pleriq; omnes recentium medicorum faciunt, qui dum tempus sophistarum caullationibus terunt, quod maxime necessarium est, aut leuiter tantu attingunt, aut prorsus omitunt, id ipse non facia: sed (quod ab initio in situ) ei quod necessarium duxi, insistent, quae logicam magis speculationem habent, in aliud tepus differam. Statim enim de morborum symptomatis, de quibus hoc libro differere statui, non leuis quaestio oritur, ea ne ad valetudinis tuende artem spectent: an ad eam, quae medendi rationem praescribit: an harum neutram, sed tertiam quandam, quam non nulli mediam sanitatis & morbi statutu, neutram q; appellant. Ego haud ignarus, siue quis in sanitatis tuenda, siue etiam medendi arte, eorum meminerit, fore, vt aequae caullationibus fugilletur: illud quoq; intelligens, etiam si quis tertiam tractationem his dicet, de neutris eam affectionibus inscribens, vel magis irrisuros, contumeliosos q; futuros, praeterea quaestiones, de f maribus & foeminis in quo nam opere praecipiam: in hoc volumine de his agere potissimum elegi. Si enim fieri nequit, vt sophistarum nugamenta deuitem, atq; hac ratione minus erunt importuni, vtiq; sic faciens melius consuluisse videbor. Huc accedit, q; ex speculatione ipsa magis intelliget ipsa doctrina comunitio, si quis illa, quae dicitur, attentius leget. Ea hinc ingrediar. Artis, quae valetudinem tuetur, non leuis portio est ea, quae de exercitacione praecipit: huius rursus non exigua pars est, quae lassitudines praecauet. Porro monstratum in superioribus est similem rationem esse instantis lassitudinis cauendae, & eius, quae iam occupat, summouendae. Ergo non alibi, quemadmodum hanc futuram vites, alibi quemadmodum iam vrgentem corrigas, tractandum est. Atq; hac quidem de causa in proximo libro, qui totius operis tertius est, de lassitudine, quae exercitacioni superuenit, disputatum erat, simul habita mentione de similibus affectionibus. Secunda Classis. II iij Cibus,

Localis diffinitio...

Cu in hoc loco Galenus non subtilitate, sed adiectiue, dicit...

Cibus, quorū aliquid exercitationes maxime sequebatur. Nunc primum quidem de his, prout circa E. exercitacionem incidunt, agemus: secundo loco de illis, quae similitudine quamdam cum his habent.

De affectu, symptomatico, & causis Laesitudinum: ac de eorum differentiis. CAP. 2.

AC, quae immoedias quidem exercitationes lassitudo excipit, sanorum symptomata est: quae Lassitudines sponte nata, morbos nunciant. Atq; ulcerosus quidem sensus, symptoma lassitudinis est. Causa vero, unde ea nascitur, affectus lassitudinis est. Porro huius rursus ipsius causa bifariam scinditur: aut enim intra ipsum animalis continetur corpus, vocant q; graece πρῶτον ὑμῶν: aut omnino nō inest, vocant q; ὑποκαταρκτικὴν: nos illam internam, hanc externam nō incommode vocemus. Itaq; tria in vniuersum genera sunt, de quibus habebimus sermo est, ipsius lassitudinis symptoma: affectus, unde hoc oritur: & affectus ipsius causa. Cuiusq; vero horum species quaedam differentes sunt. Causarum (vt modo diximus) externa, & interna. Affectus (vt in precedente libro docuimus) scilicet tres differentiae: aliter tū, si cui placuerit, nominare licet: nō licet autem, si vera falsē dicere velit, iam dictis plura tum astruere, tum facere, neq; et plures, q; dictae sunt, differentias. Quae igitur vlcis sensum facit lassitudo (incipiendū enim ab hac est) motus quidē grauē

1. Apho. 5. Ext. ord. 11. f.

Deest ARIA et GRA. Lysy.
 praedictis: de causis et de
 11. f. 11. r. 11. d. 11.

Af. Ap. 5. r. d. u.
 11. f. 11. r. 11. d. 11.

B. Al. 1. f. d. 11.
 11. f. 11. r. 11. d. 11.

C. 1. 1. f. d. 11.
 11. f. 11. r. 11. d. 11.

D. 1. 1. f. d. 11.
 11. f. 11. r. 11. d. 11.

E. 1. 1. f. d. 11.
 11. f. 11. r. 11. d. 11.

Et interpret
 addit haec ver
 ba. in antiquo
 tamen codice
 graeco haec ha
 bitur.
 ἡδὲ ἐν
 τῷ πρῶτῳ
 βιβλίῳ ἔστι
 χροῖος ὑπε
 ραιος. Et
 ab illis, et ab
 ambientis ca
 liditate.

G. Haec pre
 terea additur
 in veteri ex
 emplari.
 διὰ τὴν
 ἀδελφῆ ἢ
 φρατρὸς
 ἢ ἑτέρου
 ἢ ἑτέρου
 ἢ ἑτέρου
 ἢ ἑτέρου
 ἢ ἑτέρου
 ἢ ἑτέρου
 ἢ ἑτέρου

vero non accē
 dit, et haec
 1. f. 11. r. 11. d. 11.

H. 1. 1. f. d. 11.
 11. f. 11. r. 11. d. 11.

Communis ratio omnium Euaicationum, quae à medico sunt. CAP. 3.

SAnatio vtriusq; generis partim cōmunia curacionis amborū b cōsilia recipit, partim vtriusq; propria. Dicitur vero prius, quae communis sanatio est. Oportet igitur excrementum, siue calidum id sit, siue frigidum, ipsum aut expellas, aut certe alteres. Recipit vero non omne excrementum alterationem à natura; Siquidem nec omnis cibus in cuiusuis animalis ventriculo concoquitur:

A. 1. 1. f. 11.
 11. f. 11. r. 11. d. 11.

A. 1. 1. f. 11.
 11. f. 11. r. 11. d. 11.

A concoquitur: sed cognatio quaedam ei, quod concoquit, cum eo, quod concoquitur, esse debet. Quod igitur omnino alienum est, nulla fieri ratione potest, vt id natura sua gratiam recipiat, sed educere id, quā primū est tentandum, atque certe, vt, quae in ventre corrupta prorsus sunt, ea vel vomitione vel deiectione expelli profectō est optimum. Non tamen perinde promptum est in carne, atq; alijs corporibus, imbibitum vitiosum succum educere, vt qui in ijs, quorum sensibilibus capacitas est, continetur. Interdum nec ipsa laborantis natura medicamentum, quod malum succū mature vacuet, admittit: sicuti interdum & alius quispiam affectus obstat, qui talem educendi rationem respuat. De quibus mox dicam, si prius, quod reliquum erat in superius posita diuisione, adiecero. Quippe communes scopos qui excrementorum vitijs medentur, iam diximus vacuatio nem alterationem q; esse. Proprios vero vtriusque generis nunc adiciamus. Neque enim vna tantum ratione educendum alterandum ve est, sed explorata, quae ei, quod affligit, maxime sit accommodata, ei est insitendum. Ea vero, vt in summa complectar, ratio est, quae ex contrario opem molitur: priuatiō vero, quae ex cuiusque contrario. Et summa quidem totius rei haec sunt, quae latius tamen nobis nunc explicandae sunt vna cum sua cuiusq; evidenti demonstratione, id q; ab vltero fo affectu oris.

De Curatione affectus Vlcerosi, ac de dignatione Vitiosorum succorum. CAP. 4.

Quoniam igitur eiusmodi lassitudo vitio acrium excrementorum oritur, ante omnia considerandum est, in solidis ne tantum corporibus, an intra venarum sinus, malus succus contineatur. De ijs vero, quae intra venas sunt, excrementis nullum planē nec manifestum nec euidentis signum habemus praeter solam vrinam: conijcere tamen ex his licet. Primum aestimabimus, quod nam, qui affligitur, vsus sit vitio. Secundo, solitus ne sit malum succum naturae sponte congerere. Ad haec, an naturalis aliqua & cōsuetaria excretio iam deserit. Quarto, an exercitacione, purgatione per vomitum aluum ve, gestationibus, aut vsu aquarum sponte nascentium, soliti superuacua expellere, id intermiserit. A tunc in vitio quidem videndum, an cruditas & crebrior & maior, quam ex cōsuetudine, praecellat: an mali succi cibus copiose se impleuerint: an vitiū antiquo multum, pro tenui crassum, an aqua marina mistum, biberint: an etiā prorsus à vino se ad aquae portione trāstulerint: nec semel bis ve in quolibet horum peccauerint, sed assidue, bono tempore. Secundo (sicuti diximus) est mandandum, num homo is, qui male habet, ex eorum numero sit, qui facile malū succū congerunt. Deprehendas id per contactus, an scabie, aut lepra, aut viti lignine, aut pruritu crebro sit affectus. Item an erysipelas, aut herpes, aut elephantiasis, aut ophthalmis, Cautalopechialis, aut pustulata crebra, aut vitia, aut epiphyctides, aut deniq; vllum symptoma, quod ex vitioso succo & natum & auctum est, illum male habuerit. Ab his considerata diximus, coniecturā: vel si mulier est, per menstruum, cōphulluum. Deinde num ipse medicamento se purgare semper solitus, id intermiserit. Non nulli enim sunt, qui deiectionis medicamentis, alij vomitorijs, aut vrinam sudorem ve cientibus, aut vsu sponte nascentium aquarum, vtiq; quibus aut sulfuris, aut bituminis, aut nitri vis inest, vere vel autumno quotannis soliti excrementa vacuare, alij id negligunt. Multi (vt dictum est) exercitacionum cōsuetudinem dimiserunt. Alij rursus omnis fricationis, aut balnei, aut à vino dulci post balneum vomitionis, morem praetermiserunt. Sanē cōstit non illorum modo nos, qui optimo sunt corporis temperamento, fecisse mentionē, sed, quo nihil in mali succi causarum catalogo sit praetermissum, etiam eos, qui vitiosum succum natura prompte congerunt, sermone comprehendisse: de quibus fusiū inter vitiosos corporum status proximis voluminibus agemus. Atq; ex his quidem de mali succi quantitate coniecturam facere oportebit, ac remedium ad mensuram eius quantitatem proportione inuenire, mediocriter, si omnino sit exiguus, & ad eum tantum collectus: valentius, si multus, & in profundo. Prius vero eius, qui Exiguius, & iuxta eum est, curatio dicitur: deinde eius, qui in carne residet: tertio ab his loco, eius, cui totus sanguis impurus excrementosus q; est. Sed, si quis iam institutum mihi ab initio reperēs, boni succi inuenem dederit, qui prius salubri omnino vitio ratione sit vsus, nunc necessitate quadam virgē longi temporis iter confecerit, in quo nec exercitatus, nec lauatus pro cōsuetudine fuerit, cibus potione q; mali succi vsus sit, tum à prandio, vel coena, vel etiā toto die vehiculo sit vlcus, nec bene plerunq; dormierit: illud tamen addatur, nihil huic in modo assumptorum eraturum esse: proinde q; nec in cruditate vllam incidisse: talis multum mali succi congestisse profecto nequeuerit: itaque etiam nec correctionem prolixam requirit, immo exercitacionem tantum, quae apothērapia dicitur: quam in proximo ante hunc libro docuimus, vbi pariter de accommodata ei rei vitio ratione praecipimus: quo minus est hic multis morandum. Tantum eius memisse conueniet, huc omne consiliū dirigere, qui corpora sic afflicta curat, vt excrementa, quae circa cutem sunt, educat propterea, q; affectus in hac vna consistit. Itaq; rursus detur eundem iuuenem praeter alia, quae eadem sunt, etiā in cruditates saepe incidisse: detur & vlcis sensum habere, non cute tenus modo, verum etiā altius in corpore sic, vt totum id malis succis referunt suspirare: huic nec exercitacionem, nec vllum omnino motum in iungemus, sed quiescere accordimur infusum, in abstinentia totum diem exigere cogemus: dein vespri pinguius vnctō, & temperato balneo.

† reddere
 11. f. 11. r. 11. d. 11.

† in Alia
 no cod. legitur
 11. f. 11. r. 11. d. 11.

c. multibre.

balneo mediocriter lauto, pro cibo dabimus forbitionem aliquā boni succi, sed plāne q̄ minimā. **E** nec tñ a vino eum abstineamus: cōcoquit enim id semicrudos humores, quantum aliud quiduis: tum sudorem vrinae q̄ promouet, ac somnum conciliat. In ijs autē, qui ita se habent, id agendum nobis est, vt, quod mali succi iam planē corruptum est, nec concoqui etiā potest, id sudore vrinae q̄ expellatur: quod semicrudum adhuc est, concoquatur, atq; vtilē reddatur. Id autem optime quicere somno q̄ conficit. Si ergo his peractis malum confiterit, ad consuetudinem rursus paulatim reducendus homo est. Sin in postero et diem duret, de valentiore iam remedio est cogitandum, maxime si per noctem vel lassitudo magis, q̄ ante, vel fastidiū infestet, vel perurget, vel somnos turbatos & imaginationibus inquietos habeat: his enim, si vires nō distudent, duorum alterum, aut sanguis mittendus est, aut purgatio exhibenda, sed discernentibus nobis, vtrum magis expediat, vt mox dicetur. Sin vires imbecilliores dehorantur, sanguis mitēdus haudquaquē est, sed deiectio mediocriter adhibenda. Cuiusmodi autem deiectio mediocriter sit, in sequentibus, docebimus, sed si prius, quae priora sunt, definituerimus. Nam, vtrum robore constante si lassitudo adhuc infestat, aestimandum est, cum sanguinis ne copia, an cum crudis ac minime concoctis humoribus, an per se solus consistat vitiosus humor, qui lassitudinem creat. Nam, si cum sanguinis copia, aut vena in cōdenda, aut aliquod, quod tantum valeat, agendum. Sanē tantumdem possunt haec: Quibus haemorrhoides sunt reuētae, si has aperueris. Si mulieri mēstrua cōsuetudo cessauerit, hanc si prouocēs, si quibus horum nihil est, si malleolos scalpello incidās. Post haec alius eo medicamento deijcienda est, quod maxime accomodatum malo succo sit. Quod si vitiosi tantū succi, hī q̄ citra sanguinis copiam subsint, purgatio petenda est, quae infestanti excremento sit accomodata. Infestat vero alia biliosum, alia s̄ a trā bilis, alia pituitosum, sed quod vel salsum vel acidum sit: atq; horum quodlibet aut crassius, aut sero propius, aut media quāpiam consistentia. De quorum discernendorum notis nunc agamus. Si cum pustulis (quae Graeci & ἄβηθρα vocant) lassitudinis affectus cōsistat, ex his facili inuentu erit excrementi species. Sin absq; his, in boni quidem succi corporibus tum ex ijs, qui praefecerunt, cibus, tum reliquis, quae ipsi corporibus inciderunt. In ijs vero, qui malos succos natura colligunt, hinc quoq; non nihil capiendum. Sed de eiusmodi temperamentis vberius postea agetur: nunc de reliquis agamus, ex quibus licet de mali succi specie coniecturam accipere. Qui in ocio degunt, si pituitosum acerare succum solent. Quos multus labor exercet, si biliosum vel melancholicum: illi aestate, hunc autumno grigunt. Quin etiam, an diuturni labores fuerint, inspiciendum est. Quanto enim fuerint longiores, tanto sunt ad atram generandam bilem magis procliuēs. Praeterea, qui cum multo sudore obeunt, si crassius excrementum faciunt. Qui sine sudore peraguntur, magis tenuē, veluti qui hyeme & frigido aeris statu suscipiuntur. Considerandum ad haec est non solum de vrinae multitudine, & qualitate, sed etiam de sudoris qualitate: hic nāq; partim acidus, partim salsum est, partim veluti lutum aut virus planē olet: licet autē hoc est litigili deprehendere, cum lauantur. Saepē nāq; amarū planē apparere, qualis vtique morbo regio laborantibus emittitur. Eius vero dignotio etiam citra gustum facilis est ex solo colore: Quippe pallidus pro eiusmodi bilis ratione apparet. Saepē tñ post validissimos labores, & vehementem aetum planē flauus conspicitur. Aliqñ medius, atq; ex ambobus, missus cernitur, veluti quodammodo ex pallido flauus, ἰσχυρὸν ἄβηθρον Graece dicitur. Ad eundem modū & ipse bilis humor se habet: quando hunc quoq; in vomitu deiectione q̄ aut pallidum, aut flauum, aut ex vtroq; compositum licet inueniri. Qualiscunq; vero is in corpore habetur, tale necesse est eius appareat serum. **A** sudor quidem, succorum, qui in vniuerso corpore abundant, nota est: vrina, eorum tātum, qui valis continentur. Omnino ergo nihil omittendum: sed sudor quoq; ipse, vt modo diximus, inspicendus. Aliquando vero ipsum, qui afficitur, gustare sudorem suum, quod certus inuenoscatur, iubemus. Id quod aliquando sua sponte accidere solet, dum ex fronte & citis partibus in os saepe delabitur. Aestimare praeterea vrinae tum consistentiam, tum colorem oportebit. Sed nec, quae in H a pendunt, aut sidunt, praetermittere conueniet, sed omnia tempore, Cuiusmodi n. sanguis sit, qui in valis continetur, ea planē ostendunt: qñ, si is biliosus sit, serum quoque eius biliosum esse necesse est, idq; p vtriusuis bilis ratione. Similit modo pituitosum, si is sit pituitosus. Ergo, vbi crudus planē is est, vtq; tenuis aquosa q̄ vrina cernitur, nihil, nec quod lidat, nec quod pendat, in se habens. At, vbi is concoctus est, haec in vrina apparent, atq; tñ nūbuculae quaedam desuper tenues susperstant, veluti quod in summo lacte colligitur, (Graece γαῖα dicitur) & quod in summo reficere vad iusculi conuertit. Quod si turbida sit, qualis veterinorum visitur, crudis vocatis humoribus ro fertas venas indat, nō tñ cessare naturam, sed eos valenter concoquere. Si vero celeris separatio crasi a liquido in ea cernitur, sit q̄ quod subsidit, album, leue, & aequale, iam iam superatorem eos omnes naturam indicat. Sin, cum emingitur, pura sit, protinus vero turbetur, iam crudi succi concoctionem aggeredi naturam docet. At, si interposito tempore turbetur, non protinus, sed post aggressuram insinuat. Verum omnium q̄ quae turbant, vrinarum generalis nota est: ipsius crasi a liquidore separatio aut prope aut tarde facta, aut omnino nulla. Ergo, si protinus fiat, & quod subsidit sit album, leue, & aequale, superiorem longe naturam succis, quos concoquit, ostendit. Sin bonum sit, quod subsidit, sed quod post longius interpositum tempus colligatur, etiam naturam

A temporis spatio superatorem succos nūciat. Si vero vel omnino nulla separatio, vel id, quod subsidit, matum sit, imbecillitas naturae significatur, eger q̄ ope aliqua ad succos percoquendos. Sicuti vero vrina, succorū, qui in valis sunt, qualitatem prodit, ita sudor, alia q̄ q̄ vt vniuersum animalis habitum apparent, eos, qui illic sunt, affectus demonstrant. Quippe superantibus in eo calidis succis, insolito caloris sensu vtgetur: frigoris vero, cum frigidi dominantur, iam albiores pituita superante, pallidiores bilis abundante cernuntur. Quod si meraciōr bilis sit, etiam planē flauiores. Si quidem color a succis prouenit, non ex solidis animalis partibus, vtique cum se succi in altū non receperint. Accidit, vero id illi propter frigora, rigores, vel animi affectus, veluti timorem, vel in gentem tristitiam, vel incipientem verecundiam: quorum nullum si adlit, nunquā se in altum recipient succi. Aequē nec in cutem violentius irruentes, hanc adirent vnquam, nisi animus aliquo modo affectus sit, aut aetui immo dico animal extrinsecus obfessum. Ergo vehementer commotis, aut iratis, aut in pudore veluti reciprocantibus se humoribus inspicere colorem non oportet. At, si nec ambientis violentia calidi frigidi ve, nec vllus animi affectus, cuiusmodi tam dicitur est, subsit, certissima succi animalis cognitio ex colore datur. Tanquam igitur corpus, sicuti albus solum est effectum, pituitosum abundare succum indicat: sicuti pallidius aut flauus, biliosum: ita, sicuti cubi ad rubicundius, quam pro natura, est mutatum, sanguinis abundantiam subesse significat: si cubi ad nigrius, nigrum superesse bilem ostendit. Videas praeterea cum plumbi colorem aliqñ nonnullos habere: rursus aliqñ ceu misturam esse albi, liuidi q̄: aliqñ liuorem solum line albo consistere. Ergo eiusmodi colores, crudum dominari succum indicant: qui, cum de genere sit pituitae, minus tamen humiditatis habet, q̄ ea, quae publice vocatur pituita: plerunq; vero huic nec lentor inest. Nam, is, si adlit, Praxagoras eiusmodi succum vitreum appellat, egregie quidem frigidum, cras sum tamen eo, quem crudum per eminentiam vocant, certe minus. Generaliter igitur eiusmodi succi omnes albi crudi q̄ sunt, nomenclaturam vero alius aliam sortitur. Nec attinet ad praesentem disputationem eos omnes distinguere, quippe ad quam illud tantum commune omnium accedens pertinet, quod hi succi percocti a natura non sunt, sed crudi adhuc manēt. Si quidem sanguis in medio est biliosum, atque horum, quorum vtq; genus vno vocabulo appellare licet vel crudum succum, vel pituitam. Illi nāq; ex sanguine sunt, vbi supra iustum modum est percoctus: hi vero eo non dum perfectio. Sunt autem vtriusque generis innumerae particularē differentiae, ceterum quae ab ijs, qui in talibus sunt periti, in numeratas species sunt iam descriptae: quarum tamen ipsarum adeo hic omnium meminisse necesse non est, vt etiam satis sit eas ad vnum caput redigere, quod tibi veluti scopum agendorum proponas. Nam, quoniam alij prius, quam ad exactū sanguinem nutrimentum peruenit, veluti semicocti sunt, alij profus incocti crudi q̄, alij paulo absunt a sanguinis forma, rursus alij sanguinis faciendi, siue (vt ita dicam) sanguificationis veluti vltima pars, qui vtique excessu caloris proueniunt, (quorum alij paululum, alij plus, alij plurimum a sanguine recesserunt) vbi paululum vel citra sanguinem restitum, vel vltra processum est, audacter mittendus sanguis est: vbi plus, consideratius agendum: vbi plurimum, in his nullus omnino mittendus est. Inspicere vero & quantitatem conueniet, vt, verbi gratia, si bonus sanguis exiguus sit, reliquus vero succus plurimus: vtq; in his abstinentium a detractio sanguinis est. Sin is quidem exiguus, sanguis vero copiosus, audacter incidenda vena est. Dein deijcere (vt dictum est) aluum oportet, ratione habita de abundantis succi copia pariter & specie. Quod si quis vel propter aetatem vel timiditatem permittere se medico ad sanguinem vilo modo detrahendum nolit, huic deijcienda largius alius est: aut, si id quoque suspectum haber, alia ratione educendum superuacuum est. Ac n̄ proposita nobis habentis natura alias vacuandi rationes inuenire difficile non est: in alijs cum discretione & diligenti examine disquiri eas conueniet. Eam discretionem post tra demus, vbi de proposita boni succi natura tractationem abfoluerimus. Pone enim talem hominem ex mala vitiosae ratione lassitudine affectum, deinde ex ijs, quas retulimus, notis, in venoso valorum genere apparere subesse illi copiam semicrudorum succorum, in reliquo vero corpore toto multitudine horum sanē mordacium, quos lassitudo secuta est, auctus praeterea illi quodammodo & sanguis esto, maxime ergo (vt dictum est) detrahere primo de sanguine oportet, de inde succum illum educere, qui superare videtur: Non sustinente autem homine sanguinem sibi detrahi, augere deiectionem: Si vero neutrum admittat, aliam quampiam rationem iniri, qua nā xime si nō breui, at longiore tempore pristinam corporis habitudinem homo recipiat. Quoniam ergo duo prima sunt, quibus primum intentus sit, oportet, qui eiusmodi affectibus medebitur, crudum suae etiam semicoctorem, qui ante sanguinis perfectionem fuerunt, percoctio & acium ac mordacium, qui secundo sunt, & sanguine posteriores, educitio, abstinere eos conueniet ab omni valido motu: Blande vero vnctos, atq; oleo perfictos, perquam suaui lauare balneo: inde in ocio abstinentia q̄ habere, atq; etiam somno, quae fieri potest, minime ignorantibus nihil esse, quod aequē concoquat ea, quae cōcoqui possunt, & malos succos per halitū digerat, vt somnus a balneo. Cum igitur (vt paulo ante diximus) primo die experti, an facile finita lassitudo sit, similiter grauatū hominē cernimus, tum mittendus in balneum secundo die est, tum in quiete abstinentia q̄ habendus: aequē vero, & si iterum & tertio oportere videris, itidem Jeiunium lauabis, quietem ac somnum

habetur in...
habetur in...
habetur in...

Galenus multis in locis de crimen ponit...
Galenus multis in locis de crimen ponit...
Galenus multis in locis de crimen ponit...

habetur in...
habetur in...
habetur in...

habetur in...
habetur in...
habetur in...

habetur in...
habetur in...
habetur in...

A. l. l. t. t. c. 70. lib. l. 4. 4. 4.

habetur in...
habetur in...
habetur in...

statim in acetu coniecta. Extinguitur. n. eiusmodi medicamentorum calor circa ipsas primas venas, E nec in totum perfertur corpus, veluti aliorum quorundam, cuiusmodi id medicamentum est, quod diacalaminthes, propterea quod calaminthen recipit, vocant: de quo mox vberius agemus.

De Parado Oxymelite, ac de Apomelite, & Vino, quae proposito affectu conducunt. C. AP. 6.

Idcirco etiam oxymelli his vtilissimum est, vt prius diximus. Id ita preparari debent. Cum melli optimo super carbones spumam abstuleris, conficies in ipsum aceti tantum, vnde gustan ti nec acidum nimis, nec dulce videbitur: ac denuo super prunas coques, quoad planè vnitate ambo rum qualitates sint, nec appareat gustanti acetum adhuc crudum: hinc ab igni depones. Cum q; vt i volēs, aquam ei miscebis, ita nimirum temperans, vt vinum. Ergo qui bibet, si nec de acore eius queritur, nec dulcedine, aslidue eo vtatur: sin alterutro offenditur, adiecto quod desideratur, rur sus id coques. Neq; enim eos probo, qui sub vna quapiam mensura id conficiunt, qui mihi simili ter is affecti videntur, qui bibentes omnes similiter aquam vino misce re censent, non aduertentes quibusdam vtique, qui diluitori infueuerunt, caput statim, si vel pusillo meracius hauserint, ten tari: quibusdam, qui meraciore delectantur, stomachum, si dilutus hiberint, subuerit. Cum igitur in vino tam familiari portione ista incidant, multo sanè magis in oxymelite, vt pote, quam vit um, tum minus familiari, tum magis forti, ipsa sequi par est. Sarius ergo sit ex fumentis gustu, F non nostro, iudicium de modo facere, id esse fumentis naturae conuenientissimum oxymeli ratio, quod vtique est iucundissimum, proinde q; etiam vtile: contra aduersissimum esse, quod in iucun dum. Ipsam tamen primam ipsorum mitionem, quod plurimis conueniat, talem esse oportet. Vni aceti parti, mellis, a quo detracta spuma sit, dupli est miscendum, deinde ambo in leni igni coque da, donec eorum qualitates in vnum coierint: ita enim nec acetum amplius crudum apparebit. Cum aqua vero statim ita facies oxymeli. Mellis quadruplum optimae aquae miscebis, dein co ques modico igni, quoad spumare desinat. Ac malum quidem mel multam egerit spumam, quo etiam diutius coqui debet. Optimum vero vt breuissimum tempore coquitur, ita minimum spu mae euomit, vnde nec pari ei coctione est opus: plurimum certe quartam partem eius quod ab ini tio est in dnum, amittit: post vero dimidio aceti adiecto, rursus coquendum, donec qualitatib; om nino sit vnitas, nec acetum crudum etiam appareat. Conficitur sanè oxymeli etiam tribus statim ab initio mellis, ad hunc modum. Aceti vni parti additur mellis dupli, & aquae quadruplum, atq; haec ad tertiam partem coquuntur. Vt etiam quartam, 3 spuma interim detracta. Quod si valen tius id facere studes, tantundem inficies aceti, quantum mellis. Apomeli vero optimae aqua confi citur, bibitur q; tota estate refrigeratis vice. Potest vero, cui id libet, & ad quam proposuimus affe ctionem, eo commode vt, potissimum vbi coacuit: id quod ei saepe contingit, alia's magis, alia's mi nus, vt pote ex aqua confectio non pluuiā, sicut nullā, sed qualibet: quanq; potest, qui volēs, & ex pluuiā aqua id conficere, ipse q; si pluuiam aquam probarem, id suaderem. Verum nec ipsam pro bo, & nihilo est deterius, si acetic, potissimum ad ea, quae nunc sunt propolita. Quinimo medio criter etiam acet, quod saltem non omnino incuriose est confectum. Sanè cura conficiendi in eo est, vt nec fauus admōdit vitiosus, coquatur q; bene in fontana aqua, quae & pura sit, & dulcis. Oportet enim expressum a fauis mel eatenus in aqua coquere, quoad nulla inde spuma existat. Ergo tum hac vtendum portione est, tum vero è vinitis ijs, quae leuiter acescunt. Nutriendum praete rea cibus est, qui citra calorem extenuent, cuiusmodi capparīs est ex oxymelite, vel aceto & oleo sumpta ad duos vel tres dies, vt dictum est. Quod si crudos iam succos satis attenuatos speras, vi num dabis, quod & substantia sit tenue, & colore fuluum, album ve: hoc enim &, ad succi bonita tem, & concoctionem facit: illud vrinam mouet. Sunt vero in Italia prioris generis Falernum, & Surrentinum; posterioris Sabinum, & Albanum, & Adrianum. In Asia vero prioris generis Les bium, & Ariusum; secundi Titacazenum, & Arsyinum. Atq; haec exempli tantum gratia protu limus. Sunt autem & alia multa tum in Italia, tum in Asia, & ceteris nationibus, quae his sunt simi lia, ex quibus facere delectum conueniet ad eas, quas diximus, notas respicientem, nempe colo rem ac substantiam, crassa vero & nigra reijcere, vt quae tum malum succum gignant, tum tarde penetrant. Quod si his adhibitis melius habere se senserit, etiam lauare tum hominem debebis, vngere q;, ac molliter fricare. Vt vero primum in vrina subsidētia visuntur (vaporis aorū vocant) tū friciones augere, tum ad consuetas exercitationes paulatim reducere. Hoc tempore vnguentis ijs quoque vtendum, quae per halitum tuocent, de quibus & ante mentionem feci, & in sequenti bus faciam. Flaudquaquam tamen in eiusmodi affectibus vomitu vtendum suaserim, sicut non nullis est visum tum medicis, tum gymnastis, fallis (vt opinor) ex ijs, quae à Philotimo & Praxago ra de eiusmodi succorum curatione sunt scripta. Non enim cum lassitudinem affectus abundant, sed cum soli infestant, vomitus eos expellunt: quippe, cum nullum periculum sit, ne intro violen tius reuellatur aliquid eorum excrementorum, quae in carne consistere: quemadmodum certe est, cum ambo redundant, & in primis venis cruda, & in solidis mordacia. Caueri enim in talibus factus est vtunque reuulsus, & foras crudorum, & intro mordacium. Sicuti igitur in superio ribus cauisimus, ne crudi succi foras traherentur, ita ne mordaces reuocentur intro, est vtique cauendum. Summa vero eorum, quorum occasione foras ferantur, haec sunt, exercitatio, & frictio, & balneum,

na vrina nota ē sicca, qui in alijs casibus...

* κροπιδ.

A. I. 1. E. J. L. C. 14. fol. 66.

A. I. 2. 1. 1. cap. 1. fol. 96. E

A balneum, & fomenta calida, & vnctio calfaciens, tum ex animi affectibus iracundia, & vno verbo omnia, quae succos, qui alte in animantis corpore sunt mersi, ad motum quoquo versus iritant. Quorum vero occasione intro ferantur, ea sunt, quae vtique prohibent foras ferri: talia sunt ex ijs, quae cuti propinquan, & quae frigida sunt, & quae adstringunt: ad haec, quae cumq; succos & in tor sus) attrahunt, aut alia's quoquo modo ipsorum intro motum excitant: quorum sunt tristitia, & horror quacunq; de causa ortus, quippe cum & ex calida causa & frigida tum horrore gigni, tum etiam rigorem, qualem supra descripsimus, est ostensum: praeterea quae auditu visus ve animo aut stuporem aut horrorem incutunt. Haec itaq; omnia deuitanda tum sunt, cum idem homo pariter & lassitudinem sentit, & venas habet crudis succis repletas. Nam neq;, qui extra sunt, re de intro reuocantur: neq; qui intus sunt, foras: immo qui foris sunt, leuiter educendi per halitū sunt: qui dem quae vehementius id faciunt, etiam eorum, quae intus sunt, aliquid attrahunt. Qui vero intus sunt, si attenuandi coquendi q; sunt. Quod si vel vomitu eos vel alui deiectione educere violentus tentes, vtique eorū, qui foris sunt, aliquid intro rapueris. Neq; accusandus Philotimus est, si tali vtus expulsiōne est, vbi citra vllum alium affectū crudorum abundantia in primis venis consistit: quin potius nos ipsos assuefacere par est, vt veterum scripta diligentius inspiciamus. Ergo, quibus intus B crudi succi copia est, & foris lassitudinis sensus, ijs hyssopum in multo coquens, non statim, nec pri mo die, sed in sequentibus dabis: vomitu vero abstinebis, veritus (vt diximus) nequid excrementi externi intro rursus reuocetur. Praxagoras vero ac Philotimus rationabiliter post eiusmodi mul tum, vomitum probant, propterea quod crudos citra lassitudinem succos curant.

De Vlcero affectu, cui cruditas in extremo corporis habitu sit conueniens: ac de parado medicamento Diacalaminthes. C. AP. 7.

Ceterum quoniam de his abunde dictum est, tempus monet reliquum aggregandum affe ctum, in quo cum vlcero sensu etiam crudorum copia in corporis habitum est recepta. Accidunt haec in ijs maxime negociorum circumstantijs, in quibus aut calor, aut immodicus labor, crudos succos à venis in carnem rapit: id quae ijs, qui nullam ad praefens recentem cruditatem con traxerunt. Quippe haec si adsit, vniuersum ita corpus crudis succis occupabitur. Cuiusmodi affe ctus curatio etiam post à nobis dicitur. Verum, quoniam compositum omne posterius simplici est, praestat (arbitror) reliquum simplicem affectum prius expedire, ac deinde ad compositos veni re: quanquam ne hunc quidem omnino simplicem est arbitrandum, sed vt inter lassitudines sua sponte ortas simplicem. Proposito namq; nobis affectu, qui lassitudinem excitat, adijcimus illi reli quos: sed, quia in mitione alia's simplex vna q; affectio additur, alia's cōposita, ita simplicem ap pellauimus hanc, de qua nunc agimus. Esto igitur crudi succi copia in solidis animalis partibus, non in venis: cui accedat vlcerosā lassitudinis in his ipsis affectus: quippe talis erat ea hypothe sis, de qua inter initia sermonis loqui institueramus. Sicuti igitur, in quorum venis, & praecipue in primis, crudorum copia erat, ijs esse à calidis cauendum censuimus, veriti, ne eiusmodi succi in habitu corporis pertraherentur, ita nunc id timere non oportet. Ergo danda his sunt, quae vel ad cutim vsq; calorem suum transtuliant: fricandum q; largiter oleo, quod relaxandi vim habet, ac potissimum mane, cum surgunt a somno: nam ea frictio simul concoquit crudum succum, si mul corpoream molem animantis nutrit. Quiescendum vero post haec diu est, siquidem probe sit cellura. Sanè multo euidentius efficiant, cuius gratia fiunt, si homo exiguum cibū pridie sum pserit: nec aliud à coena bibat, quam vinum, quod solum sit ac tenue. Nec vero ilico exercitan dum assidue & vehementer est, nec ubi imprudens crudo adhuc succo nutrir corpus cogamus. Vtilius itaque fuerit mane largius fricare, & post id diu quiescere, ac modice inambulare: tum de nuo multa vt frictione, & balneo modice calido, praeterea alimentis, quae & boni sunt succi, & mi nime glutinosa. Eorum materia supra iam dicta est, vbi ptisanam ad talia laudauī, & pisces saxati les, & aues monticolas. Apti cibi sunt & qui attenuant, de quibus scripsimus vno libro. Nec est q; verearis, ne calorem vehementer accendas: quin immo medicamen, quod diacalaminthen vo cant, audacter dabis. Est vero compositio eius huiusmodi. Accipe calaminthes, & pulegij, & pe troselinī, & sefeleos, cuiusq; vñcias duas: seminis apij, cacuminū thymī, vtriusq; vñcias qua tuor: ad haec lybistici vñcias xvj, piperis vero octo & quadraginta. Ac piper quidem grauis esto ponderis: quod βαρῦς ἀμωον vocāt. Selseli vero Massiliense: petroselinum Macedonicum, huiusq; praecipue Astreoticum: calaminthe & pulegium potissimum ex Creta, sin minus, certe ex regio nibus editis & siccis: simili ratione & thymum. Atq; herbarum quidem, quae quicquid lignosum du rum q; est, id abijciendum: accipienda vero ad medicamentum solta, atq; ex his maxime, quae sub tilissima virentissima q; sunt, atq; in summis herbis nata: ad haec flores, & quae cum ijs sunt vnā, mi nutissimas tenuissimas q; festucas. Haec omnia simul tundēda cribanda q; sunt tenui cribro: quip pe eiusmodi medicamenta in totum corporis habitum maxime digeruntur: veluti editerfo cra fiores in ventre haerent, vt quae angusta venarum oscula subire nequeant. Quam obrem etiam me dicamentum, quod diopolliticon vocant, cuius in hoc libro antea mentionem feci, crassius facere solet, quoties descere alium per id studeo. Quidam vero id non intelligens, cum tenuissimum minutissimum q; instat pollinis fecisset, vt aluo deijciendā nihil contulit, sed vrinam planè mul tam

Alij greci co dices habent... A + In grecis co dices variat... B + Al. dra chm. xvi. C + Al. dra chmas.

ea, quæ obstructions liberent, ante hæc exhibueris: tunc enim efficacissimum ex Theriace præ-

De Pane, & optimo semibus Lacte comparando.

CAP. 7.

Iam illud patere arbitror, panem quoque his exhibendum, qui nec falem, nec fermentum, nec

A. l. i. f. j. d. j. 2. fol. 67. c

* το γινώσκω

† τὸ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἔστιν ἡ ψυχή, ἡ πόλις τοῦ νοῦ.

† τὸ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἔστιν ἡ ψυχή, ἡ πόλις τοῦ νοῦ.

† Aliq codices guæc non hnt ἐὺν ἀπρῶ, sed χῶρις ἀπρῶ, ἢ sine pane. quæ lectio videt me hor, et prius di xerit solum.

A longius quam pro re proposita, de lacte vino q3 disputalle. Siquidem præstitisset commoditate

* νοὶ ἀρῆ, ὅς μυνος.

De Vitæ senum pro ratione affectuum, quibus insistantur. CAP. 8.

Cæterum fatius est & de reliquis dicere, quæ senum plerisque incidunt: vt sunt raucedines,

* Grauedines, sic. Inini uo pu ças vocant.

A. libidem.

A. l. i. f. j. d. j. 2. fol. 67. d

* ἐν ἀπρῶ, ἢ ἐνιδουε.

* χῆρδου.

Iuti enim exempla claritatis causa haec apponimus, vt, qui perlegerit, ad vniuersalem scopu, quo E calor humectatio qz petuntur, intentus iudicare de materia simili modo queat.

Quibus Senes ni debeant ad aluum euadim. C.A.P. 9.

Quoniam autem tum pituitosum, tum serofum excrementum, in senum corporibus colligitur, & vrinas moueri quotidie conuenit, non tamen per pharmaca, sed apib, & melle, & vini, quae id prestare valeant: & aluum solvere, potillimum oleo ante cibum absorpto, sed & oleribus ex oleo garo qz ante cibum assumptis. Ac quotidie quidem tum per haec abunde aluus quibusdam soluitur, tum ex ficis, vtique cum hi habentur, & prunis, ac alijs id genus, quae aestate autumno qz videntur: hyme vero & caricis, & prunis damascenis, ijs qz aut elixis, aut in mullis, cui plusculum inilit mellis, maceratis. Erit qz id melius, si mel atticum sit. Longe autē ad deiciensdam aluum damascenis hispana praestant. Quin oliuas ex iuria presumere aliqui licet. Aloen vero, quod multos senum, quibus liccus venter est, facere video, haudquaquam sumi iuaferim: haec alij in pilulas fingunt cum brassicae succo, alij tantum puluerem eius alicui in spargunt liquori, qui alij aqua est, alijs mullum. Diuitem eam, quae cum cinnamomo conficitur, accipiunt: medicamentum id alij hieram dialoes, alij amarā vocant. Habent vero id alij liccum, quod potioni inspergant: alij melle modice exceptum non cocto. Verum nullo horum senibus est opus, nisi maior aliqua F necessitas urgeat: quippe, si iam comprehensibilis aluus soluitur, etsi non quotidie, saltem alternis diebus, nullum plane medicamentum dari debet. Quod si biduo adstrictus venter, tertio die non soluitur, factico tempore fuerit mercurialem herbam, & marinam brassicam (greeci thalathocrambe vocant) & enicum in prisana, alia qz, quae modice medicamentorum vim obtinent, dedisse: similit̄ & terebinthi resinam. Sumitur autem ea aliquando nucis ponticae magnitudine, aliquando duarum, trium ue: quippe non modo aluum solvere citra noxam potest, sed etiam viscera omnia, secur, lienem, renes, pulmonem qz abstergere. Porro ijs, quae praediximus, variē vti expediet, neqz vno tm delecto, id perpetuo exhibere: cui nancqz allueta spatio sumentis natura erit, eius vim contemnet. Ergo variare vices tum praedictis oportet, tum vero eo medicamēto, quod ex caricis conficitur. Sumo autem haec pinguis, auferatur qz ipsis ea, quae foris circuit pellis: pari modo & enico: moxambo simul tanduntur. Ebo autem & carica cum enico pari potest. Licet vero hic quoqz medicamentum experiri, ac prout se ad sumentis naturam habet, alijs plus, alijs minus cuius iunmitere: sumere vero duarū trium ue caricarū magnitudinis modum. Ex ipsa vero (vt dixi) experientia inueniet sibi ipsi quis talium omnium legitimum modum, cum venter alijs magis, alijs minus, medicamentis sit obediens. Caterum nullum eorum, quae dicta sunt, medicamentorum exhiberi admodum copiose debet. Siquidem non nulli in praesens gaudent, si copiosius defecerint: verum, quāto magis sunt vacuati, tanto his venter sequentibus diebus magis adstringitur. Quo fit, vt ipsae, si qui sunt, quibus in diuturnis morbis venter lilitur, (quales potillimum hyme contingunt, quibus qz post longam infirmitatem in cōualescentia similis affectus incidit) ijs aluum duco non acerbis per inferiora in suis, sed tātum oleo. Quod etiam sanis quoque, vbi venter adstringitur, securus interdum infundas: quippe quo & liccus excrementum madefcit, & transitus efficit lubricus, & corpus ipsum senis emollitur, duris alijs pellibus similiter ri gens. Non tamen sunt haec senis, quae senex est, propria: quippe cum eū sint ijs, qui a longis morbis conualescunt, vtilia. Quid igitur proprium est senis, quae senex est? nempe, quod temperamento eius conditit. Id enim est, cuius culpa senescimus, alijs alio tempore citius serius ue, prout vel natura ab initio sumus comparati, vel ex vitæ exercitio, vel ex victus ratione, vel morbo, vel solitudine, vel alio id genus, immoderatus siccat. Est enim id, quod omnes homines proprie fenescitūtem appellant, non aliud, qz siccum & frigidum corporis temperamentum, a nouerim multitudine ratione proueniens. Accidit autem interdum & ex febrili morbo: atque id etiam ex morbo senitum appellamus, sicuti in libro de marasmo diximus: quippe cū cuiusmodi affectus, marasmus hic quidam sit: qui non in animalibus modo, verum etiam stirpibus vilitur. Tradita vero iam est in primo huius operis volumine proueniens in nobis senectutis necessitas. Ergo tum ex illo, tum ex ijs, quae de temperamentis, atqz etiā ex libello, quem de marasmo scripsimus, instructior quilibet ad eam artis partem, quae de senum ductu agit, reddi poterit.

Ratio dignoscendi & curandi omnes Affectus, qui in senum & reliquorum hominum corporibus oriuntur. C.A.P. 10.

Siquidem omnis affectionis corporalis prouidentia in duobus consistit, nempe propria eius in interna essentia, & materiae praesidiorum viribus: vt statim in proposito nunc nobis sentio, qui scilicet pernoui affectum eum siccitatem quandam cum frigiditate esse, si quidē, quae humectent pariter & calfaciant, praesidiorum materias norit, is idoneus senum medicus fuerit. Quadruplex vero materiae genus cum sit, quae sumuntur, quae geruntur, quae educuntur, quae foris adiuuentur, vtique ex lingulis eligere oportebit, quae calfacere humectare que possint. Sed ad horum cuiusqz commodum usum, exercitatio, quae per exempla fit, maxime est vtilis. Scio ergo aliquando me pueri thoracem, qui ab reliquarum partium symmetria, id est debita conuenientia, non parum aberat, cuiusmodi remedijs genere ad iustam perduxisse mensuram. Cinxi illi lato modo dice

A dice dicitur omnia, quae sub thorace ad coxas vsqz sunt, ita temperans, vt tum citra offensionem haberet, tum nec laxum quicquam relinqueret, nec etiam premeret. Exercitationes vero inuaxi, & quae per tota obeuntur brachia, & vociferationes, quas phonalci αναφωνσεις appellant. In vtriusqz vero cohiberi anhelitum iussi. Id fit, cum thoracem ipsum vndiqz valenter impulseris: anhelitum autem sic compelleris, vt, quem prius attraxeris spiritum, totum inuis retineas. Itaqz etiam amplius inspirauerit, oportet, qui hoc commode faciet: quique, quo amplius sit aeris, qui compellitur, hoc magis thorax distentus dilatabitur. Quod autem ipsae quoque vociferationes tum magnificandae, tum in acumen tendendae sint, id minime est obscurum, si modo vniuersas thoracis partes valenter exercitari in animo est. Atqz haec quidem gliscētium adhuc corporum ea, quae natura male condita sunt, ad iustam conuenientiam symmetriam qz restituet. Eadem modice etiam ijs, qui perfectam iam magnitudinem consecuti sunt, proderunt: verum in senē nihil tale molientur, vt potē cui ferriari infermas partes vtilius esse diximus. Vtilius vero his est & consueto opere exercitari, etiam si modice noxium sit. Contra iuuenibus ea mutare, quae nocent, tantandum est, etiam si a pueris his maxime insueuerint: possunt enim eorum vires moderate factam mutationem sustinere, sperari qz potest in reliquo vitæ tempore fructum aliquem eos ex meliore consuetudine percepturos. At senex, si post longo tempore sensum malam consuetudinem mutare, propterea quod, quo tempore meliore fruereur, habiturus non esset, frustra laborem insumeret: non aliter, quam si quis artem discere quampiam octogenarius inciperet. Sicuti vero senum ipsorum inter se non parua differentia est, siue id ex gratae spectes, siue ex corporis affectu: ita & eorum, qui natura sicciorē frigidiorē qz sunt, si ad mediocrem statum compares, non parum intemperiei differentie inuenies tum ipsorum inter se, tum vero ad senes. Atqz humectare quidem hos profecto calfacere qz conueniet, ceterum audacius haec facere in ijs, qui per gratam maioris exercitio sum fe rundo, ceu quorum validę adhuc vires sunt. Quippe primum, quod omne remediorum consilium dirigitur, eiusmodi temperies corporis est, non senium, aut aetas aliqua. Verum, quoniam affectum naturam per consueturam accipimus, idcirco aetatem quoqz consideramus. Porro eadem vtilitas & consuetudinis noscendae est, praeterea extrinsecus in incidentium causarum, quas procatarticas graece vocant: quippe ad certiorē affectuum notitiam talia omnia nobis conducunt: remediorum tamen infinitatio ex his non praestatur. At empiricis talia totius concursus, quam sicuti quidam vocat, pars esse censetur: quae syndrome in ipsa curatione est obseruata, haudquaquam ex ijs, quae fieri affectus postulat, inuenta. Quo rationabilitus Hippocrates de agnoscendo praefatendo qz plurima scripsit, vtique in particularibus nos exercēs: quod etiam optima medicorum post eum secuerunt, nō ignari huic nullo negotio inuentum iri remedia, qui eius, quod curat, corporis aegri sanus ue affectum exacte norit. Siquidem, vt saepe testati sumus, incipiendum ab illo medendi praepotio est, contraria esse contrariorum remedia: vbi vero remediorum materiam comper tam habueris, ac simul vires eius intellexeris, male affecto corpori, semper contraria optime se habent, similis viribus esse adhibenda. Quin etiam intemperies ipsas, quae cunqz adhuc intra sanitatis fines subsistunt, si corrigere studebis, contraria quodammodo victus ratione curabis: quod tamen per multum sit ocium. Nam, si in negotio sint, similibus vteris: potillimum cum ita fuerint corpora assuetata. Porro accidit alterum horum plerunqz magis, ceu naturis ipsis ea, quae sibi sunt accommodata, sua sponte citra qz doctorem eligentibus. Atqz haec tenus male affecto corpori contraria exhibebimus, quoad pristinum statum consecutum sit.

De victus ratione, quae intemperies corrigit, instituenda. C.A.P. 11. Aterum ea victus ratio, quae intemperies corrigit, longius plerunqz procedit propterea, qz similibus maiore ex parte morbis tentatur, qui calidiore natura est, calidos morbos facile incurrent: qui frigidiorē, frigidus: & reliquis pro ratione. Facilius itaqz, quicquid intemperatum est, ad propriam naturam redit, quā ad optimum temperamentum venit: quippe id cum in medio omnis intemperantiae sit, quisquis conueniente naturę suae morbo laborat, ab eo longius abest: qui dissimili, minus. Ergo nec assuetudines ipsae, tamen si prauae sunt, displicentibus adhuc sibi corporibus mutandae sunt. Quin nec per summam sanitatem semper id tentandum, sed tum, cum is, cui mutandae sunt, a ciuilibus negocijs maxime vacat. Haec itaque communia omnium temperamentorum praepcepta particulatim variantur, prout intemperantia quauis ab optimo temperamento recessit. Nec mirum sanē est, si in temperate naturae, quae in medio exactae sanitatis & morbi sensibilis consistunt, etiam ad ordinandi victus modum sint accipites. Sed nec illud mirandum, ab iisdem adiuuari laedi qz homines videri. Nam cōtra, si omnes inter se similem corporis statum obtinerent, vtique mirandum tum esset aliquos qz iuuari laedi qz ab iisdem: sed, quoniam contrarij inter se multorum hominum corporis status sunt, ratione non caret, quod ex contrarijs etiam vtilitatem percipiant. Quo magis de medicis omnibus mirari cupiam licet, quicūqz nullo prius naturarum factō discrimine, de sanitate tuēda scribere sunt aggressi. Sicuti enim heri nō potest, vt vnum calopodum ad omnes homines sutor accommodet, ita nec medicus vnam omnibus vitae speciem, quae conducat. Haec igitur de causa quidam saluberrimum esse affirmant abunde quotidie exercitari: quidam nihil obitare, quo minus in quiete profus degatur. Et sunt, quibus lauari maxime

Dem qz ex aluio sen...

addidit in codic. graecis...

addidit in codic. graecis...

addidit in codic. graecis...

addidit in codic. graecis...

In lib. de Flatibus, haud longe a principio.

addidit in codic. graecis...

GALENI DE SANITATE TVENDA LIBER SEXTVS

ARGVMENTVM LIBRI

Monstrantur præcepta, quæ ad omnes lapsus remouendos & declinandos attinent in ijs corporibus, quæ ab optima labuntur sanitate.

Summa earum rerum, quæ superioribus quinque libris comprehensæ sunt, ac quod nunc sit huius sexti institutum. CAP. I.

B

Lūd huius de sanitate tuenda speculationis argumentū hoc libro inchoatur, repetenda cetero eorum, quæ hæcenus tractata sunt, capita: quæ vtiq; dicendis sunt necessaria. Igitur primum diximus, quid sit sanitas: secundo loco generalis eius descriptio posita est: tertio, quæ ad modum seruari ea possit, est proditum. Ad hæc illud adiectum, aialū corpora perpetuo mutari, inde q; adeo necesse est sanitatem eorum, quæ alias corrūpi periclitentur, nostre procuratoris indigere ante, q; tam notabilis mutatio fiat, vnde iam manifeste agrotent: procuratorum vero non aliunde constare, q; ex cibo potione q; quibus, quod de substantia corporis decidit, reficiatur. Altera incurabilis esse demonstrata mutatio est, scilicet quæ ætatis ratione accedit, propterea, q; cuiusc; animalis corpus à prima genitura ad exitum vsq; toto interueniente tempore siccescat. Cæterum, qui salutem viuendi rationē ignorant, credibile est hos citius, q; pro natura ratione, interire. Quā autem (vt diximus) necesse est omne genitum animal nutrirī, substantia vero ciborum vniuersa in nutrimentum non abit, ac proinde vitiosum quiddā ex superuacuo eius relinquatur, quod proprie excrementum vocant, præparatæ à natura quædam corporis partes sunt, quæ id fecerant atque emittant. Plurima vero cum sit in naturis corporum differentia, rationabile est suam esse cuique sanitatis tuendæ prouidentiam. Primum igitur, hominem, qui optimo sit statu, pro materia tractationis propolium, quemadmodum quispiam in sanitate custodiat, tradere studuimus. Cum autem variæ occasiones sint, quæ salutem vtiq; regulam pluribus modis interceptant, cum, qui optimo corporis sit statu, { vni sibi vacatē } ac ab omni ciuili negotio liberum, in sanitate seruare propoluimus. Atque hunc quidem, cum in primis quinque libris, quemadmodum quis à prima inuente ætate ad vltimam vsq; senectutem in sanitate custodiat, docuerimus, nunc ad eos veniēmus, quibus per negotiorum qualitates, esse, bibere, atq; exercitari debito tempore non licet: præterea ad eos, qui statim ab ortu valetudinariū corporis statum sunt sortiti. Sanè breuior erit de his sermo, q; prior, quamuis suapte natura longior sit, propterea, quod plurimarum materialium vires, quibus ad secundæ valetudinis tutelam vitium, prædictæ iam sunt. Nam, cum frictione, balneo, exercitiatione, cibo, potione, calefactione & refrigeratione, veneris tum vsu tum abstinentia & liquid aliud eiusmodi est, mutationes fieri corporis cernamus, vtiq; horum omnium vires (vt dixi) prius sunt proditæ.

Alibi f. 3. d. 1. ca. fol. 59. h

De vitiosis corporum constitutionibus, ac de ea, quæ ex ætate peruenit, differentia. CAP. 2.

Vitiosi autem corporum status genere duplices sunt, cum elementares & primas corporis particulas, quas Aristoteles ομοιομερή, id est similes vocat; alij æquabiliter, alij inæquabiliter attemperatas habeant. Dico autem æquabiliter temperari, cum ad aliquam in temperiem versæ æquabiliter corporis particule omnes aut frigidiores iusto, aut calidiores sunt redditæ. Dant sicciores, aut humidiores: aut per contagionem quædam calidiores simul, & sicciores, quædam humidiores pariter & frigidiores, & quædam humidiores & calidiores quædam sicciores & frigidiores. Quin etiam in instrumentalium partium compositione quædam æquabiliter, quædam inæquabiliter sunt conditæ. Ac primum quidem dicam hic quoque, qui status corporum sint maxime valetudinarij, sicuti & prius qui maxime sanus esset ostendi. Verum iis vnicus erat: etenim in omnium rerum genere, quod optimum est, id vni est: vitiosa vero plurima sunt. Duplex tamen est eorum secundum genus discrimen, ceu paulo antedixi, alijs simili in temperie omnes partes habentibus, alijs dissimili. Atque eorum quidem, quæ similem in temperiam habent, ea pessima esse conit, quæ has validas habent, ac potissimum frigidæ simul & siccæ. At, quibus inæqualiter se habent corporis constitutiones, horum numerare quidem varietates facile non est. Cæterum illa quoque duplici genere specie ue, siue quouis alio modo nominare velis, variare licet. Nam maxime quidem ea morbis patent, quorum principes maxime partes contrarijs temperamentis sunt affectæ. Minus obnoxia valetudini sunt, quibus diuersæ à principibus partes ita se habent. Equidē aliquos iam vidi, quibus venter frigidus erat, caput calidum: sicut contra, quibus caput frigidum erat, venter calidus. Vidimus autē & ex accidenti, non primū nec propria temperamenti ratione assidue afflictum bili ventrē, qui alioquin nō erat natura calidus:

Secunda Classis. in in eque

ὁμοιομερῆς καὶ ἰσομερῆς ἵνα λυβριεν.

† Græce clarum τὰ πρὸς κεφαλήν, & partes non principes.

rosa excrementa possit. Quæ vero de exercitationum ratione diximus, eadem & de balneo dicta esse putandum: quippe quod ipsum quoque non tutum est, nisi prius inanitum corpus sit. Inanito vero vitale est potissimum, cuius lauari aqua potabilis non est, sed in qua vis aliqua per halitū digerendi subest. Vinum autem frigidis siccis q; naturis vitiosissimum esse prius dictum est. An vero calidis omnibus idoneum non sit, sed vtilior his aqua potio sit, sicuti in libro de popularibus morbis siue Epidemion legimus, nunc estimandum. Fortassis enim absurdum omnino cuiuspiam videbitur iuuenem, qui athleticus, vel militaris sit, aut etiam fessor, messor ue, aut arator, vel denique qui robustum aliquod opus exercet, aque tantum portione vti: atque in hoc falli Hippocratē, cum calida temperamēta aque portione potere, absolute pronunciet. Mihi vero Hippocrates non absolute id, sed de naturis summe calidis, quæ vtiq; propter intemperiem tales sunt, dixisse videtur, non q; plurimum habeant naturalis caloris, quem ipse augeri in athletarum exercitio conseruat. At qui ex intemperie calidus est, is neq; athleta, neq; miles bonus, sed neq; fessor, messor, arator ue, aut denique ad rustica vrbana ue opera fortis, vnquam euadet. Quippe valentium minum ea sunt munera. Porro tales nunquam fuerint, nisi mediocri sint temperatura. Atqui, si media temperie sint, vtiq; plurimis his fuerit naturalis calor. Ac tali quidem natura mediocriter profecto dandum est vinum, sicuti ipsa quoque mediocris est. Atque hæcenus saltem mediocriter, quoad ipsa mediocris est temperamētum: quando hanc quoque necesse est non solum in senectute, sed etiam in remissionis tempore, media temperatura frigidiorē euadere. Sicuti ergo, vt in intemperie, quæ intra sanitatem consistit, calidissimum temperamētum sit, huic omnino vitū circumcidibile prodest. Sed, cum triplex genere sit calidi temperamētū differentia, vna, in qua reliqua contrarietas (nempe quæ in humido sicco q; consistit) mediam temperiem seruat: altera, in qua siccatas subsistat: & tertia, in qua vna cum calido etiam humidum redundat: vtiq; in qua altera contrarietas medium temperamētum tenet, nunquam fuerit vltime calor immodicus, quando quidem huic siccatas statim superuenit: ista vero non semper iuncta est cū sicca. At, in qua siccatas calori est adiuncta, in hac incidere aliquando plurimum, vt in intemperie, quæ cum sanitate consistit, præter naturam calor potest, id q; longo tempore. Plurimum vero breui spatio, etiam quæ cum humiditate coniuncta est, immoderatam caliditatem, vt in sanitatis intemperie, fieri licet. Ac et quidem, quam primo loco diximus, differentia tantum diluti vini, quod vltimè de hoc vocant, exhiberi sinemus, quantum à summa intemperie ipsa recessit: reliquarum autem neutri, præsertim cum summa sit, quemadmodum ostensum est. Quæ enim tales intemperies non sunt, ijs dandum vinum est, sed exiguum & dilutum, tale porro est, quod colore quidem est album, substantia tenuer: sicut educto frigidis intemperantijs calidiora vina præbemus. At, quod calidissimum quidem vinum est, id frigidissimis intemperantijs est vitale: reliquis vero, quod portione respondet. Neque enim eius tantum meminisse oportet, q; contraria contrariorum sunt remedia, sed etiam quantitatis rationem in singulis contrarijs habere. Ergo, sicuti de medicamentis ostendimus, non solum æstimandum esse, calidum ne an frigidum quicquam sit, sed etiam quoti in his ordinis sit: ita & de vinis est agendum, non solum dilutum aut calidum deligentibus nobis, sed quod, vt ad intemperantiæ speciem, calore frigore ue suo conuenienter occurrit ac respondet. Hæc vero dicta mihi de ijs sunt, qui mediam senectutis ætatem agunt, vtiq; nec ignorant primam eius partem esse, quæ αμοιροβρωτη, id est eorum, qui cruda viridi q; adhuc senectæ sunt, dicitur præterea, quod adhuc obire ciuilia negotia possunt: secundam autem, cui apte nomen ipsū inditur eo, quod ipsa sit, de qua dicitur,

Vt lauit, sumpsit que cibum, det membra sopori. Quod tamen in tertiam non conuenit, in qua Telephum grammaticum bis ter ve mense lauari dixi. Propter enim virium infirmitatem assiduum hi balnei vsium non sustinent. Accedit, quod per habitus frigiditatem mordacia hi excrementa non parunt. Nominant eum, qui ad hanc partem peruenit, græce πέμπλον, sicuti aiunt, qui vocabulorum etymologijs gaudent, ab eo, quod est πέμπλον τὴν εἰς ἀδύα πομπλήν, imitendo in pompam, quæ ducit ad Mancs.

Galenus

6. Epid. c. 6. 4. c. 5. p. 183. e

nota galeni assa... ca. fol. 59. h

vī, atq; etiā prius paulum dimoueri: qui vero hanc prius obierint, paululū etiā hanc ipsa inau-

gere luadebimus, de trahere vero de nutrimento vel quantitate, vel qualitate, vel etiā vīraq; Qui enim celeriter notabilem abundantiam acerrant, ijs de vīraq; qui non celeriter aut non notabilem, ijs de altera demptum esse sat fuerit, vīra videlicet homo ipse potius voluerit. Ac, quādammodum de quantitate dematur, notum est. De qualitate demitur, cū exigi nutrimenti cibis apponitur. Siquidem nō pauci fuilla nutriti, celerrime copiam acerrant: cum alijs requirat id nutrimentum tum frictiones, tum exercitationes planē vehementes. His igitur olera & legumina, que nō multum corpori adijciant, præterea pisces & aues, que multū item non nutriant, exhibenda sunt.

Qui vero vitiosos congerit succos, ij non perinde, vt qui redundantijs cogunt, vni tantum rei sunt intenti: quādo quidem nec vnica est vitiosi succi species. Alij enim magis frigidum pituitosum q; eiusmodi succum cōgerunt: alij magis calidum ac biliosum: nō nulli magis aquosum: alij rursus magis melancholicum, & id est qui magis atræ fit bilis. Horum ergo cuiq; abstinendū ab ijs cibis potioneibus q; est, qui cum, que colligunt, succum facile gignāt. Porro dictum abunde de his est in tribus libris, qui de ciborum viribus sunt inscripti: itē in alio, que de ijs, qui bonum malū, ve succum gignunt, inscripsi. Est & præter hos alijs de ijs, qui extendūt, abis, vitilis profecto ijs, qui crudū congerunt succum, qui crassus quidem omnino est, non tamen perpetuo glurinosus. Sanē omnibus his commune auxiliū est alut delectio: potissimum vero quibus est naturaliter adstrictior. Communis porro est & veneris conueniens medietas.

De ratione Cibandi & Exercendi eos, qui vitam negocijs districtam obtinent. CAP. 7.

Q uibus enim inculcata corporis constitutio est, nō debent ij (veluti sicis supra præceptum est) à venere oīno abstinere. Illud tamen considerationem maxime desiderat, semel ne dic, an his sit ijs, qui eiusmodi vitam agunt, comedisse, ex vsu. Eius considerationis caput est & corporis ipsorum natura: & ab hac, in vitæ ratione consuetudo: & tertio ab his, ij mutare vitæ rationē videbit, quo pacto eius mutatiōne homo ferat. Atq; ab ipsa quidē natura, eius, quod conducet, significatio datur. Et eorum quidem, quibus biliosus venter est (icuti dictum nobis in quarto iam est, & nunc nihilo minus dicitur) primum semper ciborum ac potionum sint, qui alut deijciant. Ex vinis quidem dulcia, & que molle ventrem possunt: non enim oia eius sunt generis. Ex cibis, olera cum oleo & garo. Vitanda vero ex vinis sunt austera: ex cibis, qui adstringunt, nisi si firmandi oris ventris causa post totam comestitionem exhibeantur. Id autē experientia quoq; discernendum est: sunt enim, quibus adstringentium vsus ꝑ adeo alium non comprimit, vt et ad deijciendam conducatur propterea, q; os ventris roborat. Quod euidentissime in ijs, qui imbecillius q; id obtinent, cernitur. Quicunq; vero palæstræ exercitijs ante balneum sunt vsi prius, q; districte negotijs vitæ se addiderent, ijs vt ab ipsis abstinentijs sit incommodissimum, ita, vt similiter vtantur, præter incommodum etiā fieri omnino nequit. Ergo exercitatione, quæ apothera p dicitur (de qua supra egimus) istis vitæ dum censeo, & simul de siliæ carnis modo non nihil deinde. Quā vero (vt ante dixi) sunt, quibus ante balneū eliasse aliquid est melius, dicendum deinceps est tum de hora, qua facere id debent, tum quantitate eorum, quæ sumēt, ac qualitate. Ergo, quod ipse facere insueti diebus ijs, quibus propter vel infirmos visitandos, vel ciuilia negocia, putari me ferius ad balneum accesserūt, id dicere non graue labor. Ponatur dies, quo id fit, prædecim horas æquinoctiales longus: in decimā verò corporis curandi spem esse. Hoc casu visum mihi est circa quatuordecim horas simplicissimum sumendum esse nutrimentum, qui vitæ solus est panis. Atq; ipse qui dem ita feci. Quibusdam vero pane solo vesci sine obsonio non placet, sed eum cum palmulis, oliuis, melle, aut sale sumunt: sunt etiam, qui post eum bibunt. Ego vero nec à tali cibo vnq; bibo, & solum pane comedo. Sit autē cuiusq; eorum modus is, qui decima hora concoctus esse possit: quippe, si exercitari cupiant, eo maxime pacto cura noxam se exercit: siquidem non leue incommo-

* in d. e. i. s. in dicaua.

* in d. e. i. s. in dicaua.

* in d. e. i. s. in dicaua.

* in d. e. i. s. in dicaua.

* in d. e. i. s. in dicaua.

* in d. e. i. s. in dicaua.

A. l. i. s. d. e. i. s. in dicaua.

A. l. i. s. d. e. i. s. in dicaua.

A. l. i. s. d. e. i. s. in dicaua.

A his alibi est in ijs, que de boni mali q; succi cibis prodidimus: preterea in illis tribus, quos de ciborum facultatibus inscripsimus. Percomodum vero ijs, qui ita se habent, hoibus est, & si ex conueniente rpi interuallo alium vubducant p ea, quæ modice purgent, cuiusmodi est dialoes amarū: sic enim pleriq; medicorum vocant, quemadmodum aliqui in feminino genere amaram, græce picram. Si vero longo tpe vitiosum succum augeri sinas, grauis quispia morbus ipls incidet. Sanē possunt eiusmodi sibi curam impendere ijs diebus, quibus publicum aliquod festū celebratur, quo nimirum liberi à seruu ministerio sunt. Verum multi per intemperantiam adeo nihil agūt, quo, quod vitiosum in corpore collectū est, corrigant, vt et magis ipsum accumulēt, dum vitiosum vltū in ipsis felis vtunt. Quo fit, vt alijs eorū diutini morbi incidāt, à quibus tota vita explicare se nequeunt, cuius generis mala sunt & podagra, & articularis morbus, & calculus: alij acuti, sed qui vel singulis anis infestēt, vel certe alternis oīno: aliqui vero et bis ita in vno anno laborant.

* respicitur.

De Gracilitate remouenda & procuranda.

CAP. 8.

A rs vero, que sanitati tuende prædicet, ijs, qui sibi paruerint, constaturā sanitatem promittit: qui vero parere reculant, ijs perinde est, ac si omnino non esset. Reculant autem alij ab ipsa in prelen voluptate victi, quos incontinentes imtemperantes q; nominat: alij ambitione, quam B graci hodie *νεροδολια*, id est vanam gloriā, vocant: quorū is erat, qui quidvis potius sustinuerit, q; pccem sibi toto corpore cōtineret illini, suadentibus id medicis pro gracilitatis remedio: hec enim non nullis totius corporis in sicut frigidū q; excessu intemperiam oritur: non nullis vero propter digerentis in corpus, vel nutrientis, vel etiā ambarum facultatum naturalem imbecillitatem. Porro omnibus, qui ita sunt affecti, auxiliatur vnguenti genus, quod à græcis hodie dropax dicitur, vt pote quod & distribuendo in corpus alimento, & nutritioni conducit, et sanē multos ex ijs, qui prius graciles fuerit, videre licet hoc remedio obesos redditos, potissimum quibus digerendi facultas infirma erat, nutriendi vero firma, sed quæ per apte materię penuriam affa-

ad d. e. i. s. in dicaua. * in d. e. i. s. in dicaua.

ctim nutrire non potuit: quod ei nimirum ex deducendi in corpus alimēti defectu incommodum accedit. Verum aliqui per ambitionem (vt dixi) ne, sicut delicati, aut, qui formæ plus satis indulgent, pice vngi videantur, refugiunt eiusmodi auxiliū, atq; aliud quippam sibi à nobis excogitari gracilitatis remedium iubēt: cum tū nullum sit, quod huic possit æquari. Prodesse tū possunt etiam hec, si ante balneum manu nec adeo molli, nec rursus aspera, corpus perficeris, quoad ruborem contrahat: deinde dura frictio non multa cutem cogens, densam eam duram q; efficiat: ab his, si mediocri exercitatione vsum, ac lotum, citra tamen longam in solio moram, hominē abstergeas ad iam dictæ frictiois sicca formam: mox vngas oleo exiguo, ac cibum offeras. Quippe studium in his est, vt si bonum sanguinem in corporis molem attraxeris, vt tum nutritic vim firmes: tum ne, quod attractum est, exhalet, prospicias. Ac firmatur quidem nutriendi vis excitato in carnibus calore. Non exhalabit autē, qui attractus in has sanguis est, si oleo vixeris, vt pote, quod cum plastici medicamenti vim habet. Quod si gas non reclamet, etiam si frigida latuione vna cū prædictis vtiatur, magno fructu commodo. Contra vero in ijs, qui immodice sunt obeli, minuenda digestio est: augenda vero corporis exhalatio. Porro minuetur digestio assidua vētris deiectione, nempe assuefacientibus nobis nutrimenti instrumenta, quæcumq; continēt, ea statim pestum impellere. Corporis autem exhalatio inaugebitur celeri exercitatione, cuius generis cursus est: preterea vnguentis ijs, quæ euaporandi vim habent, fricando q; plurimum. Sanē frictioem mollem esse conuenient, ac quæ laxum corpus efficiat. Ipse namq; præpinguem quandam paru tempore ad mediocritatem sibi reduxi, celeri primum cursu vt cogens, dein sudorē linteo vel molli admodum, vel admodum aspero detergens: ab his, vnguentis euaporantibus, quæ hodie acopa me dici iuniores vocare solent, largissime perficuit: ac post eiusmodi frictioem ad balneum perdixi: à quo nō protinus cibum dedi, sed quiescere interim iussim, aut etiam cōsuetum aliquod nutrimentum nō nullis accidit, cum repleti cibo se exercitant: non nullis enim & caput impletur vaporibus: & in iecinore aut ponderis sensus, aut distentionis, aut vtriusq; percipitur. Ergo, cū tale quippiam incidit, succurrendum ei, q; primum est: si iecur obstructum sit, ijs, quæ in vis eius harentia impedita q; expellant: si caput repletū est, ambulationibus, sed potissimum ante cibum: nihil tū vetat, quin & post cibum. Ceterum has q; maxime lenitas esse expedit: illas, quæ ante cibum sunt, magis his quidem citas, non tū quales festinabundū vsurpamus opere aliquo vrgente. Quæ vero iecinoris meatus obstructos expellant, eadem tarditatē concoctionis cōducunt: horum optima sunt oxy meli, & dia trion pipereon, in quo nullū immisū sit medicamentū non familiare: ad hæc tenuatioris vitæ sunt. Hac enim tarditatē concoctionis corrigūt, & obstructioes iecinoris liberāt. Vbi vero corruptio ciborū in ventre accidit, quibus id, quod corruptū est, in alium descēdit, ijs maximum id compenditū ad sanitatem est: quibus vero nō descēdit, ij prouocandi ijs sunt, quæ leuiter deijciunt: cuiusmodi sunt diospoliticon, vtiq; cum pari cū reliquis pondere nitrum immisū habet, & quod ex ficis & cnico componitur, alia q; quæ ex cnico vel epithymo conficiunt. Porro ijs, qui ita sunt affecti, et vomitus ante cibum conducit, vomitus autē vini dulcis portione prouocatus. Confundendū vero his est, ne quid sumidū, aut male olens, aut deniq; facile corruptibile nutrimentū accipiant, sed, que boni succi sint, (medici euchyma vocat) potius eligant. Scriptū vero de his alibi

* in d. e. i. s. in dicaua.

* in d. e. i. s. in dicaua.

* in d. e. i. s. in dicaua.

* in d. e. i. s. in dicaua.

* in d. e. i. s. in dicaua.

* in d. e. i. s. in dicaua.

* in d. e. i. s. in dicaua.

Quotuplices sint Inæquales corporis Status: ac quæ ratione, cum in capite fuerint, debeant emendari.

CAP. 9.

I Am ad inæquales corporum status accingi tempestiuum videtur: hi porro etiā vilerudina-rij omnino sunt. Sanē inæquales status trifariam sunt, prout composio corporis nostri triplex est, Vna ex primis elementis, ex quibus constant ea, que Aristoteles *διμοιομερη*, id est similes partes, nominat: Secunda ex his ipsis similibus: que ipsa quoq; rursus sensibilia dissimiliarū Secunda Classis. n n iij partium

* in d. e. i. s. in dicaua.

ὁμοίως τὸ
καί.

partium elementa sunt: ex quibus instrumentalium compositio consistit: Tertia ab his totius cor-
 poris compositio ex ipsis instrumentalibus est: ac facillima quidem tum ad discernendum, tum ve-
 ro cūstrandum tertia est: difficilior secunda: maxime lubrica prima est. Commodius ergo ad tertia
 incipitur, quae faciliorem se & ad cognoscendum praebet, & ad custodiendum: vt statim in capite (ne
 que enim alienum est ab eo corpille,) quod in temperate naturae sit adeo, vt multa excrementa gi-
 gnat, vnde leadi subiecta membra contingat, in quocumque excrementa probucuerint. Ac prom-
 ptius quidem in os & nares impetum excrementa faciunt: decidunt vero & in oculos: non
 nullis etiam in aures. Sed excrementi in os decursum tum gula excipit, tum aspera arteria: appel-
 lanthanc graeci & βεβρυχον: cuius summa pars, quae ori coniungitur, (λαρυγξ) autem graece dicitur
 instrumentalium est vocis: vt in libro de voce est indicatum. Ergo in larynx ab ijs, quae capite
 decidunt, madefactus, principio quidem rauram? vocem facit, procedente vero tempore paruam,
 si vero longius etiam procedit malum, totam adimit. Quippe cū larynge arteria quoque ipsa vna
 humectatur. Quod si aeris fluxio sit, nō solum ad vocem ineptae praedictae partes sunt, sed etiam
 grauissima quaedam erosio his accedit, quae talis est naturae, qualis sunt, quas subinde in cute circa
 externam causam icsa factas videmus. Id vero & pulmo his exulceratur, & morbus tabes dicitur,
 graece ὀββή. At si in gulam & ventriculum fluxio feratur, quae quidem frigida est, in frigidam in-
 temperiam corpora mutat: quae calida, in calidam: haec vero etiam exulcerat spatium, inter initia vero
 appetentiam & concoctionem labefactat. At frigida quidem fluxio tarditatem concoctionis, &
 cruditatem, & acidus ructus creat: q̄ si etiam corrupta sit, alimentum quoque in corruptelam ver-
 tit, quae vel humidios, vel acidos, vel alterius cuiuscumque indidicibilis uo qualitates ructus
 emittit. Si vero inferius fenoxa recipiat, & icterium, & crassius intestinum, quod colorem vocant,
 affligit. Quin etiam vasa, quae sunt in mesenterio, & per quae fit in iecur cibi digestio, tangit. Ac
 non nullis quidem abolitio appetitus excipit: alios appetentia à natura aliena, quas caninas ap-
 pellant, aut etiam vitiosi cibi cupiditas, qualis grauidis, quas *uifiosas* graeci vocant, accidit. Sanè
 non latet vnam quoque, & parulidam, & parulides, & antiades, & dentium erosiones, & vlcera &
 putredines in ore, sanicem hanc, quae à capite in ipsa decidit, consequi. Ac pleraque medicorum pars
 aut cōmūnellam incidunt, aut medicamenta, quibus expulsi faciant, quod in pulmonem per aspe-
 ram arteriam deluxit, exhibent. Alij ventri prospiciunt. Alij dentibus & ori, aut etiam ijs, quae
 in naribus consistere, prouident: vt de oculis auribus q̄ tacem, qui ipsi quoque in non paucis læ-
 duntur: cum fatuus (arbitror) esset ipsum mali ceut fontē tollere, caput ipsum firmando: aut, si hoc
 praemagnitudine naturalis intemperantiae non liceret, saltem illi prospicere, ab ipsa scilicet vitij
 specie, prouidentia indicatione semper accepta: Nec committere, vt, quod nō nulli medicorum
 faciunt, quae omnia capiti medicamentum, quod ex thapsia & sinapi componitur, applicent, id ipsi
 quoque faciunt: quando, si ex calida intemperie caput male habet, talia medicamenta noceant.
 Expediunt igitur hos frequenti balneo potabilis aquae fouere, quo & calidos vapores, qui in capite
 sunt, euocemus, & totum capitii temperamentum melius reddamus. Calidarum autē, quae sponte
 nascuntur, noxius his vsus est: siquidem, quae ex his sulfurosa, bituminosa, ue sunt, & propterea,
 quod calcificant, inimicissimae calido naturaliter capiti sunt: aluminosa vero, quoniam angustos
 habitus meatus claudunt. Solis autem ijs sponte natis circa noxam vntur (si tamen ipsis ven-
 dum,) quae vitij dulces sunt: lic enim tuto dixeris: nam, q̄ vitile etiam aliquid ex ipsis proueniat,
 id vero non perinde tuto dixeris: quando nec calida fortasse forent, si omnis calcificantis medica-
 mentosa virtus essent expertes. Satius autem sit eiusmodi aquas experientia discernere: quando
 etiam rara inuentu sunt: apud nos stadijs ab vrbe paulo plus centum: in Prusa minus decem.
 Ergo, quae apud nos est in Allianis, (ita enim locum appellat) vnus tota rationis est, atq; ex vno
 fonte manans: quae vero in Prusa est, diuersa. Item diuersus medicamentosa aquae fons, aequae vt
 apud nos, in Licetis. Quibus vero caput vehementer calidum aestuans quae est, ijs praestat astas-
 tis tēpore rosaceo perungi, quod ex rosis tantū ac sine frondibus sit cōfectum. Atq; in hoc ipso ge-
 nere illud praestantius est, quod ex crudo oleo, (quod omphacint & omo tribes graece vocat) inie-
 ctis rosis cōponitur: quod longe etiā melius est, si salis omnino sit expertis. Sūt capita, quae propter
 arteriarum temperamentum in vertigines, (quae graece scotomata vocat) & capitis dolores incidunt:
 in quibus etiam arterias incidere solemus. Sed hoc genus propositae artis limitēs egreditur.

De inaequali Strati ventriculi, curando, sine aliunde sine in se ipso, causam continet. CAP. 10.

Que tamen ex nimis acuto neruorum sensu assidue dolent, qui à capite orti plurima sui
 parte os ventris texunt, pars etiam ad reliquum ventrem descendunt, his sanè meriti pro-
 positae iam artis officium est: potius tamen consilium est id agere, quō minus hac
 vilo modo incidant, cauendo, ne aut biliosus humor in ventrem prorsus confluat, aut quam ce-
 lerissime inde expellatur. Aequae, vt ne prorsus quidem confluat, confuueris, si citius cibum exhibe-
 as. Vbi enim totius corporis biliosus temperamentum est, venter autem imbecillus, vitique ci-
 bo, qui ventrem roboret (eustomachum graece vocant) firmari postulat. Vbi enim ita non pro-
 spicitur, deliunt in eum, quas corpus aceruat, superuacuae sanies, quos graeci ichores vocant.
 Ex quarum vapore non solum capitis dolores nō nullis oboriuntur, sed etiam suffusorum, quos
 hypochemoenos

Al. j. f. 104.
c. 1. fol. 232.

Al. j. f. 112.
c. 1. fol. 294.

non in unum capite datur
 sed in duobus...
 (handwritten marginal notes in the left margin)

Al. j. f. 112.
c. 1. fol. 294.

A hypochoemenos vocant, symptomata: aliquibus vero & comitialis conuulsio. Horum itaque
 omnium vniversa victus ratio ad frigidius potius humidius quae mutanda est. Quod autem in
 ventrem conluit, id vomitione, ac ventris solutione expellendū est. Stomachus vero cibus qui-
 dem quotidie prius, quam bilem contrahat, firmandus: purgetur vero medicamentis ex maiore
 intervallo, abinthij coma, & compositioe ex aloes, quam picram vocat: quippe haec, quod altius
 in tunicas bilioli ventris se recepit, expurgat, abinthio parum id praestare valet. Est enim ab-
 sinthio vis tantum detergendi, adstringendi quae, ac talis, quae (vt sic dicam) fordes tunicarum ven-
 tris detergeat, non, si quid altius in eo imbibitum est, foras extrahat atque expellat, sicut aloes: Quae
 autem post hanc ventri extrinsecus admoventur vñctiones, ea modice astringentes sunt, vt me-
 linum, mastichinum, & nardinum, & alia id genus. A calstate quidem potius melinum: hyme-
 nardinum: vere mastichinum, nam id medium est inter melinum & vnguentum nardinum:
 hoc enim calfacit, potissimum cum amomum liberalius immistum habet: illud refrigerat. Est au-
 tem opulentes mulieribus, & quod praestantius nardino vnguentum sit, nempe foliatum: praete-
 rea, quae spicata vocant, quae ventrem & roborare possunt, & calfacere. Si vero non modo caput
 calidam saniem ventris partibus transmittit, sed etiam venter ipse calidam intemperiam habeat,
B vtique, qui frige faciant, tum cibo, tum portione semper vti contineat, atq; eam qualitem in his
 pro temporum anni ratione intendere variae, ac remittere, nusquam tamen ad contrariam perue-
 nire: id quod in ijs, qui medijs temperamentis erant, fecimus, hyme calcifiantes, aestate refrigeran-
 tes. Ad eundem modum, si vtraque pars frigida in temperie sit affecta, semper calcifiantibus tum
 cibis, tum portione, cum vñctione vtendum est: variae tamen ea pro temporum ratione intenden-
 da remittenda: quae sunt. Porro diffidicilis connexio est, quoties vel in calidum ventrem frigida &
 pituitosa sanies ex capite deliuit, vel in frigidum calida. Atq; harum duarum alteram semper ex-
 pertus sum magis ad curandum rebellem, nempe in qua frigidi pituitosi que succi in calidum de-
 cidunt ventrem. Pessimus vero is status est, cum homo ea compositioe natura q̄ est, vt nec ven-
 trem facile solubilem habeat, nec vomere ex facili possit. Corruptū enim pituitosi humores,
 si diu sint in ventre morati, adeo, vt & ipsum erodant, & simul vitiosos interim halitus ad caput
 submittant. Nam, si pituitosus succus à capite in frigidum natura ventrem decurrat, facile his suc-
 curritur, si mane aliquid simplicis medicamenti sumpserint, quod dia trion pipereon dicitur. Sed
 & pipereon solum ad exactum contritum leuorem aquae mistum bibere his licet: ad quem vsum me-
 lius stomacho q̄ aptius album pipere est. Porro abinthij potio his est aduerfissima, vt quae pituitu-
 sum succum ipsorum ventri aligat, cum detergendi vim non habeat, quae adeo sit aestimada. Sed
 nec aloe valde his conducit, cum ei bilioli trahedi humoris facultas sit: eo quae excogitata salubri-
 ter est compositio, quam picram vocant, quae acrimonia calore q̄ eorum, quae in se habet, crassos
 & lentos succos dissecat ac deterget, cuius generis cinamomum est. Verum assidue vti hoc me-
 dicamento non licet, sicut dia trion pipereon, aut dia calaminthes: quibus etiam si quotidie vtatur,
 quae calfacium, plus: in altera minus conuicio. At plus quidem reliquorum immiscebitus, si de
 aloes solius pōdere detrahemus sic, vt in illius drachmas octoginta, reliquorum cuiuscumque addamus
 sex: Minus vero, cum aloes modum augebimus, viginti drachmis adiectis sic, vt centum viginti
 eius drachmis caeterorum cuiuscumque adiciamus sex. Minime vero later, & quod in febri cinna-
 momi ponendum pro eo sit optima cauae duplum, quam alias ea esse virtute non nulli putant, vt
 nihil ab inualido cinamomo ablit: nam à generoso etiam talis caua longe superatur. Verum, si-
 cuti in boni panis inopia vel vtilissimo vescimur, sic in cinamomi penuria, exquilitissima vtetur
D caua. Ac in quibus quidem venter aut frigidus est, aut etiam temperatus, caeterum ad frigus pro-
 pensior, iis aptum medicamentum est, quod diospoliticon vocat. Quod ipsum quoque dupliciter
 confici assuevit, iis, qui aluo sunt adstricta, nitro, quod Bernicarium vocant, cū cumino, ruta, & pi-
 pere, pari pondere admisso: pro iis, qui soluta sunt, dimidiō. Conuenit namq; inter omnes ab hoc
 medicamento & pituitam extenuari, & spiritum flatulentum expelli. Grauis autē nec facile ven-
 tris complexio est ventris, qui intemperatē calidus sit, cum frigido capite. Quae enim in ven-
 trem deliuit pituita, dia trion pipereon ac dia calaminthes eget, etiam cuius modo mentionem fe-
 cimus diospolitici. Os autem ventris ab iis, quae calorem accendunt, offenditur. Ergo in iis, qui ita
 sunt affecti, id agendum, vt pituitam disseces detergeas q̄ iis, quae haudquaquam calcificiunt: quod
 genus oxymeli esse nouimus. Iam lubrica atq; ad curationem difficilis connexio est, vbi tales par-
 tium affectus coerint, in quibus os ventris (quem stomachum vocat) imbecillum est ac nauco-
 sum, venter autem ipse retinetur. Quippe, quae humc lacellunt, stomachum omnia subuertunt ita,
 vt in summo eius cibi naten, & nauream subinde exeiret. His necessario incidit, vt cibum parum
 belle concoquant. Quod si contra illis ea, quae stomachum firmant, exhibueris, etiam in tertium
 quartum q̄ diem ipsis venter sistitur. Huiusmodi igitur hominibus vnici vnici victus rationem
 conuenire animaduerti, nempe vt primo loco olera cum oleo & garo, alia q̄, quae ventrem mole-
 lire

Beperitur,
aut Beperind-
prolegedi est

nota ordine...
in mai...
do...

sire solent, sument: post iustum autem cibi modum, aliquid eorum, quæ stomachum roborent, E acciperent. Ea sunt mala cotonca, & pira, & punica. Quippe aliqua sunt horum generum, quæ ci gra acorem adstringunt. Ipse autem, qui affligitur, omnibus seorsum vsu exploratis, quod minime noxium iucundissimum quæ inuenerit, eo viutor. Non multum autem de hori singulis est sumendū, sed quantum (vt dixi) imbecillitatem stomachi reficiat: nam eiusmodi horum vsum veniē soluere experientia comperi. Atque in totum magis, qui ita sunt affecti, desident, si quid adstringens post cibum sumperint, quam si eo prorsus caruerint, propterea, quod os ventris iam robortum & trudit deorsum, quæ in summo natant, & cum his vna, quæ in toto superiore vntu ventre: tum vero ipsum ciborum momentum intestina quoque exceptum seruant, ipsa quoque impellente, quæ a superioribus acceperūt. Videtur enim ipsa tum impellendi, tum expellendi vis, etiam si a sede ipsa aliquid infusum impulerit, ipsum motum longissime trahi, quauis præter naturam sit eiusmodi in animalis corpore transitus. Cæterum ita se habere, vt dicimus, intelligere licet, si, quod sæpe nobis accidit, ad memoriā reuocet. Nam mordax interim humor in locum aliquem sed i vicinum receptus, ad expulsiōem sui nos irritat: quom tamen cohibere propter ciuilia negocia coacti, nec ab his expediti cum expellimus, q̄ & facta conuersione eius, caput inde dolere sæpe nuncior sentimus. Optima igitur ratione, tamen si lubricantes cibi stomachum inna-

† In hoc cer te in greco de. priuatis. m. respres sequitur est veterem euasationem, que habet. & sentimus ex hoc multas capitis dolorē, vt cursu sente. Alij pro dicit p̄p̄t̄p̄uoi, legunt d̄or̄p̄o p̄p̄t̄p̄uoi, d̄icuntq̄ in antequis adit r̄is ̄as p̄os, vt p̄o itea sensus sit, vt vniuiculis subuersionē patiente, caput inde.

antem morbi declinat, (prophylactice græce dicitur) affectis ad hunc modum corporibus con sulit. Nemini enim ex iis, qui corporis habitum inculpati habent, aut medicamenta bibenda, aut tenuante victu videntur, censemus. Sed, qui pro naturali imbecillitate, aut corporis totius, aut partium quarundam, ex leui causa læduntur, hos ad prædictæ prospicientis partis victum traducendos censemus, atq; a suspecto submoouendos: quem tamen nemini esse noxium videmus eorum, qui naturali corporis bono sunt habitus, & modice laborant non grauantur. CAP. 12.

Alli. f. f. t. 1. q. 11. fol. 241. c.

De Fluxione, que a capite fit in subiectas et partes.

Verum, qui ex leui causa male afficiuntur, vt magnis morbis assidue vexentur, veluti comitali, vertigine, (quod scotoma græce dicitur) capitis doloribus: item aliis, in quibus caput subiectis partibus symptomatum occasio est, quarum sunt dentes, gingiua, columella, vno verbo omnes, quæ in ore & faucibus sunt, partes: ad hæc aures, & oculi, & stomachus, & venter, & spirandi partes, nempe summa arteria, quæ larynx dicitur, & aspera arteria, & pulmo, & thorax: his victus communis scopus est, caput ipsum ante omnia, et quam accuratissime, minus oportet num ad vitia reddere: mox etiam afflictiis partibus prospicere: modo tamen ne ignoretur hoc ipsum quoque alia determinatione egere, vtique hæc, non omnes, quæ læsæ sunt, partes esse roboran

In lib. de Hum. morb. iuxta p̄ncipium,

Seuices solidiorē malis vno multo appellat, vt p̄p̄t̄p̄uoi caput, videtur

Das. Optima vero determinatio est, quæ ex vsu earum petitur: quippe oculorum & aurium permagnus est vsus. Icciro deciditibus in has a capite excrementis, deriuatio (per vicinas partes) parochetum Hippocrates vocat, molienda est: ac ad nasum potissimum trahenda, quæ in has partes feruntur. Sin ad nasum non sequuntur, in os ipsum, vtique per ea, quæ pituita eliciunt, apophlegmatifata græci vocant: sicuti ad nasum tum per ea, quæ sternutamenta mouent, tum, que eius obstruktiōnes aperunt. Oculis vero ipsi robur adiciet, si siccō collyrio, quod ex phyrgio lapide componitur, vtare, ac sic palpebris specillo inducas, ne oculi membranā intus contingas: ita nanque mulieres quotidie faciunt, cum stibio oculis gratiā conciliant. Ad aurium vero robur, vel glaucium solum super coete tritum cum aceto, mox tepidum per specillum blande insusum, aut etiam per instrumentum illud, quod publice in vsu est, & ocularium clysterem, græce ἀγγύρα vocant: vbi vero satis firmata sunt, ita, vt nihil in has cõlitat, assidue insusandum optimi nardini vnguenti aliquid: id olim duntaxat Laodiceæ in Asia præstantissimum fiebat, nunc vero & in aliis fit vrbibus. Robur autem auribus vel magis afferet, isdem quæ proficiet collyrium, quod diagaucium propterea, quod glaucium recipit, vocat: præterea dia rhodon, & crocoides, & nardinum, & quod διῶνη græce dicitur: præterea ex vnguentis ea, quæ Romæ opulentis mulieribus conficiuntur, quæ foliata & spicata vocant. Quod si larga fluxio & sanies assidue in aures a capite feratur, & exulceratio iam facta sit, sanæ exulcerationi Andronis medicamentō & similibus medebetur. Inter autem id agendum avertere materiā ad nasum & os debebis: quo factio iam comprehēntis vteris.

De communiratione Fluxionis sedande, & Particulæ imbecillis roborande.

CAP. 13.

Velut autem ex iis, que a capite defluunt, identidem læduntur aliqua eorum, quæ illi subiecta sunt, sic ex icciorē, & renibus, vel liene, in alias partes, quæ ipsis sunt imbecilliores, morbi incidunt. Si quidem demonstratū in iis commentariis est, qui sunt de naturalibus facultatibus inscripti, singulas partes trahendi facultatem habere proprij sibi ac conuenientis succi: quem alterantes assimilantes que abutuntur ad nutrimentum: Rursus aliam facultatem habere, qua, quod superuacuū est, expellere in vicinum desiderat. Ac, si quidem ipsa, quæ vicina particula est, corporis habitum firmum habeat, quod sibi obtruditur, vtique non admittit, facit quæ vt in ipsa solum, quæ primum affecta particula est, dolor vsq; subsistat. Sin imbecillior sit, quam illa, vnde excrementum mittitur, admittit illa quidem, ceterum ipsa quoque ad imbecilliorē quampiam a se rursus transmittit: atque hæc rursus ad aliam, donec in eam procumbat, quæ imbecillior nulla sit reliqua. Atque ad hunc quidem modum, quorum nulla victus sui cura est, alius alia parte assidue vexatur. Qui nihil colligunt superuacui, iis manent imbecillæ partes semper in tuto. Citius rei euidētissimum argumentum est, quod aliqui sex mensibus pluribus ve infirmis partibus laborant: cum, si sola imbecillitas ipsa id efficeret, perpetuo laboraret infirma pars, ceu cui ægrotationis causa nunquam abesset. Nunc, quoniam perpetuo nõ laborat, manifestum est aliud quippiam interuenire, quod eius affectus vincendi sit occasio. Quod certe aliud non est, quam quod vel quantitate, vel qualitate redundat. Atque hoc ipsum, quod redundat, aut per totum colligitur corpus, vocant quæ eum affectum græce plethoran: aut in parte aliqua principe, sed que alioqui natura sit imbecillior. Id vero aut in ipsa manens, aut se in imbecilliorē quampiam natura recipiens, noxam ingerit. Illud ergo ante omnia considerandum definiendum quæ est, propter ne semetipsum perpetuo labore membrum, an propter aliud, quod prius ipso sit affectum. Atque extrinsecus quidem non nunquam imbecillæ parti noxa incidunt ex eo, quod refrigerata, aut cõtusa, aut vulnerata, aut lassata est, plurimum tamen ex victus ratione, quæ redundantiā vitiosum ue succum contrahit. Attendere itaque magnitudini naturalis infirmitatis membri conueniet, hæc prius discretione vsurum: ac tenuiorem quidem homini victum, quam prius, exhibere: tum idoneam exercitaciōnem iungere: cauere vero, ne quid ab externis caulis noxæ incidat. Postea, si ab his nec iple gracilis fiat,

ATque, cum satis de his hæcenus sit dictū, ad aliam inæqualem compositionem transire par est, quæ nulli dictarum in malitia cedit: vtique in qua venes calculum gignunt, aut topthos, quos græce πῶθου, aut quomodocunq; aliter vocant: totus vero corporis habitus gracilis est: hi nanq; medicamenta victum quæ, quæ extenuare possint, requirunt. At ea gracili corpori sunt inimicissima adeo, vt quidam, qui propter renem vitii vsus his fuerat, vbi digitos deterius moueri sentire que sensit, & vt ipse locutus est, veluti cauum quiddam sonantes, comunicauit rem me dicis, primum in Campania, vbi ipse agebat. Hi, tanquam eo affectu laboraret, qui paralylin, id est resolutionem neruorum, minaretur, medicamentis, quæ ex euphorbio & limnelli (quam etiam ad ἄρμονον vel ἄδ ἄρμον græci vocant) vtantur. Vt autem affectus ei in deterius cessit, & sympto mata cum vehementi dolore ad superiores partes semper ascenderent, mihi, qui id temporis in Campania forte eram, rem indicauit, opem quæ rogauit. Ego vero eum ex iis medicamentis, quæ G memorauit, siccatum, in hunc affectum venisse intellexi: quaerenti quæ maxime victus ratione siccitati suæ citra renem noxam mederi quis posset, pitissimam cremorem excogitauit, & pisces tum saxatiles, tum qui in alto mari degūt, alios quæ, in quibus nihil esset glutinosum. Similimodo & ex volatilibus, quæcunque similem carnem habent. Porro multæ ex montanis vocatis volucris talis sunt temperamento: quas nanque in vrbibus conclusas caupones, qui eas vendunt, humido ac copioso nutrimento impingunt, aduersissimæ his sunt. Optima vero iis, qui ita sunt affecti, caro est, vt ex auibus, perdicum: proxima attagenarū, & sturnorum, & merularum, & turdoris. Quod si montanarum autum copia nõ est, de iis, quæ in agro visitant, & grægalibus columbis, quæ in turribus nidificant, sumere licebit: item quæ passerulos, qui similiter in turribus nidificant, Pyrgi tas græci vocant: sunt autem in editis locis eiusmodi turres. Ita nanq; & gallinis & gallinaccis, qui in corte aluntur, vt licet. Lac vero sic affectis reliquorum quidem animalium est prohibendum, vnum vero alininum concedendum propterea, quod cæteris omnibus est tenuius. Ac, vt vno verbo dicam, mediā esse conuenit inter extenuantem impinguantem que, victus eorū rationem. Particularem vero, quæ his conueniat, materiā tum in iis libris scripsimus, quæ sunt de ciborū virtutibus editi: tum in eo, in quo de euchymia & cacochymia præcepimus. Adeo superuacuum est hoc loco plurius morari, cum id tantum dixisse sit satis, de toto horum corpore nutriendo curam habendam per eam, quam supra comprehēndi victus rationem, vbi de eo sermo nem feci, qui quiduis potius susserre voluit, quam pice illini. At, si obesus sit, quem calculus infestat, audacter huic tenem victum iniungito. Eadem & iis, qui articularum vitii laborant, conuenire præcepta censelis. Quippe ipsi quoque medicamentis arthriticis podagricis que exhibitis, si carnosu, & crassi, & pingues sunt, nullum sentiunt incommodum: sin graciles, non modo totum corpus, sed etiam pedes ipsos, interim vero & manus, si hæ quoque prius male habebant, in grauis simum statum siccano perducunt. Scire tamen licet podagricis hæc antidota multum a nephriticis distare, non in eo modo, quod crassos glutinosos quæ succos atrenuent, verum etiam, quod calfaciant & siccant: nam calculosis, quæ valde calfaciant, dari nullo modo conuenit. Quoniam vero dictum abunde de talibus omnibus est in opere, quod de medendi ratione conscripsimus: præterea in iis libris, quos de medicamentis edidimus (qui ipsi duplices sunt, qui priores ordine sunt, de medicamentis simplicibus: qui posteriores, de cõpositis) profecto nec omnino nihil, nec prolixius, meminisse de his conueniebat propterea, quod eiusmodi corpora inter ea, quæ exactam sanitatem habent, & quæ iam ægrotant, mediū statum obtinent: siquidem ea, pars artis, quæ instantem

fiat, nec imbecilla eius pars affligatur, insitendum eidem victus rationi est. Sin autem aut omnibus membris fiat gracilis, aut male afficiatur, quod vitioso est habitus, mutare talē victus rationem debebis, vtq; si affligitur, duorū alterum faciens, aut victum hominis in tenuiorem mutans, aut certo anni tempore purgatione vtens. Ac alius quidem vna quotannis purgatio vere incipiente satis facit: alius altera quoq; post hanc autumno est opus. Ac, si sanguinis quidem abundantia corpus accumulauit, mittendus is est: sin vitiosum succum, vacuandus hic medicamento est, quod superentem humorem purget. Quod si ex tenui victu pars afflicta leuatur, sed corpus emaciatur, picatione vtendum, sicut antea est comprehensum, ad extenuati habitus refectiōnem.

De iis, qui plurimum eorum alii Semen colligunt & excernunt. C.A.P. 14.

Sane pessimus corporis status est & ille. Sunt enim, qui genitale semen copiosum calidum q; signunt, quod eos ad expulsionem sui proritat, postquam & vterus os illis resoluatur, (quod stomachus non a medicis modo, sed etiam ab aliis hominibus vocatur ita, vt a veteribus graece κερδία) & ipsi toto corpore non solum relaxantur, imbecilli q; fiunt, sed etiam sicci, graciles, pallidi, cauis q; oculis cernuntur. Quod si propterea, q; ex concubitu sit vexantur, ab hoc se retrahant, non modo capitis molestiam, sed etiam stomachi offensionem fastidia q; sentiunt. Sed nec ex continentia magnopere fugantur: accidunt enim ipsis per nocturnas imagines non minora incommoda iis, quae a concubitu senserunt. Horum cum quidam mordax praecalidum q; semen inter emittendum sentire non solum se, sed etiam mulieres, cum quibus rem haberet, referret, suasi homini abstineret a cibis, qui semen genitale auerent: sumeret autem non cibos modo, verū etiam medicamenta, quae id extinguerēt, (quorum tradita nobis materia est in iis libris, quos de alimentis, item q; quos de simplicibus medicamentis, conscripsimus) tum vero exercitationibus vteretur, quae supernas partes potius exerceat, cuiusmodi est, quae parua pila, & quae folle fit, & quae per alteros: a balneo vero lumbos totos vngeret vnctione quāpiam frigida. Talia sunt & crudum & acerbum oleum, quod αμορπιβέε & omphacinum vocant, & rosaceum, & melinū, vtq; quod ex eiusmodi sit oleo. Ipse vero crassioris substantiae vnctiones non nullis compono, ne facile a corpore desintant. Est autem compositio earum ex cera, & aliquo eorum, quae refrigerent. Primum autem, vbi ceratum, quod a medicis graece κηρολάδι dicitur, feceris, dein in mortario manibus asfatim subegeris, infundes refrigerantem succum, quem etiam quā maxime cum cera sic permiscebis, vt vititas fiat. Succorum vero id genus descriptam materiam habes in simplicium medicamentorum libris. Quorum obuij maxime facillime q; parabiles sunt & semper uiui, & solani, & vmbilici veneris, & psyllij, & polygōni, & tribuli, & portulacē: haec vero succum non remittit, nisi, dum in mortario tunditur, assumum sit humoris quippiā, qui tenuis aquosus q; sit, non lentus & crassus substantiae sit, qualis vuae immaturae est, & rosarum. Verum hi assistat, reliquorum non pauci etiam aliis temporibus habentur, veluti lactuca: qui ipse quoq; ex refrigerantibus est. Quin etiam lini semen, si in aqua coquas, refrigerantem cremorem efficit. Porro gymnastarum quempiam vidimus ex iis, qui athletis praefuerat, qui athlete cuiusdam renibus plumbi laminam superposuit, quod nocturnis veneris imaginibus careret. Id q; cum e plebe cuidam, qui sic esset affectus, indicarem, adiutus gratias egit. Alter vero, cui carnis natura imbecillior erat, non tulit plumbi duritiam: huic ergo suali earum, quas supra dixi, herbarum aliquas subternenda, ac cum ipsis molles americanas frondes, & rutae: sensit q; silico ex his fructum: itaq; vsus deinceps assidue est. Quin, vbi americanae semine assidue velci suasi, etiam ob id gratias egit, sicuti etiam pro ruta. Ac talium quidem materia tum in opere de simplicibus medicamentis, tum in libris de ciborum viribus, tradita est. Nunc illud visum est sermoni necessario adiciendū, cauendas esse vnctiones frigidas, quaecunq; ex papauere mandragorā ue fiunt. Neq; enim horū quippiam ad mouēdum: neq; etiam, cum in summo virium sunt, herbae ipse subternenda: nam, sicuti praedictis, ita his quoq; substratis vtiliter licet. Quin rosas experiri cuidam suasi: sensit q; ex his substratis leuamen citra vllam renum noxam. Sed & aliud excogitauit iis, qui ita sunt affecti non insalubre, veluti ex ipso vsu comperi. Quippe experientia nōrme vice semper habenda est eorum, quae excogitaueris: nec scribendum pro vtili quicquam est, quod non sis expertus, nisi tamen hoc ipsum tēstis non esse tibi adhuc expertum. Quid ergo est, quod a me excogitatum magna esse vtilitatis sum praefatus? Nempe seruare oportere, qui hoc corporis vitio vrgentur, quando maxime genitalis seminis abundantiam, quod excerni postulet, collegerint, ac die quopiam, postquam boni succi cibis in caena se modice impleuerint, ad somnum conuersos, concumbere: postero die, cum satis dormierint, ac surrexerint, linteo fricari, quoad robur per cutim appareat: mox aliqua ex oleo frictione modice vitium exiguo interpolito tempore, panis aliquid q; bene fermētati, & q; furno cocti, ac puri, ex vino misto gustare, atq; ita ad opus consuetum redire: medio tamen tempore frictionis ex oleo, & panis gustandi, si quis locus in vicino sit, in eo ambulare, excepto si hybernum frigus sit, tum enim intus manere satius duco. Non dissimilem roborandi per cibum stomachi rationem & grammatico cuidam, quem comitalis spasms assidue vrgebat, suasi: ac mirifice coctulit. Maxime vero in fiduciam veni hominis iuuandi, vbi didici tum spasmos incidere, cum diutius a cibo abstinuisset: magis q; si dolor interim ita ue interuenisset. Quin etiam habitū corporis eius coeuebar: scilicet tantū q;

E A lib. 1. c. 13. fol. 101.

A lib. 1. c. 13. fol. 101.

A lib. 1. c. 13. fol. 101.

A tanti que de hac ipsa re, stomachum assidue bili vrgeri est falsus. Omnibus vero, qui haec legent, communiter illud suatum velim, praefertim, qui, tamen si medicinae artis sunt ignari, cogitationem tamen habent exercitam, ne veluti vulgus, ita ipsi quoque peccati ritu victus ratione vtantur: quin potius vsu explorent, qui nam ipsis cibis potus ue sit noxius, quae praeterea quanta que demotio. Parimodo & de venere obseruent, num noxia sibi innoxia ue sit: tū ex quanto intervallo vtenibus noxia innoxia ue sit. Nam, sicut retuli, non nulli immodice laeduntur: alij citra noxam vsu eius ad senium vsque sufficiunt. Verum haecambo genera rara: nempe eorū, qui magnopere laeduntur, & qui nullum sentiunt incommodum. Totum vero, quod in medio est, id cum maioris minoris q; discrimine ad magnum hominum numerum se extendit: quorum, qui non rudes sunt, sed ratione probe exercitata, (non enim quorūlibet est haec nosse) iis suadeo, obseruent, ex quibus laedi se iutari ue sentiant: ita enim fiet, vt in paucissimis medicorum opera indigeant, quouique in sanitate fuerint.

De medicamento ex malorum succo.

C.A.P. 15.

Attenuis quidem scripseram, cum amicorum quispiam toto opere perlecto, vnum omnino restare dicebat, quod superius a me relictum, post erat dicendum, nempe medicamentū, quod ex malorum cotoneorum succo conficitur: quod tum ad appetentiam excitandam iis, quibus ea languet, est vtile: tum ad concoctionem iis, qui parum feliciter cibos concoquunt: & in summa ventri robur conciliat. Laudato igitur homine, quod admonuit, apposui & compositionem ipsius, quae ad hunc modum se habet: Accipies succi malorum cotoneorum, quae dulciora maiora que sunt, ac minus acerba, quae que nostrates in Asia graece struthia vocant, sextarios romanos duos: quibus mellis optimi tantundem miscebis, aceti sextarium vnum & semissem: haec cum super prunas modice coxeris, & spumam detraixeris, immittes zinziberis vnctias tres, piperis albi duas: dein rursus in simile igni recoques, donec mellis crassitudo existat: qua vitique crassitudine stomachica medicamenta preparari solent. Hoc vero medicamentum etiam iis, quibus inualidum iecur est, salutare in primis est. Illud vero latere non debet, ieiunis id maxime dandum esse, mediocrius mystri modo: quanquam nec, si a cibo sit sumptum, quicquam laedit. Commode quoque dabitur etiam, si prius praeius quispiam ante coenam id sumperit. Maxime tamen tempestiue id duabus horis aut tribus ante cibum obtuleris. Quod si id adstringere magis volēs, etiā ex cotoneorum succo conficias. Ceterum, sicuti venter in temperie caloris laborat, aut etiam bili quouis modo abundat, huic auferri & piper & zinziber debet, ac succus malorum cum aceto

A lib. 1. c. 13. fol. 101.

& melle tantum ad praescriptam crassitudinem coctus dari. Qui vero medio temperamento ventres habent ita, vt nec biliosum excrementum, nec pituitosum congerant, iis simpliciter & zinziberis dimidium eius, qui praedictus est, modi, saterit: ita nimirum, vt sit piperis vnctia vna, zinziberis vna & semis. At, quibus frigiditas temperiem vitiat, iis quatuor zinziberis, piperis tres aut duas & semis vnctias inicias: licebit & cum ad medium modum praeparaueris, in ipso vsu piper addere. Atque ad hunc modum iis, quibus in diuersis membris pugnantia temperamenta sunt, consulendum censemus. Quibus vero in vna qualibet similari instrumental'ue parte imparitas temperamenti visitur, de his alio opere ageatur.

Asperius huiusmodi...

Galenus

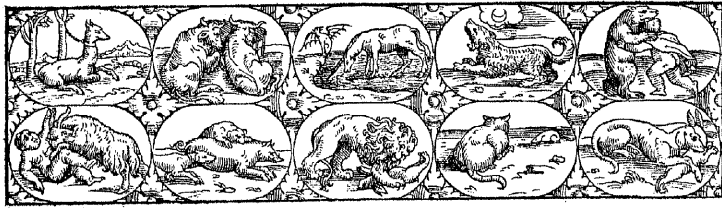
A + dicitur...

B + Locus hic...

C + Quisdam...

E + κληβαν...

F + Manuscri...

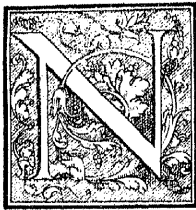

GALENI ARS TVENDAE SANITATIS
NVM AD MEDICINALEM ARTEM
SPECTET AN AD EXERCITATORIAM
LIBER AD THRASYBVLVM

Iunio Paulo Crasso Patavino interprete.

Præfatio, & Quod nam sit cuiusque rei inveniendæ Principium.

C.A.P. 1.

Non alia quidem o Thrasibule de proposita à te questione ex tempore differui, alia vero in præsentia hæc commentarijs traditurus sum: id enim prorsus haud ignoras, me semper eadem de iisdem asserere, neq; quicquam tractandum suscipere, cuius neque methodum didicerim, neque in ea me aliquandiu exercuerim. Inventionis igitur initium nõ in hac sola nunc proposita cõtemplatione, sed etiam in aliis omnibus, fuerit, ante cognoscere, quid nã est id, quod queritur. Huiusmodi vero notitia gemina est, aut enim solam rei notionẽ, aut essentiam quoq; percipimus. Sed quo hæc discrimine separatur, amplius in libro de demonstratione proditum est, ubi & alias omnes methodos explicauimus: quin & iam in præsentia ex ipso vsu patecet.

Quomodo præsens quæstio proponenda.

C.A.P. 2.

Hoc enim in dubium reuocato, vtrum medicæ artis, an exercitatoricæ pars, ea facultas sit, quæ salubris vocata est, te q; meam iccirco hac de re sententiam efflagitante, cum plerumque ad medicos gymnasticos q; de hoc ambigentes te accessisse diceres, te mihi prius respondere dignum censeui, quam cuiusque istorum nominum, medicinæ videlicet, exercitatoricæ, & salubris, notionẽ habeas: ne forte de alijs rebus tu narrationem cupias, ego de alijs tibi sermonem faciam, atque ita ad nomen tantum, non ad rem ipsam, nostra dirigatur oratio. Tu quidem ad hoc subicisti, me ipsum existimans de omnibus omnia dicere debere: sed non ita rei veritas habet, multa enim, nõ vnum proposuisses: primum quid sit medicina, secundo quid exercitatoria, tertio post hæc quid salutaris facultas, aut &, id ipsum, quod potissimum queritur, ad vtram prædictarum artium ista pertineat. At qui istud ipsum quartum non ita simpliciter debere proponi assidmabam, ad vtram duarum artium reduci deberet, sed ita statim addendo an propria, an affinis, an pars esset, aut quo modocunq; aliter quispiam dicere velit, futurum enim & inde aliquod inveniendæ quæsitæ principium. Namque, si ita perfecte proponatur, ac per Iouem interrogetur, Nunquid medicinæ, an gymnasticæ, affinis sit salubris: cum trium quoq; illorum nominum significatum exposuerimus, Hæc medicinæ videlicet, gymnasticæ, & salubris: post hæc etiam quartum explicare oportebit, affine quid significet, & quæ sit eius dignoscendi ratio. Sed hoc proprium quidem ipsius propositi est: at medicina quid sit, declarare, quid gymnastica, quid salubris, non est ipsius propositi proprium, hæc tamen in confesso esse necesse est. Quare, cum vnum id, quod & tu proposueras, explicare tunc velles, cum q; te in respondendo periclitantẽ hæsitantem q; viderem, virum quædam inter philosophos in rationali speculatione versatos nõ ignobilẽ sermonibus nostris fortuito occurrentem respondere mihi voluisti: quod ille cum prompte fecisset, & ad omnia probe respondisset, facile (vt nosti) proposita quæstio enucleata fuit.

Quomodo ad hunc librum scribendum accesserit.

C.A.P. 3.

At qui & tunc confestim ex sermonum illorũ artificio, magnam te voluptatem cepisse præterebas, & expectatione celerius quæsitum inuentum est, & postea tu me semper magnopere precatus, tandem non admodum promptum ad hos sermones scribendos impulsisti atque coegisti: neq; enim vnum id propositum tantummodo exquisitè discussum literis commendandum esse putabam: reliqua vero omnia perinde examinare tempus nõ supererat. Quam ob rem, quod ipse in me ipso facere conserui, id satis erga vos amicos fore putauĩ, si viam ostenderem, quam

Ad quam quis ingrediens non id solum, sed etiam reliqua omnia proposita explicare valeat.

Quam sit rationalis facultatis necessitas.

C.A.P. 4.

Vocatur enim à philosophis rationalem contemplationem quicunque satis diligenter excuerit, quodlibet iste quæsitum æque discutere poterit: at sine illa propositorum commentarios euoluere, nihil aliud est, quam operam atque oleum perdere: eam neque distinguere sciat, quæ vere in ipsis, quæ falsò dicta sunt, neque omnia inibi scripta memoria complecti valeat. Ceterum quoniam semel propositum, cuius paulo ante mentionem fecit oratio, declarare aggesseris sum, iam incipiendi tempus aduenit.

Modum desumende à medicina examinat.

C.A.P. 5.

Siquis à quopiam interrogatus, quid sit medicina, artem eam esse ægrorum curatricem, sanorum q; conseruatricem, respondeat, non ne per Iouem iste, quod controuersum est, tanquam manifestum accessisse videatur, medicinæ partem, salubrem esse pronuncians? Quemadmodum rursus, si quis medicinam laborantium tantum curam habere cõfirmet, alio modo & iste id, quod in quæstione versatur, pro concessio accipiet, à medicina salubri abstractans. Ita, & exercitatoriam si quispiam sanitatis seruatricem statuat, quæsitum pro comperto habuerit. Quemadmodum, & qui boni habitus eam opificem tradat, diuerso modo & ille ambiguum pro certo assuetur: siue enim quis artis definitionem, siue descriptionem, reddere tenet, quod dubium est, neque confutare neque asserere sine demonstratione auit, sed aliunde ex concessis incipiens demonstrare conetur. Nunquid igitur ita medicinam definire melius fuerat, eam videlicet esse, cuius finis est sanitas: gymnasticam vero, cuius finis est bonus habitus: atq; huiusmodi descriptiones principia investigationis attingere? At sic etiam gymnasticæ salubrem, tanquam nihil sit dubium, deprehemus, in medicina vero adhuc obscurum & quæsitum accipiemus. Nam, si sanitas artis huius finis est, forsitan poterit ad distinctionem sermo assumere, non præsentis custodiam, sed creationem adeptionem q; absentis, eius finem esse constituens: hinc enim inductionibus vtenti in vtraque partem argumentandi facultas suggeritur. Nam, si eiusdem artis officium esse, quod prius non erat, efficere, incolumem q; quod factum sit, conseruare, ostendere voluerimus, ad exercitatoriam, naualem, fabrilem, atq; ferrariam, memoria repetemus. Quod si ad aliam opus facere, ad aliam id integrum seruare, pertinere declaremus, textoriam, sutoriam q; in exempla adducemus, & ad has coriorum dissectoriam, cerdonicam q; seu veteramentariam (sic enim eam vocant, quæ fracta calciamenta restituit) adiciemus. Si quidem alterius esse videtur artificis vestem facere, alterius eandem disaceratam integrare: quemadmodum & calcem facere ad coriorum dissectorem spectat, fractum autem emendare ad cerdonem veteramentarium ue. Verum in libris meis de demonstratione probatum est ad demonstrationem scientiam gignentes inductiones adhiberi nõ oportere. Quare, quicumque in illis versatus fuerit, huiusmodi viam aspernabitur, & alteram meliorem vestigabit: qui vero in illis sese non exercuerit, alterutram, quam voluerit, partẽ tuendam suscipiens totum diem altercandi materiam habebit.

Quomodo Artes circa humanum corpus multiplicentur.

C.A.P. 6.

Medicæ nanq; arti sanitatis creationem, non seruationem custodiam q;, gymnasticæ vero bonum habitum, finem esse statuentibus, alia rursus difficultas non exigua vltra prædictas exorietur: cogetur enim, puto, aliquis, quemadmodum sanitatis, ita & boni habitus, artem vnã seruatricem, alteram opificem, constitutur. Id si fuerit, duas alias artes necessario disquiramus, vnã à medicina diuersam, sanitatis conseruatricẽ, alteram à gymnastica, boni habitus custodẽ. Cum q; duplex sit bonus habitus, vt alibi ostensum est, vtrius ipsorum gymnastica effectrix erit, distinguere admodũ difficile fuerit, nõquid naturalis, an athleticus, boni habitus. Non ne iã constat & duas alias nobis artes quærendas esse: atq; ita omnes sex numero fuerint, tres finium effectrices, tres q; D. seruatrices: tribus enim finibus politis sanitate, bono habitu naturali, bono habitu athletico, ad tantum numerum artes ascendere necesse est. Verum enimvero, cum diuersis artibus opus sit, eo, q; boni habitus inter se, & à sanitate differant: ita, & gemina sanitas cum sit, vna sim habitum, altera secundum affectionem appellata: geminas & artes esse necesse fuerit: neque enim plus sanitatem secundum habitum, minus sanitatem secundum affectionem, bonus habitus excellit.

Exemplo declarat Sanitatem in habitu, in affectione, & bonum habitum esse.

C.A.P. 7.

Huiusce autẽ rei notitiam euidentem habueris, istorũ singulorum diligenter naturam contemplatus: contempleris autẽ ad hunc sanẽ modum. Ægrotantium alicuius, eorũ, quos sepius videris, tibi in mentẽ veniat, qui grauiter morbo laborauerit, proxime vero cõualuerit: ille emaciatus consumptus q; esto, & ad motiones imbecillus, vt alius ipsum adiuantibus egerit: ille medelam planẽ amplius morbo iam solutus nõ requirit, sed refectione ipsi viribus q; opus est, vt robustus pariter ad eas, quæ secundum naturam sunt, actiones obeundas euadat: & externas iniurias illatus sustineat. Nihil enim dubij est, quin ita affectus, vt modo afficitur, nunc primum ægri tudine liberatus estum, frigus, vigilias, crudelitatem, aliud ue quicquam ferre non valeat, sed quantumuis leui noxa pulsatus, vt pote non dum tutum firmum q; salubrẽ statum adeptus, in ægrotandinem sit relapsurus. Cum vero stabilior atq; in habitu fuerit, non dum tamen in bonũ habitum euasit

euasit (hanc enim particulam, bonus, accipiens, tunc bonus habitus efficietur) sed in mendosa affe...

Alii. t. Elib. c. de delect. fol. 1. c.

Taq; melius forsitan fuerit ad ipsam artis essentiam transire, illam inquisitionis principium...

Periculum enim fuerit, ut proxima demonstrauit oratio, ne, si vnam excedamus, septem circa...

In li. de Alimēto, paulo post de iudicium, 1. Apha. 3. Ext. 1. 3. e

Non conuenit, immo totis viribus ad ipsum nititur decet. Itaq; omnes circa corpus nostrum artes no...

Ed melius forsitan fuerit exquiritiore sermonem facere, illud in primis, quod nemo ignorat,...

Luc enim sem naturam operari vnicuique membrorum idem, quod bene valere, est: siue id necessa...

igitur, si aliud quoppiam bonum habitum a perfecta sanitate quis autemet, aliam sanitate, aliam...

igitur, si aliud quoppiam bonum habitum a perfecta sanitate quis autemet, aliam sanitate, aliam...

non

Secunda Classis. oo neq

neq; etiam finis planè aliud quippiam, quàm propositi consecutio fuerit. Atq; iam ex dictis apertum est artis circa corpus verè sanctis finem esse vnum, propositum q; vnum: siue propositum hoc quippiam integritate nominet, siue bonum habitum, siue sanitatem, siue naturalem corporis structuram, siue naturalem actionem, aut affectum, aut structuram, per quam integre atque absolute has naturales functiones obimus, nihil in præsentia distinguere opus est.

Quis sit omnium artium finis & propositum. CAP. 13.
Siquidem vnum mihi ostendendum proponitur, oēs videlicet artes propositum finem q; appetere, finem vero vniuersiuisq; rei vni esse, qui nihil aliud sit, qm̄ illam substantiam bonum. In vite igitur non aliud quidem perfectio est, aliud vero bonum, neq; aliud, præter id, quippiam ars vitium cultum tradens sibi speculandum proponit. Iudem & ars oleas excolere docens olearum naturæ perfectionē sibi propositum statuit. Verū enimvero vna quædam res est humanum corpus: & quædam quoq; huiusce omnino perfectio est, quam & præsentem custodire, & absentem reuocare alicuius artis officium est. Huius autē si alterum quendam inferiorē finem constituam, antedictus nos excipiet sermo: erit enim hæc boni habitus: illa summe boni habitus: alia salubris habitus: & quarta insuper ars salutaris habitudinis opifex: & præter eos cōseruare permiserimus, f non has modo, verum etiam alias totidem circa corpus artes vestigabimus, constitutemus q;.

Vnum tantum esse corporis bonum, eandemq; esse opificem artium & custodiam. CAP. 14.
Ex quo efficitur neq; multa corporis bona esse ponenda, neq; aliam eiusdem opificem, aliam vero custodem artem esse statuendam. Potenti sanè omnia per capita contemplari nō pluribus opus est: qui vero id facere nequeat vel & omnia ex animo delecte, quæcumq; esse male ab ipso perceptis sequuntur, opus habeat, longiore, puto adhuc oratione indiget. Illa sanè confutanda sunt, q nō vni sit corporis bonū, sed omnia hæc, sanitas, robur, & pulchritudo, quod q; ars vna id procreare possit, altera conseruare, & quæcumq; alia ab his orientia non nulli perperam decreuerūt: atq; in primis vnum esse corporis bonum primarie & proprie dictum, ad quod reliqua omnia referuntur, explicare melius est: alia vero corporis bona vocata, non nulla, vt partes illius, dicuntur: alia vt caræ: alia vt fructus quidam. Quemadmodum enim pulchritudinem iucundus color, congrua caro, membrorum cōmoderatio, & alia quædam integrant, quidni & corporis bonum ex sanitate, robore, & pulchritudine consetur? Item quid prohibet ipsius corporis bonum esse sanitatem, sed veluti fructum quendam eius pulchritudinem & actionem? Quid obstat præterea primum corporis bonum actionem esse, eius vero causam sanitatem? Neq; enim per alia exquisitè sanescet corpus, per alia robustum aut pulchrum euadet: statim vero id etiam exactè salubre est.

Vnam omnium corporis bonorum artem esse, vnamq; esse principem corporis bonum. CAP. 15.
Quare & ex hoc vnā circa corpus artem esse conuincitur: eadē enim facientes simul & robur sit ad agendū erimus, & visu pulchriores, & salubriores, melioris q; habitus efficiemur: quæ admodū contra, si qua in corpus noxa incidit, & actionū firmitas labafcet, & pulchritudo marcescet, & bonus habitus tolletur, sanitas q; ipsa violabitur: hæc enim oia merito simul augētur, simul q; decrefcūt. Naturalis etenim actio naturalis corporis eget apparatus, a quo rōnem causæ erga ipsam habente producit. Quocirca illud fieri non potest, vt istorum alterum addit, alterum vero abfist, ambo præterea hæc simul augentur atq; decrefcūt: cum q; in melius proficiunt, hic bonus habitus, illa robur appellatur, eadem nanq; ratione robur actioni, qua bonus habitus sanitati cōparatur: vtrumq; enim ab vtroq; producit, sicut q; alicuius bonus habitus est, ita & robur: naturalis nanq; siue apparatus siue affectionis, vtrumq; vocare libet, virtus quædam est bonus habitus, actionis vero naturalis virtus robur est, idē autē est virtus, perfectio, & cuiusq; rei bonū, quod illius primum atq; simpliciter bonū nominatur. Ambo sanè & propter eadem deteriores meliores reddūtur, bonus nanq; habitus salubris, vt ante dictum est, affectio nominatur. Si quis item manifeste debilis sit, roboris infirmitas imbecillitas q; dicitur: pulchritudo præterea priora, posteriora deformitas necessario comitatur. Hæc planè omnia simul crescunt, simul minuuntur, & perficiuntur simul omnia, simul q; delentur: quod q; istorum vnum laferit, quicquid fuerit, statim & reliqua oia lædit: contra, quod iuuat, pariter & omnia iuuat. Atqui ex dictis iam vnā circa hæc omnia artem necessario versari elucefcit: quod istorum autem princeps simpliciter q; corporis bonum sit, nihil in præsentia attinet dicere. Sed tamen, ne id quoq; sermone deficiat, subiungam. Corporis bonum absolutissimum atq; primum, quo egemus potissimum, actionum perfectio est, quod sanè robur vim q; defectiue enunciante nominant: siquidem eos oportebat nō robur simpliciter, sed actionū robur, neq; vim simpliciter, sed actionum vim nūcupare. Deinceps verò post hoc fm̄ non simpliciter, neq; per se corporis bonum, sed, qm̄ primo & per se huiusmodi bono ad sui creationem actionū robur indiget, sanitatis est bonus habitus, quem & ipsum iterum curte nominantes cauillationibus ausam præbuere: sanitatis enim bonum habitum cum dicere debeant, non ita, sed absolute bonum habitum vocant: hunc necessario pulchritudo sequitur, aliud quoddam ab illis & tertium corporis bonū. Quare corporis bona æque, ac animæ, neq; vnus generis sunt, neq; similiter omnia dicuntur, sed vnum quidem, vt primū atq; per se, alterum tanquā illius causa,

A causa, tertium vero, vt necessario consequens. Igitur cuius horum trium ars corpus gubernans præmaris opifex est: num sanitatis, an actionis, an pulchritudinis? Supra enim iam patuit, etiā si istorum vni tantum, quodcumq; malis, profueris, necessario cunctis tribus profuturū. Nam, si actionē iuuabis, & sanitatem & pulchritudinem necessario iuuabis: quandoquidē ea line causa ipsam producente consistere nequit, pulchritudo vero necessario subsequitur. Item si sanitati proderis, ilico & actioni & pulchritudini proderis, etenim vtraq; ab ea profuit: qui vero pulchritudinē creat, iste proculdubio & sanitatem ante creauerat: si eam, itidem & actionem.

Quod inter corporis bona primum à medico expectatur. CAP. 16.
Verum, quod primum ab artifice fiat, sermo noster vestigare cupiebat. At qui iam ex supra positis manifeste ars sanitatem efficere videtur, hæc vero naturalis pulchritudo actio q; sequat, necesse est: quod enim primum artifex cum fecerit, acquiescit id eius planè finis est: at naturali affectione, per quam agimus, restituta conquiescit, ea vero sanitas erat: quam cum induxit, nihil ultra circa actionem pulchritudinem de laborat, accedunt enim hæc vel iuuito artifice, ipsi q; aditum in tercludere, cum semel sanitatem creauerit, profusus nequit. Ipsam planè sanitatem impedire in ipso artifice positum est: quod si ipsam corruperit, naturales actiones, aut pulchritudinem corpori adipsi, nullo vnq; pacto valebit. Artem itaq; corpus tractantē, qualiscumq; sit, circa sanitatem omnif primam atq; per se negociari afferendum est, deinceps accidit, vt de actione pulchritudine q; curā habeat: neq; vero vllum illorū imperfectū mancum q; est, sed perfecta, cumalata, ac summa sunt. Quomodo igitur plura sint corporis bona, quomodo vnum, quod q; non omnium æque ars corporis curam habeat, sed vnus per se, ex accidenti aliorum, abunde differunt est.

Quod in nulla materia Ars vna finem efficiat, altera conseruet. CAP. 17.
Iam vero & illa ostendere conabor, quare in nulla materia ars vna finis effectrix, altera cōserua trix reperiat: statim q; ab initio neq; illorū exemplum, qui in hac fuere sententia, neq; rerū præterea ipsarū naturam, ipsi fauere declarabo. Si alterius. n. artis est calcem conficere, alterius labefacturum refarcire, non dum tertiam hic artem conseruatricem nobis ostenderūt: pariter & in vestibus, si alterius quidē artes est eas refarcire, alterius autē cōficere, quæ nā & in his tertie sitas conseruatricis, explicare nō poterunt. In nostris profecto corporibus, vniuersim q; in his, quæ à natura reguntur, veluti effectrix vtiq; natura est, textorie cortariae q; proportionē respondens. Vitiosum autē corpus instaurant agricola & medicus, q & ipsi vestes sarcienti & veteres calceos instaurant similes sunt. Vestem aut calcem ve in conclauis reponendo custodire, ne aut à quopiam surripia, aut à muribus cerodaf, id neq; vllius forsitan artis, sed solius est diligentia. Quod si horū cōseruatricē artē esse quā velint, tales apud hoies artes sunt imperatoria, rei q; publicæ gubernatoria, & præter has, si placet, ostiantorū, cæterorum q; custodiam: vt enim ne inter hostes, aut profusus ne inter sceleratos hoies feras q; bestias versaremur, ædes ciuitates q; cōstruximus, & muros circudedimus, imperatores ac principes creauimus. Sed non istarū similem sanitatis conseruatricē artem conquisiuimus, sed eā, quæ (vt puto) in humanū corpus aliquid agens nō ex accidenti, sed p se incolume ipsum valens q; præstet: at proxime dictæ singulæ non ipsæ p se sanitatē custodiūt, sed eo, quia hominī nō iugulato, neq; à fera discepto, sanitatem seruari, quemadmodum & totā vitā, cōtingit: idcirco ex quodam accidenti, non primo, neq; ex sua ipsius ratione, harum vtraq; artium sanitatem conseruat.

Quibus Ars tuenda sanitatis continetur. CAP. 18.
Igitur sanitatem præcipue ex sui ratione conseruans quibus continetur: Vt mea quidē fert sententia, neq; illis, quæ non necessario corporibus nostris adherent, neq; illis, quæ nulla in partem necessario corpora nostra permittant, sed illis, quibus, velimus nolimus, corpus nostrum oino vitur: & eorū illis, quæ iuuare aut officere valeant: in ipsa, inquam, & circa hæc tuenda sanitatis artē versari arbitramur. In gladios enim, aut feras, aut laqueos, aut præcipitia, non necessario corpora nostra incurrunt, sed in ambiente aere duplici rōne versant, & qm̄ corpori vndiq; circumfusum est, & qm̄ per inspirationē ducitur. Atqui somnus & vigilia, quietes item & motio, in horum numero ponitur: necesse nanq; est aut dormire aut vigilare, quiescere aut motu exerceri. Perinde efcrtimus & cibum capimus, sitimus ac bibimus, aut inter hæc medijs agimus. Cubilium autē discrimina ac vestimētorum non oia necessaria sunt. Eburneis nanq; pedibus lectulus, aut grabatus ignobilis, nihil sanitati prodest aut officit, neq; vilium aut sumptuosū vestium vsus: non vitrea vasa, aut aurea, aut argentea, aut lignea possidere: non formosorum seruorum aut deformium turba domi nari, aut ferus planè carentem ipsum sibi ipsi ministrare. Ista mehercule prodesse nobis vel obesse ipsorum ratione atq; primario, aut ex accidenti, neutiq; apta sunt. At calidus aer aut frigidus, eca & potus, requies & motio, vigilia somni q; suis ipsorū viribus necessario corporibus nostris vilitatem aut noxam afferunt. Vestimētum autem lacerum ac leue hyeme, graue autem æstuosum q; ætate, ledit quidem ex necessitate, ex accidenti vero frigore & calore diuexat.

Quid à sanitatis custode agendum sit. CAP. 19.
Hæc itaq; quæcumq; per se legendi iuandiq; potestate habet, sanitatis curā habens speculat. At quomodo, qua ve ratione? Posteaq; satis abunde corpus inanitum est, sensilis q; nocementū discrimina impendet, alimentum sumere iubens. Postquam vitra modum exaruit, atq; hinc

Al. f. 3. d. r. c. i. fol. 56. f. g.

Al. ibidem.

exercet, si diuersas propterea ac penitus separatas artes opinemur, statim sane non tres modo, verum etiam trecentas sic artes statuemus. Iste namque stultia perire vitur, ille clyfiter, alius vnam se care est idoneus, artem alius: deinde, cum aliquis haec omnia insigniter admittens inueniunt fuerit, rursus omnes illa artes in vnam coibunt. At qui vtrunque vitiosum est, aut propter artificium in sciam artem vnam in multas disceperere, aut propter eorumdem excellentiam multas in vnam coniungere. Prior namque sermo neque orandi, neque numerandi, neque terrae metiendae, neque canendi, neque aliam quamquam illustrem artem, vnam esse concedet, quas multi tractantes propter earum magnitudinem totas complecti nequiverunt. Secundus autem artes interdum nullius cognitionis participes in vnam accuabit. Nam, si idem homo arithmeticus simul, grammaticus, atque philosophus fuerit, poterit quisquam vnius artis has omnes esse particulas existimare.

Quo Artes distinguenda sunt.

C. AP. 25.

Itaque ne agentium multitudinem, sed propositis consideratis, artes distinguamus, neque in singulas actiones sed in vniuersas inspiciamus. Comune nam quoddam in singulis cuiusque artis actionibus inuenies, per quod, quantum longo intervallo distare videntur, nihil minus tamen eas vnius esse artis particulas nihil impedit. Vestes igitur texere nihil aliud est, quam subtegmina staminum implicare: num igitur, quam istud, aliud est suere? nequaquam, verum & in suendo subtegmina staminibus intertextuntur: nam si & ab initio statim quisquam sine textorio opere aliter subtegmina staminibus in necdere voluisset, aut eo modo, quo nunc lacera indumenta faciunt, aut quo cistas aut sportulas aut retia fabricantur, nihil secius vestimentum, sed multo longiori tempore confecerit. Finem itaque non simpliciter collimantes, sed celerius ad ipsum peruenire studentes, hanc telas confecerunt artem, textoria se excogitarunt, non vniuersam, sed ex parte a supra positis differente: idem & in medicinali arte contingit. Innumera sane (ut ita dixerim) singularia sunt, sed generale quoddam opus omnibus esse est: nam & corpori aliquid, ut superuacuum, detrahens, aut aliquid, quod deficit, adiciens, vnum vtrique in vniuersum praestat, corpori scilicet naturalem modum comparans, qui nihil aliud est, quam sanitas, perinde vero & calfaciens, & refrigerans, & licans, ac madefaciens.

Exemplo naturae probatur. Artem, quod facit, etiam conseruare.

C. AP. 26.

Quemadmodum enim, si ab initio nos confestum animal creare potuissimus, non alia quidem vlla ratione eius primam formationem instituissimus, alia vero emendationem adhibemus: haud secus postea, quam neutrum horum nos primi efficiamus, sed natura est & primaria animalis opifex, & in praesentia aegroti sanitatem comparat, non alia profecto ratione carne prius generauit, alia vero nunc: neque alia quidem ratione fecit, alia in praesentia in luce edito, alimētū suppeditat, verum est similiter nunc operatur, alit, digerit, excernit, omnia quae (ut semel dicam) in praesentia, ut prius, eadem ratione ministrat. Medicus autem natura esse ministrum, primariamque esse illius artem quandam, acrite cembre esse dicitur illud, Natura in oibus auxiliatur: quin et naturam morbos iudicare, naturas morborum esse medicatrices, a praesentibus sapientibus abinde tradita, quid ego iterum superuacua repetam? quod, n. in praesentia vitale est, in memoriam tamen reuocato, non alterius artis esse opus facere, alterius vitati corrigere, sed eiusdem. Quod si & non euadere, at supra, medicinam ostendimus non artis vestes facientis, vnum quicquid quod prius non esset, praecare, sed artis laceras tritasque vestes facientis affimile. Explicauimus ite conseruationem esse duplicem, alteram que ipsius genus, sub quo & praesentem de uera sanitate tractatio reponitur, parum labefacta corrigere: id que multos subterfugit, tanquam sit a curatio differens genus.

Quis Finis effectiuarum artium, atque actiuarum.

C. AP. 27.

Ceterum id ipsum alicui finem esse putare, domum extruere aut vestem aut vas, aut sanitatem facere, hoc est non potestis actionem fini praegratam ab ipso fine distinguere: quandoquidem non domum extruere id ipsum ipsius aedificatoria finis est, sed domus, quemadmodum neque, vestem texere, aut nauem coagmentare, aut grabatū aliorum vel vniquodque fabricari, sed ipsum opus, quod quiescentibus iam a labore artificibus adhuc permaneat. Atque ita effectiuas artes ab actiuis tamen differunt: actiuas namque est ab agendo delierint, finis quoque vna deliit. Nihil itaque in saltatoria praeter ipsam actionem ostendere possumus, ut in fabrili grabatū, in aedificatoria domum, in medicina sanitatem. Non igitur aedificatio, quemadmodum saltatoria saltatio, aedificatoria finis est, sed domus, res ab actione diuersa: itidem textoria neque textura, neque texere, neque vestis confectio, aut generatio, sed vestis. Pari ratione neque, productio, neque generatio, neque correctio sanitatis, medicinae finis est, verum haec omnia actio quaedam artificis conditio, quemadmodum, particulares erant fecere, vrere, artus culos & extrema, quae graeci cola vocant, in aduersum trahere, effingere, deligare: & supra has etiam, atque communiores manu operari, medicamento vti, & ratione victus praecipere: verum sanitas ipsa finis est, quae iam quiescente artifice demonstrare valemus. Quare neque sanitatem custodire, aut vilitatem emendare, aut profus amissam recuperare, finis est, sed oia haec actiones sunt, finis autem est sanitas. At eodem generali que supra omnes haec particulares actionem alius sane alio appellat nomine, omnes tamen vni idem que significat: & qui sanare dicit, & qui sanitatem facere, & qui sanitatis effectorem, & qui sanationem, hi quoque idem, quod proxime positum sed alio modo dicunt: & medicationem morborum dicentes, aut curationem, aut agrorum medelam, aut medius fidius mederi, aut morbos extirpare, aut sanitatem morbo pulso inducere: item omnia, quae conueniant, facere dicentes,

A dicitur, & qui morbos causas se expellere aiunt. Nemo enim istorum finem, sed quae sine praecedat, actionem dicit, perinde atque si circa corpus ars quaedam actiua saltatoriae histronicaeque similis verfaret.

Non per materias, nec per praecpta Artes distinguuntur.

C. AP. 28.

Verum enimvero postquam multis rationibus artes non ex particularibus actionibus esse iudicandas assertum est, sed in vniuersales ac proxime ad finem esse recurendum, deinde quae ab illis ipsis fines distinguere esse tentandum, in sequenti disputatione ea est difficultas excutienda, nunquid & de ipsarum materijs eadem sit ratio habenda. Itaque materia vna pluribus artibus subijci vnaque pars permultis vti materijs videtur: quandoquidem lignum nauium artificij, & carpentario, & machinarum structori, & aedes fabricanti, in infinitis quae alijs communis materia est: creta quoque multarum est artium materia, & lapides, alia quoque vniuersa. Ite vero medicae artis, vna cum sit, infinitae materij sunt, & corpus ipsum sanitatem accipies, & cibi ac potus, & medicamenta oia, & vocata diætēmata. Haec igitur medicorum materia: corpus autem tanquam id, ex quo finis, aut in quo, constat igitur non ex materijs artes iudicandas: neque enim, si quisquam alias condies materias, ut quae aliquis dixerit, per accidens, alias vero proprias atque propinquas singulis artibus subijciens, quatenus corpus nostrum naturale est, physicae scientiae subiectum esse dicat, quatenus salubre, medicina, quatenus nutrimentum, & communibus actionibus, & proprijs praecipit ratio: proinde hinc enim & communibus actionibus, & proprijs praecipit ratio: proinde hinc enim & secundum artium fines euariant. Quandoquidem sanitas finis est: hoc vero in calidis, frigidis, humidis, siccis que consistit. In istis planè & materia, & contemplationis circa huius cognitionem principium vertatur: sed dissimili ratione medicus physicus quae id tractat. Quod ipsum dissimiliter scilicet a scientiarum fine cognitum est atque distinctum. Neque ab re semper finem ratio inuenit, omnium, quae in artibus continentur, regulum atque iudicem. Nam cuiusque artis constitutio inde sumit initium. Quis enim medicinam constituit propter sanitatem, nisi sanitatis bonum prius optauisset, aut aedificatoria, nisi & hic domum? aut textoria, nisi vestem prius expectauisset. Quin & ars reliquas omnes constituens hinc & ipsa accipit initium. Alibi vero a nobis ostensum est, quo quisquam modo proposito finem suam ipsius artem per methodum comperiat. Estque, qui praesentem librum exacte intelligere cupiat, in illo prius versatum esse necesse est: ita enim euidenter cognouerit sub vnum eandemque contemplatorem vtranque partem incidere, salubre videlicet, atque curaticem. Verum, si ego, quae in alijs voluminibus a melatissime diligenter que explicata sunt, in hunc omnia librum conferre velim, Menemachi Menodoti que libros me huius prolixitate superaturum ignorarem.

A sine Artes omnes distinguuntur atque constituitur.

C. AP. 29.

Itaque omni ex parte ad finem properare, ab eo que artes iudicare praecipit ratio: proinde hinc enim & communibus actionibus, & proprijs praecipit ratio: proinde hinc enim & secundum artium fines euariant. Quandoquidem sanitas finis est: hoc vero in calidis, frigidis, humidis, siccis que consistit. In istis planè & materia, & contemplationis circa huius cognitionem principium vertatur: sed dissimili ratione medicus physicus quae id tractat. Quod ipsum dissimiliter scilicet a scientiarum fine cognitum est atque distinctum. Neque ab re semper finem ratio inuenit, omnium, quae in artibus continentur, regulum atque iudicem. Nam cuiusque artis constitutio inde sumit initium. Quis enim medicinam constituit propter sanitatem, nisi sanitatis bonum prius optauisset, aut aedificatoria, nisi & hic domum? aut textoria, nisi vestem prius expectauisset. Quin & ars reliquas omnes constituens hinc & ipsa accipit initium. Alibi vero a nobis ostensum est, quo quisquam modo proposito finem suam ipsius artem per methodum comperiat. Estque, qui praesentem librum exacte intelligere cupiat, in illo prius versatum esse necesse est: ita enim euidenter cognouerit sub vnum eandemque contemplatorem vtranque partem incidere, salubre videlicet, atque curaticem. Verum, si ego, quae in alijs voluminibus a melatissime diligenter que explicata sunt, in hunc omnia librum conferre velim, Menemachi Menodoti que libros me huius prolixitate superaturum ignorarem.

Artem circa humanum corpus correctricem esse probatur, eiusque partes enumerat.

C. AP. 30.

Ceterum artem circa corporis bonum versantem profus vnam esse ex antedictis (ut auctor) satis declaratum est, atque ex dicendis in posterum nihil secius declarabitur, non tamen, quo ipsam nomine appellare oporteat, iam adhuc manifestum est. Neque enim, forsitan medicatiua, neque exercitatoria, sed aliquid quippiam appellanda est, forsitan autem & in totum ars ista, quemadmodum & pleraque alia, nomine caret, sed hoc quidem paulo posterius speculabimur. Verum vni esse humani corporis bonum, quicquid illud sit, sicut aliarum etiam omnium substantiarum, esse daturam & de ipso artem vnam, siquid unquam aliud, & id quoque verum esse confitimo, nec non & eandem vtrique methodum inesse. Vna igitur circa humani corporis bonum arte versante, in praesentia omnes eius particulas speculamur: nam sic & eius, quae salubris vocatur, que sit potestas, profus dignoscemus, ut in hac etiam parte methodo aliqua vtenes sectionem faciamus, genus artis corpus nostrum tractantis contemplaturo. At non in sola ipsa contemplatione finem eius situm esse, sicut arithmetice, astronomice, ac physice, sed quiddam etiam & circa corpus ipsam facere, neminem praeterit: quod neque vero in ipsa actione desinat, quemadmodum saltatoria, postquam agere desit, nihil ostendere valens, & id quoque omnibus constare arbitror. Igitur in confesso est eam inter effectiuas aut acquiritiuas esse collocandam, postquam neque inter contemplatias, neque inter actiuas inuenta est: sed neque inter acquiritiuas numeratur, qualis est ars illa, quae hardidine, & quae hamo pisces captat, ut que in vniuersum dicam, qualis est venatoria: aliquid enim eorum, quae sunt, ista capiunt, ac possident: nihil autem, quod prius non esset, ipse faciunt. Inter reliquas igitur effectrices humani corporis ars reponitur, istarum vero duplex officium est: aut enim aliquid intergrum, quod prius non erat, efficiunt, aut ex parte vitatum corrigunt. At, quae nunc quaeritur, ars totum hominis corpus molit, sed per partes instaurare potest perinde, ut vestium ars factoria, neque ad eundem, ut hae, penitus modum. Natura namque & corpus fabricatur, & ipsum

Secunda Classis.

oo iij imbecillum

* Codex graecus habet ad 7167 i. caufitum.

A 1. Epid. c6. 2. l. 1. 3. 112. f.
B In lib de Ali mento, no longe a principio.
C 6. Epid. com. 5. l. 1. 3. 187. f.

imbecillum rursus confirmat, vt ars vestiaria: ipsius vero naturæ ministra est ars, quæ in præsentia **E** vestigatur. Concedatur igitur, vt procedat oratio, nos ipsam correctiua appellare: sed aut multum corrigat, aut paucillum: quæ eius pars multum semel corrigat, medicatiua curatiua q̄ nuncupetur: quæ vero paucillum, cõseruatiua. Eius ipsius quoq̄, quæ multum semel instaurat, permulcæ sunt differtu: omnis enim quantitas in multitudinem innumerabilem fecari potest. At, quia, de ipsis dicere non est nobis in præsentia propositum, hæc sanè pars dimittatur, illa vero, quæ paucillum emendat, diuidatur. At hæc quoq̄, insignibus differentijs tripartito distingui videt: aut enim exacte perfecte q̄ valentem accipiens in hoc ipsum gradu cõseruat: hanc autem partem euecticem, id est boni habitus seruatricem, vocant: alterã eorum, qui iam morbum euaserit, reuecticem, quã sanè & non nulli recentiorum medicorum analepticem, hoc est instauratricem, seu resumpricem appellant: inter vtranque pars ea collocatur, quæ ab ipsis proprie salubris nominatur, nã vulgo & cõseruatiua simul & salubris dicitur. Tres igitur hæc partes cõseruatiuæ modo enumeratæ, analeptice, salubris, & euectice, sunt quidem omnes sub ea medicing parte, quæ exigua vitia tollit: inter se autem ratione maioris minoris q̄ dissentiunt, magis enim parua castigat euectice, minus vero salubris, hac adhuc minus parua emendat analeptice. Quidam vero & quartã particulã adiecerunt, in hac cõseruatiua, quæ ab ipsis proprie prophylactice, id est præseruatoria, vocata fuit, facultatem ei oppositam habentẽ, quæ à morbo proxime liberatos recreat. Hæc autẽ ambas accipit quodã modo esse naturæ inter contrarias totius artis partes nemo ambigit, dico autẽ inter eã, q̄ magna vitia, & eã, quæ parua dissoluit. Curatiua sanè pars q̄ magna vitia, euectice autẽ atq̄ salubris q̄ parua dissentit, id quoq̄ perspicuum est: in medio vero ambarum interstitio instauratiua nominata atq̄ præseruatoria posita sunt, si ad salubrem euecticem q̄ comparentur, non exigua vitia emendantes: si ad curatiuam, non magna. Propterea, & quicunq̄ ambas has partes neutras appellaerunt, haud male mihi sensisse vili sunt. Sed de his alia est habenda oratio.

Ab initio posita questionis solutio. **C.A.P. 31.**
IN præsentia autem contemplatione de cõseruatrice artis humanum corpus gubernantis parte tria diuisionis membra supponantur, vnum de corporibus secundũ habitudinem valentibus: alterum de ijs, quæ in habitu sana sunt: tertium de bono habitu, præditis. Primum q̄ instauratiuũ appellatur, nihil enim in præsentia cum illis de nomine digladiemur: scdm salubre: tertiu euecticum, hoc est boni habitus cõseruatiuum: duo priora in melius ductentia, in optimo statu tertium cõseruans. Atq̄ his ita positis ab initio agitate questionis meminimus: erat autẽ (vt ex istimo) huiusmodi, vt rã ad medicatiuam, an ad gymnasticã, pars salubris vocata pertineret. Non absq̄ ratione igitur inter initia sermonis nostri diximus omnem questionem sub definitione cadere: nã, quid sit medicina, quid gymnastica, cũ nouerimus, non amplius difficile fuerit inuenire, ad vtram ipsarum salubris referatur. Ipsa quidẽ salubris quidã nam sit, itã mihi manifeste explicauisse videor: aut enim tota pars cõseruatoria, aut ex illis tribus partibus vna, quæ in medio versatur inter euecticem, & vocatam, atq̄ analepticẽ, & est circa sanitatẽ in habitu: mihi quidem reliquum nihil aliud, q̄ de noie, controuersia esse videtur, res ipsa autẽ minime in obscuro versari tantisper, dum superius declarata concedantur, ac fixa permaneant. At qui cũ ipsa strictim atq̄ per capita recesserunt, mox ad nomen in interpretationem me conuertam. Quemadmodũ igitur bonorum uentilatorum, edium, atq̄ calceorum, perinde & corporis vnã quandam artem esse constituo, cuius duas has esse partes, vnã efficientem, corrigentem alteram, ambo q̄ hæc natura prius inesse, sed ipsarũ alteri, corrigenti scilicet, humanã artem opitulari: quæ & ipsa bipartito diuiditur, in curatricẽ partem seu medicatricem, atq̄ in alteram cõseruatricẽ, quæ & salubris vocatur. Ipsius vero tres partes sunt, analeptice, euectice, ac toti generi cognominis salubris. Itaq̄, siue de tota cõseruatrice parte, siue de eius particula, quis ipsam querat, ad vtrã artem pertineat, ad medicatricem nẽ, an ad corporis exercitatoriam, totam rem prius (vt nunc ego feci) perstringentem, ita deinde ipsum explicare opus est. Quod, vna corporis ars cũ sit, licet volenti eam medicinam appellare: sin hoc non placeat, exercitatoriam: sin id quoq̄ displiceat, totam artem nomine carere dicens vnã eius partem medicinam, alteram exercitatoriam, appellato: si neque id probas, salubrem quandam artem curatiuẽ ex diuerso oppositã, eius que partes (si velis) diateticam gymnasticam que dicito. Singula enim nomina si interpretaberis, ita vniuersum, quod querebas, in deptus fueris.

De Nominum significatione. **C.A.P. 32.**
AThis auditis quidã, heus vir bone, dicẽt, nõ quẽadmodũ tu statuere volueris, dissingẽda sunt noia: sed vt recte habes, partitio faciẽda est. Iterũ igitur istis ita respondẽdũ est: heus tu meminisse debes nostrã non amplius de rebus esse contẽplationẽ, sed nominũ explanationẽ nobis esse propositã, neque id nos et tergiuersamur: ac de nominibus nõ his solũ, sed & de alijs oibus illud i vniuersum pronuncio, nihil eruditũ in mediũ adduci posse. Sed, siue Alysiorũ linguæ vocabulũ sit, ab ipsis Alysiorũ res descendat est, cui nomen illud indiderit: siue sit Persarum lingua, aut Indorũ, aut Arabum, aut Aethiopũ, aut oino aliorũ quorũcunq̄, illos p̄cunctari oportet: nomen enim ipsum per se solum prolatum nihil indicat. Meam igitur sententiam accipisti. Ceterũ non nulli asserũt ipsis nomen aliquid significare, vnde huiusce rei causa ego permulta Celsarũ, Thracum, Mysiorũ, Phrygum q̄

APhrygum q̄ nomina colligens iussi, vt a singulis rem significatã manifestaret: illis autẽ in sola Græcorum lingua id se posse facere dcentibus, hoc vocabulum, *Μηρία* (latine portum dicas) proposui: illis vero locũ, vbi naues in statione quiescunt, significare affirmatibus, at Thesali, respondi, quod a nobis forũ rerum venalium dicitur, ita nominat. Sed isti Thesalicã linguã scire se negabãt, tanq̄ sanè illud ipsum nõ confiteres, quod ab initio dicebatur, nullũ nomen, cui rei inditũ sit, aliter posse cognosci, nisi ab ipsis impostoribus edoctus fueris. Carterũ aduersus ita demẽtes alia mihi oratio separati scripta est: res ipsas vero discere volenti, & præcipue ac maxime huic veluti optimo operi studentĩ, resũ præterea nomina mutua locutionis causa percipere cupienti, vsũm cõseruorum interpretabor. Neq̄ id in horum cõium noibus oibus faciam: id nanque enarratorie quicquidam, aut grãmaticæ peritiã, minus est: sed Attica potissimũ nomina, secundo & Ionica me cognoscere fatebor, nõ nulla etiã Dorica atq̄ Eolica: sed in hisce linguis plura me ignorare, q̄ scire, in Attica vero plura me scire, q̄ ignorare concedã. Quod si tu & de noibus loqui velis, Homerus vtiq̄ canit, Vir medicus multis alijs tibi dignior esto, Dira venena trahens, & pharmaca mitia fundens, Multa salubria miscens, & læthalia multa,

BDoctior est cunctis medicus mortalibus vnus: Vt ipse arte medica languida corpora medicamentis manuaria q̄ opera curante. *De Diatetica: & quo tempore gymnastica & athletica exorta sint.* **C.A.P. 33.**
AN vero, & alta tertia medicationis pars diatetica appellata Homeri temporibus extaret, ego nulla id coniectura assequi possum. Sed me vetustior, & quem magis græcorum res nosse verisimile est, Plato philosophus antiquos Alespiadas hac medicinae parte non admodum vsos esse asseuerat. Verum medicinae tres has esse partes, artem q̄ male habentia corpora curantem ab vniuersa grãcia iatricem, hoc est medicinam, appellari, nemo ferẽ est, qui eat inficias. Gymnasticã autẽ artis nomen Homeri seculo non dum repertum erat, neq̄ quisq̄ omnino gymnasta (sicut medici nomen inuenies) vocabatur. Quemadmodum neque etiam apud Platonein gymnasticẽ nomen frequenter reperire licet, sed p̄gōtribam magis, q̄ gymnastam, huiusce artis professorem appellat: nam paulo ante Platonis tempora gymnastarum ars exorta est, quo etiam tempore & athletarum exercitatio emerit. Priscorum n. seculis vir vnus operarius naturalia munia exequens, vere bono habitu robustus in certamen descendens non lucta modo, sed etiam cursu certauit, atque etiã duobus his, & iaculo præterea, & arcu, & disco, & curru, alios vnus superauit: postea vero hæc diluimta sunt, qualem q̄ Homerus vnum Epeum fecit ad cuncta quidem secundum naturam munia obeunda omnium ignauissimum, sed strenuum pugilem, cuius artis in solis certaminibus vsus est, tales omnes euaserunt, neque arare, neque fodere, neque iter facere, neque aliud quicquam pacis, ac multo minus belli opus, egregie præstare valentes.

De Bono habitu athletico & salubri, quatuor q̄ materijs corpus nostrum alterantibus. **C.A.P. 34.**
HOrum hominum bonum habitum in superioribus vituperauimus, artem q̄ pariter gymnasticam ipsos instruentem: alium que bonum habitũ laudauimus tutissimum iuxta & ad oēs naturales actiones maxime idoneum: cuius materię effectiua simul & cõseruatiua duæ sunt, & salubris vocata victus ratio, & exercitatio. Quatuor nanque genere cum sint omnes materię, a quibus corpus nostrum commutatur, manuaria functio, medicatio, exercitationes, ac victus ratio, vna est egrotis iuuilis, duæ vero secundum naturam sese habentibus. Egrotans nanque in multis medicamina, manuũ operam, victus que ratione postulans, nulla ex parte exercitatio eget: exquisito vero sano corpus exerceat, & certa quadam victus ratione vtatur, necesse est, sed medicamenta, aut manus ministerium, non requirit.

Salubris artem esse gymnasticam, & quid de ea Hippocrates & Plato scripserit. **C.A.P. 35.**
Salubris igitur artis pars est gymnastica: abunde que de vtroq̄ præcepit Hippocrates, q̄cunq̄ de aeris natura, locorum, aquarum, ventorum, anni que temporũ nascenda sunt: item de cibis, potibus, atq̄ vitæ insilitis, accuratissime oia perscribens: ex istis n. victus ratio, quam diætã græci vocant, integratur: haud secus & de idoneo tempore, magnitudine, ac qualitate nõ exercitatiois tm, sed et frictiois, satis diderit. Plato à parte totum cognominare vsus est, non salubrem artem, sed exercitatoriam appellans, cum quia exercitatio benevalentium præcipua ac propria est, tanquã nullo pacto ipsa egrotis vtentibus, tum q̄ eam solum moderatore egere iudicauit: q̄ quidẽ ex qui sra sanitatẽ fruens corpus naturalibus appetitionibus vtens, neque in quali, neque vsus tempore, q̄cũ sumẽdis cibis erroris cõmitteret: sed de hoc alibi sermo habendus est. Quod autẽ & Plato aliã gymnasticam vt artis corpus regentis partem nouerit, aliam vero, quam nunc homines celebrant, ex his quispiam cõprehendere poterit: rã n. eius verba subiiciam, prima que ea, que in Gorgia ad hũc modũ se habent. Duæ res cum sint, duas esse artes dico, vnã animæ, quã ciuilem appello: alteram corporis, quã & ipsam vnã quo nomine appellem, non habeo: sed, vna cum sit corporis curatio, duas partes nomino, gymnasticam vnã, medicatricem alteram. Hoc loco vnã esse artem corpus curantẽ, q̄ duas principes partes habeat, dilucide Plato mōstrauit: partes que ipsius esse noiatas, totũ vero noie carere, in optimũ q̄ respicere, qui & bonus habitus dicit, ex hisce declarat. Quorum singula

lingula in eodem libro explicauit. Corpus sanè vocas aliquid & animam? quidni igitur & istorū... amborum quendam esse bonum habitum non putas? Ego quidē. Quid vero, apparentem bonū... habitum, sed non vere bonum? quod autem dico, tale est: Pleriq; corpore bene habere videntur...

De vniuersa gymnastica, eius q; bono habitu vocata Platonis Hippocratis q; sententia. C.A.P. 36. Sed gymnasticam illam, qua instituuntur athletae, graui quidē noie decoratam, sed flagitiosam... Sartē, non dū eousq; extra naturā limites progressam, quousq; eam nunc protulerunt, iam vero non optimū finem, sed absolute virū, quibus aduersarij prostrantur, incrementū sibi proponere incipientē, in tertio de re publica libro vituperauit in hunc modū differens: Profecto per louem... inquit ille oium ferē potissimū, si quidē vltra gymnasticā superuacua ista corporis diligentia, pducatur: nā & domui gubernandae, & militiæ, & sedentarijs magistratibus in ciuitate gerendis, in cō-

in lib. de Ali- mento paulo post dimittit.

Alterum, qm̄ semel de hoc nō vere bono habitu, de q; vitiosa gymnastica sermō ē in istū, & hęc de his q; paucissimis potero, perstringā. Cum in quadam moderatione sanitas sita sit, hū iusmodi gymnastica intemperiem excessum q; molitur, multam & solidam carnem procreans, san- gūinis q; copiam q; tenacissimā adaugens. Neque, n. vires tm̄, sed etiam molem pondus q; corpo- ri adijcere conatur, vt hęc ē ratio aduersarij opprimi valeat. Neq; igitur amplius reperire diffi- cile est artem hęc omnibus naturalibus actionibus ideo esse inutilem, & alioqui periculosā obnoxia. Quod, n. in omnibus veris artibus maximum studium est ad summum eius, quod appetitur, perue- nire, id in ista pessimum est, cum eam affectionem, quæ ex sententiā Hippocratis præter naturā est, tanq; naturalem adipisci contendat. Siquidem naturā bona, quo procedunt magis, crescūt atq; au- gentur, eō meliora euadunt: nō naturalia vero omnia tanto deteriora sunt, quanto maiora. Vnde istorum non nulli repente obmutescunt: alij sensum motum q; amittunt, ac penitus attoniti fiunt, mole ista præter naturam ac multitudine inlitū calorem extinguēte, liberum q; spiritui transitum intercludente: quicumque autē ex istis mitiora patiuntur, extracto conceptaculo sanguinem vo- munt aut expuunt. Huiusce igitur boni habitus opifices, quorum hęc mirabilia sunt voluminaq; que a corruptas aures habentibus in præsentia circūferuntur, iam prorsus ab hoc nostro libro able- gemus, siquidem tu quoq; charissime Thrasybule cognoscis, istos neque dignos esse, putari, vt a me responsum accipiant. Quid enim istis plūs erit, qui heri aut nudius tertius præter naturam crapulari atque dormire desierunt: ad tantum q; audacię peruenerūt, vt de rebus illis temere impu- dentē que cōtendant, de q; bus neque illi facile pronuntiare audent, qui iam diu earum coherentia pugnante que naturā assequi studuerunt? Quod nam isti profundū eruditum graue que præce- ptum audientes condiscere poterunt? Mirandum esset mediis fidius, si, cum neque illi omnes, qui a primis pueritiae temporibus in optimis disciplinis versati sunt, boni contemplationis huiusce iudi- ces esse valeant, illi, qui sese in certaminibus ad vincendum exercuerunt, degeneres autem & ibi vi- ctoria caruerunt ac repente gymnastę effecti sunt, soli mentis acumen precellent. Atqui vigilia co- gitatio que non rudis, magis, quam somnus, perspicax ingenium reddunt: id que ab omnibus fe- re hominibus, qm̄ omnū verissimum est, adagium decantatur, Crassus venter subtilem mentem non parit. Forsan igitur puluis adhuc solus sapientiam ipsis cōparauit, nam lutum, in quo crebrius volutati sunt, quis sapientia conditorem esse arbitretur, & sues cernens in ipso cōuoluit: at non in- latrinis, inter quas quotidie vitam traduxerūt, par est ingenij solertiam procreari: atqui præter hęc nihil aliud ipsi prius agebāt. Oēm, n. ipsorū vitā in hoc circo versari cōpeximus aut edentū, aut bi- bentium, aut dormientium, aut ventrem exonerantium, aut sese in puluere luto que voluentium.

De vera gymnastica a authoribus, & sub qua parte medicina sit. C.A.P. 38. Hls itaque dimissis (veras, n. artes & non sceleratas contēplaturi in hunc sermōē incidimus) legitima

A legitima gymnastica auctores iam accersimus Hippocratē, Dioclem, Praxagoram, Phlōtimum, Erasistratum, atq; Herophilū, & quicumq; alij totā artem ad corpus pertinentē didicerunt. Proxi- me vero Platonem loquentē audiui, eius nullū esse proprium nomen. Ne igitur totius artis corpus curantis vnum nomē querito: neq; n. inuenies. Verum, si forte de ipsa sermōnem habere in- stitueris, cōtentus sis Platonem imitatus ita differere: Vna cum sit corporis curatio, duas eius par- tes appello, vnam gymnasticen, alteram curatricē: sanorum quidem gymnasticen, agraui vero curatricem. Sed illud magis consideratione dignum, Platonem non salubrem artem curatricē in partitione opposuisse, quemadmodū antedicti oēs viri fecerūt: quorum vnus (si placeat) memine- ro, qm̄ ē ius volumina passim celebrantur. Inquit igitur Erasistratus in primo de tuenda fāte: Neq; n. medicus inueniri pōt, qui sese ad tractanda salubria cōulerit. Deinde subiungit: Crudita- res, n. ab aliquo affectū puenientes, & ipsarū curationes, ad hęc medicatiuorū non ad salubriū tracta- tionē rediguntur. Deinde iterū, p̄grediens addit: Si quod vero in corpore vitii extiterit, p̄pter qd̄ assumpta semper corrumperunt, neq; in æque malos succos, ac sunt priores, conuertuntur, hmo affectōne medicē est, non tuenda: sanitatis magistri, dissoluere. lic paulo post: Præcipere de his, aut has discutere, medicos, nō salubres decet. Videtur, n. iste nō artem quandā solum, perinde vt alij oēs, sed et eius professore salubrē appellare: quē admodū, vt cenfeo, & medicatiuæ professorem medi- cum vocat: vt artis corpus curantis, cuius nullum proprium apud graecos nomē erat, in duas prin- cipes partes distributa, sicut ipsas partes medicatiuam salubrem q; ita & earum professores medi- cum salubrem q;, appellentur. Eodem modo autem & plerique alij medicī nominibus vsi sunt.

Alterum, vt videtur, Platonis temporibus non dum greci artem ipsam, aut eius professore salubrem appellare consueuerunt. Neque, n. Hippocratis liber salubris, salubris inscribitur; sed alter de rōne victus, alter de aquis aere & locis inscribitur. Postquam autē (vt proxime retuli) neq; sanis opus esse rōne victus Plato opinabatur, sed ipis gymnasticā solum sufficere: neq; n. in staura- tiuam partem, aut præseruatiuam, ad gymnasticā fortasse pertinere existimat: medias, n. ipsas (vt di- xit) collocatas, vtri volueris, adijcere potes. Quod si & ipsas medicatiuæ adiūgas, exigua erit salubris portio de aere, aqua, locis, exercitationibus, cibis q; tm̄ considerans: atqui neq; de cibis oibus, sed de illis tantum, qui ad secunda fruentes valentudine pertinent. Quin etiam fortasse, cum aeris regio- num aquarum q; notitiam medicus præoccupasset, vt pote curatiua parte ante constituta, nihil am- plius de ipsis non solum medicis, sed etiam salubribus instituendis, præter artem exercitacionum ra- tionem tradentem discendum supererat. Quamobrem neque absurdum fuit & a parte nomen ha- bere totum appellari. Verum hæc de nomine est, non de re, disputatio.

At si quispiam (quod & supra posui) id ipsum perspicies non de re, sed de vocabulo, institutū esse sermōnem, me & de hoc aliquid dicere præcipiat, melius eos facere dixerō, qui duos ro- tius artis principes partes salubrem curatiuam q; appellant: quādoquidem in diuidēti methodis didicimus eiusdem gnis res p̄ opposita mēbra partiri. Exēpli nāq; gratia de aialibus dicēs alia esse aerea, alia aquatilia, si addat, alia rationalia, per absurdum euidenter faciet: nam prior partitio ignea terrestria q; adijci postulat, hæc, n. proportionē aeris aquatilibus q; respondent: secunda vero in diuidendo rōnalibus irrationalia opponi requirit, ac eadem rōne mortali quidē immortale, sero mansuetū, pedestri voluere natatile q;, opponitur: extrema nāq; absurditatis est aialium aliqua im- mortalia esse dicere, aliqua pedestria, aliqua bipeda: Ad eundē sanē modū in arte corporis p̄dicis cā partiens inuenire partes querat, & agros curantē medicatiuā, sanis cōsulentē salubrem, appella- bit. Quin immo ē melius, vt & nos antea dicebamus: Ars corporis curā hīs emēdatrix cū sit, qua parte magna vitia corrigit, medicatiua seu medicatrix nominabitur: qua vero exiguas noxas tollit, p̄ideo q; p̄re exiguitate, nū ē ab initio corrigit, sensū subterfugies, cōseruatricē dicet: quin ēt aptius a materijs has partes morbida, siue agritudinalē (vt ita dicā) vnā, salubrē alterā appellaueris. Quod si rursus velis salubrē seu cōseruatiuā partiri (viroq; n. mō licere appellare dictū est) a subiecta ip- sam materia in tria diduces, vt supra retulimus, in relectricē vocatā, & in salubrē fm̄ spēm præterea, & in boni habitus effectricē: nā singulis dictis partibus p̄p̄ia materia subijcitur, vni fm̄ habitudī nē valens corpus, alteri fm̄ habitū, tertie bono habitu præditū: accidit, n. ipsa corpora eodē cum partibus artis noie appellari. Quod si fm̄ auxiliorū materijs artem hanc salubrem, cōseruatricem q; distribuas, in quatuor partes leccabitur, vna siquidē in assumptis: altera in ijs, quæ sunt: tertia in ijs, quæ euacuantur: quarta in foris fecus occurrentibus versatur: per hæc, n. sanitas custoditur. Pars igitur salubris artis in ijs, quæ assumuntur, versans, ciborū potionum q; ad sanitatis custodiā perti- nentū scientia est: quæ vero in ijs, quæ euacuantur, sudores, deiectiones, vrinas, in vniuersum q; omnia, quæ corpus nostrū excernere debet, considerat: quæ exterius incidentū est, aerem, aquam, saluginem, mare, oleū, alia q; huiusmodi oia speculatur. At quarta pars artis, quæ superest, in ijs, quæ aguntur, posita, exercitacionibus, appellatis q; græce epitidematias, hoc est studijs, cōtinetur: informetas nanq; & vigilia, somnus, venus, ira, cura, lauatio, ex hoc genere sunt. Atque singulo- rum enumeratorum salubrium quantitas, qualitas, occasio, dignoscenda est.

A * aliq codi- ces hnt avrōv id est iporū, aliq vero av- rōv id est ipfa. B * medicati uam. C * In greco codice ea le- tio videtur cō- melior, q; hęc vras, non aste s. v. legendū signatū in æque & c. & th codices manu scripti hnt v.

Quæ nam

Quantula igitur salubris artis pars est de exercitationibus scientia? rectius n. puto gymnasticam appellabitur, quae omnium exercitationum facultatis cognitio est. Nam, quae ad palestra solum pertinent, cognoscere, perquam exiguum est, omnibusque mortalibus minime utile. Quandoquidem nauigare, fodere, metere, iaculari, currere, saltare, equitare, venari, armis certare, lingua findere, baiulare, & agrum colere, omnia quae alia secundum naturam fieri esse gymnasticam, sed est gymnasticam minime esse particulam luendam studium, huic quae cognata athletarum profectio & affectio curioforum non naturalis effectiua, vitiosam quae arte sibi proposita hinc, optimum gdem boni habitus finem praefert, sed oia alia potius, quam bonum habitum producentem. At huius improbae artis illi misereluctati repente scientissimi euaferunt: vera autem legitima quae gymnastica Hippocrates & nuper cum ipso enumeratus illustris virorum cortex peritus est. Quoadmodum vero ad curatiua partem pertinencia non rite oia ab omnibus simul tradita sunt, perinde & de exercitationibus non vera oia praecepta tradidere: verum in praesentia perperam de ipsis locutus castigare propositum non est, sed gymnasticam nomen declarare, quod scilicet haec facultatum in exercitationibus positarum, quemadmodum & medicamentaria facultatum in medicamentis reperitur, scientia quaedam est: ambae enim haec partes & materiae denominationem sortitae sunt, licet & aliae, quas paulo ante recensui.

Reprehendit malam medicinae diuisionem.

C.A.P. 42.

Atque hinc eos male sentire constat, qui in diuidenda tota arte gymnasticam medicatiua opponunt: illa namque a materia, haec a generali communi actione appellatio habet: nam primae actiones singulares sunt, veratru aut scamonio, exempli causa, purgare, venae solucere, os, excidere, inedia indicere, cibum exhibere: post haec aliae coctores, ac iam vires, medicari, manus opera, vti, rationem vicium insinulare, omnesque istis coe mederi. Quemadmodum, ut puto, iterum actionibus circa sana corpora a commodatis omnibus coe est conseruatio: ac, qui quisque per diuisionem medicatiui conseruatiuum opponit, cognatorum oppositionem facit: utriusque n. ab actione notatum est: quoadmodum rursum a subiecta materia morbosum atque salubre: ab auxillorum autem materia medicamentarium ac gymnasticum, hoc est exercitatorium: illud enim morbofi & medicatiui pars est, hoc salubris & conseruatiui.

De proportione artium seruientium & dominantium.

C.A.P. 43.

Ceterum hoc loco diligenter mentis acies excitanda est, ne gymnasticum palaestra quae praefertur eundem nos efficere, totiusque gymnasticae particulam quandam luctatoriā (vitiā dicam) constitueret nos speraret: quandoquidem & qui luctas omnes & frictionum lingillatim omnes actiones rite obire que valeat, iste panifici, coquo, aedificatori proportione responderet, facere quidem panes, obsonia, aedes scientibus, minime tamen, quid in ipsis optimum sit, quid non optimum intelligentibus, quam uel facultate ipsorum vniquodque ad sanitatem habeat, non dignoscantibus. Nempe ars, quae corpus humanum curat, ut cerebro ante repertum fuit, vna est, aliae uero huic materiae comparant: neque n. alutarij cerdones, quibus calcatis, quibus sine calcis ambulare melius sit, nouerunt, sed neque quibus calcari calcari melius est, quo tamen calcorū genus vti debeant, cooperitū hinc. Id autem Hippocrati haud ignotum est: cuius enim arbylis lutū calcantibus calcari praecipit, non in ipse arbylas conficeret. Quoadmodum neque imperator galea, lorica, hasta, clypeus, gladius, aut ochreas conderet. Praeterea neque aedificator de excelsa aut humili domo quicquam nouit, aut de conuersa ad occidentem, aut orientem, aut ad aquilonem uer gente & frigida, aut ad austrum & calida, aut tenebrosa, aut illustri, aut de humili eius parte, siue superiore, aut de humida, uel sicca, sed quae uilitate ista singula, quam uel noxam afferat, prius ignorat. Perinde ut panifex etiam, cuius purissimus panis, cui fufuraceus, cui multus aut paucus, quo ue tempore sit dandus, ignorat, ipsos uero panes egregie conficit. Eadem ratione & coquus lentē, hordeū, alicam, betam, aut aliorum aliquid, nullius ipsorum vires cognoscens, eum tamen apta reddere peritus est. Id genus artes materias omnes arti corporis curatrici subministrant, quoadmodum his ipsis aliae, panifici quidem frumentū agricolae, furnū furnifex, arborum succifor ligna, carpentarius abacum, carpentario aut ipsi rursum alius alicuius amulsi alius, ite alius ligna: ar alutario cerdona itide cultū fabrilis ars, coria pellium concinnatrix, pedis effigie, calopoda graeci uocant, carpentaria: aedium quoque structori sculptores, lapida, laterum fignli, & carpentarij, illi quidem lapides, isti lateres, hi uero ligna idonea praeparant. Omnes igitur id genus artes mutua ope indigent, & perfectionibus materias ipsas, ex quibus finem suum assequuntur, suppeditant: & instrumenta optima, per quae illas adornant, efficiunt.

Quomodo alijs artibus Medicina praesit.

C.A.P. 44.

Omnes his autem, ceu quaedam architeonica ars, corporis curatiua praesidet: siquidem aedificatoriae, ut tales qualidam aedes extruat, praecipit, cerdonicae calcem, panifici panem, culinarie obsonia, alijsque lingulis, ut quae apta est, quid alicui sit, imperat. Sed huiusce artis corpus curantis, salubris appellata pars est, cuius quadripartito diuisae partis vnus gymnastica particula est. Ea igitur tot artium ueluti quaedam princeps habetur, equestri sane, quae equitare oporteat, uenatoriā similiter, & vnuersum cuiuslibet alij aetalia captant, cum ipsarum usus postulat, modum, occasionem, qualitatem quae demonstretur: haud ab simili ratione & fodientibus, & ligna caedentibus, & nauigantibus, & saltantibus, & quocumque aliud agentibus praesidens ipsa dominatur atque imperat.

De arte

Vna quaedam inter id genus artes & illa est, quae in luctationibus versatur: appellemus autem eam, si lubet, graeco uocabulo Paedotribicam. Haec n. eorum nihil intelligens, quae ad utilitatem noxamque corporis faciunt, decentes, varias, sternendi uim habentes, facilesque ac minime labore apprenhiones simul ac motiones, haud minus, quam saltatoria, comperit. Verum haec corporis curatio non usurparat: at ista paedotribica, nescio quomodo, praerupta sensus hebetudine, ueluti feruus attonitus, in optimum herum, gymnasticam scilicet, insurgit. Quemadmodum siquis grauis armaturae miles, aut eques, aut sagittarius, aut funditor, aut iaculator, Imperatori aciem streuenti, armanti, & in praedium educenti, rursumque receptui canenti, pertinax aduersetur: insaniret n. & iste, si Imperatorem ad priuatae actiones prouocans atque laesens, in istis quae praestantior inuentus, aut communitari sibi imperium dignum putaret, aut suam ipsius artem imperatoriae partem existimaret: nihilo secius, arbitor, & paedotribica insanat, aut gymnasticam scire se, aut eius partem possidere perstas, cum ministris tantum sit: ut enim miles artis imperatoriae, sic paedotribica gymnastica minister est. Ipse namque, quatenus exercet, exercitatoria: quatenus uero luendam artem exercet, alterius cuiusdam professionis minister est, quae ego prostratoriam (recreti uocabulo) appello. Non solum autem eos ita appellant, qui athletas exercent, sed etiam gymnastas: nihilo minus secundum rei ueritatem aliud est ars paedotribica, quemadmodum sagittaria: prostratoria uero, qualis est imperatoria: at gymnastica, qualis est medicina: duabusque artibus praepositis haec singulari deferuntur. Ita enim & alutaria, ut militi alicui optimum calceum parat, ab arte imperatoriae docetur: ut ad sanitatem uero idoneum struat, ab arte corporis gubernatrice admonetur. Nec non & culinarie salutare obsonium medico salubri quae concinnat: gustatiui uero iucundum ac uoluptarium non amplius id arti cupiunt, sed adulationi potius cuidam finem sibi non sanitatem, sed uoluptatem proponunt. Igitur & luctatoria id, quod ad sanitatem optimum est, salubribus & gymnasticis uocatis adipiscitur: quod autem ad affectionem athleticam pertinet, illi uitiolae arti sapienter a me repetita, se ipsam quidem gymnasticam appellant, rectius autem prostratoriae nuncupatae nanciscitur. Lacones uel que & ipsam Cabbaliceri, id est uim sternendi habentem, nominant: eumque magis cabbalicum, non qui robustior, sed qui magis in hac arte uersatus fuerit, nominant.

In uitiolam gymnasticam inuolutur.

C.A.P. 46.

Verum enim uero omnis bene instituta respublica hoc genus artis odit, ac detestat, quae omniae uitaerobur uimque prosterneat haud in bonam affectionem corpora traducens. Ego ueroque plurimum multis athleticis, qui praestantissimi esse uidebantur, qui quae multas in certaminibus coronas meriti sunt, me ipsum ualentiore esse expertus sum: quandoquidem in omnibus itineribus faciens, in militaribus actionibus, magis praeterea in ciuilibus atque rusticis negocijs inuoluitur profus reperebantur. Si quando uero & amico aegrotanti assistere uis ueniret, in consulendum, simul speculandum, auxiliando omnium erant ignauissimi, atque hac ratione a sibus quidem minime ingenio differunt. Nihilo minus tamen inter hos infelicissimi nulla quae vnquam uictoria insignes repente se ipsos gymnastas nominant: deinde (ut arbitor) inconcinna barbaraque uoce non minus, quam uires, uociferantur. Non nulli autem ipsorum & de frictione, aut de bono habitu, aut de sanitate, aut de exercitacionibus volumina scribere aggreditur: deinde de illis agere contradicereque audent, quae nullo vnquam tempore didicerunt, ut quidam proxime in Hippocratem inuectus, tanquam non recte de frictione tractant. Verum non nulli, qui aderant, medici & philosophi ad me uenientes, ut totam ipsis huiusce rei rationem explicarem, a me perierunt: quod cum fecissem, omnium primus Hippocrates hunc locum optime tractasse uisus est. Tunc gymnasta ille sponte nullo docente eruditus in medium repente prodians, puerumque exuens nos eum iussit fricare atque exercere, aut de frictione exercitacionibusque tacere: deinde clamans dixit, Quando enim vnquam Hippocrates in cauea ludorum, quando in palaestra descendit, qui neque forsitan rite oleum infundere sciebat? Ad hunc sane modum iste uociferabatur, & alioqui neque tacens audire, nec, quae dicebantur, intelligere poterat. At nos praesentibus per oculum disserebamus improbum illum hominem perinde facere, ut coquus ac panifex de pitissima ac pane disputare audentes, deinde clamitantes, quando Hippocrates in culina aut pistirino uersatus est? Pareat igitur mihi placentiam, aut panem, aut iusculum in olla condiat, atque ita deinde de ipsis sermonem faciat.

Cur tota Ars humanum corpus regens Medicina eiusque professor Medicus uocati sunt.

C.A.P. 47.

Igitur fortasse dixeris, cur Hippocratem omnem quae ab ipso manantem sectam medicos nominamus, si non uenerit arti corporis gubernatrici, sed soli eius parti, quae laborantibus optulatur, id nomen indidimus? Videtur enim totam artem complecti, ut neque eam partem, quae de exercitacionibus est, negligat. Hanc huiusce rei fuisse causam suspicor, quoniam, cum prima totius artis pars curatiua, quod & maxime necessaria esset, constituta sit, deinde per multum otium conseruatiua salubris que uocata ei adiecta fuerit, totam artem a parte denominari contigit, quemadmodum & in alijs plerisque fieri asolet. Quandoquidem & geometras appellamus non circa planas solum figuras, uerum etiam circa solida uersantes: nullusque his temporibus inuenitur, qui, ut geometra, sic & stereometra nomineur, sed nomen defecit. Vt etiam salubritum non corporum,

† Aliter, aut
ostrem.

porum, non ciborum dico salubrium, sed virorum ista scientium ab Erasistrato medicis ex aduer-
 fo distinctorū. Pariter & trierarchas veteres græci triremium principes nuncupabant: nunc vero
 iam omnes vtcunq; naualis exercitus duces, essi triremes non sint naues illæ, eo nomine appellant.
 Huiusce rei quoddam simile circa medicinam atq; medicos euenit: à prima enim constituta parte,
 vt & ipsa tota corporis gubernatrix ars, medicina, ipse artis professor, medicus nominaretur, tem-
 pore procedente effectū est. Quam ob rem neq; ab re nunc quispiam interrogatus, cuiusnam artis
 pars sit illa facultas, quæ tuendæ sanitatis notitiā tradit, medicinæ respondere poterit: latius nanq;
 fuso & amplificato vocabulo neq; dum partem, sed integram humani corporis artem significan-
 te, Hippocrates, & omnes, qui hac tempestate florent, iure medici nomen inuenerunt, artis q; ip-
 sius duas maximas partes agnoscunt, curatricem scilicet atq; salubrem: item q; salubris ipsius par-
 tem esse gymnasticam sciunt, quemadmodum à nobis supra differtum est. Itaque, sicut Hippocra-
 tes, Diocles, Praxagoras, Philotimus, atq; Herophilus totam corporis præsidem artem, vt ipsorū
 restantur volumina, callebant, ita sanè ediuerso Theon, atque Trypho. vitiosam illam athletarum
 artem tractantes, quemadmodum item & ipsorum libri declarant, præparationem quoddam exer-
 citium nominantes: rursū aliud partitionem, aliud vero perfectum, item aliud apotheciam,
 quærentes q; num secundum talem circuitum fatigare, atq; exercere athletam oporteat, aut secun-
 dum aliū modum: profectò & eorum me capit admiratio, qui hoc tempore athletas exercēt, quan-
 do eos salubrem facultatem sui ipsorum artis partem esse, dicere audio. Quando enim hac neque
 veræ gymnasticæ pars, sed contra salubris facultatis illa pars sit, quid opus est de flagitiosa istorum
 arte dubitare? Quæ cum neque artis corpus curantis vllō modo pars esse possit, cuiusdam præterea
 exercitationi præsidet, quæ non solum à Platone atq; Hippocrate, verum etiam ab alijs omnibus
 medicis atque philosophis contemnitur.

FINIS SECVNDÆ CLASSIS.

aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm nn oo

Omnes sunt quaterniones præter aa, qui est ternio.

VENETIIS, APVD HAEREDES
 LVCAE ANTONII IVNTAE.